सद्गुरू

सन २०११-२०१२

SAVE THE GIRL CHILD

रयत शिक्षण संस्थेचे,

सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

▪ नॅक पुनर्मूल्यांकन 'A' ग्रेड (अति उत्कृष्ट) ▪ ज्युनिअर कॉलेज 'A' ग्रेड ▪

रयत शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष केंद्रीय कृषी मंत्री **मा.ना.शरद पवार** यांचे हस्ते कर्मवीर पारितोषिक स्विकारताना **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने** व रयत शिक्षण संस्थेचे व्हाईस चेअरमन **मा.अनिल पाटील**

महाविद्यालयास नॅक समितीकडून 'अ' ग्रेड (अतिउत्कृष्ट) मिळाल्याबद्दल संस्थेचे **माजी चेअरमन डॉ.एन.डी.पाटील** यांचे हस्ते पारितोषिक स्विकारताना **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने** व नॅक समन्वयक **प्रा.विजय पाटील**

कर्मवीर विद्याप्रबोधिनीचे 'सद्गुरू' नियतकालिकास २०१०-११ चे उत्तेजनार्थ पारितोषिक स्विकारताना **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने** व **संपादक प्रा.वामनराव अवसरे**

प्राणीशास्त्र विभागाच्या राष्ट्रीय परिषदेमध्ये उद्घाटन प्रसंगी मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुणे **मा.कुलगुरू डॉ.एन.जे.पवार**

प्राणीशास्त्र विभागाच्या राष्ट्रीय परिषदेचे उद्घाटन प्रसंगी मार्गदर्शन करताना कार्यक्रमाचे अध्यक्ष रयत शिक्षण संस्थेचे सचिव **मा.प्राचार्य डॉ.अरविंद बुरुंगले**

मानसशास्त्र विभागाच्या राष्ट्रीय परिषदेच्या उद्घाटन प्रसंगी अध्यक्षीय भाषण करताना **प्राचार्य डॉ.चंद्रकांत खिलारे** (विज्ञान शाखेचे डीन,शिवाजी विद्यापीठ,कोल्हापूर)

मानसशास्त्र विभागाच्या राष्ट्रीय परिषदेच्या समारोप प्रसंगी मनोगत व्यक्त करतनाना प्रमुख पाहुणे उच्चशिक्षण विभागाचे सहसंचालक **डॉ.बी.बी.कदम**

रयत शिक्षण संस्थेचे,

सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

'सद्गुरू' नियतकालिक : सन २०१०-२०११

नियतकालिक समिती : संपादक मंडळ

- अध्यक्ष
  प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने
- प्रमुख संपादक
  डॉ.दिलीपकुमार कसबे
- सहसंपादक
  प्रा.वामनराव अवसरे
  डॉ.राजाराम कुंभार
  डॉ.रामदास बोडरे
  प्रा.सौ.माधुरी कांबळे
  प्रा.रमेश पोळ
  प्रा.सचीन जाधव
  प्रा.नवनाथ लोखंडे
  डॉ.श्रीमती रेश्मा दिवेकर
  प्रा.अभिजित पाटील
  प्रा.कु.अफरोज बागवान
  प्रा.सौ.विजया थोरात
  प्रा.प्रदीप नलवडे
  प्रा.अनिल सुर्यवंशी
  प्रा.सौ.संगीता जाधव
  श्री.बाजीराव पाटील
  श्री.विवेक भोज

- मुद्रक
  प्रिंट ओम ऑफसेट
  २६९ ब/२, दौलतनगर, सातारा
  फोन : ०२१६२-२३४०४९
- अक्षर संधान
  टाईप इनोव्हेटर्स
  मोती चौक, सातारा
  फोन : ०२१६२-२३४३७२
- मांडणी
  डॉ.दिलीपकुमार कसबे
  स.गा.म.कॉलेज, कराड
  फोन : ०२१६४ - २७१३४६
- रेखाचित्रे
  श्री.शशिकांत सोनटक्के
  फोन : ०२१६४-२२३७३८
- मुखपृष्ठ संकल्पना
  प्रा.माधुरी कांबळे, प्रा.प्रदीप नलवडे,
  प्रा.सुवर्णा कोळी
  स.गा.म.कॉलेज, कराड

सद्गुरू

सन २०११-१२

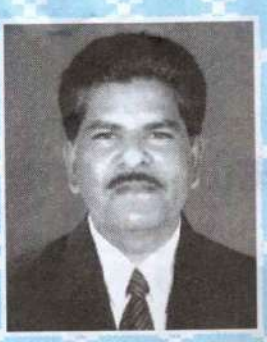

संपादकीय...

'सद्गुरू' २०११-१२ चा अंक आपल्या हातात देतांना खरोखरच मनस्वी आनंद होत आहे. कराड शहराच्या नावलौकिकात भर घालणारे १९५४ पासून सुरू असलेले हे सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज आज कराड मधील विद्यानगरीचे नाक म्हणून ओळखले जाते. आज हे महाविद्यालय समर्थपणे ज्ञानदानाची जबाबदारी पार पाडत इतरांचे मार्गदर्शक ठरले आहे. या ठिकाणी विद्यार्थी सर्वांगपूर्ण घडविण्याचा प्रयत्न होत असतो. सर्वच बाबतीत असणारी भव्य-दिव्यता पाहूनच शिवाजी विद्यापीठाने सुध्दा अग्रणी महाविद्यालयाची सर्वस्वी जबाबदारी या महाविद्यालयावर सोपविलेली आहे. महाविद्यालयाने आजपर्यंत जी प्रगती केलेली आहे ती वाखाणण्यासारखी आहे. बारावीचा रिझल्ट असो वा सीईटीचा. जाहिरात नसतानाही विद्यार्थ्यांची गुणात्मक संख्या वाढत आहे. आणि हे श्रेय महाविद्यालयाचे सूत्रधार व २०१२ च्या 'कराड गौरव' पुरस्काराने सन्मानित झालेले मा. प्राचार्य डॉ. मोहन राजमाने सर व त्यांना समर्थपणे साथ देणाऱ्या सर्वांना जाते हे प्रामुख्याने नमूद करावे असे वाटते.

'सद्गुरू', चा अंक तयार करत असताना महाविद्यालय व संपादक मंडळाने स्त्री विषयी समाजात असणारी परंपरागत बुरसटलेली विचारसरणी नाकारण्याच्या दृष्टीने अंतरंग पूर्ण करण्याचा मुखपृष्ठापासूनच प्रयत्न केला आहे. आपणाला तो निश्चितच आवडेल. वैज्ञानिक जगतात वावरतांना आज ही पुरुषी अंहकारी वृत्ती पूर्ण नाहीशी झालेली दिसत नाही. म्हणूनच स्त्रीभ्रूण हत्यासारखे प्रश्न समोर येतात. स्त्रिला देवीची उपमा देतात परंतु वास्तवात तसे चित्र दिसत नाही. ही बाब नक्कीच आपणांस अंतर्मुख करावयास लावणारी आहे.

तसेच जे अनंतात विलीन झाले अशा सर्वांना भावपूर्ण श्रद्धांजली.

'सद्गुरु' चा अंक तयार करीत असतांना प्राचार्य, रजिस्ट्रार, अधीक्षक, संपादक मंडळातील सर्व सहकारी, प्रिंट ओम ऑफसेट चे मालक व त्यांचे सर्व सहकारी यांचे मी मन:पूर्वक आभार मानतो कारण या सर्वांच्या सहकार्यानेच हा अंक मी आपल्या हाती वेळेवर पोहोच करीत आहे.

डॉ.दिलीपकुमार कसबे
प्रमुख संपादक

सद्गुरू
सन २०११-१२

सद्गुरू

रयत शिक्षण संस्थेचे संस्थापक

पद्मभूषण डॉ.कर्मवीर भाऊराव पाटील

सद्गुरू
सन २०११-२०१२

॥ गोपाला गोपाला । देवकीनंदन गोपाला ॥

सद्गुरू गाडगे महाराज

रयत शिक्षण संस्थेचे,
सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

॥ रयत शिक्षण संस्थेचे मान्यवर - प्रेरक शक्ती ॥

मा.नामदार शरद्चंद्रजी पवार
केंद्रीय कृषिमंत्री
अध्यक्ष,रयत शिक्षण संस्था,सातारा

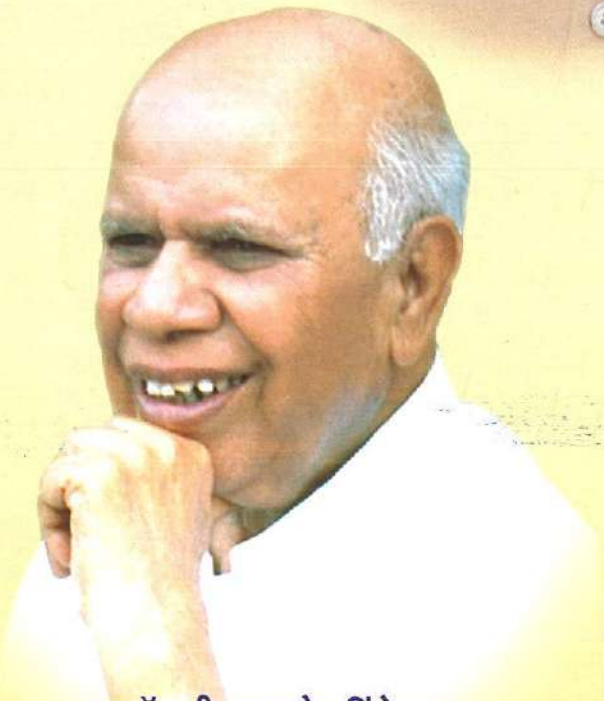

मा.ॲड.श्री.रावसाहेब शिंदे
चेअरमन
रयत शिक्षण संस्था,सातारा

मा.नामदार डॉ.पतंगराव कदम
वन,मदत व पुनर्वसनकार्य मंत्री, महाराष्ट्र राज्य,
अध्यक्ष, स्थानिक व्यवस्थापन समिती

।। सेवा निवृत्ती/स्वेच्छा निवृत्ती ।।

प्रा.व्ही.पी.पाटील (कॉमर्स) ज्युनि. कॉलेज यांचा सत्कार करतांना **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने**, रजिस्ट्रार **श्री.आर.वाय.गायकवाड, उपप्राचार्य आर.ए.महामुनी**

प्रा.सौ.व्ही.व्ही.कुलकर्णी (इंग्रजी) ज्युनि. कॉलेज यांचा सत्कार करताना संस्थेचे **मा.सचिव प्राचार्य डॉ.अरविंद बुरुंगले, प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने**

प्रा.एम.जे.चव्हाण (अर्थशास्त्र) ज्युनिअर कॉलेज यांचा सत्कार करताना मा.सचिव, **प्राचार्य डॉ.अरविंद बुरुंगले**

प्रा.डी.डी.मोहिते (व्यवसाय अभ्यासक्रम) यांचा सत्कार करताना माध्यमिक विभागाचे माजी सहसचिव **प्रा.जी.एस.खोत** व **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने**

प्रा.एम.डी.डाके (कॉमर्स) ज्युनि. कॉलेज यांचा सत्कार करतांना महाराष्ट्र राज्याचे माध्य.व उच्च माध्य.विभाग अध्यक्ष **मा.श्री.सर्जेराव जाधव** व **प्रा.सौ.खराडे बी.एन.**

प्रा.कुंभार आर.आर. रसायनशास्त्र (सिनिअर कॉलेज) यांचा सत्कार करताना **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने**

प्रा.पोळ एच.एस.
(कॉमर्स)
ज्युनियर कॉलेज

प्रा.एम.एस.वानुगडे
(भौतिक शास्त्र)
ज्युनिअर कॉलेज

प्रा.के.बी.नांगरे
(तत्त्वज्ञान) सिनिअर कॉलेज
उपप्राचार्य, कला विभाग

प्रा.व्ही.बी.जाधव
(वनस्पतीशास्त्र व पीक संरक्षण शास्त्र)
विभागप्रमुख, सिनिअर कॉलेज

प्रा.पी.आर.डांगे
(राज्यशास्त्र)
विभागप्रमुख, सिनिअर कॉलेज

महाविद्यालयाचे निर्णयक्षम कर्तव्यदक्ष, कार्यकुशल व २०११-२०१२ च्या 'कराड गौरव' पुरस्काराचे मानकरी

मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने

रयत शिक्षण संस्थेचे नूतन **सचिव मा.प्राचार्य डॉ.अरविंद बुरुंगले** यांचा सत्कार करतांना **मा.डॉ.एन.डी.पाटील** व **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने**

मा.डॉ.एन.डी.पाटील यांचे महाविद्यालयास सदिच्छा भेट प्रसंगी स्वागत करतांना **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने** सोबत **सचिव मा.डॉ.अरविंद बुरुंगले**

महाराष्ट्र राज्य उच्च व तंत्र शिक्षण विभागाचे **उपसचिव मा.सदाशिव शिवदास साहेब** यांचे महाविद्यालयास सदिच्छा भेट प्रसंगी स्वागत करताना **मा.डॉ.एन.डी.पाटील साहेब**

डॉ.बाबासाहेब कदम (मा.शिक्षण सहसंचालक उच्चशिक्षण विभाग कोल्हापूर) यांचे स्वागत करताना **उपप्राचार्य डॉ.एन.एस.पंडित**

'सद्गुरू' नियतकालिक २०११-१२ चे संपादक मंडळ

मा.बोंबले (ए.जी.ऑडिट,मुंबई) यांचे स्वागत करतांना **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने** व प्रशासकीय सेवक वर्ग

॥ विविध विद्यापीठांची सन्माननीय डॉक्टरेट ॥

डॉ.दिलीपकुमार कसवे
हिंदी विभाग,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

डॉ.सुधीर लेंडवे
इंग्रजी विभाग,
शिवाजी विद्यापीठ

डॉ.राम नाईक
वाणिज्य विभाग,
शिवाजी विद्यापीठ

डॉ.अनिरुध्द मांढरे
रसायनशास्त्र विभाग,
शिवाजी विद्यापीठ

डॉ.दिप्ती पाटील
रसायनशास्त्र विभाग,
शिवाजी विद्यापीठ

डॉ.अरुणकुमार सकटे
अधिक्षक, अर्थशास्त्र विषयात
टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ

॥ अभिनंदनीय निवड/आदर्श शिक्षक, सेवक पुरस्कार ॥

प्रा.बाळकृष्ण काळे
(भूगोल) सिनिअर विभाग
'सद्गुरु आदर्श शिक्षक'पुरस्कार

प्रा.अजित गाढवे
(राज्यशास्त्र) सिनिअर विभाग
आदर्श प्राध्यापक पुरस्कार राजापूर

प्रा.हेमंत क्षीरसागर
(रसायनशास्त्र) ज्युनिअर विभाग
'सद्गुरू आदर्श शिक्षक' पुरस्कार

श्री.अरुण पाटील
(सिनिअर क्लार्क)
'सद्गुरू आदर्श सेवक' पुरस्कार

श्री.उत्तमराव मगरे
(लॅब ॲटेन्डट)
पाटण तालुका विशेष कार्यकारी
अधिकारी पदावर निवड

॥ यु.जी.सी.रिसर्च प्रोजेक्ट अनुदान ॥

डॉ.राजाराम पाटील
(प्राणीशास्त्र विभाग) रू.८०,०००/-

प्रा.सौ.वंदना किशोर
(वनस्पतीशास्त्र विभाग) रु.७५,०००/-

डॉ.आनंदा कांबळे

प्रा.विजय रानभरे
(प्राणीशास्त्र विभाग)
रु.१,४०,०००/-

प्रा.सूर्यमाला जाधव

डॉ.रेश्मा दिवेकर
(मराठी विभाग) रु.५३,०००/-

डॉ.बी.जे.पाटील
(वनस्पतीशास्त्र विभाग) यु.जी.सी.कडून
इंटरनॅशनल कॉन्सफरन्ससाठी रु.६४,०००/-
अनुदान व श्रीलंका-येथे पेपर वाचन

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्राच्या वतीने आयोजित 'विद्यार्थी संवाद' विषयावर मार्गदर्शन करताना महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाचे **चेअरमन प्रा.डॉ.धनंजय येडेकर**

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्राच्या वतीने 'विद्यार्थी संवाद' विषयावर मार्गदर्शन करताना **कुलगुरु मा.डॉ.एन.जे.पवार**

इंग्रजी विषयाच्या लॅंग्वेज लॅबोरेटरीचे उद्घाटन करतांना प्रमुख पाहुणे स्थानिक व्यवस्थापन समितीचे सदस्य **मा.विठ्ठलराव (तात्या) जाधव**

सद्गुरू

॥ विद्यार्थी संसद ॥

राहुल चव्हाण
बी.एस्सी.२ विद्यापीठ प्रतिनिधी
एन.एस.एस.व प्रौढ शिक्षण प्रतिनिधी

सिद्दू बिराजदार
बी.ए.१

कु.तेजस्विनी देसाई
बी.ए.२

कु.मयुरा कुंभार
बी.ए.३

कु.सारिका पाटील
एम.ए.१

कु.अश्विनी घार्गे
एम.ए.२

कु.रेश्मा गायकवाड
बी.कॉम.१

कु.श्यामला उमरदंड
बी.कॉम २

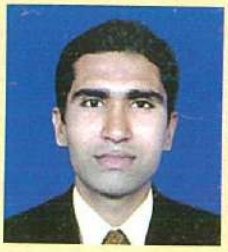

इम्रान मकानदार
बी.कॉम.३

कु.अर्चना माने
एम.कॉम.१

कु.साधना घाडगे
एम.कॉम.२

अभिजित काळे
बी.एस्सी.१

कु.पूजा रैनाक
बी.सी.एस.२

विशाल कदम
बी.एस्सी.३

कु.तेजश्री मंडले
(नाईक),एम.एस्सी.१

कु.आशीया मोमीन
एम.एस्सी.२

कु.कोमल जाधव
बी.एस्सी.१ बायोटेक

कु.मयुरी कोपर्डे
बी.एस्सी.२ बायोटेक

कु.श्यामला माने
बी.एस्सी. ३ बायोटेक्

कु.प्राप्ती देवकर
बी.सी.एस. १

निखिल कानडे
बी.सी.एस.२

जगदीश सांगवे
बी.सी.एस. ३

कु.सुजिता चव्हाण
बी.सी.ए. १

कु.नेहा हजारे
बी.सी.ए. २

स्मिता देशपांडे
बी.सी.ए.३

महेश वगरे
बी.एस्सी.३ क्रिडा प्रतिनिधी

दिपक डोंबाळे
बी.ए.२
राष्ट्रीय छात्रसेना प्रतिनिधी

प्रतिककुमार शिलेवंत
बी.ए.२
कला मंडळ प्रतिनिधी

कु.योगिता सरगडे
बी.एस्सी.३,
बायोटेक, प्राचार्य नियुक्त

कु.वृषाली चव्हाण
बी.एस्सी.२
प्राचार्य नियुक्त

सद्गुरू
सन २०११-२०१२

॥ गुणवंत यशवंत विद्यार्थी/वर्गात सर्वप्रथम ॥

शिष्यवृत्ती धारक व पारितोषिक विजेते

कु.जयश्री बावर
बी.ए.३, गोल्ड मेडल,
शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर प्रथम

कु.सारिका पाटील
एम.ए.१, आप्पासाहेब पवार
शिष्यवृत्ती

अभिजित काळे
बी.एस्सी.१,आय.एन.एस.
पी.आर.ई.स्कॉलरशिप ८०,०००/-

कु.निता माने
एम.ए.१,प्रो.आर.सदाशिव
पारितोषिक

महेश माने
बी.कॉम.१,सी.ए.,
सी.पी.टी.परीक्षा पास

गणेश पाटील
बी.एस्सी.३,राज्यस्तरीय
एकपात्री स्पर्धेत प्रथम क्रमांक

युवा महोत्सव विजेते

कु.मुग्धा श्रोत्री
बी.ए.२,सुगम गायन
द्वितीय क्रमांक

जगदीश धस
एम.ए.१,आकाशवाणी कार्यक्रम यु.जी.सी.
अध्यक्ष मा.सुखदेव थोरात यांचे हस्ते सत्कार

शिवाजी विद्यापीठ नियतकालिक स्पर्धा विजेते

आकाश भिंगारदेवे
बी.ए.१,
इंग्रजी - माहितीपर लेख
प्रथम क्रमांक

कु.वैशाली चव्हाण
बी.ए.३,
हिंदी - साक्षात्कार
द्वितीय क्रमांक

कु.सुनिता मोरे
बी.ए.३,
हिंदी - यात्रा वर्णन
द्वितीय क्रमांक

कु.गौरी सागांवकर
एम.ए.१,
तालुकास्तरीय वक्तृत्व
जिल्हास्तरीय प्रथम क्रमांक

वक्तृत्व स्पर्धा विजेते

कु.तबस्सुम मुल्ला
एम.ए.२,एडस्
जनजागृती वक्तृत्व स्पर्धा,
सातारा प्रथम क्रमांक

अजिंक्य शेवाळे
बी.कॉम.१
आंतरराष्ट्रीय युवादिनानिमित्त
घेतलेल्या स्पर्धेत उत्तेनार्थ

कु.नेहा सुतार
बी.सी.एस. २,
राज्यस्तरीय चित्रकला
स्पर्धेत उत्तेजनार्थ

अभिजित पाटील
१२ वी विज्ञान
महाराष्ट्र शासन जिल्हास्तरीय
चित्रकला स्पर्धेत प्रथम क्रमांक

राष्ट्रीय सेवा योजना

कु.सायली पाटील
बी.एस्सी.२, राज्यस्तरीय शिबीर
अमरावती सहभाग

विक्रम चव्हाण
बी.ए.२, विद्यापीठीय शिबीर
जत (सांगली) सहभाग

शाहू चव्हाण
बी.एस्सी.२, विद्यापीठीय शिबीर
जत (सांगली) सहभाग

प्रविण जगताप
बी.एस्सी.२ विद्यापीठीय शिबीर
चिखली, (कोल्हापूर) सहभाग

ऋतुराज कदम
बी.कॉम.१, विद्यापीठीय शिबीर
जत (सांगली) सहभाग

सतिश यादव
बी.एस्सी.२, जिल्हास्तरीय शिबीर
केरळ (पाटण) प्रश्नमंजुषा प्रथम क्रमांक

वर्गात सर्व प्रथम क्रमांक

सोमनाथ कोळी
एम.ए.२-प्रथम

कु.अश्विनी घार्गे
एम.ए.१-प्रथम

दिपक तुपे
बी.ए.३-प्रथम

कु.प्रमिला दिपक
बी.कॉम.३-प्रथम

कु.तेजश्री मंडले (नाईक)
बी.एस्सी.३-प्रथम

कु.पुनम रैनाक
बी.सी.एस. ३-प्रथम

कु.तबस्सुम मुल्ला
बी.एस्सी.बायोटेक ३-प्रथम

कु.शुभांगी नलवडे
बी.सी.ए. ३, प्रथम

अभिजीत मोरे
बी.ए.२, प्रथम

इब्राहिम मकानदार
बी.कॉम.२, प्रथम

विशाल कदम
बी.एस्सी.२, प्रथम

जगदीश सांगवे
बी.सी.एस. २, प्रथम

कु.श्यामल माने
बी.एस्सी.२-बायोटेक, प्रथम

कु.स्मिता देशपांडे
बी.सी.ए. २, प्रथम

कु.तेजस्वीनी देसाई
बी.ए.१, प्रथम

कु.वर्षा पवार
बी.कॉम.१, प्रथम

निखील कानडे
बी.सी.एस. १, प्रथम

कु.मयुरी कोपर्डे
बी.एस्सी.१, बायोटेक प्रथम

कु.नेहा हजारे
बी.सी.ए. १, प्रथम

कु.तेजश्री पाटील
एम.एस्सी.२, प्रथम

कु.आशिया मोमीन
एम.एस्सी.१, प्रथम

कु.साधना घाडगे
एम.कॉम.१, प्रथम

कु.सीमा कणसे
एम.कॉम.२, प्रथम

अध्यक्षीय...

सूज्ञ वाचकहो,

महाराष्ट्रातील पुरोगामी विचारांचे शेवटचे संत म्हणून ज्यांचा उल्लेख करावा लागेल त्या सद्गुरु गाडगे महाराजांच्या नावाने कार्यरत असणाऱ्या कराडमधील महाविद्यालयाच्या 'सद्गुरू' या वार्षिक नियतकालिकाचा अध्यक्ष म्हणून माझ्या अंतरीचे बोल आपणापर्यंत पोहोचवितांना माझ्या ठिकाणी उपकृततेची भावना आहे. महाविद्यालयाच्या परिसरातून आपण सहज फेरफटका मारला तरी काही ठळक गोष्टी आपल्या नजरेत निश्चित भरतील. ज्युनिअर कॉलेजची तीन मजली भव्य इमारत, ४०० मीटर्सचा रनिंग ट्रॅक, लॉन्स, विद्यार्थींनी वसतिगृहाची नवीन इमारत..... नितांत सुंदर व स्वच्छ परिसर ! या भौतिक बदलाबरोबरच गुणवत्ता, कला आणि क्रिडा विभागातही महाविद्यालयाने नेत्रदीपक यश मिळविल्याचे आपल्या प्रत्ययास येईल. या महाविद्यालयाचा प्राचार्य म्हणून या सर्व बाबींचा अभिमान बाळगतांना मला याचेही भान आहे की या बदलासाठी अनेकांचे हात लागले आहेत.

केवळ कराडमध्येच नव्हे तर शिवाजी विद्यापीठातही एक अग्रगण्य महाविद्यालय म्हणून आपल्या महाविद्यालयाकडे जेव्हा पाहिले जाते तेव्हा आपलीही जबाबदारी वाढते याचा अनुभव मी घेतो आहे. दरवर्षी विद्यार्थीसंख्या वाढत असल्याने जादा वर्गखोल्यांची आवश्यकता भासते आहे. कराड परिसरातील तसेच एम.एस्सी., बी.सी.ए., बी.सी.एस. आणि बायोटेकसाठी महाराष्ट्रातून येणाऱ्या विद्यार्थ्यांची-विशेषत: विद्यार्थीनींचीही संख्या वाढते आहे आणि त्यांच्यासाठी वसतिगृहाची सुविधा पुरविणे अत्यावश्यक होते. ज्युनिअर कॉलेजमध्ये शास्त्र शाखेकडे विद्यार्थ्यांच्या ओढा जास्त आहे. त्यांच्यासाठी वर्ग खोल्या व प्रयोगशाळेची आवश्यकता होती. हे सर्व विद्यार्थी बहुतांशी ग्रामीण भागातील आहेत आणि त्यांच्या शिक्षणाची सोय करणे या रयत शिक्षण संस्थेचे संस्थापक पद्मभूषण डॅ. कर्मवीर भाऊराव पाटील यांच्या तत्त्वास अनुसरुन महाविद्यालयाने सर्वांच्या सहकार्याने ही कामे हाती घेतली आणि ती पूर्णत्वास नेण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. यासाठी माझा सर्व सहकारी वर्ग मदत करीत आहे त्यांच्याच सहकार्याने कामातील उत्तमता साधण्याचा मी प्रयत्न करतो आहे. विद्यार्थ्यांना आणि शिक्षकांनाही अधिकाधिक शैक्षणिक सुविधा मिळवून देण्याचा प्रयत्न सातत्याने सुरु आहे. गरजा वाढताहेत आणि आमचा उत्साहही वाढतो आहे.

''माणसाच्या शारीरिक, मानसिक व आध्यात्मिक अंगामधील उत्कृष्टतेचा विकास व अभिव्यक्ती म्हणजे शिक्षण'' या महात्मा गांधीजींच्या उक्तीप्रमाणे विद्यार्थ्यांच्या अंगभूत कला-गुणांना वाव देण्याचा महाविद्यालचा सतत प्रयत्न असतो. त्यासाठी विद्यार्थी व शिक्षकांकरिता सातत्याने नवनवीन उपक्रम राबविले जातात. विद्यापीठ, राज्य व राष्ट्रीय स्तरावरील विविध विषयांची चर्चासत्रे व अधिवेशनांचे आयोजन महाविद्यालयात केले जाते. विद्यार्थी व शिक्षक त्याचा लाभ घेतात. एन.एस.एस., एन.सी.सी., क्रीडा, कलामंडळ व स्पर्धा परीक्षा या सुविधांचा लाभ विद्यार्थी घेत आहेत. त्यांच्या साहित्य क्षेत्रातील आविष्कारासाठी उपलब्ध करुन दिलेले दालन म्हणजे प्रस्तुत 'सद्गुरू' नियतकालिक होय. या विभागाने घेतलेले परिश्रम आणि त्यांना शिक्षक व विद्यार्थ्यांनी दिलेल्या योग्य प्रतिसादातून हा अंक साकार झाला आहे. हा अंक म्हणजे आमच्या महाविद्यालयाचे प्रतिबिंबच आहे, हे आपण हा अंक अवलोकन केल्यानंतर आपणास जाणवेल. अतएव आपण तो अवलोकन करावा आणि प्रतिवर्षी हे नियतकालिक तयार करताना ज्यांचे-ज्यांचे हात या नियतकालिकास लागले त्या सर्वांना मन:पूर्वक धन्यवाद देऊन हा अंक सद्गुरुंच्याच चरणी अर्पण करतो.

डॉ.मोहन राजमाने

प्राचार्य,सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज,कराड

व्यवस्थापकीय समिती...

रयत शिक्षण संस्थेचे,

सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

स्थानिक व्यवस्थापन समिती

चेअरमन

मा.ना.डॉ.पतंगराव कदम
वन,मदत व पुनर्वसन कार्य मंत्री, महाराष्ट्र राज्य

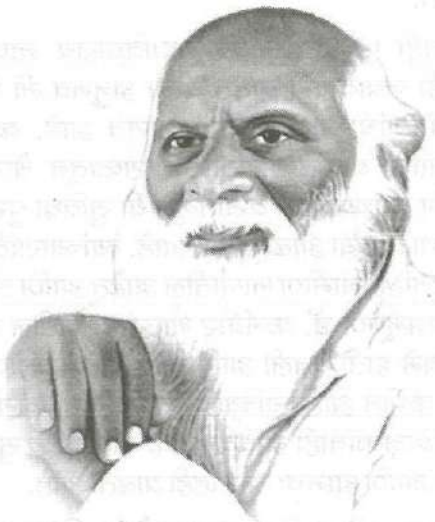

सभासद

मा.सचिव, रयत शिक्षण संस्था,सातारा
मा.डॉ.अनिल पाटील (मॅनेजमेंट प्रतिनिधी)
मा.ॲड.रविंद्र केशवराव पवार (सदस्य)
मा.विठ्ठलराव रघुनाथराव जाधव (सदस्य)
मा.ॲड.सदानंद नारायण चिंगळे (सदस्य)
प्रा.व्ही.जे.पाटील (प्राध्यापक प्रतिनिधी)
प्रा.बी.जी.कुंभार (प्राध्यापक प्रतिनिधी)
प्रा.सौ.माधुरी कांबळे (प्राध्यापक प्रतिनिधी)
श्री.ए.आर.यादव (शिक्षकेतर सेवक प्रतिनिधी)
मा.मधुकर सावंत (निमंत्रित)
मा.यु.जी.पाटील (निमंत्रित)
मा.किसनराव पाटील (निमंत्रित)
मा.जितेंद्र डुबल (निमंत्रित)
प्रा.दत्तात्रय धर्मे (निमंत्रित)

सचिव

मा.प्राचार्य, सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

सद्गुरू
सन २०११-१२

प्रगतीच्या पाऊलखुणा...

DETAILS OF GRANTS RECEIVED UNDER THE FOLLOWING SCHEMES

Sr.No.	Name of Scheme	Name	Subject	Grant allocated
1.	**Minor Research Projects**	1) Dr. R. N. Patil 2) Prof. Mrs. Kishor M. V. 3) Prof. V. S. Ranbhare 4) Prof. Smt. S. P. Jadhav	Zoology Botany Zoology Marathi	80,000/- 75,000/- 1,40,000/- 53,000/-
2.	**National Level Conference (UGC)**	1) Improving Quality of Life : Psycho-Social Perspectives 2) Recent trends in life Science with special reference to Biotechnology & Animal Physics Biodiversity	Psychology Zoology	1,05,000/- 95,000/-
3.	**Career Oriented Courses (UGC)**	1) Translation and Communicative Proficiency 2) Tally Package 3) Fermentation and Alcohol Technology	Arts/Social Science Commerce Science	6,30,000/- 6,30,000/- 9,00,000/-
4.	**UGC Scheme of support of the college teachers for attending International Conferences**	Dr. B. J. Patil : Participation in the internationale Seminar of Indonesian Society for Microbiology in Indonesia. 4th-7th Oct. 2010	Botany	66,416/-

विद्यार्थी व स्टाफ संख्या

विभाग	मुले	मुली	एकूण
सिनियर	१८२२	२१६९	३९९१
ज्युनियर	२०२९	१४९८	३५२७
एकूण	३८५१	३६६७	७५१८

- **विद्यार्थी वसतिगृह - ८०**
- **विद्यार्थिनी वसतिगृह - ३७५**

टीचिंग स्टाफ :

- **सिनियर - ११५**
- **ज्युनियर - ७७**
- **किमान कौशल्य - १३**
- **शिक्षकेतर/प्रशासकीय - ६५**
- **ग्रंथसंख्या - १,२६,८११**

गुणवत्ता प्राप्त विद्यार्थी

कु.जयश्री बाबर (बी.ए. ३) : गोल्ड मेडल प्राप्त. शिवाजी विद्यापीठात मराठी विषयात पहिली, एकूण चार बक्षिसे प्राप्त.

श्री.अभिजित काळे (बी.एस्सी १) : भारत सरकारची इनस्पायर शिष्यवृत्ती रु. ८०,०००/- पाच वर्षासाठी.

सिध्दार्थ चिकुर्डे (बारावी विज्ञान) : सी.ई.टी. परीक्षेत २०० पैकी, १९१ गुण प्राप्त.

कु.सारिका पाटील (एम.ए. १ इतिहास) : शिवाजी विद्यापीठाची, आप्पासाहेब पवार शिष्यवृत्ती.

कु.नीता माने (एम.ए. १ इंग्रजी) : प्रो.आर.सदाशिव पारितोषिकसाठी निवड.

श्री.महेश माने (बी.कॉम १) : सी.ए. - सी.पी.टी. परीक्षा पास.

युवा महोत्सव

गणेश पाटील : राज्यस्तरीय एक पात्री स्पर्धेत प्रथम

कु. मुग्धा श्रोत्री (बी.ए. २) : युवा महोत्सव सुगम गायन स्पर्धेत द्वितीय

जगदीश धस (एम.ए.मराठी) : आकाशवाणीवर कार्यक्रम सादर

शिवाजी विद्यापीठ महाविद्यालयीन नियतकालिक स्पर्धा

कु.सुनिता मोरे (बी.ए. ३) :
* हिंदी यात्रा वर्णन 'लिडरशिप कैम्प, द्वितीय क्रमांक

कु.वैशाली चव्हाण (बी.ए. ३) :
* हिंदी साक्षात्कार-पहले देश और बाद में परिवार, द्वितीय क्रमांक

आकाश भिंगारदेवे (बी.ए. २) : * इंग्रजी वैचारिक 'इंटरकास्ट मॅरेज नीड ऑफ टाईम', प्रथम क्रमांक

राज्यस्तरीय वक्तृत्व व चित्रकला स्पर्धा

कु.गौरी सागांवकर (एम.ए. १ अर्थशास्त्र) :
* स्वच्छता मित्र जिल्हास्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा प्रथम क्रमांक
* स्वच्छता मित्र तालुका स्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा प्रथम क्रमांक
* सातारा जिल्हा शिक्षण प्रसारक मंडळ राज्यस्तरीयमध्ये उत्तेजनार्थ
* कै.ल.म. सुभेदार राज्यस्तरीय स्पर्धा सांघिक पारितोषिक

कु.नेहा सुतार (बी.सी.एस.२) :
* यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान मुंबई राज्यस्तरीय निबंध व चित्रकला स्पर्धेत पश्चिम महाराष्ट्र विभागात - उत्तेजनार्थ
* तरुणाई आणि पर्यावरण विषयावर वनराई संस्थेच्या चित्रकला आंतर महाविद्यालयीन - तृतीय क्रमांक

अभिजीत पाटोळे (बारावी विज्ञान) :
* महाराष्ट्र शासन जिल्हास्तरीय चित्रकला स्पर्धेत प्रथम क्रमांक
* कोल्हापूर विभाग चित्रकला स्पर्धेत प्रथम क्रमांक
* राज्यस्तरीय चित्रकला स्पर्धेत द्वितीय क्रमांक

कु. तबस्सुम सुतार (एम.ए. २) :
* इनरव्हिल क्लब सातारा आयोजित एडस् जनजागृती स्पर्धेत प्रथम क्रमांक
* छत्रपति शिवाजी गणेश मंडळ (नांदगांव) सातारा प्रथम क्रमांक
* ल.मा.सुभेदार राज्यस्तरीय स्पर्धेत-सांघिक ढाल

अजिंक्य शेवाळे (बी.कॉम.१) : * वेणुताई चव्हाण कॉलेज, कराडमध्ये घेतलेल्या स्पर्धेत उत्तेजनार्थ परितोषिक

स्पर्धा परीक्षा अभिनंदनीय निवड

* पूर्व तयारी वर्ग १३४ विदयार्थी * स्पेशल बॅच ३३ विद्यार्थी
* **अजितराव जंगम :** पी.एस.आय. व एस.टी.एल. साठी पात्र सध्या विक्रीकर निरीक्षक
* **कु.निता भोसले :** लेफ्टनंट पदासाठी एन.सी.सी. च्या माध्यमातून भोपाळला मुलाखतीस निवड
* राज्यसेवा मुख्य परीक्षेस चार विद्यार्थी पात्र
* महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाचे चेअरमन प्रा.डॉ.धनंजय येडेकर यांचे २६-११-२०११ रोजी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन.

राष्ट्रीय छात्र सेना मुले

दिपक डोंबाळे (JUO) :
* ऑल इंडिया नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्प कोहिमा (नागालँड) महाराष्ट्र पथकात निवड

महेश घार्गे (JUO) :
* ऑल इंडिया नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्प बोधगया (बिहार) महाराष्ट्र पथकात निवड

तेजस पवार (सार्जंट्) :
* ऑल इंडिया केरळा कँम्प मलसातुर फॉरेस्ट रेंज केरळ महाराष्ट्र पथकात निवड

ऋतुराज सावंत (सार्जंट), **तात्यासो पाटील** (सार्जंट्), **जीवन वाघ** (सार्जंट्) व **मंगेश थोरात** (सार्जंट्) :
* राज्यस्तरीय रेग्युलर आर्मी ॲट्याचसॅट कॅम्प एम.आय.आर.सी., अहमदनगर साठी निवड

राहुल गावडे (कॅडेट) :
* ऑल इंडिया ट्रेल ट्रेक अंतर्गत ए.टी.सी.कॅम्प गजापूर (कोल्हापूर) क्रॉस कंट्री स्पर्धेत प्रथम क्रमांक गोल्ड मेडल प्राप्त

अजिंक्य पोतदार (JUO) :
* विजय दिवस समारोह समिती कराड मार्फत आदर्श विद्यार्थी पुरस्कार

* **My Earth My Duty a Campaian** रॅली मध्ये मा.कर्नल वीरेंद्र तनेजा यांचे छात्रसैनिकांना मार्गदर्शन

* वेणुताई चव्हाण जिल्हा रुग्णालयाच्या सौजन्याने घेण्यात आलेल्या रक्तदान शिबिरात ३५ छात्र सैनिकांचे रक्तदान

* लष्करी प्रशिक्षणाचा ६५ विद्यार्थ्यांना लाभ

* २०१०-११ मध्ये 'बी' सर्टिफिकेटचा निकाल ९९% व 'सी' सर्टिफिकेटचा निकाल ७५%

राष्ट्रीय छात्र सेना मुली

अमृता माने (SUO) :
* दिल्ली येथे प्रजासत्ताक दिनानिमित्त होणाऱ्या राजपथ संचलनामध्ये महाराष्ट्राच्या पथकात निवड.

अस्मिता गायकवाड (JUO) :
* आर्मी ॲटॅचमेंट मेडिकल कॅम्पसाठी एम.एच.किर्की पुणे येथे निवड.

आरती कणसे (कॅडेट) :
* आर्मी ॲटॅचमेंट मेडिकल कॅम्पसाठी एम.एच.किर्की पुणे येथे निवड.

एकता जाधव :
* ऑल इंडिया नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्पसाठी बोधगया (बिहार) येथे निवड.

शर्मिला खोत (सार्जंट) :
* कोल्हापूर ग्रुप मधून महाराष्ट्र पातळीवरील प्री.आर.डी.सी.कॅम्पमधून औरंगाबाद येथे निवड.

कोमल सावंत (कॅडेट) :
* आर्मी ॲटॅचमेंट मेडिकल कॅम्पसाठी एम.एच.किर्की पुणे येथे निवड.

प्रतिभा ढेब (सार्जंट) :
* ऑल इंडिया नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्पसाठी बोधगया (बिहार) येथे निवड.

स्नेहल ढेब :
* ऑल इंडिया नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्पसाठी बोधगया (बिहार) येथे निवड.

राष्ट्रीय सेवा योजना

सायली पाटील (बी.एस्सी.३) :
* राज्यस्तरीय शिबिरामध्ये सहभाग

सतीश यादव (बी.एस्सी.२), **अक्षय पानस्कर** (बी.एस्सी.१) :
* जिल्हास्तरीय केरळ (पाटण) शिबिरात सहभाग

रमेश चव्हाण (बी.ए.२), **शाहू चव्हाण** (बी.एस्सी.२), **प्रशांत मोहिते** (बी.एस्सी.२), **ऋतुराज कदम** (बी.कॉम.२), **प्रविण जगताप** (बी.एस्सी. २) व **राहूल चव्हाण** (बी.एस्सी.२) :
* विद्यापीठस्तरीय जत (सागंली) शिबिरात सहभाग

जिमखाना विभाग-आतंरराष्ट्रीय स्तरावर

आरती गवळी :
* बेल्ट रेसलिंग स्पर्धेत जागतिक आंतरराष्ट्रीय स्तरावर रौप्य पदक प्राप्त

माधुरी मांडवे :
* बेल्ट रेसलिंग स्पर्धेत जागतिक आंतरराष्ट्रीय स्तरावर सहभाग

प्रियांका काकडे :
* बेल्ट रेसलिंग स्पर्धेत जागतिक आंतरराष्ट्रीय स्तरावर रौप्य पदक प्राप्त

हर्षदा पाटील :
* बेल्ट रेसलिंग स्पर्धेत जागतिक आंतरराष्ट्रीय स्तरावर सहभाग

कोमल पाटील :
* बेल्ट रेसलिंग स्पर्धेत जागतिक आंतरराष्ट्रीय स्तरावर रौप्य पदक प्राप्त

ऐश्वर्या पाटील :
* बेल्ट रेसलिंग स्पर्धेत जागतिक आंतरराष्ट्रीय स्तरावर सहभाग

अखिल भारतीय स्तरावर

माधुरी मांडवे :
* क्रिकेट स्पर्धेत उत्कृष्ट फलंदाज

सागर पाटील :
* बास्केट बॉल स्पर्धेतील उत्कृष्ठ बास्केट वीर

योगेश जाधव :
* व्हॉलीबॉल स्पर्धेतील स्मॅशवीर

फयाज शेख :
* उत्कृष्ठ शरीर सौष्ठव वीर

प्राजक्ता जाधव :
* अखिल भारतीय कुस्ती स्पर्धेसाठी विद्यापीठ संघात निवड

यांनी कॉलेजच्या सुयशात मानाचा तुरा रोवला

याशिवाय शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत : * राज्यस्तरीय बेल्टरेसलिंग स्पर्धेचे आयोजन * क्रीडासंकुलामध्ये तायक्वांदो, कुस्ती, मार्शल आर्ट, ज्युदो, बॅडमिंटन, टेबल टेनिस या खेळांचे प्रशिक्षण * महिला खेळांडूसाठी ॲरोबिक क्लास, क्रिकेट व खो-खो खेळांचे नियोजन मार्गदर्शिका रोहिणी डांगे, सचिन सर * ज्यूदो कुस्तीचे मार्गदर्शक अमोल साठे * तायक्वादोंचे पुरुषोत्तम जगताप, माजी खेळाडूंचे उत्कृष्ट मार्गदर्शन. * खेळाडूंसाठी ४००मीटर ट्रॅक उपलब्ध * भव्य दिव्य अभिजीत पतंगराव कदम क्रीडासंकुल.

म्हणून म्हणते
आता तरी विचार करा ।
वंशाचा दिवा खरा: कोण तुम्ही ओळखा
पणतीनेच दिवा पुन्हा प्रज्वलीत होतो,

स्त्री असो वा पुरुष
जन्म तर स्त्रीच्याच पोटी घ्यावा लागतो
आईची महती कशास हवी सांगायला ?

चला सज्ज होऊ या,
स्त्री भ्रुण हत्या थांबवायला

_____ डॉ.सौ.सुधा कांकरिया

- मराठी विभाग - ९ ते ३२
- हिंदी विभाग - ३३ ते ५६
- इंग्रजी विभाग - ५७ ते ८२
- संस्कृत विभाग - ८३ ते ८८

बिंब

पदवी स्तरावर अध्ययन करणाऱ्या विद्यार्थ्यांचा साहित्यिक व कलाविष्कार

सद्गुरू
सन २०११-१२

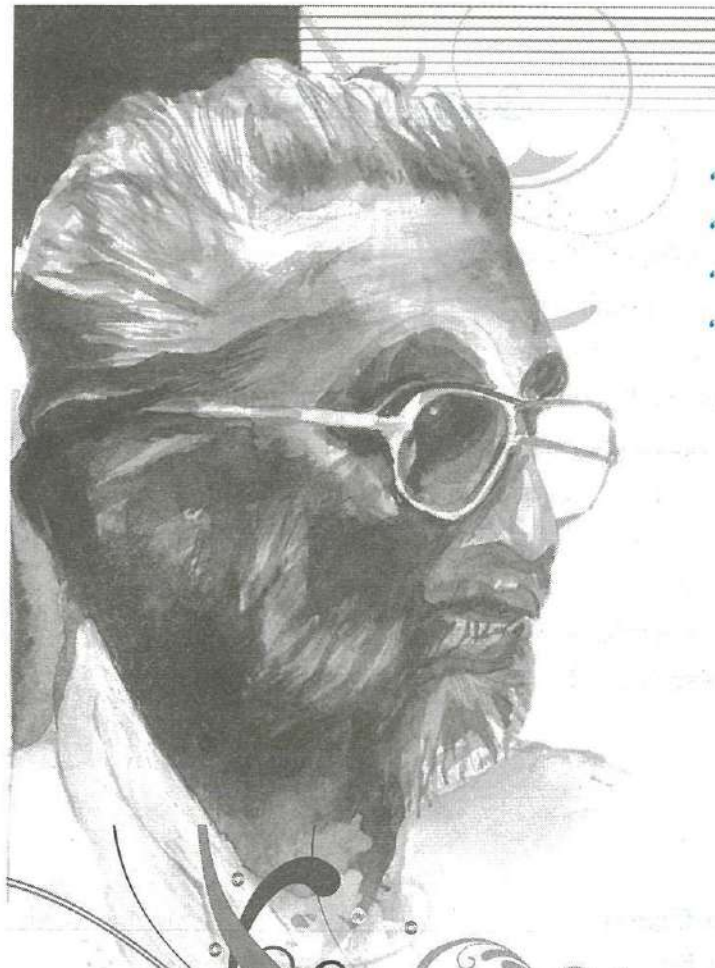

" क्षितीज जसे दिसते
" तशी म्हणावी गाणी
" देहावरती त्वचा आंधळी
" छिलून घ्यावी कोणी
गाय जशी हंबरते
तसेच व्याकुळ व्हावे
बुडता बुडता सांजप्रवाही
अलगद भरुनी यावे "

ग्रेस संध्याकाळच्या कविता

विभागीय संपादक

प्रा.रमेश पोळ

डॉ.रेश्मा दिवेकर

बिंब

मराठी विभाग

सद्गुरू

सन २०११-१२

पृष्ठ - ९ ते ३२

अनुक्रमणिका

मराठी विभाग

गद्य विभाग

मुलाखत	मानाचा शिरपेच	सागर शिंदे बी.ए.३	११
कथा	समाजातील ती एक अशीही	राजश्री जाधव बी.एस्सी २	१४
माहितीपर	स्थापत्य शास्त्रातील एक आश्चर्य - गोल घुमट	वैशाली पोळ बी.ए. ३	१६
संशोधनात्मक	दहशतवादाशी लढताना	वर्षाराणी माने बी.कॉम १	१९
ललित	एक स्वयंपूर्ण खेडं : कन्हेरी मठ	सीमा पवार बी.ए. ३	२१
प्रवासवर्णन	प्रवास जपानचा : चिमुकल्या देशाचा	शीला पोळ बी.ए. ३	२३
आरोग्य विषयक	प्राणायाम रहस्य :	ज्योतीराम गायकवाड बी.एस्सी २	२५
वैचारिक	हुंडाबळी व स्त्री अत्याचार : समाज व्यवस्थेला लागलेले ग्रहण	कल्याणी चव्हाण बी.ए. १	२८
संकलित	स्वातंत्र्याची ६४ वर्षे	अस्मिता गायकवाड बी.ए. १	३०

पद्य विभाग

तुझ्याविना	स्नेहा सूर्यवंशी बी.कॉम १	१३
फक्त तुझ्यासाठी	वैशाली पवार बी.कॉम १	१३
थोडं जगून बघ	वर्षाराणी माने बी.कॉम ३	१५
संगणक	कोमल महाडिक बी.एस्सी ३	१५
आईचं जगणं नशिबाचं खेळणं	सुप्रिया देसाई बी.एस्सी ३	२२
माणूसकी	धनश्री कुंभार बी.ए. ३	२४
मुली	मनोज पिसाळ बी.एस्सी २	२७
आई	राजश्री जाधव बी.एस्सी २	३१
ऋणानुबंधाच्या गाठी	गणेश माने बी.ए. १	३१
समीकरण	सुवर्णा पिसाळ बी.ए. २	३२
एकदा	सुप्रिया देसाई बी.एस्सी ३	३२
नेमकं काय घडलं होतं	जुब्बेर नदाफ बी.ए. १	३२

मानाचा शिरपेच

मुलाखत

सागर शिंदे, बी.ए. ३

आपणास या वर्षीचा २०११ चा आदरणीय पी.डी. पाटील प्रतिष्ठान तर्फे दिला जाणारा 'कन्हाड गौरव पुरस्कार' मिळाला आहे, त्याबद्दल प्रथमत: आपले हार्दिक अभिनंदन करतो. व या अनुषंगाने आपले शैक्षणिक, सामाजिक चिंतन समजावून घ्यावे, या उद्देशाने आपली मुलाखत घेण्याची परवानगी द्यावी अशी विनंती करतो.

१ 'कन्हाड गौरव पुरस्कार' आपणास प्रदान करण्यात आला आहे. यावर आपली प्रतिक्रिया काय आहे ?

'कन्हाड गौरव पुरस्कार' मला जाहीर झाल्याचे जेव्हा मला समजले तेव्हा प्रथम मला आश्चर्य वाटले. मनातून मी विचलीत झालो. मी सद्गुरू गाडगे महाराज महाविद्यालयात प्राचार्य म्हणून रूजू झालो तेव्हा २००६ पासून कराड शहराशी जवळीक निर्माण झाली. परंतु मी विचार केला तेव्हा माझ्या असे लक्षात आले की हा पुरस्कार वैयक्तिक डॉ. मोहन राजमाने या व्यक्तीला जाहीर झाला नसून, तो सद्गुरू गाडगे महाराज महाविद्यालयाचे प्राचार्य असणाऱ्या डॉ. मोहन राजमाने यांना मिळाला आहे. म्हणजे पर्यायाने तो स.गा.म. मधील सर्व प्राध्यापक, प्रशासकीय सेवक, विद्यार्थी, स्थानिक व्यवस्थापन समिती या सर्वांच्या योगदानाने मिळाला आहे. या महाविद्यालयामध्ये रूजू झाल्यावर ज्या काही भौतिक सुधारणा करण्यात आल्या, नवीन नवीन उपक्रम सुरू करण्यात आले. त्या सर्वांची दखल पी.डी. पाटील प्रतिष्ठानने घेतली व माझी या पुरस्कारासाठी एकमुखाने निवड करण्यात आली. महाविद्यालयाची उंची वाढविणारा हा पुरस्कार मी स.गा.म. महाविद्यालयास अर्पण करतो.

२ हा पुरस्कार मिळाल्यामुळे तुमच्या आजवरच्या शैक्षणिक योगदानाला यथार्थता मिळाली असे आपणास वाटते का ?

ही तर माझ्या शैक्षणिक कार्याची सुरूवात आहे. अजून खूप काम करायचं बाकी आहे. मी काही फार मोठं काम केलं असं मानीत नाही. माझ्या हातून जे काही थोडे फार काम झालं त्याची दखल घेतली गेली एवढेच. या पुरस्काराने माझ्यावरची जबाबदारी वाढली आहे.

३ या योगदानात आपण कुणाचे ऋण मानता ?

सर्व प्रथम रयत शिक्षण संस्थेचे व कर्मवीर अण्णांचे ऋण मानतो. कारण या संस्थेने माझ्यासारख्या बहुजन समाजातील व्यक्तीस प्राध्यापक केले. प्राचार्य केले. शिवाय डॉ.एन.डी. पाटील, डॉ.ना. पतंगरावजी कदम, ॲड. रावसाहेब शिंदे, डॉ. अनिल पाटील अशा सारख्या अनेकांचे ऋण आहे. कारण त्यांनी माझ्यावर स.गा.म. सारख्या संस्थेतील सर्वात मोठ्या महाविद्यालयाची जबाबदारी दिली.

४ संस्थेप्रमाणे आपल्या कुटुंबाचाही या योगदानात सहभाग आहे का ?

होय. संस्थेप्रमाणे माझ्या कुटुंबातील सर्वच व्यक्तींचा या पुरस्कारामध्ये सहभाग आहे.

५ आपण गेली पाच वर्षापासून एका मोठ्या महाविद्यालयाचे प्राचार्य म्हणून कार्यरत आहात. आपली ही वाटचाल - इथपर्यंतचा प्रवास या संदर्भात आपण काय सांगू शकाल ?

इ. ५ वी पासून रयत शिक्षण संस्थेचा मी विद्यार्थी. तेव्हापासून संस्थेत काम करण्याची इच्छा होती. संस्थेने नोकरी देऊन ती इच्छा पूर्ण केली. या क्षेत्रात अजून खूप काम करण्याची संधी आहे. विद्यार्थ्यांना

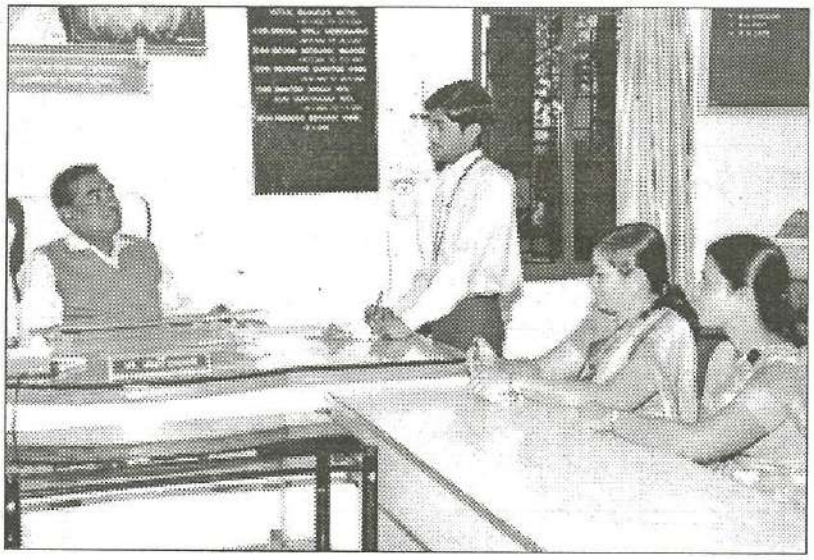

नोकरीच्या संधी उपलब्ध करून देण्यासाठी कॉलेज कॅम्पसमध्ये इंटरव्ह्यू, नवीन अभ्यासक्रम इत्यादी उपक्रम अजून राबविण्याचे आहेत.

६ आपले मूळ गाव कोणते ? आपली कौटुंबिक व सामाजिक पार्श्वभूमी आपण थोडक्यात विशद करू शकाल का ?

सांगली जिल्ह्यातील खानापूर तालुक्यातील घोटी खुर्द माझं गाव. गावाकडे दोन खोल्यांचचं घर. एक गुंठाही जमीन नाही. मी दोन वर्षांचा असताना अपघातात वडिलांचे निधन झाले. आई अशिक्षीत, तिने छोटेसे किराणामालाचे दुकान चालवून प्रपंच सांभाळला. मला शिक्षण दिले तिच्यामुळेच उच्च शिक्षणाची संधी मला मिळाली.

७ आपण प्राचार्य पदाची धुरा केव्हा स्वीकारलीत ? आणि कुठे ?

२००५ साली रामानंदनगर, जि. सांगली येथे प्रथम प्राचार्य म्हणून माझी नेमणूक झाली. नंतर १ मे, २००६ पासून सद्गुरू गाडगे महाराज महाविद्यालय, कराड येथे कार्यरत आहे.

८ शिवाजी विद्यापीठातील सद्गुरू गाडगे महाराज महाविद्यालयासारख्या मोठ्या महाविद्यालयाचे प्राचार्यपद स्वीकारताना आपली मनोभूमिका काय होती ?

सुरूवातीला या महाविद्यालयाशी व कऱ्हाडशी फारसा काही संपर्क नव्हता. म्हणून या महाविद्यालयाचे प्राचार्यपद स्वीकारताना मनावर दडपण होतं. कारण या महाविद्यालयातील काही प्राध्यापक वयाने व अनुभवानेही जेष्ठ होते. पण माझा माझ्यावर विश्वास होता. व माझ्या कामाबद्दल आत्मविश्वास होता. खूप काम करण्याची इच्छा होती. मी माझं काम प्रामाणिकपणे करत गेलो आणि सर्वांचे सहकार्य मिळत राहिले.

९ आपल्या कार्यकाळातच NAAC च्या पुनर्मूल्यांकन समितीकडून आपल्या महाविद्यालयास 'अ' दर्जा मिळाला. आपण त्यासाठी महाविद्यालयात कोणकोणता व कसा विकास घडवून आणला याचा सविस्तर तपशील देऊ शकाल का ?

काळाची गरज ओळखून M.Sc. Chemistry & Zoology चे वर्ग सुरू केले. शिवाजी विद्यापीठाबाहेर M.Sc. चे वर्ग सुरू करणारं विद्यापीठ कार्यक्षेत्रातलं हे पहिलं कॉलेज. B.C.A., B.C.S., M.Com. चे नव्याने अभ्यासक्रम सुरू केले. आपल्याकडे पूर्वी ११ वी विज्ञान शाखेत ४०० विद्यार्थी शिक्षण घेत असत. आपला ग्रामीण भागातील विद्यार्थी इंजिनिअरींग, मेडिकलला जावेत म्हणून विनाअनुदानित ५ तुकड्या सुरू केल्या. आज ११ वी विज्ञान शाखेत ११०० विद्यार्थी शिक्षण घेत आहेत.

आजच्या जागतिकीकरणातील इंग्रजीची गरज ओळखून ११ वी कॉमर्स करीता इंग्लिश मीडिअमची सुविधा उपलब्ध करून दिली. गेल्या ५ वर्षात महाविद्यालयाची विद्यार्थी संख्या ५००० वरून ८००० पर्यंत वाढली आहे. विद्यार्थ्यांसाठी प्लेसमेंट, इमारतींचे आधुनिकीकरण, अद्यावत प्रयोगशाळा, ४० सुसज्ज लेक्चर हॉलचे बांधकाम पूर्ण केले. या सगळ्याचं फलित म्हणून NAAC च्या पुनर्मूल्यांकन समितीकडून महाविद्यालयास 'अ' दर्जा मिळाला.

१० मुलींच्या शिक्षणाची अपरिहार्यता लक्षात घेऊन आपण महाविद्यालयात कोणकोणत्या सुविधा उपलब्ध करून दिल्यात ?

या महाविद्यालयात सोलापूर-सांगली-सातारा जिल्ह्यातून मुली शिक्षणासाठी येतात. मुलगी शिकली तर एक कुटुंब शिकते. कर्मवीर आण्णांचाही विचार मुलींनी शिक्षण घ्यावे असाच होता म्हणून बंडो गोपाळ मुकादम (तात्या) यांच्या मदतीने प्राचार्या सुमतीबाई पांडुरंग पाटील यांच्या नावाने १४० मुलीं राहतील असे वसतिगृह सुरू केले. ते वसतिगृह कमी पडू लागले. पालकांचा विचार असा की मुलगी कॉलेजच्या वसतिगृहात असली की सुरक्षित राहते म्हणून UGC च्या १ कोटी मिळालेल्या अनुदानातून नवीन विद्यार्थिनी वसतिगृह बांधले. या कामी भारती विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. शिवाजीराव कदम यांचे सहकार्य मिळाले. तेही वसतिगृह कमी पडू लागल्याने महाविद्यालयाने स्वत:च्या फंडातून तिसरे वसतिगृह ही बांधून पूर्ण केले. आज ५०० मुलींची राहण्याची सोय वसतिगृहात झाली आहे.

११ ग्रामीण भागातील विद्यार्थी जागतिकीकरणाच्या प्रवाहात पाय रोऊन उभा राहावा यासाठी कोणता कार्यक्रम हाती घेतला ?

ग्रामीण भागातील विद्यार्थी जागतिकीकरणाच्या प्रवाहात पाय रोऊन उभा राहावा म्हणून अनेक संगणकांचे कोर्स सुरू केले. आजच्या माहिती तंत्रज्ञानाच्या युगात इंटरनेटचा वापर विद्यार्थ्यांनी करावा म्हणून माफक दरात इंटरनेटची सुविधा उपलब्ध करून दिली. आणि इंग्रजीची गरज ओळखून प्रत्येक विद्यार्थ्याला सक्तीने स्पोकन इंग्रजीचे क्लास, योगाचे क्लासही सुरू करणार आहोत.

१२ या सर्व उपक्रमांचे फलित आपणास समाधानकारक मिळाले असे वाटते का ?

होय. मी पूर्ण समाधानी आहे. मी ज्या उद्देशाने या महाविद्यालयात हजर झालो होतो तो उद्देश पूर्ण झाला आहे. पण अजूनही बरेच नवीन विद्यार्थ्यांच्या विकासाला चालना देणारे उपक्रम राबवायचे बाकी आहेत.

१३ व्यावसायिक अभ्यासक्रमाबाबत महाविद्यालयात कोणते नवीन कोर्स आपण चालू केले आहेत ? काही नवीन अभ्यासक्रम चालू करण्याचे आपण ठरविले आहे का ? ते कोणते अभ्यासक्रम ?

एम.एस्सी. (कॉम्प्युटर सायन्स), बी.एस्सी. (शुगर टेक्नॉलॉजी), बी.कॉम. (इन्फर्मेशन टेक्नॉलॉजी), बी.ए. (ॲनिमेशन) यासारखे अनेक व्यावसायिक अभ्यासक्रमाला चालना देणारे कोर्स सुरू करणार आहे. त्यामुळे विद्यार्थ्यांनी महाविद्यालयीन शिक्षण पूर्ण केल्यावर नोकरीच्या अगर व्यवसायाच्या संधी उपलब्ध होतील. जून २०१२ पासून हे कोर्स सुरू करण्यासाठी प्रयत्न सुरू आहेत. शासनाकडे प्रस्ताव पाठविले आहेत. याशिवाय काही करिअर ओरिएंटेड कोर्स सुरू करण्यासाठी प्रयत्न करीत आहे.

१२ वी विज्ञान शाखेचे उन्हाळी वर्ग - सद्गुरू गुरूकूल वर्ग सुरू केले आहेत. 'कॅम्पस इंटरव्हयू' व्हावेत यासाठीही प्रयत्न सुरू आहेत. स्पर्धा परीक्षांची तयारी करून घेण्यासाठी उपक्रम सुरू आहेत.

१४ या मुलाखतीच्या निमित्ताने आपण शिक्षणक्षेत्राशी संबंधित घटकांना काय सांगू इच्छिता ?

उच्च शिक्षणात प्राध्यापकांनी आपले ज्ञान वाढवून अद्यावत सोई-सुविधांच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना आजच्या जगात स्वत:च्या पायावर उभे करण्यासाठी सर्वतोपरी प्रयत्न करावेत. आज विद्यार्थ्यांच्यामध्ये उच्च शिक्षणाबाबत एक प्रकारची मरगळ आली आहे ती झटकून टाकून उच्च शिक्षण घेण्यास प्रवृत्त करावे. विद्यार्थ्यांच्यात शिक्षणाची गोडी निर्माण करावी. नोकरीबाबत असणाऱ्या अनेकविध संधींची माहिती द्यावी. हे सर्व घडून आले तर उद्याचा आदर्श नागरिक आपोआपच घडेल यात शंका वाटत नाही.

धन्यवाद सर !

❖ ❖ ❖ ❖

तुझ्याविना

''तुझ्याविना अभ्यासात चित्त माझे लागेना,
कॉलेजात असताना मला तुझ्याविना गमेना.
सुखात आणि दु:खात सदैव तू असतेस,
बेसूर झालेल्या जीवनास सूर लावून देतेस.
झोपेत माझ्या येऊन आवाज मला देतेस,
अन् जाग मला येताना चटकन निघून जातेस.
जसजशी तू जवळ माझ्या येतेस,
हृदयाची धडधड लगेच वाढवून जातेस.
कधी कुणा हसवले, कधी कुणा रडवले,
कारण 'परीक्षा' म्हणून तू ओळखली जातेस.''

कु. स्नेहा सूर्यवंशी
बी.कॉम. १

फक्त तुझ्यासाठी .....

कॉलेजमध्ये प्रवेश घेतला,
फक्त तुझ्यासाठी .....
अभ्यासात लक्ष घातले,
फक्त तुझ्यासाठी .....
कॉलेजमध्ये हजर राहिले,
फक्त तुझ्यासाठी .....
ग्रंथालयात नाव घातले,
फक्त तुझ्यासाठी .....
हे माझे प्रिये परीक्षा हे सर्व केले,
फक्त तुझ्यासाठी .....
तरीही पुन्हा का पाठवलेस मला,
ऑक्टोबरसाठी
फक्त तुझ्यासाठी .....

कु. वैशाली पवार
बी.कॉम. १

समाजातील ती एक अशीही....

कथा

कु.राजश्री जाधव , बी.एस्सी. २

मुलगा जन्माला घालणं म्हणजे बाईच्या आयुष्याची इतिकर्तव्यता मानण्याचे ते दिवस ! पण, तिच्या पोटी दोन्ही वेळा मुलीच आल्या. नेसत्या वस्त्रानिशी सासरचं घर सोडावं लागलेल्या दोन मुलींच्या त्या आईच्या आयुष्यात पुढे काय घडलं .... ?

ही कहाणी सत्य आहे. ती आहे नीरा चोप्राची ..... !

एका अशा स्त्रीची जिनं अखंड संघर्ष केला. फक्त आपल्या मुलींच्या आणि स्वत:च्या अस्तित्वासाठी !

नवऱ्याला अन् सासरच्यांना तिच्याकडून फक्त मुलगा हवा होता. नीराला पहिली मुलगी झाली; शुभ्रा आणि मग शारिरिक छळ सुरू झाला. स्वत:चा संसार आणि जोडलेली नवी नाती टिकविण्याचा तिचा आटोकाट प्रयत्न चालूच होता. तिच्या सासूला कॅन्सर झालेला होता. त्यामुळे नीरा सासूची सेवा अगदी मनापासून करीत होती. सासूची सेवा करताना तिला अंत:करणातून सारखे वाटायचे. हिचा आशीर्वाद आपल्याला नक्कीच मिळेल आणि त्यांच्या इच्छेप्रमाणे आपल्याला दुसरा मुलगा होईल.

एकदा आपल्याला मुलगा झाला की, सर्व काही व्यवस्थित होईल. याच एका आशेवर ती आलेला दिवस ढकलत होती. निमूटपणे नवऱ्याचा छळ सोसत होती. पुन्हा तिच्या आयुष्यात एक नवा सूर्य उगवला होता. ती पुन्हा एकदा आई बनणार होती. गरोदर असल्यापासूनच तिची परवड चालू झाली. तिचा आठवा महिना चालू असतानाच तिच्या नवऱ्याने दुसरं लग्न केलं. नीराचं नशिब नीराबरोबर खेळ खेळत होतं. ते तिला आशा देत तर होतं, पण तिच्या मनाची एक प्रकारे फसवणूकच करत होतं. नीराला दुसरी मुलगी झाली होती. नीराने मुलाची आशाच सोडली आणि आपल्या दोन मुलींना आपलं जीवन मानलं.

पहिले तीन दिवस कोणीच हॉस्पिटलमध्ये फिरकलं नाही. तिला झालेल्या बाळाचे कपडेही शेजारच्या पेशंटने दिले! नीराची मुलगी २० दिवसांची झाली तिच्या नवऱ्याने तिच्यासमोर पर्याय ठेवला. मुलगी आणि नवरा यांतील फक्त एकाचीच निवड करण्याचा .....

मुलींना घेऊन नीराने सासरचं घर सोडलं. ही घटना काही जुन्या काळातली नाही. नीराच्या धाकट्या पूजाचा जन्म झाला. ३ मे १९८५ ला. त्या दिवसापासून आजतागायत नीराने आपल्या नवऱ्याला पाहिलेलं नाही. सासरचं घर सोडताना नीरा म्हणाली होती, ''एक दिवस असा येईल जेव्हा या मुलीचा मला अभिमान वाटेल. ही माझं नावं काढेल.''

नीराचा विश्वास होता नुकतीच दुसऱ्यांदा जन्मलेल्या मुलगीचा तिला अभिमान वाटेल आणि ती नीराचं नाव काढेल.

नीराच्या माहेरची परिस्थिती फारशी चांगली नव्हती. भावाची लहानशी नोकरी, छोटसं घर आणि वाढता संसार. नीराने कुलाब्याच्या 'ताज'मध्ये नोकरी धरली. छोटसं घर मिळालं. कामावर जाताना एका चटईवर दुधाचे दोन ग्लास आणि खाणं ठेवून घराला कुलूप लावून ती जायची. किल्ली शेजाऱ्यांकडे असे. मुली शाळेत जाताना शेजाऱ्यांना हाक मारून कुलूप काढायला सांगत. त्या आपलं जेवणं, होमवर्क स्वत:चं स्वत: करत. मोठी शुभ्रा धाकट्या पूजाला सांभाळत असे.

नीरा देवाजवळ नेहमी प्रार्थना करत असे. ''देवा मला माझ्या वाट्याची काय शिक्षा द्यायची ती दे. पण ती माझ्या मुलींना देऊ नकोस. निदान त्यांच्या प्राथमिक गरजा तरी भागवण्याचं बळ मला दे.'' मुलींचे युनिफॉर्म, शूज यांच्या खर्चाची तरतूद करण्यासाठी तिला नेहमी काटकसर करावी लागे. घरापासून शाळेपर्यंतचे ४ बस स्टॉपच अंतर छोटीशी पूजा चालतचं पार करत असे.

लहान असल्यामुळे रस्ता क्रॉस करण्यासाठी तिला रस्त्यावरून जाणाऱ्या एखाद्याची मदत घ्यावी लागे.

मुलींच्या पोटात दूध, सकस अन्न जाण्यासाठी नीराला बसचे पैसे वाचवावे लागत. काही दिवसानंतर नीराला 'गोवा पेन्टा' हॉटेलमध्ये महिना रु. ६०००/- ची नोकरी मिळाली आणि तिची परिस्थिती सुधारू लागली. नीराने मुलींना तिच्या बहिणीकडे पुण्याला ठेवलं आणि गोव्यात आपल्या नोकरीवर रुजू झाली. चार वर्ष गोव्यात काढून तिने स्वत:चा एक बेडरुमचा फ्लॅट विकत घेण्यासाठी पैसे जमवले. यासाठी ती सलग १६ ते १८ तास काम करत असे.

आठवड्याची सुट्टी सुद्धा न घेता ती रजा साठवून ठेवी. कारण, मग एकदम रजा घेऊन तिला मुलींना भेटायला पुण्याला जायला मिळत असे. चार वर्षानंतर निराला पुण्यात नोकरी मिळाली आणि तिनं पुण्यात स्वत:च्या हक्काचं घर घेतलं.

एक वर्ष हॉटेल 'ब्ल्यू हायमंडमध्ये' नोकरी झाल्यावर तिला 'मेन लॅड चायना' मध्ये जॉब मिळाला. आता तिच्या आयुष्याला स्थैर्य आलं. मोठ्या शुभ्रालाही हॉटेल 'ब्लू डायमंड' मध्ये नोकरी लागली. शिकता-शिकता तिनं एम.कॉम. आणि बी.बी.एम. केलं. मर्चंट नेव्हीत काम करणाऱ्या एका कॅथलिक मुलाशी लग्न करून आज ती खूप सुखात आहे. या गोष्टीचं समाधान नीराला आहे. आणि जिच्या जन्माला येण्यामुळं नीराला संसार, घर-दार सोडायला लागलं, हाल सोसावे लागले. ती छोटी पूजा .....

तीच पूजा आज यंदाची फेमिना मिस इंडिया वर्ल्ड आहे. मस्तकावर जगाचा सुंदर मुकूट घालून जग जिंकायला निघालेली विश्वसुंदरी ती पूजा चोप्रा. अशी मुलगी जिचा नीराला अभिमान आहे. अखेर, नीराने नवऱ्याला घर सोडताना बोललेले शब्द पूजाने अस्तित्त्वात आणले. नीराच्या या दोन्ही मुलींनी निराच्या आयुष्यात समाधान, अभिमान या दोन गोष्टी भेट म्हणून दिल्या. नीरासाठी मुलींनी दिलेली ही १ लीच भेट होती. ही पूजा चोप्रा अशी मुलगी की, जिचा नीरासारख्या प्रत्येक आईला अभिमान वाटावा !

आणि अगदी आपल्यालाही !

हो. ना ?

❖ ❖ ❖ ❖

थोडं जगून बघ

जन्माला आला आहेस थोड जगून बघ
जीवनात दु:ख खूप आहे थोड सोसून बघ

चिमुटभर दु:खाने कोसळू नकोस
दु:खाचे पहाड चढून बघ
यशाची चव चाखून बघ
अपयश येताना निरखून बघ
डाव माडणं सोपं असतं.
थोडं खेळून बघ
घरटं बांधण सोपं असतं
थोडी मेहनत करून बघ
जगणं नि मरणं सोप असतं
दोन्हीतल्या वेदना सोसून बघ
जगणं मरणं एक कोडं असत
जाता जाता
एवढं सोडवून बघ .....

कु. वर्षाराणी माने
बी.कॉम. १

संगणक

आयुष्याच्या फोल्डरमध्ये
भविष्याच्या फाईली ओपन करु,
जिज्ञासेच्या कर्सरने
भविष्य आपले क्लिक करु,
इमेल, इंटरनेट, वेबवर जाऊ,
कॉम्प्युटरवरच्या माऊसवरून जगभर फिरु,
सेव्ह करुन ठेवू सगळ्या
ज्ञान-अभिमान, परंपरा,
डिलीट करून टाकू
अज्ञानाच्या अंधारा !
भारतीय ब्रेनटॅलेंट जगानेही केले मान्य,
म्हणूनच आता प्रत्येकजण
होऊ संगणक साक्षर !!!

कु. कोमल महाडिक
बी.एस्सी. ३

स्थापत्य शास्त्रातील एक आश्चर्य : गोलघुमट

माहितीपर

कु.वैशाली पोळ, बी.ए.३

विजापूर सुलतानांनी दोनशे वर्षाहून जास्त अशा कालखंडात अनेक वास्तू उभ्या केल्या. विजापूर शैलीतील शिल्पकला, कलाकौशल्य आणि परंपरा म्हणून एक स्वतंत्र वास्तुशास्त्र निर्माण करण्याचे महत्त्वाचे कार्य ह्या आदिलशाही राजांनी पार पाडले. सुप्रसिद्ध राक्षसतंगडी तालीकोटजवळील (रकसगी + तंगडगी) ह्या दोन कृष्णाकाठच्या खेड्याजवळ हे युद्ध झाले. युद्धात दक्षिणेतील मुसलमान राजांनी एकत्र येऊन विजयनगरच्या साम्राज्यावर एकजुटीने हल्ला केला. अली आदिलशहा पहिला (इ.स. १५५७ ते इ.स. १५८०) याने या युद्धात अमाप लूट मिळवली आणि त्या नंतरच्या काळात या संपत्तीचा उपयोग करून नव्या इमारती बांधणे, शहराची तटबंदी भक्कम बनविणे आणि नळावाटे शहराला पाणी पुरविणे इत्यादी सोयी त्याने सुरू केल्या. सुप्रसिद्ध जामा मशिदीचे बांधकाम त्यांनी हाती घेतले. त्यानंतर आलेल्या इब्राहिम आदिलशहा याने १५८० ते १६२६ सात मजली मलिका जहान बेगम मशिद, आनंद महाल, ताज बावडी आणि जगप्रसिद्ध इब्राहिम रोझा ह्या इमारती बांधून शहराच्या सौंदर्यात भर घातली. परंतु या दोघांहूनही जगप्रसिद्ध बांधकाम जे केले ते महंमद आदिलशहाने. महंमद आदिलशहा कलाकौशल्याचा भोक्ता होता. त्याने कवींना आणि कलाकारांना राजाश्रय देऊन प्रोत्साहन दिले. इटालियन आणि पोर्तुगीज कलाकारांना आमंत्रित करून त्यांचेकडूनही उत्तमोत्तम चित्रे काढविली. फ्रेंच प्रवासी मण्डेलेस्लो याने १६३७ साली जेव्हा विजापूरला भेट दिली. त्यावेळच्या प्रवास वर्णनात विजापूरच्या वैभवाची आणि श्रीमंतीची माहिती दिली आहे. शहराला मुबलक पाणी पुरविण्याबरोबरच गोलघुमट आणि आसारमहल या इमारती बांधविल्या. आसारमहल हे आज इस्लामधर्मियांचे दक्षिणेकडील पवित्र ठिकाण म्हणून ओळखले जाते.

महंमद आदिलशहाने या इमारतीत संत मीर महंमदसाली-हमदाणी यांनी बादशहासाठी आणलेले पवित्र महंमद पैगंबराचे दाढीचे दोन केस ठेवण्याची व्यवस्था केली आहे. विजापूर शहरातील अतिभव्य आणि प्रसिद्ध ऐतिहासिक वास्तू गोलघुमट हे जगातील एक स्थापत्य शास्त्रातील आश्चर्य म्हणून या वास्तूची गणना केली जाते. या इमारतीचे वैशिष्ट्य म्हणजे त्या इमारतीवरील प्रचंड घुमटाखालील प्रतिध्वनी ऐकू येणारी विशाल गॅलरी किंवा सज्जा. ११ फूट रूंदीचा हा सज्जा घुमटाच्या तळाशी गोल असा आधाररहीत बांधलेला असून या सज्जात शिरण्यासाठी घुमटाच्या दहा फूट जाडीच्या भिंतीत दरवाजे काढलेले आहेत. प्रेक्षक दरवाजातून सज्जात शिरताच त्याला स्वत:च्या पावलांच्या आवाजाचे प्रतिध्वनी ऐकू येऊ लागतात. सज्जाच्या मध्यभागी उभे राहून टाळी वाजविली असता त्या टाळीचे दहा प्रतिध्वनी ऐकू येतात. गोलघुमट हा महंमद आदिलशहाने स्वत:साठी बांधविलेले एक स्मारक होय. याला महंमदशहाचा रोसा म्हणणे योग्य ठरेल. परंतु या इमारतीवर बांधलेल्या प्रचंड घुमटामुळे आणि त्या घुमटातून येणाऱ्या प्रतिध्वनीमुळे या इमारतीला गोलघुमट किंवा बोलघुमट असे इतिहास काळापासून ओळखले जाते.

तळघरात दक्षिण दिशेला असलेल्या दरवाज्यानजीक तीन पार्शियन भाषेतील तीन ओळींचा शिलालेख असून त्यावर महंमद आदिलशहाच्या मृत्यूचा काळ खोदलेला आहे.

पहिल्या ओळीस सुलतान महंमद याला स्वर्गात नेले. दुसऱ्या ओळीत त्याचा मृत्यू अत्यंत शांत रीतीने झाला आणि तिसऱ्या ओळीत महंमदशहा याने स्वर्गात प्रवेश केला. असे म्हटले आहे. या तीन ओळींच्या पर्शियन लेखाचे इंग्रजीत केलेल्या भाषांतराचे हे मराठीत रूपांतर आहे. या प्रत्येक ओळीतील शब्दांची संख्या ही पार्शियन आकड्यांत १०६७ होते, म्हणजेच इ.स. १६५६ हेच महमंद आदिलशहाच्या मृत्यूचे वर्ष होय. इ.स. १८१९ मध्ये माऊंट स्टुवर्ट एलफिन्सटन याने गोलघुमटाचे केलेले वर्णन आणि मेजर मूर याने इ.स. १७९२ मध्ये गोलघुमटाबद्दल लिहीलेले वर्णनही उपलब्ध आहे. एका

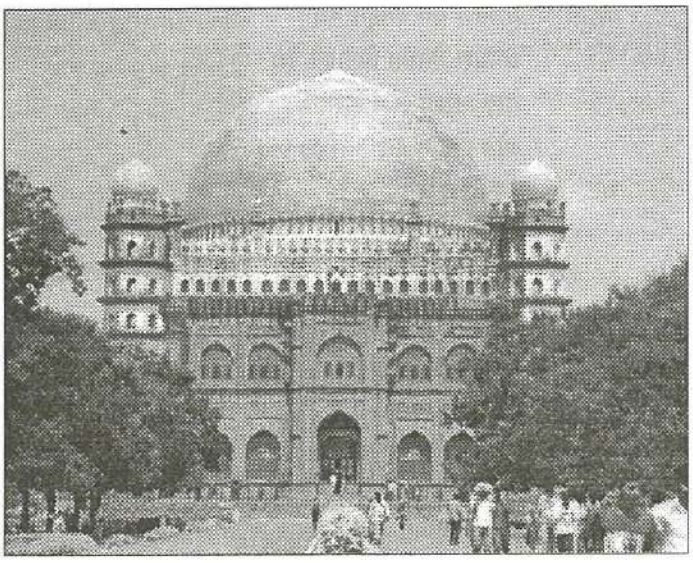

प्रचंड घनाकृती बांधकामावर वर्तुळाकार घुमटाची रचना असे या इमारतीचे सामान्य वर्णन करता येईल. घनाकृतीच्या चारी कोपऱ्यावर अष्टकोनाकृती मनोरे उभे करण्यात आले असून त्या मनोऱ्यांच्या शिरावर छोट्या डौलदार घुमटांची योजना करण्यात आलेली आहेत. या इमारतीवरील जगप्रसिद्ध घुमट गोलाकार असून त्याचा आतील बाजूचा व्यासा १२४ फूट ५ इंच एवढा आहे.

घुमटाच्या भिंतीची तळाची जाडी १० फूट असून शिखराजवळ ती ९ फूट आहे. घुमटाच्या बाहेरील बाजूस शिखरावर एक लाकडी खांब सुळका दिसून येतो. घुमटाची बाहेरची मापे निरनिराळ्या ठिकाणी निरनिराळी आहेत. मात्र घुमटाच्या तळाजवळची बाहेरून जाडी १४४ फूट आहे.

इमारतीच्या मुख्य घनाकृती भागावर वरील गोलघुमट तोलला गेलेला आहे. त्याचा तळ १३५ फूट ५ इंच असून तळाचे क्षेत्रफळ १८,३३७,६७ चौरस फुट आहे. भोवतालच्या भिंतीची रूंदी आणि पुढे आलेले चौथरे वगळता आधाररहित अशा १८,१०९,३५ चौरस फूट क्षेत्रफळाच्या घनावर वरचा घुमट तोलला गेलेला आहे. ज्या चौथऱ्यावर ही इमारत उभी आहे त्या सकट इमारतीची एकूण उंची १९८ फूट ६ इंच आहे. आतील भागाची घुमटापर्यंतची उंची १७८ फूट आहे. घुमटाच्या आतील भागाची गॅलरीपासून सरळ उंची १०९ फूट ६ इंच आहे.

गोलघुमटात दक्षिणेकडील दरवाज्यातून आत प्रवेश केल्यानंतर आपण घनाकृती भागात येतो. इमारतीच्या बांधकामाचे वैशिष्ट्य अर्थात कमानीच्या आधारे वजन पेलण्यासाठीचे बांधकाम दिसून येते. तेथून उजव्या किंवा डाव्या कोपऱ्यातील अष्टकोनी मनोऱ्यातून प्रेक्षक टप्याटप्प्याने चढून जाऊन घुमटाच्या तळाशी येतो. घुमटाभोवती फेरफटका करण्यासाठी रूंद गच्ची आहे. गच्चीलगत घुमटाच्या भिंतीत आत शिरण्यासाठी मार्ग आहे. त्यातून आत गेल्यानंतर प्रेक्षक गोलाकार अशा विशाल गॅलरीत प्रवेश करतो. त्याचे डोक्यावर असलेल्या भव्य घुमटाचा आकार पाहूनच त्याला विस्मय वाटतो. घुमटाच्या आत प्रकाश कमी असतो. दूरवरची व्यक्ती पुसट, पुसट दिसते. सज्ज्यावर समोरासमोर अशा चार ठिकाणी प्रेक्षकांना बसण्यासाठी चौथरे बांधले आहेत. चौथऱ्यावर बसून हळू आवाजात घुमटाच्या भिंतीलगत शब्द केल्यास (बोलल्यास) विरूद्ध बाजूच्या चौथऱ्यावर बसलेल्या व्यक्तीला ती कुजबूज स्पष्टपणे टेलिफोनमध्ये बोलल्यासारखी ऐकू येते. अनेक जोडपी याचा आनंद लुटताना दिसतात. जर एखाद्याने सज्ज्याच्या मध्यभागी उभे राहून टाळी वाजविल्यास त्याला इतरांच्याबरोबर टाळीचे येणारे प्रतिध्वनी ऐकण्यांची मौज लुटता येते. एकेकाळी प्रतिध्वनींची संख्या १६ असल्याचे वृद्ध लोक सांगतात. आज मात्र १० वेळा प्रतिध्वनी मोजता येतो.

बुसातिन-उस-सलातीन या पारशी ग्रंथामध्ये सुलतान महंमद यांच्या कारकिर्दीचे वर्णन करताना गोलघुमटाच्या भव्यतेचे वर्णन देण्यात आले आहे. या घुमटात प्रवेश करण्यासाठी दक्षिण दिशेकडून जो दरवाजा आहे. त्या दरवाज्यावर बाहेरील बाजूला एक लोखंडी साखळीच्या आधारे एक दगड लोंबत सोडलेला दिसून येतो. इ.स. १८८९ साली हा दगड गोलघुमटाच्या दुरूस्तीच्या वेळी खाली काढला होता, असा उल्लेख आहे. त्यावेळी त्या दगडाचा अभ्यास केलेल्या स्थापत्य शास्त्रज्ञाने तो दगड ग्रीन क्वॉर्टस् प्रकारचा असल्याचा उल्लेख केलेला आहे. याला हॉर्न स्टोन असेही म्हटले जाते. सर्वसामान्यपणे येथील जनतेची अशी भावना आहे की या दगडामुळेच या उंच इमारतीवर पडणाऱ्या विजेपासून संरक्षण झालेले आहे. एकदा मात्र विजेचा मोठा धक्का या वास्तूला बसल्याचा उल्लेख आढळतो. या इमारतीबद्दल दंतकथा या भागातील जनतेत प्रचलित आहे. तिचा उल्लेख विजापूरबद्दलच्या एका पार्शियन ग्रंथात ही केलेला आढळतो.

एक अमूर्त प्रेम कहाणी

ती दंतकथा अशी महंमद आदिलशहा गोलघुमटाच्या बांधकामाची पाहणी करीत होता. घुमटाच्या आतल्या बाजूस बांधकामासाठी बांबूचे आडवे-तिडवे परंचे लावलेले होते. घुमटाच्या सज्जामधून महंमद आदिलशहा त्याची प्रेयसी रंभा हिच्यासह बांधकाम पहात होता. नंतर ते दोघे बसून एकमेकांशी हळू आवाजात हितगुज करू लागले. घुमटाच्या वैशिष्ट्यामुळे दोघांमधील अंतर १३० फूट असूनही त्यांचे संभाषण मात्र सहजगत्या चालू होते. मात्र रंभा त्याला पुसटशी दिसत होती. कारण घुमटाच्या आत प्रकाश धुसर होता. महंमद आदिलशहाला रंभेची चेष्टामस्करी करावी असे वाटले त्याने तिला हळूच विचारले, 'खरोखर तुझे माझ्यावर प्रेम आहे का ? तिने लागलीच उत्तर दिले, तुम्ही माझी जगातील अत्यंत प्रिय वस्तू आहात' सुलतान म्हणाला, 'जर माझ्यावरील तुझे प्रेम सिद्ध करण्यासाठी मी तुला येथून खाली उडी घेण्यास सांगितले तर तू काय करशील ?' रंभा उत्तरली 'तुम्हाला माझ्याबद्दल इतका अविश्वास वाटतो का ?' महंमद आदिलशहा म्हणाला, 'मग उडी मारून दाखवच' बादशहाला दूरच्या चौथऱ्याजवळून पावलांचा आणि रेशमी कपड्यांचा हालचालीचा आवाज आला. महंमद आदिलशहा उठून त्या दिशेला पाहू लागला. तो काय त्याच्या प्रेयसीने (रंभेने) वरून स्वत:ला घुमटाच्या खालच्या चौथऱ्यावर झोकून दिलेले त्याने पाहिले. सुलतानाचे तोंडून 'ओ आल्ला, माझ्या रंभेला वाचव' असा चित्कार बाहेर पडला. सुलतानाचा चित्कार ऐकून कामगार चकित झाले, ते वर पाहतात तो काय एका स्त्रीचा देह खाली येताना दिसला, तो सुलतान महंमद पायऱ्या उतरून खाली आला. कामगारांनी परंच्यावर लटकत असलेले रंभेचे शरीर खाली उतरविले. सुलतानच्या वैद्याने तिला शुद्धीवर आणण्याचा

प्रयत्न केला. रंभेने डोळे किंचीत किलकिले केले आणि सुलतानाकडे मोठ्या प्रेमळ नजरेने पाहिले. आपले प्रेम सिद्ध केल्याचे हास्य तिच्या ओठावर दिसत असतानाच तिची प्राणज्योत मालवली.

विजापूरातील स्थापत्य

जगातील विविध देशांतील अभ्यासूंनी विजापूरातील ऐतिहासिक इमारतींच्या बांधकामाचा अभ्यास केलेला आहे. त्याचप्रमाणे पुराणवस्तू संशोधन खाते आणि निरनिराळ्या विद्यापीठातील तज्ज्ञांनीही या वास्तूचा अभ्यास केलेला आहे. आदिलशाही राजांनी विजापूरातील ज्या भव्य इमारती बांधल्या त्यासाठी इंडोमुस्लीम स्थापत्य पद्धतीचा उपयोग केलेला आढळतो. विजापूरच्या सुलतानांनी भारतीय कारागीर आणि स्थापत्य शास्त्रज्ञ यांच्या मदतीने जी नवीन स्थापत्यकला निर्माण केली, यात खास वैशिष्ट्य आहे. अर्धवर्तुळाकार कमानी, उंच मिनार आणि घुमट हि आदिलशाही स्थापत्यशास्त्रांची वैशिष्ट्ये म्हणावी लागतील आणि या मागे इस्लाम स्थापत्यशास्त्राचा पाया आहे, असे तज्ज्ञांचे मत आहे. विजापूर येथे बांधलेल्या ऐतिहासिक इमारतींच्या रचनाकारांनी आणि कामगारांनी हिंदूस्थापत्य यांचा सुंदर मिलाफ घडवून आणलेला दिसतो.

बऱ्याच इमारतीतून भारतीय पद्धतीच्या कमानी आणि पिंपळाच्या पानाच्या आकाराची महिरप दिसून येते. अनेक ठिकाणी कमळ व सूर्यफूलाच्या प्रतिकांचा वापर या इमारतीतून केलेला दिसून येतो. विजयनगर अर्थात हंपी या ऐतिहासिक शहरातील अनेक इमारतींच्या बांधकामासारखे बांधकाम येथे अनेक इमारतींचे दिसून येते, असे अनेक विद्वानांचे मत आहे. मुसलमानी राष्ट्रांत प्रामुख्याने इजिप्त येथील इमारतींवर मिनारांचा उपयोग केलेला दिसून येतो. विजयनगर अर्थात हंपी या ऐतिहासिक शहरातील अनेक इमारतींच्या बांधकामासारखे बांधकाम आहे असे अनेक तज्ज्ञांचे मत आहे. मात्र तज्ज्ञांच्या मते भारतात खास करून विजापूर येथील इमारतींच्या बांधकामात या मिनारांचा अधिक चांगले सौंदर्य देऊन त्याचा उपयोग केल्याचे दिसून येते. खास करून इब्राहिम रोझावरील आकर्षक मिनार हे त्या इमारतीचे सौंदर्य अधिक खुलवितात, असे स्थापत्यशास्त्रातील अभ्यासूंनी प्रतिपादले आहे. अत्यंत आकर्षक असे घुमट ही विजापूर येथील स्थापत्यशास्त्राची देणगी होय. भारतातील अनेक ठिकाणच्या इमारतींवर घुमट आढळून येतात आणि हि संकल्पना भारतातील बुद्ध स्तुपावरून घेतली असावी, असे तज्ज्ञांचे मत आहे. विजापूरातील जामी मशिदीवरील अत्यंत डौलदार असा घुमट पाहिला तर विजापूर स्थापत्यशास्त्रात पुढील काळात केवढी प्रगती केली याची कल्पना येते. खास करून जगप्रसिद्ध गोलघुमट पाहता त्यावेळच्या स्थापत्यशास्त्रज्ञ, कामगार आणि कलाकार यांनी घेतलेल्या श्रमाची आणि दाखवलेल्या कौशल्याची कल्पना येते. याचाच परिणाम म्हणून की काय ताजमहाल जो इ.स. १६६१ ते १६४८ या काळात बांधला गेला त्या बांधकामावर मोगल सुलतानाने हिंदू आणि बुद्धधर्मीय स्मारकांची परंपरागत कामगिरी केलेल्या कारागिरांनाच नेऊन हे काम सोपविले असावे, असे अनेक तज्ज्ञांनी आपले मत मांडले आहे.

विजापूरातील सुप्रसिद्ध इब्राहिम रोझा जो इ.स. १६८६ मध्ये पूर्ण करण्यात आला, त्या इमारतीच्या वास्तुशिल्पातील अनेक आकर्षक गोष्टी उदा. कमानी, घुमट आणि मिनार यांचा उपयोग दक्षिणेकडील कारागिरांनी जो केला त्याचा उपयोग जगप्रसिद्ध अशा संगमरवरी, दगडात बनविलेल्या ताजमहलाच्या बांधकामात करण्यात आला असावा, असे तज्ज्ञ वास्तू शास्त्रज्ञ मानतात. त्यांचे मत विजापूरातील इब्राहिम रोझा या इमारतीच्या बांधकामाची भव्यता आणि सौंदर्य हे अत्यंत प्रभावी असून फक्त संगमरवरी दगडातून बांधविलेल्या ताजमहालचे सौंदर्य हे त्याच्या देखणेपणाचे असून इब्राहिम रोझाचे सौंदर्य हे खऱ्या कलाकौशल्याचे असल्यामुळे त्याच्याहूनही अधिक श्रेष्ठ आहे.

विजापूरातील इब्राहिम रोझा आणि गोलघुमट, सहेशराम येथील शेरशहाची कबर आणि आग्रा येथील ताजमहाल ही भारतातील इस्लामी कलाकौशल्याची अप्रतिम उदाहरणे मानली जातात. परंतु या सर्व स्थापत्यशास्त्राने गौरविलेल्या इमारतींच्या बांधकाम कौशल्याच्या मागे विजापूर येथील कारागिर आणि कारागिरी हेच आधारस्तंभ आहेत.

संदर्भ ग्रंथ :

१) बांबे गॅझेटियर - कर्नाटक Vo4 xx III - 1834 (Bijapur District)

२) बुसातिन - उस - सलातीन (विजापूरची आदिलशाही) - मुंबई मराठी ग्रंथ संग्रहालयाच्या भाषांतरित.

३) The glory that is Bijapur, H. Padmaraj इतिहासिक संशोधन मंडळाची ग्रंथमाला क्र. १७

❖ ❖ ❖ ❖

दहशतवादाशी लढताना

संशोधनात्मक

कु.वर्षाराणी माने, बी.कॉम.१

कधीही न थांबणारी मुंबई २६ नोव्हेंबर पासून पुढील तीन दिवस मुठभर अतिरेक्यांनी रोखली. केवळ रोखलीच नाही, तर देशाच्या सुरक्षा व्यवस्थेला सणसणीत चपराक मारली. आम्ही जगातील सर्वात मोठ्या व्यवस्थेमध्ये लोकशाहीचे धिंडवडे निघत असताना कधीच काही करू शकलो नाही. इथल्या सुरक्षा व्यवस्थेला नागडं करताना आम्ही टी.व्ही. समोर बसून ब्रेकिंग न्यूज च्या नावाखाली उघड्या डोळ्यांनी पाहत होतो ? कशासाठी ?

अनेक बॉम्बस्फोट मालिका पचवूनही उभी राहिलेली मुंबई मात्र या हल्ल्याने कोलमडून गेली. आजपर्यंत बॉम्बस्फोट घडवून निरपराध माणसे मारुन दहशत माजवली जात होती. या असल्या 'फियादीन' (आत्मघातकी) हल्ल्याने मुंबई थरारुन गेली ?

प्रत्येकवेळी निरपराध सामान्य जनताच दहशतवादाचा बळी का ठरते ? का एखादा महत्त्वाचा अधिकारी सैनिक शहिद होतो ? आजपर्यंत कधीच एखादा मंत्री, एखाद भांडवलदार अशा स्फोटात बळी गेला नाही ? दहशतवादी हल्ल्यानंतर ही आम्ही पुन्हा सकाळी पोटासाठी रस्त्यावर उतरतो. हे आमचे 'स्पीरिट' नाही. तर असहाय्यता आहे. आमचा आवाज दाबणार आहोत आपण ? देशावरच्या एवढ्या मोठ्या हल्ल्यानंतर राज्यकर्त्यांनी त्यांचे राजकीय भांडवल न करता जनतेची साथ द्यावी एवढ्या मोठ्या संकटाचा सामना करावा ही अपेक्षासुद्धा त्याच्याकडून करू नये का ? पण आमचे नेते मात्र मीडियासमोर वायफळ चर्चा आणि आरोप प्रत्यारोप करत बसले होते. हे कशाचे लक्षण आहे ?

''मुंबईवरील दहशतवादी हल्ल्यात हौतात्म्य आले नसते तर या उन्नीकृष्णानच्या दारात कुत्रेसुद्धा फिरकले नसते.'' ही केरळच्या मुख्यमंत्र्याची वाचाळवाणी मुंबईत निदर्शनासाठी आलेल्या स्त्रिया लिप्स्टीक सारा जामा निमा करून आल्या होत्या. हे एका मोठ्या पक्षाच्या प्रवक्त्याची मुक्ताफळे महाराष्ट्राचे उपमुख्यमंत्री यांची मुंबईसारख्या शहरात अशा घटना घडतच असतात. अशी पोरकट विधाने आमचे राज्यकर्ते आता तरी थांबवतील का ?

दहशतवादाविरोध पथकाचे हेमंत करकरे हे राजकीय हेतुने मालेगाव स्फोटाचा तपास करीत आहेत ही बेजबाबदारपणे वक्तव्य करणारे व देशाच्या पंतप्रधान पदाचा जोगवा मागत फिरणारे देशातील एक ज्येष्ठ हिंदुत्ववादी नेते किंवा 'दहशतवादी विरोधी पथकातील अधिकाऱ्यांचीच नॉर्को टेस्ट करा ही मागणी करणाऱ्या एका पक्षाचे अध्यक्ष अथवा हिंदुत्त्वाची सत्ता आली तर करकरे यांच्या बायका मुलांची धिंड काढू असे फुत्कार आपल्या मुखपत्रकातून सोडणाऱ्या ज्येष्ठ नेते व हृदयसम्राट या सर्वांची कीव करायची का ? याची वैचारिक पात्रता तेवढी समजायची का ?

अतिरेक्यांना अमेरिकेतील ९/११ ची पुनरावृत्ती भारतात करायची होती. मुंबईची शान असलेली हॉटेल ताज व ओबेरॉय ही दोन ही हॉटेल्स मुंबईच्या कॉस्मोपॉलीटीन संस्कृतीचे प्रतीक तर आहेतच शिवाय ती शहराची उच्चवर्गीय मानसिकता स्पष्ट करतात.

दहशतवाद्याशी लढताना त्यांना ही त्यांची आई, वडील, पत्नी, मुले, आठवली असतील. या युद्धात आपले काही बरं वाईट झालं तर आपले कुटुंब निराधार होईल ही भावना त्याच्या ही मनाला स्पर्श करून गेली असेल. तरीही कुटुंबाच्या सुखापेक्षा त्यांना देशावरील संकट मोठे वाटले. आणि ते मृत्यूला सामोरे गेले.

पण या अधिकाऱ्यांवर ते हयात असताना त्यांच्यावर अर्वाच्य आरोप करणारी माणसे हौतात्म्यानंतर राजकीय लाभासाठी त्यांच्या श्रद्धांजलीची मोठमोठी होर्डींग उभी करताना दिसत होती. आपले फोटो लावलेली श्रद्धांजलीपर मजकूर लिहिलेली होर्डींग्ज घरासमोर लावायला जातात. तुमची श्रद्धांजली आम्हाला नको असे सांगत करकरे कुटुंबियांनी ते होर्डींग्ज काढायला लावले. केरळच्या मुख्यमंत्र्याना

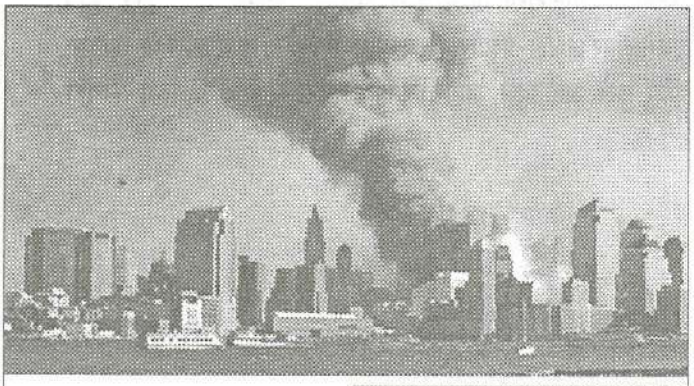

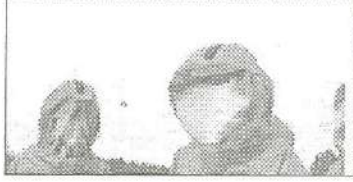

घरातून हकलून लावणारे उन्नीकृष्णाचे माता-पिता आणि करकरे कुटुंबियाची भूमिका आपल्या दळभद्री राज्यकर्त्यांना कधी समजणार ?

हेन्केन हा अमेरिकन पत्रकार म्हणतो. नसलेल्या संकटाची भिती लोकांना दाखवायची आणि ज्या भिती पासून आम्हीच तुमचे रक्षण करू शकतो असे भासवून त्यांना मागे आणायचे याचेच नाव राजकारण ? असले राजकारण कधी थांबणार ? देशात धर्म, जात, भाषा, संकटात आहे सांगून लोकांची माहिती अडकणारे आंदोलन करून जनतेस वेठीस धरणारे नेते आताच कसे गप्प आहेत ? का त्यांच्यासाठी दहशतवाद हा प्रश्न नाही ? आणि अशा स्वार्थी राजकारण्यांना सत्ता मिळवून देणे आम्ही कधी थांबवणार आहोत.

एवढा दहशतवादी हल्ला होवून देशाचे गृहमंत्री त्यांना वस्त्रोद्योग मंत्री करावा याचा कपड्यांवर बारीक लक्ष असत. यांच्या तोंडी कठोर भाषा येत नाही. नेहमीचीच गुळगुळीत उत्तरे देतात. राज्याचे मुख्यमंत्री पिकनिकला गेल्यासारखे हॉटेल ताजला पुत्र व चित्रपट निर्मात्यासह तर इसापनितीतल्या गोष्टी सांगाव्या तशी पोपटपची करताना दिसतात. ही त्यांची असली तोंड पाटीलकी जनतेने किती दिवस सहन करायची.

एकीकडे दहशतवाद्यांशी लढताना शहीद झालेला पोलीस अधिकारी, कर्मचाऱ्यांना सारा देश अखेरचा निरोप देत होता. दिवंगत कामटेंचा मुलगा कितीतरी वेळ पित्याच्या पार्थिवापाशीच बोलत होता. साळसकरांच्या कुटुंबियांचा टाहो आपले काळीज चिरत होता. हेमंत करकरेंना अखेरचा निरोप देण्यासाठी एक अपंग भिकारी उभा होता. त्यांना हातातील फुलं शहिदांच्या हौतात्म्य देवत्वाला श्रद्धांजली वाहत होती.आणि दुसरीकडे आमचे राज्यकर्ते सत्ता टिकवण्यासाठी शह कटशहाचे राजकारण करीत होते. सत्तेसाठी दिल्ली वाऱ्या करीत होते. एकमेकांवर आरोप-प्रत्यारोप करण्यात मग्न होते. काय झालं या राज्यात, शाहू, फुले, आंबेडकर, आगरकर यांच्यासारख्या विचारवंताच्या राज्यात, भूमित राजकीय व्यक्तींच्या विचाराचे एवढं मागासलेपण का ? त्याना राजीनामे देण्यात घेण्यातच स्वारस्थ दिसत होते.

२४ X ७ अशा ब्रेकींग न्यूजच्या नावाखाली बातम्या पिकवणारी चैनलस् एकाही राज्यकर्त्याचे डोकं ठिकाणावर आहे का ? असा जाब विचारणारा एखादा 'माय का लाल' का होऊ शकत नाही ? का बदलत्या मीडिया स्वरूपाने जबाबदाऱ्या ही बदलत गेल्या आणि हे सर्व लाईव्ह क्रिकेट सामन्या सारखे पाहणारे आम्ही अजूनही मागासच आहोत. कधी थांबणार आहे हे ?

अमेरिका, इंग्लंड, रशिया या देशात दहशतवाद ठेचून काढण्यासाठी नवे कायदे केले. भारतात मात्र अशी इच्छाशक्ती नाही. संसदेवर हल्ला करणाऱ्या अफजल गुरूस जाहीरपणे फाशीवर चढवावयास हवे होते. पण त्यांच्या चर्चेचे गुऱ्हाळ आजुन चालू आहे. आजपर्यंत प्रत्येकवेळी अतिरेक्याबद्दल नेटवेचे धोरण स्वीकारले गेले. त्यांच्याशी चर्चा आणि तह करूनच प्रश्न सोडविले गेले.

भूतकाळातील हाच पवित्र खटला नडला असून त्यामुळेच अतिरेक्याची मनोधैर्य बळावली यासाठी ईस्त्राईलचा आदर्श भारताने डोळ्यासमोर ठेवावा. ईस्त्राईलने नेहमीच दहशतवादाचा सामना ईट का जवाब पथरसे या नावाने केला आहे. ही मानसिकता आमच्या राज्यकर्त्यांच्यात का येत नाही ?

आज आपल्याला सरदार वल्लभभाई पटेल, इंदिरा गांधी यांच्यासारख्या प्रबळ इच्छाशक्ती असलेले नेतृत्त्व हवे होते. सुवर्ण मंदिरात लष्कर घुसवून अतिरेक्यांना गोळ्या घालणे सोपी गोष्ट नव्हती. देशाच्या विभाजनाचा धोका समोर दिसत असतानाही इंदिरा गांधीनी सुवर्णमंदिरावर लष्करी कारवाई केली. ही इच्छाशक्ती आपल्या राज्यकर्त्यांच्यात का नाही ? निदान आता तरी राज्यकर्त्यांनी शहाणे व्हावे अन्यथा जगातला सर्वात मोठा लोकशाहीचा हा डोलारा पडताना आपल्याच डोळ्यांनी पहायची वेळ आपल्यावर येईल.

❖ ❖ ❖ ❖

एक स्वयंपूर्ण खेडं : कण्हेरीमठ

ललित

कु.सीमा पवार, बी.ए.२

या लेखाचं नाव पाहून तुम्ही विचारात पडला असाल की, बहुतेक या छोट्याशा खेड्यानं 'ग्रामस्वच्छता अभियानात' बक्षिस वगैरे मिळवलं आहे का ? पण हा विचार करणे किंवा आपल्या मनात येण बरोबरच आहे. कारण संत गाडगेबाबानंपासून ते गांधीजीपर्यंत सर्वांनीच लोकांना 'खेड्याकडे चला' असा उपदेश केला आहे. गांधीजींच्या स्वप्नातलं खेडं हे 'स्वयंपूर्ण खेड' होत. आता तुम्ही म्हणाल हे 'स्वयंपूर्ण खेडं' म्हणजे काय ? तर चला पाहुयाच असचं एक स्वयंपूर्ण खेडं.

निसर्गाच्या सान्निध्यात व कोकणचा सहवास लाभलेला, आपली चित्रनगरी संबोधला जाणारा 'कोल्हापूर जिल्हा', या जिल्ह्यातच वसलय 'स्वयंपूर्ण खेडं', कोल्हापूरपासून अगदी अर्धा तासाच्या अंतरावर 'कण्हेरी मठ' हे खेड आपणास पहावयास मिळतं. अगदी हिरवगार, प्रसन्न व मन मोहून टाकणारं. गावात सुरूवात करताच आपणास स्वागताची कमान पहावयास मिळते.

सुरूवातीला गावात प्रवेश केल्याकेल्या आपणास प्रथम पहावयास मिळायचे ते गावचे रक्षण करणारं 'हनुमानाचे मंदिर' आणि त्याला साथ देणारे एक मोठं झाडं आणि झाडाभोवती पार ते गावकऱ्यांच्या गप्पांच मुख्य स्थान असतं असचं दृश्य आपणास या गावात पहायला मिळते. पुढे गावचे प्रमुख असणाऱ्या 'पाटलांच्या वाड्याचं' दर्शन घडतं. अगदी टुमदार नजरेत भरणार, धनधान्याची रास, राजा-सर्जाची देखणी जोडी, नोकर-चाकर आणि येईल त्या माणसांची सोय वाड्यात नक्कीच होते.

तुम्हाला सांगण्यासारखी गोष्ट म्हणजे या गावात कशाचीही कमी नाही. सकाळच्या प्रहरी येणाऱ्या वासुदेवापासून रात्रीच्या भजन किर्तनापर्यंत आणि बारा जातींच्या लोकांनी भरून गेलेलं हे खेड पाहताना आपल मन आनंदान भरून नाही गेल तरच नवल.

प्रत्येकजण आपली कामे इतक्या आनंदाने आणि जबाबदारीने करताना मी याआधी क्वचितच पाहिलं आहे. गाव विहिरीवर पाणी भरणारे लोक, कपडे धुणाऱ्या स्त्रिया यांच्यातील संभाषण, एकमेकींना आपल्या भावना सांगणारं गावपाणवठा हे एकमेव ठिकाण, पण आता हे पहायला मिळतं का हो ? एखाद्या शहरातील मुलाला विचारलं की 'खळं म्हणजे काय' माहित आहे का रे ? अर्थात या दोन्ही प्रश्नाची उत्तरे नाही अशीच येणार. यात त्यांचा दोष नाही कारण या गोष्टी पहायलाच मिळत नाहीत मग याच शिक्षण देऊन किंवा सांगुन त्यांना काय समजणार. ही एक चिंतेचीच बाब आहे.

कण्हेरी मठात म्हणजेच या खेड्यात प्रत्येक जातीचे व निरनिराळे व्यवसाय करणारे व आपली संस्कृती जपणारे लोक राहतात. मग तो शिंपी असो किंवा गवळी असो कारण प्रत्येक लोकांची दैनंदिन कामे व अडचणी गावातच सुटतात यांना प्रत्येकाची गरज भासते आणि ती अगदी ते गुण्यागोविंदाने पार पाडतात. गांधीजींच 'स्वयंपूर्ण खेड्याचं' स्वप्न या खेड्यानं नक्कीच पूर्ण करून दाखवित आहे.

तुम्हाला या गावाला भेट देण्याची उत्सुकता लागली असेलच तर तुम्हाला मी सांगू इच्छिते की या गावात तुमच्या आमच्यासारखीच पण आदर्श घालून दिलेली निर्जीव लोक राहतात. आश्चर्य वाटलं ना ? हो अगदी खरं आहे कारण कण्हेरी मठ हे मानवनिर्मित 'स्वयंपूर्ण खेडं' आहे. पण अठरा पगड जातींनी आपल्याला आदर्श घालून दिलेलं. यात आपल्याला पूर्वीपासून चालत आलेल्या परंपरा, चाली, व्यवसाय, राहणीमान, जुने लोक, शेतीतील विविध बाबी-नांगरणी, पेरणी, मोट, खळं, बैलांचा तेलघाणा, बुरूड, दवंडी देणारे, डोंबाऱ्यांचा खेळ, गारूडी, मेंढपाळ अशा भरपूर गोष्टी यातून पाहण्यासारख्या आणि आचरणात आणण्यासारख्या नक्कीच आहेत.

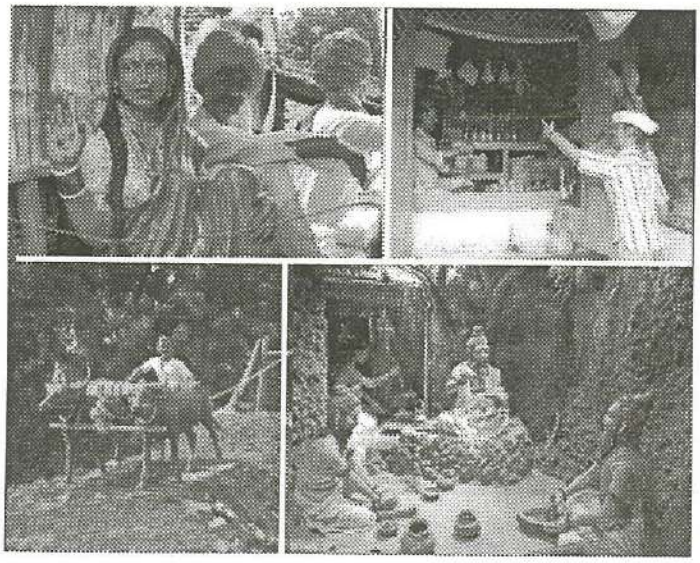

सिध्देश्वर ट्रस्ट आणि शासन यांच्या पुढाकाराने कोल्हापूरपासून अवघ्या दहा किमी अंतरावर हे खेडं वसवलेलं आहे. या खेड्यात पोहचण्यासाठी आपणास गोकूळ-शिरगाव जंक्शन सोईचं आहे. सात एकर जमिनीवर अंदाजे तीन हजार पुतळ्यांच्या माध्यमातून हा प्रकल्प उभा आहे. हा प्रकल्प 'सिध्दीगिरी ग्रामजीवन म्युझिअम' या नावाने ओळखला जात आहे.

भारत हा एक कृषी व संस्कृतीप्रधान देश म्हणून ओळखला जातो पण या संस्कृतीचा ऱ्हास होत आहे म्हणून आपल्या भारतीयांच्या अभिमानास प्राप्त असा हा प्रकल्प उभारण्यात आला आहे. पूर्वीची जीवनपद्धती अगदी वाखाणण्यासारखीच होती. मी मघाशी विचारलेल्या प्रत्येक प्रश्नांची उत्तरे तुम्हांला या खेड्यात नक्कीच मिळतील.

कण्हेरी मठात ज्या पध्दतीने खेडं नांदतय त्याप्रमाणे आत्ताच्या खेड्यांनी यातील काही भाग अनुभवून आचरणात आणला तर आपली खेडी स्वयंपूर्ण बनण्यास वेळ लागणार नाही. आधुनिकीकरण प्रत्येक क्षेत्रात होत आहे आणि लोकांचा कल याकडे झुकलेला प्रकर्षाने जाणवतोय. पण एखाद्या राजाचं गेलेलं साम्राज्य परत मिळविण्यासाठी त्याचे सैनिक त्याला शेवटपर्यंत साथ देतात तशी साथ आपण आपल्या खेड्यांनसाठी आपल्यापासून द्यायला सुरूवात करू या.

पर्यटकांच्या दृष्टिने व सांस्कृतिक जपवणूक करणाऱ्या या अशा अनोख्या प्रकल्पास आपण स्वतःहून एकदा भेट देऊन हे अनुभवणं हा आपल्या जीवनातील एक अविस्मरणीय भाग नक्कीच बनेल.

❖ ❖ ❖ ❖

आईच जगणं, नशिबाच खेळणं

चार मुलांच्या सेवेसाठी
आईने जन्म झिजवला
जन्म झिजवताना
घाम मातीत रुजवला

घामाच्या मातीत
शेत तिनं फुलवलं
शेत फुलवताना
उन्हाचं चटकं पेललं

नशीब साथ देईना
म्हणून तिचं काळिज फाटलं
काळिज फाटताना कसं
तिच्या जिवाला चाटलं

गरिबीच्या दिवसांनी तिचं
रक्तच आठवलं
ताठ मानेनं जगणं
तिने आम्हाला शिकवलं

साऱ्या जगण्याचा फटका
मुलांच्या गळ्यात दाटला
मुलीच्या लग्नाचा रेटा
तिने सुखाच्या दिशेने रेटला

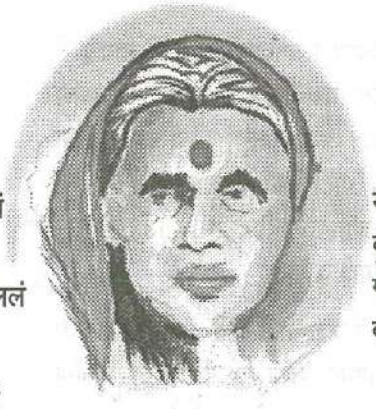

असं आम्ही दिवस
गरिबीत काढलं
कसं आम्हाला
जगत असतानाही
मेल्यासारखं वाटलं

या सुखाच्या आशेत
दुःखाला लाज वाटली
म्हणूनच चारही मुलांना
वळणाची वाट दिसली

चार मुलांच्या जीवनासाठी
आई-बापानं स्वप्न ठेवलं
आई-बापाच्या स्वप्नासाठी
मुलांनी मन घट्ट केलं
शिक्षणाच्या इच्छेत कसं
मन आवळतंच गेलं.

पण या बेकार जीवनात
रुजवलेल्या स्वप्नाला
पालवी फुटेल का ?
आई-बापाच्या मुखात
दुःखाच्या कष्टाचा
सुखाचा घास पडेल का ?

कु. सुप्रिया देसाई
बी.एस्सी. ३

प्रवास जपानचा चिमुकल्या देशाचा

प्रवासवर्णन

कु. शिला पोळ, बी.ए. ३

प्रवास आणि तोही आपल्या आवडीच्या ठिकाणचा म्हणजे दुधात साखर. प्रवासासाठी आम्ही जपान हे ठिकाण ठरवलं. कधी एकदा जपानला जातो आणि तेथील स्थळं पाहतो अस झाल होतं मुळातच आपला देश सोडून बाहेरच्या देशामध्ये जायला कुणाला आवडणार नाही ! पण माझी खूप दिवसापासूनची ही इच्छा आता पूर्ण होणार होती. आणि हो ते हिंदी चित्रपटामधलं गाण सारखं मी गुणगुणत होते. चित्रपटामध्ये पाहिलेल जपान मला जणू खुणावत होता.

''सायोनारा ऽ सायोनारा वादा निभाऊंगी सायोनारा
इकलाती और बलखाती कल फिर आऊंगी सायोनारा''

आपण प्रवास करून जेव्हा नव्या प्रदेशात जातो, तेव्हा आपल्या सहवासामध्ये येणाऱ्या सर्व गोष्टी अनुभवत राहतो. अवतीभवतीचा परिसर पाहतो. श्वासामध्ये तिथला गंध भरून घेतो, खातोपितो राहतो, हिंडतो, बोलतो हे सारं करताना आपण 'मी' म्हणून एक कुणी असतोच. आपण कुठही गेलो तरी आपल्यातला हा मी तसाच असतो. या 'मी' ला नवनव्या अनुभवात, वेगळ्या विश्वात मोकळेपणाने वावरायला आवडते. यामुळे एकप्रकारची लवचिकता येते आणि जे दिसेल, मिळेल ते ग्रहण करायला शिकतो.

जपान हा एक लहानसा देश. जवळजवळ सदुसष्ट टक्के जमीन पर्वत आणि जंगलानं व्यापलेली त्यामुळे राहण्यासाठी जमीन कमी. जपानी घरं लहानशी, दाटीवाटीची काही जुनी घर उतरत्या छपरांची लाकडांची देखील आहेत. पण सध्या सिमेंटच्या उंचच उंच इमारती उभ्या आहेत. इथ सगळीकडे कमालीची स्वच्छता, इथली आंघोळ म्हणजे गरम पाणी त्याचबरोबर औषधी गुणधर्म असणारे पाण्याचे झरे आहेत. सार्वजनिक स्नानगृहं, विश्रामगृहं आहेत. त्यामुळे अनेक मित्र मैत्रिणी भेटतात, गप्पा-गोष्टी, मनसोक्त आंघोळ यामुळे प्रवासाचा शीण कुठल्याकुठे निघून जातो. जपानी जेवण म्हणजे एक सुंदर कलाच. वेगवेगळ्या आकारांच्या, रंगाच्या जपानी सिरॅमिकच्या वेगवेगळ्या चिमुकल्या भांड्यामधून अतिशय सुबकपणे मांडलेले पदार्थ समोर येतात. अस वाटतं आपण एखादं चित्रच पहात आहोत. पदार्थ पाहून नजरसुध्दा सुखावून जाते. पदार्थ सजवलेले असतात चॉपस्टीकनं (लाकडी काटक्या) ते उचलून खायचे असतात. वाफेवर शिजवलेले, भाजलेले, उकडलेले तेला-तुपाचा वापर न केलेले हे पदार्थ त्यामुळे त्याची मूळची चव राहते व ते अधिक रूचकर लागतात. शाकाहारी जेवणामध्ये सोयाबिनपासून बनवलेला तोफू हा पदार्थ जास्त आवडला. आम्ही जिथं राहिलो ते देवळातलं विश्रामगृह होतं तिथे सेविका होत्या हसत मुखान त्या आमचं आदरातिथ्य करत असतं. जपानमध्ये हिरव्या रंगाचा चहा छोट्या कपातून मिळत असे.

तेरूको नावाची एक जपानी मैत्रिण मला भेटली आणि तिने मला संपूर्ण जपानची सफर घडवली. मला ती आणि तिला मी विश्वासपूर्ण मैत्रिणी मिळालो. जणूकाही आमची आधीचीच ओळख होती. आम्ही खूप ठिकाण पाहिली तेव्हा असे आढळून आले की जपानमध्ये सगळ्या ऋतूंचे उत्सव साजरे करतात. लोकांना निसर्गाचं, पर्वतांचं, फुलं-पानाचं अतिशय प्रेम. निसर्गाचा आदर करण्याची वृत्ती. जपानी लोकांचा मूळचा शिन्तो धर्म म्हणजे निसर्गच सर्व काही असं मानणारा. बौध्द मंदीर तर ठिकठिकाणी आहेत. आज जो जपान आहे तो दुसऱ्या महायुध्दामध्ये उध्वस्त झालेल्या जपानने फिनिक्स पक्षाप्रमाणे राखेतून जन्म घेतलेला. तेथील लोकांमध्ये स्वतःची भाषा, संस्कृती, नम्र कष्टाळू वृत्ती आधिक आहे. पुरूषप्रधान संस्कृती असली तरी संपूर्ण आर्थिक व्यवहार स्त्रियांच पाहतात. दोन भांडणारी जपानी काही मला दिसली नाहीत. सतत हसमुख चेहरे किलकिले डोळे त्या डोळ्यांमध्येही प्रेमाचा सागरच असायचा. शांतिप्रिय असा जपानी माणूस. तेथे चित्रकला, सुमोसारखा क्रीडाप्रकार, काबुकी, नोह असे नाट्यप्रयोग, उत्सव साजरे होतात. कुसुनोकी हा

सदाहरित वृक्ष. त्यावर रंगीबेरंगी, वेगवेगळ्या तऱ्हेचे पक्षी येऊन बसायचे त्या वृक्षाला छोटी काळी फळ भरगच्च लागलेली असायची पान-फळं चुरडली की कापराचा वास यायचा. जपानमधला सर्वात पवित्र मानला जाणारा मात्सु हा वृक्ष. जपानी पाइनची ही झाडं अनेक आकारात असतात. कुठलच जपानी चित्र त्याच्याशिवाय पूर्ण होत नाही. सर्व देवळांच्या आवारात, बागांमध्ये मात्सु आढळतात. नव्या वर्षाला त्याचं महत्त्व अधिक. मात्सु हे दीर्घायु आणि सातत्याच प्रतीक वसंत ऋतूचा काळ असल्यामुळं जपानच्या निसर्गान आम्हाला आश्चर्यचकीत केलं. ताके म्हणजे बांबू. बांबूची बनं जपानमध्ये अधिक आहेत. साकुरा वृक्ष फुलला की जपानभर त्या आठवड्यात उत्सव. साकुराच सौंदर्य पहायला जायचं झाडाखाली बसून हायकू (जपानी काव्य प्रकार) म्हणायचे, वाद्य वाजवायची नवीन दुकानं, नव्या वर्षाची सुरुवात जपानमध्ये वसंत ऋतुमध्येच होते. लग्नाचा सिझनही याच दिवसात किती आनंदी आनंद. निसर्ग आपल्या भोवताली आणि आपण निसर्गाचा एक लहानसा भाग. इथले डोंगर म्हणजे मित्रांसारखेच जपानी माणसं अगदी लहानांपासून म्हाताऱ्यांपर्यंत डोंगर चढतात. आम्हीही डोंगर चढण्यासाठी निघालो. आणि डोंगर चढताना अनेक नव्या गोष्टींचा आम्हाला शोध लागला. नुनोबिकी ताकी-ताकी म्हणजे धबधबा खूप उंचावरुन पडणारा हा धबधबा सातशे वर्षांचा जुना आहे. बापरे! याशिवाय तलावही लागले छोटी छोटी जुनी देवळं लागली देवळं म्हणजे आपल्याकडील मंदिराचा छोटा गाभाराच इथ सकाळच्या वेळी माणसं एकमेकांना 'ओहायो गोजायमास' म्हणजे गुडमॉर्निंग-सुप्रभात असं म्हणायची डोंगरावरुन दुसऱ्या बाजूने खाली उतरताना एक लाकडी काम असणारे उतरत्या छप्पराच कौलारु देऊळ लागले. शांत स्तब्ध आणि बंद असणारे देवळापलीकडे प्रचंड घंटा वरच्या मजल्यावर टांगलेली, बाहेरच्या अंगणामध्ये एक मोठी मूर्ती. ती माया. बुध्दाची आई. सर्व परिसर अतिशय स्वच्छ आणि शांत एकूणच निसर्ग हाच देव मानणारा जपान मला फार आवडला. तिथून परत यावसच वाटत नव्हत. अनोळखी असणाऱ्या या निसर्गरम्य देशानं आम्हाला आपलसं केल होत. त्याच्याशी आमच नातं जुळल होतं ते आधीपासूनच असावं अशी खात्रीही वाटत होती. पण आपली मातृभूमीही आम्हाला साद घालत होती परत येण्यासाठी आम्ही विमानतळावर चौकशीसाठी गेलो तर इथे रेल्वेच जाळं विमानतळाच्या तळघरातच सुरु झालेल. रेल्वेची माणसं आपलेपणानं सेवा पुरवत होती. त्यासाठी स्वीस नावाचा पास काढावा लागला. त्यामुळे पाच दिवस रेल्वे, बस, बोट कसलाही प्रवास करता येत होता. किती सुविधा हे सगळं जाणून घेण्यासाठी माणसाला आपल्या मर्यादित परिघातून बाहेर पडायला हवं आणि या परिघापलीकडचा प्रदेश पहायचा असेल तर चला निश्चय करा प्रवासाला निघायचा दुसरा देश पहायचा.... प्रवास करायचा

❖ ❖ ❖ ❖

माणूसकी

माणसा माणूसकीला जाग,
सुविचाराच्या पाठीशी लाग
नको होऊ लाचार, नको सोसू भ्रष्टाचार
अन्यायाला न्यायचं माग
माणसा माणूसकीला जाग ।।१।।

नको सोसू अत्याचार
हेच जीवनाचं सार
नाहीतर डसेल तुला
अविचारी नाग
माणसा माणूसकीला जाग ।।२।।

भ्रष्टाचाराचं सुटलयं वारं
जग बिघडत चाललंय सारं
म्हणूनच करू नको जीवनाचा त्याग
माणसा माणूसकीला जाग ।।३।।

गरिबास फसवतोय सावकार
गरिबाचे बुडतेय घरदार
माणसा सत्यनिष्ठेने वाग
माणसा माणूसकीला जाग ।।४।।

त्याच्यावर झाले असतील सुसंस्कार
तोच करेल मानवाचा उद्धार
लावून घेऊ नको कधी डाग
माणसा माणूसकीला जाग ।।५।।

कवी धर्माची फुटलीय बाग
साऱ्या जगाला, आलीय जाग
माणसा माणूसकीला जाग ।।६।।

कु. धनश्री कुंभार
बी.ए. ३

प्राणायाम रहस्य

माहितीपर

जोतीराम गायकवाड, बी.एस्सी. २

'प्राणायाम' हा शब्द पूर्वी लोकांना एवढा माहीत नव्हता जेवढा आता माहीत आहे. 'प्राणायाम' शब्द आता प्रत्येकाच्या कानावर पडताना दिसतो, मग तो टी.व्ही. च्या माध्यमातून असो की न्यूज पेपरच्या अथवा मासिकच्या स्वरूपात, तरीही लोकांना प्रश्न पडतो की 'प्राणायाम म्हणजे नेमकं काय ?' विशेष म्हणजे लोकांना प्राणायामाबद्दल जाणून घेण्याची उत्सुकता आहे हीच खरी प्रशंसनीय बाब आहे. आज संपूर्ण भारतवासी व परदेशी राहणारे सर्वच लोक 'योगगुरू बाबा रामदेवजी महाराज' यांना ओळखू लागलेत. त्यामागचं कारण आहे त्यांनी पटवून दिलेलं योगाचं, प्राणायामाचं महत्त्व. त्यांच्यामुळेच आज लाखो, करोडो लोक पहाटे उठून प्राणायाम करण्यास प्रेरित झालेत. स्वामी विवेकानंद सुध्दा पहाटे उठून प्राणायाम, ध्यान करत असत. आणि आता परम पूज्य श्री. संत आसारामजी बापू सुध्दा आपल्या तरूण पिढीला प्राणायाम करून बलवान, सशक्त, ओजस्वी, तेजस्वी होण्याचा अंदाज देत आहेत.

प्रथमत: आपण ''प्राणायामाचा'' अर्थ समजून घेऊ. प्राणायामाचा अर्थ आहे : प्राण + आयाम. प्राण अर्थात जीवनशक्ती आणि आयाम अर्थात नियमन. श्वासोच्छवासाची प्रक्रिया तालबध्द करण्याचे कार्य प्राणायाम करतो. ज्याप्रकारे ॲलोपॅथीमध्ये आजारांचे कारण 'जिवाणू' (बॅक्टेरिया), प्राकृतिक चिकित्सेमध्ये 'विजातीय तत्त्व' व आयुर्वेदामध्ये 'आम रस' (आहार न पचल्यामुळे नसनाड्यांमध्ये जमलेला कच्चा रस) मानला गेला आहे. त्याचप्रकारे प्राण चिकित्सेत रोगांचे कारण 'निर्बल प्राण' अर्थात 'क्षीण प्राणशक्ती' मानले गेले आहे. प्राण शक्ती क्षीण झाल्यामुळे शरीराचे अवयव ढिले होऊन योग्यप्रकारे कार्य करू शकत नाहीत. शरीरात रक्ताचा संचार प्राणांद्वारेच होता. म्हणून प्राण निर्बल होताच रक्ताभिसरण मंद होते. पुरेसे रक्त न मिळाल्याने पेशी दुर्बल व मृतवत होतात. तसेच योग्य प्रकारे हृदयाला रक्तस्त्राव न पोहोचल्यामुळे त्यात विजातीय दूव्यांचे प्रमाण अधिक होते. परिणामी विविध रोग जडतात.

हे व्यावहारिक जगातही दिसून येते की उच्च प्राणबळ असलेल्या व्यक्तीला रोग तितके त्रस्त करीत नाहीत जितके दुर्बल प्राणबळ असलेल्यास करतात. प्राणायामाद्वारे भारतातील योगी हजारो वर्षांपर्यंत निरोगी जीवन जगत असत, ही गोष्ट तर सनातन धर्माच्या अनेक धर्मग्रंथांमध्ये आहे. योगचिकित्सेत औषधांना बाह्य उपचार मानले गेले आहे, याउलट प्राणायामाला आंतरिक उपचार व मूळ औषध म्हटले गेले आहे. जाबाल्योपनिषदमध्ये प्राणायामास रोगांचा नाशकर्ता म्हटले गेले आहे. शरीराच्या एखाद्या भागात प्राण जास्त असतो तर एखाद्या भागात कमी. जेथे जास्त आहे तेथून प्राणांना हटवून जेथे त्याचा अभाव किंवा कमतरता आहे तेथे प्राण भरल्याने शरीराचे रोग दूर होतात. सुषुप्त शक्तींना जागृत करून जीवनशक्तीचा विकास करण्यात प्राणायामाची महत्त्वाची भूमिका आहे.

सेग ही व्यक्तीमत्वाला महानापासून विशाल बनवण्याची वा स्वत:ला विकसित करण्याची अध्यात्मिक विद्या आहे. आता आपण 'श्वास' आणि 'आयुष्य' यांचं समीकरण पाहू - जो प्राणी ज्या गतीने श्वास घेतो त्यानुसार त्याचे आयुष्य असते हे आपण प्रत्यक्षपणे बघतो. कासव मिनिटाला साधारणत: ४ ते ५ श्वास घेतो त्यामुळे त्याचे आयुष्य २०० ते ४०० वर्ष आढळते. एक व्यक्ती साधारणत: मिनिटाला १२ ते १८ श्वास घेतो. सरासरी मनुष्य मिनिटाला १६ श्वास घेतो. भस्त्रिका, कपालभाती किंवा अनुलोम-विलोम इत्यादी प्राणायामामध्ये श्वासाची संख्या कमी-जास्त होते. त्यामुळे प्राणांवर नियंत्रण ठेवले जाऊन प्राणायामानंतर दिवसभर श्वासांमध्ये भय आणि स्थिरता राहते. योगाभ्यासी मनुष्याच्या श्वासाची मिनिटाला सरासरी ८ ते १० श्वास राहते आणि प्राणायामाच्या दीर्घ अभ्यासाने योगाभ्यासी मनुष्याच्या श्वासाची संख्या मिनिटाला ४ ते ६ श्वास एवढी होते. सामान्य व्यक्ती जेव्हा निनिटाला सरासरी १६ श्वास घेतो त्याचे सरासरी आयुष्य जवळपास १०० वर्ष राहते. सर्वसामान्य व्यक्ती दिवसाला (२४ तासात) २३ हजार ४० श्वास घेतो अर्थात तो दिवसाला २४ हजार श्वास घेतो तर

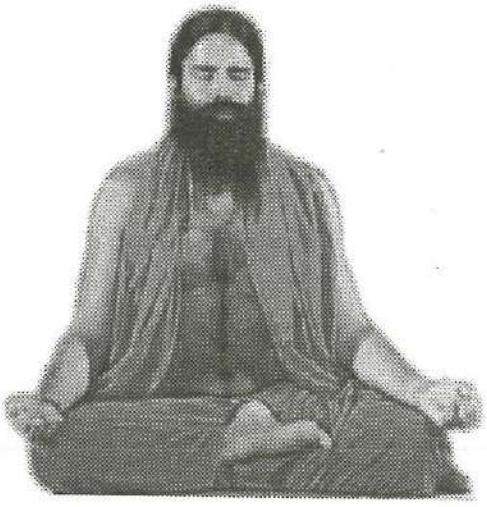

योगीपुरूष दिवसाला जवळपास ६ हजार श्वास घेतो. जर मिनिटाला सरासरी १६ श्वास घेतल्याने माणसाचे सरासरी आयुष्यमान जवळपास १०० वर्षे होते. तर योगाभ्यासी व्यक्ती मिनिटाला सरासरी ४ श्वास घेत असल्याने त्याचे सरासरी आयुष्यमान ४०० वर्ष होते. ऋषींच्या दिर्घायुष्याचेही हेच रहस्य आहे.

इंद्रियांना वश करायचे असेल तर प्राणाला वश केले पाहिजे, फार गहन अभिप्राय आहे. इंद्रिय मनाच्या अधिन आहे. मन खूप चंचल आहे. गर्विष्ट आहे सर्वात अधिक वेगवान आहे. मन ज्या दिशेने जाते त्याच दिशेने इंद्रिय जातात. म्हणून प्राणायामाने प्राण वश होतात आणि प्राण वश झाल्यानंतर इंद्रिये आणि मन आपोआपच वश होतात.

प्राणायामाचे काही मुख्य अंग

१) रेचक : अर्थात श्वास बाहेर सोडणे.

२) पूरक : अर्थात श्वास आत घेणे.

३) कुंभक : अर्थात श्वास रोखून ठेवणे. श्वास आत रोखून ठेवण्याच्या क्रियेला आंतर्कुंभक तसेच बाहेर रोखण्याच्या क्रियेला बहिर्कुंक म्हणतात.

प्राणायामाच्या उद्देशाने काही नियम :

१. प्राणायामासाठी सिध्दासन/सुखासन किंवा पद्मासनात बसावे. बसण्यासाठी ज्या आसनाचा उपयोग करत आहेत ते आसन विद्युत दुर्वाहक असावे जसे ब्लँकेटचे कुशन इत्यादी.

२. श्वास सदैव नासिकेनेच घेतला पाहिजे. यामुळे श्वास फिल्टर होऊन शरीरात जातो.

३. शौचास जाण्यासारखे नित्यकर्म आटोपूनच प्राणायाम केला पाहिजे.

४. स्नान करून प्राणायाम केल्यास आनंद, प्रसन्नता आणि पवित्रतेचा अनुभव येतो.

५. प्राणायामानंतर लगेचच चहा, कॉफी किंवा इतर मादक, उत्तेजक पदार्थांचे सेवन टाळले पाहिजे.

६. प्राणायामाचा अभ्यास हळू-हळू, उतावीळ न होता धैर्याने व सावधानतेने केले पाहिजे.

प्राणायामाचे प्रकार

१. भस्त्रिका प्राणायाम

एखादा ध्यानोपयोगी आसनात सोयीनुसार बसून दोन्ही नासिकांनी (नाकपुड्यांनी) श्वास पूर्ण आत डायफ्रामपर्यंत भरणं आणि बाहेर सहजपणे सोडणं याला भस्त्रिका प्राणायाम म्हणतात. हा प्राणायाम ५ मिनिटांपासून ३० मिनिटांपर्यंत केला जाऊ शकतो.

लाभ :

- सर्दी-पडसे, श्वसनरोग, दमा, जुना नजला, साइनस इत्यादी सर्व कफ रोग दूर होतात. फुफ्फुसं बलवान होतात आणि हृदय आणि मेंदूला शुध्द प्राणवायू मिळाल्यामुळे आरोग्य लाभ होतात.
- थायरॉइड आणि टॉन्सिल इत्यादी गळ्याशी संबंधित सर्व रोग दूर होतात.
- त्रिदोष सम होतात. रक्त परिशुध्द होते.
- प्राण आणि मन स्थिर होतात.

२. कपालभाती प्राणायाम :

कपाल अर्थात मस्तिष्क आणि भाती यांचा अर्थ होतो दीप्ती, आभा, तेज प्रकाश इत्यादी. जो प्राणायाम केल्यामुळे मस्तिष्कावर आभा, ओज आणि तेज वाढते तो प्राणायाम आहे कपालभाति. कपालभातिमध्ये फक्त रेचक अर्थात श्वास बाहेर सोडण्यावरच पूर्ण लक्ष केंद्रीत केलं जातं. हे करत असताना स्वाभाविकपणेच पोटात आकुंचन आणि प्रसारणाच्या क्रिया होतात.

लाभ :

- मस्तिष्क आणि चेहऱ्यावर ओज, तेज, आभा आणि सौदर्य वाढतं.
- समस्त कफरोग, दमा, श्वास, ॲलर्जी, साईनस इत्यादी रोग नष्ट होतात.
- हृदय, फुफ्फुस आणि मस्तिष्काचे (मेंदूचे) सर्व रोग बरे होतात.
- मोटापा, मधुमेह, अपचन आम्लपित्त, किडनी आणि प्रोस्टेटशी संबंधित सर्व रोग निश्चितपणे दूर होतात.
- एका महिन्यातच पोटाचं वाढलेलं वजन ४ ते ६ किलोपर्यंत कमी करता येतं.
- नकारात्मक विचार दूर होतात.

३. अनुलोम-विलोम प्राणायाम

उजवा हात उचलून उजव्या हाताच्या अंगठ्यानं उजवी नाकपुडी बंद करावी आणि डाव्या नाकपुडीने दीर्घ श्वास घ्यावा नंतर अनामिका व मधल्या बोटांनी डावी नाकपुडी बंद करून उजव्या नाकपुडीने श्वास बाहेर सोडावा. नंतर उजव्या नाकपुडीने दीर्घ श्वास घेऊन डाव्या नाकपुडीने श्वास सोडावा. हा झाला एक प्राणायाम. हा प्राणायाम ५ मि. पासून ३० मि. पर्यंत करू शकतो.

लाभ :

- ह्या प्राणायामामुळे ७२ कोटी, ७२ ला, १०२१० नाड्या शुध्द होतात. सर्व नाड्या शुध्द झाल्यामुळे शरीर पूर्णपणे निरोगी कांतीमय आणि बलवान होते.
- हृदयाच्या धमन्यात (arteries) आलेले (अडथळे) blockage मोकळे होतात.
- संधिवात, आमवात, गाठ, कंपवात, स्नायु दुर्बलता इत्यादी सर्व वातरोग मूत्ररोग, धातुरोग, शुक्ररोग, आम्लपित्त, शीतपीत्त इत्यादी सर्व पित्त रोग सर्दी, पडसे, जुना नजला, सायनस, दमा, खोकला, टॉन्सिल्स इत्यादी सर्व कफरोग दूर होतात.

४. स्मरणशक्तिवर्धक - भ्रामरी प्राणायाम

सर्वप्रथम दोन्ही हात खांद्याजवळ नेऊन हातांची बोटे दोन्ही कानांजवळ ठेवा. मग दीर्घ श्वास घेऊन तर्जनीने दोन्ही कान अशा प्रकारे बंद करा, जेणेकरून बाहेरचे काही ऐकू येणार नाही. आता ओठ बंद करून भुंग्याप्रमाणे गुंजन करा. श्वास पूर्ण सोडल्यावर कानांतून बोट बाहेर काढावे.

लाभ :

वैज्ञानिकांनी सिध्द केले आहे की भ्रामरी प्राणायाम करताना भुंग्याप्रमाणे गुंजन केल्याने लहान मेंदूत स्पंदने होतात. यामुळे डोपामीन, प्रोटीन आणि ॲसिटाईलकोलीन मध्ये होणाऱ्या रासायनिक प्रक्रियेला उत्तेजना मिळते. यामुळे स्मरणशक्तीचा विकास होतो.

❖ ❖ ❖ ❖

मुली ..... !

समजून सगळे
नासमज बनतात
या मुली ?
चांगल्या मुलांना
वेड्यात काढतात
या मुली ?

अनोळखी पुरूषांना
दादा-भैय्या म्हणतात
या मुली ?
पण आपल्या ओळखीच्यांना
ओळख दाखवत नाहीत
या मुली ?

बोलायला गेलो तर
लाइन मारतो म्हणतात
या मुली ?
मग नाहीच बोललो तर
ॲटिट्युड (attitude) दाखवतोय
असे म्हणतात या मुली ?

मुद्याचे बोलणे थोडे असते
तरी पेव-चेव खूप करतात
या मुली ?
जेव्हा खरचं बोलायची गरज असते
तेव्हा नजर खाली करून
रूमाल का खराब करतात
या मुली ?

पावसात भिजायचे असते
तरी चिखलापासून
नाक मुरडतात
या मुली ?
थंडी गुलाबीच चांगली असते म्हणतात
मग २-४ स्वेटर घालून सुद्धा
कुडकुडतात अशा या मुली ?

लेक्चरला बसलो नाही
तर टपोरी म्हणतात
या मुली ?
लेक्चरला बसलो तर
अती हुशारपणा दाखवतोय
म्हणतात या मुली ?

वाचून ही कविता
चांगल्या भडकतील या मुली ?
मग कदाचित विचार करून
म्हणतात थोडे तरी बरोबर आहे
म्हणतील या मुली ?

फायनली, खरचं किती
कॉम्पलीकेटेड (Complicated)
असतात या मुली ?
पण तरीही आम्हा
मुलांना आवडतात
याच मुली ..... ?

मनोज पिसाळ
बी.एस्सी. २

हुंडाबळी व स्त्री अत्याचार समाजव्यवस्थेला लागलेले ग्रहण

वैचारिक

कु. कल्याणी चव्हाण, बी.ए. १

''कधी संपणार नाही, तुझा वनवास गं.
कधी संपणार नाही, तुझा वनवास गं''

किती ? किती हा स्त्री जन्मावरचा अन्याय, अत्याचार, मारहाण, आता तरी थांबवा तिचा छळ कशासाठी ? कशासाठी ? केवळ हुंड्यासाठी. तिच्या जिवावर उठलेल्या नराधमांनो, तिचा हुंडा तुमच्या आयुष्यासाठी जाणार आहे की काय ? हे माहिती असूनही आपल्या समाजातील ७५ % विवाहित स्त्रिया ह्या आत्महत्या, खून किंवा जाळपोळ यात मारल्या जातात. हुंड्याच्या नावाखाली, तिच्या माहेरहून दिलेले पैसे, ठरल्याप्रमाणे कमी जर दिले तर त्या स्त्रीचे आयुष्य बरबाद झालं. आजचा समाज हा एकविसाव्या शतकातील आहे. परंतु आज देखील विवाहावेळी वर पिता वधु पित्यांकडून रूढी परंपरेच्या नावाने धनदौलत, पैसा, सोने घेत आहे. वधुपिता देखील आनंदाने देत आहे. त्यात जर कुठे कमतरता आढळली तर मुलीला छळ, मारहाण सोसावा लागत आहे. पण ही चकचकीत पैशाला चाटवलेली माणसं आता त्या मुलीला वेळ आली तर आत्महत्या करण्यास प्रवृत्त करतात. नाही तर स्वत:ही तिची हत्या करतात. तिला सगळ्या समाजादेखत जाळतात, मारतात पण कोणता समाज हो त्या स्त्रीच्या किंचाळ्याने आनंदुन जाणारा हा समाज. तिला भररस्त्यात पेटवून दिलेली आहे. तरीही ती कशी पेटते. ते पाहत बसणारा समाज जेव्हा त्यांच्या मुलींवर ही वेळ येते तेव्हा रडत बसणारा हा समाजच असतो. अरे त्या स्त्रीचा काय दोष त्या स्त्रीला लहानपणापासून तळहाताच्या फोडाप्रमाणे जपणाऱ्या तिच्या आई-वडिलांचा तरी काय दोष त्यानी आपल्या घरातलं लाडक लेकरू दुसऱ्याच्या स्वाधीन करायचं. व तिच्या आयुष्यात काही अडचण येऊ नये म्हणून ''हुंडा'' द्यायचा. हुंडा या नावाखाली स्त्रीयांचे झालेले अत्याचार या समाज व्यवस्थेला लागलेलं एक प्रकारच ग्रहणंच आहे. हुंड्यामुळे जगातल्या हजारो ठिकाणी आत्महत्या किंवा सासरच्यांकडून नवविवाहितेची हत्या अशा अनेक गोष्टी घडतात.

प्रत्येक मुलीच्या बापांनी आयुष्यभर काबाडकष्ट करायचं. व जीवनात कमवलं तेच त्यांनी आपल्या लेकीच्या लग्नासाठी गमवायचं त्या मुलींना आठवतोय तो क्षण ! सासरचा उंबरठा ओलांडून त्यांनी घरात गृहलक्ष्मी म्हणून प्रवेश केला. खूप थाटामाटात लग्न होत ! बाबांनी हुती तेवढी धनलक्ष्मी उधळवली त्यांच्या घरात ! पण ही माणसे माणसं कसली जनावरच ही ! चकचकीत पैशाला चाटवलेली ! तेवढ्यावर त्यांच कस भागणार मग सुरू होतो त्यांचा छळ !

''नका घेऊ हुंडा नका जाळु पोरी,
हुंडा नाही आपल्या जीवनाची शिदोरी.''

यांचा खून करायचा प्रयत्न केलाय. या नराधमांनो आता अश्रुंना बळ नाहीये त्यांच्या. पण त्यावर जावू नका त्यांच्या जीवाची दवंडी पिटवून त्यांना पोहचवून आल्यावर दुसऱ्याच क्षणी मुलांच दुसरं लग्न लावून घायला मागे पुढे पाहणारा नाहीत हे. कारण दुसरी गृहलक्ष्मी पैशांच्या लडी घेऊन येणार आहे ना त्यांच्या घरात ! लक्ष्मीसाठी गृहलक्ष्मीचा सौदा करणारे आहेत ना त्यांच्या घरात अविचारी वधुपिते अन्. अजाण मुली काय कमी आहेत का आपल्या समाजात ? आजच्या ह्या हुंड्यामुळेच याचा प्रश्न सोडवणे एवढे सोपे नव्हे. प्रत्येकाने आपल्या मुलीला विना पैसा दागदागिने न देता लग्न करून द्यायला हवे.

''मुलीच्या बापाला एकच वचन
हुंडा नका देऊ मुलीला,
तिचे नका जाऊ देऊ जीवन.''

प्रत्येक मुलगी आपल्या सुखी संसारी जीवनाची स्वप्ने रंगवते. फुलपाखरासारखी त्या भिरभिरत होत्या. प्रत्येक क्षेत्रात त्या आघाडीवर असायच्या, त्यांना समजवून घेणारा, विचारांना फुलवणारा, साक्षीदार त्यांना हवा होता. लहानपणापासून गोड-गोड बाळांच्यासाठी त्या आसुरल्या होत्या. चौघाजणांच्या चौकोनी कुटुंबाची छान कल्पनाचित्रे त्यांनी रंगविली होती.

त्यांच्या स्वप्नांचा त्यांच्या सासरच्यांनी हुंड्यापायी चक्काचूर केला. सतत मारहाण, शारीरिक, मानसिक छळ त्या सहन करू लागल्या. गुलाबगंधीत मार्गाने मी पाकळ्यांवर पावले टाकीत सासरी आले. पण इथे वाट्याला आले ते अपेक्षाभंगाचे काटेच ! त्याच्या ममतेचा व आकांक्षेचा ह्या नराधमांनी गळाच घोटून टाकला आहे. फ्रेंच कादंबरीकार बालझैकने म्हणतात, ''स्त्री म्हणजे आरोंग-उरांग माकडाच्या हातातील फिडलप्रमाणे आहे.'' असं म्हटल होते तेव्हा तशीच अवस्था होती. त्याची त्यांच्या साथीदाराची त्यांना साथ लाभली नाही. हे सगळं घडलं ते हुंड्यामुळे ! आणि लग्न हा तर हुंड्याचा ''शेअर बाजारच'' बनला आहे. आपल्या समाजाला लागलेली ही कीड आहे. त्यांना विचारलेला सवालच मी करते. ''देवा, हे तुझे जग माझ्यासारख्या निरपराधांना सुखाने केव्हा जगू देईल ?'' ''यत्र नार्यस्तु पूजन्ते'' म्हणणारी ती संस्कृती आज कुठे आहे ? कुठ गेला तो काळ, ज्यावेळी आई-मुलगी यांच्यातल प्रेम आहे. त्याच प्रमाणे सासू-सुना आनंदात नांदत होत्या त्या सुखात राहत होत्या. परंतु आज कुठे गेल्या त्या. हुंडा-हुंडा या दोनच शब्दांनी माझे मन भरून येत. व काळजाचं ठोके वाढलेलं जाणवतात. मला हुंडा म्हटल तर सासू-सुनाचे भांडण आठवते व त्यात सुनेची केलेली हत्या समोर दिसत आहे. मला असं वाटतय की या निळ्याभोर नभासारखी ही सृष्टी पण तिला हुंड्याच ग्रहण तर लागलं नसेल ना ? त्या छळाला कंटाळलेल्या मुलीच्या सासुला मी गयावया करते. जर आज तुम्ही सुनेला मारले-जाळले तर उद्या ही वेळ तुमच्या मुलीवर पण येऊ शकेल व तिही या हुंड्याच्या अग्नीत मारली जाईल. तिचा जीव वाचवा. आपल्या सुनेतच आपल्या मुलीचा चेहरा पहा व तिच्यावर चाललेला अत्याचार थांबवा.

''हुंडा ना जाई जन्माला
मग का घालवता सुनेला
मरणाला.''

तिचा दोष नसताना तिला झालेल्या वेदना, शिव्या शाप ती सहन करत आहे. तिच्या जिवावर त्या वेदना समाजाला कधी कळल्याच नाहीत. जेव्हा तिचा नि:ष्पाप जीव जातो तेव्हा त्यांना कुठे समजते की समाजात आज जे चाललेले प्रसंग आहेत ते आज आपल्या शेजारी चाललेले आहेत. ते उद्या आपल्या घरातसुद्धा घडू शकतात. त्याला वेळीच मिटवलं पाहिजे. हुंडा घ्यायचा नाही. व हुंडा द्यायचा हि नाही. हे सर्वांच्या मनात बिंबवायला हवा. सगळ्यांना समजावयाला हव !

''हुंडा घेण थांबवा. देण थांबवा
हुंड्यामुळे मुलीचे, मरण वाचवा''

हुंडा घेणं-देणं ही जरी परंपरा असली तरी या हुंड्यात व अत्याचाराचे ह्या समाजव्यवस्थेला ग्रहणच आहे. हुंड्यामुळे मुलींचा या जगात खुप छळ चाललेला आहे. सांगितलेली किंमत भेटली नाही तर जाऊन पैसे आणण्यास सांगितलं जातं. ती जेव्हा माहेरून रिकामी येते तेव्हा ती माहेरून पैसे आणत नाही. हे कळल्यावर तिला जीवे मारण्याची धमकी दिली जाते. पण एक दिवस ती धमकी सत्यात उतरवली जाते. त्यात त्या निरपराध स्त्रीचा बळी जातो. व त्याला हा समाज ''हुंडाबळी'' म्हणतो. यावर मात करायला हवी.

''पुरा झाला आता तिचा छळवाद तिला नका मारू, नका जाळू

का तिला मारता काय तिचा गुन्हा.

काय तिची चुकी सांगाना, सांगाना

विठ्ठला कसं जगावं तिनं. सांग विठ्ठला कस जगावं तिनं सांग

.....

या जीवनात तिन जगाव तरी कसं. ते तुच सांग देवा. भोगवादाच्या मधुमेहासारखा रोग झालेल्या या समाजात हुंड्याच्या विस्तवात तिला उभी जाळून टाकली जाते. स्त्री उभी असते. जळण्यासाठी सतत समिधा टाळण्यासाठी.''

''दाग दहेज डालो ! बहु को जला डालो !''

म्हणणारा समाज या हुंड्याच्या अंधारातुन केव्हा बाहेर पडेल. हुंड्याच्या विरूद्ध बंडाचा झेंडा कोण उभारेल का ? सर्वसामान्य स्त्री मध्ये कायद्याविषयी ज्ञान व आपल्या न्याय हक्कासाठी झगडण्याची तयारी कशी असली पाहिजे. तर व माझ्यासारखं मरणं त्यांच्या नशिबी येणार नाही. नाही तर तापलेला तवा कधी माझ्यासाठी तर कधी मंजुश्री सारडासारखी बाकी उरलेलाच आहे. पण सुखासह सर्वांची जननी असणाऱ्या स्त्रीच्या सुखाचं काय ? याचं उत्तर हवयं या स्त्रीच्या सुखाचं काय. काय ते सांगा ?

❖ ❖ ❖ ❖

स्वातंत्र्याची ६४ वर्षे

संकलित

कु. अस्मिता गायकवाड, बी.ए. १

पंडीत जवाहरलाल नेहरूंनी पहिल्या स्वातंत्र्यदिनी प्रतिज्ञा घेऊन घोषणा केली होती की, 'आम्ही शक्तीशाली भारताची निर्मिती करू हा भारत केवळ विचार, काम आणि संस्कृतीमध्ये शक्तीशाली होईल, असे नाही तर मानवतेमध्येही पुढे असेल.'

खरचं स्वातंत्र्याच्या ६३ वर्षानंतर आपण असे करू शकलो आहे का ? विचारमंथन करण्याची आज आवश्यकता आहे. १४ ऑगस्टच्या अर्ध्यारात्री पंडित जवाहरलाल नेहरूंनी ऐतिहासिक भाषण केले होते. मध्यरात्रीच्या वेळी जेव्हा पूर्ण विश्व झोपले होते तेव्हा भारत स्वतंत्रता आणि नव्या जीवनाकरिता जागत होता. इतिहासामध्ये असा एखादा क्षण दुर्लक्षीत असतो तो हा क्षण आहे. आम्ही जुन्यातून नव्यामध्ये प्रवेश करीत आहोत. ही एका नव्या युगाची सुरूवात आहे. ही एक अशी वेळ आहे की इतके वर्षे दबलेल्या राष्ट्रामध्ये आत्म्याने जीव आणला आहे. आज वास्तवात भारत जागा आहे का ? अपल्या आत्म्यामध्ये नवी अभिव्यक्ती जागृत करू शकला आहे का ? की जागलेल्या या भारताच्या आत्म्याला परत झोपवले गेलयं.

आम्ही आमच्यासाठी एका स्वतंत्र संविधानाची निर्मिती केली. भारतामध्ये सर्वधर्मनिरपेक्ष आणि लोकतांत्रिक गणराज्याची स्थापना केली. परंतु येथे वंशवादाचे प्रभुत्व जास्त आहे. जाती आणि समुहाच्या आधारावर राजकीय निर्णयाकडे पाहिले जात आहे.

आमच्या राष्ट्रीय चिन्हाच्याखाली 'सत्यमेवं जयते' असे ब्रीद वाक्य आहे. म्हणजे सत्याचे साम्राज्य वाढले आहे. तिरंगी झेंड्यावर असलेले अशोक चक्र प्राचीन संस्कृतीचे प्रतिक आहे. पण आज प्राचीन संस्कृतीच्या परंपरेची जोपासना करतो आहोत का ? भारत आज सर्वाधिक गरीब आणि निरक्षर लोकांचा देश बनला आहे. भारतात ५५% लोक गरीब असल्यानेच संयुक्त राष्ट्रसंघ विकास कार्यक्रमांतर्गत ऑक्सफर्ड ॲण्ड ह्युमन डेव्हलपमेंट इनिशिएटिव्हने केलेल्या पाहणी अहवालात म्हटले आहे. मात्र देशात केवळ २१% लोक गरीब असल्याचे म्हटले आहे. महाराष्ट्रात ४०.१% लोक गरीब आहेत याचे निकष काय आहेत ? तर आमचे शिक्षण, आरोग्य, राहणीमान. भारतात कमी उत्पन्न मिळवणाऱ्यांपेक्षा जास्त उत्पन्न मिळवणाऱ्यांच्या संख्येत मोठी वाढ झाली असल्याचे 'नॅशनल कौन्सिल ऑफ अप्लाईड इकॉनॉमिक रिसर्च' या संस्थेने म्हटले आहे. भारतात बचत करणाऱ्यांची संख्या मोठी आहे. जगात सर्वाधिक बचत करणाऱ्या देशांमध्ये भारताचे स्थान वरचे असल्याचे आढळून आले आहे. आमचे दुर्दैव म्हणजे काळापैसा बाळगणारे ४४% लोक भारतात आहेत व सरकार त्यांना पाठीशी घालत आहे.

अगदी अपवादात्मक क्षेत्रात आम्ही पुढे आहोत. परंतु ही प्रगती आमची गरज आणि क्षमता यांच्या संघर्षात खूपच कमी आहे. महागाईने खूप मोठा उच्चांक गाठला आहे. कष्टकरी सामान्य जनतेला जगणे मुश्किल झाले आहे. आमचे बौध्दिक आणि नैतिक दृष्ट्या पतन झपाट्याने होत चालले आहे. आज देशात जे प्रश्न निर्माण झाले आहेत ते कोणाला माहित नाहीत असे नाही. तरूणांच्यात बेकारीचा मोठा प्रश्न आहे. महागाईने उच्चांक गाठला आहे. शेतकऱ्यांचे वर्षानुवर्षे प्रश्न सुटले नाहीत. वाहतुकीची समस्या शहरातून भेडसावत आहे. सर्वत्र खड्ड्यांचे रस्ते आहेत. महिलांच्या सुरक्षिततेचा प्रश्न निर्माण होत आहे. तरूणांना कोणत्याच गोष्टींचे गांभीर्य नाही. मोलमजुरांना जगणे कठीण झाले आहे. आतंकवाद, लुटमार, बेईमानी, फसवणूक असे अनेक प्रश्न आहेत. आणि सर्वात मोठा प्रश्न सामान्य जनतेसमोर आहे तो या देशातील भ्रष्टाचार. मला वाटते ज्या दिवशी भारत देश भ्रष्टाचार मुक्त होईल, त्या दिवशी भारत हा महासत्ता बनेल. त्या दिवशी महात्मा गांधीजींच्या स्वप्नातील हा भारत देश असेल. मात्र आज देशाची सुरक्षितता आणि अस्मिता दिवसेंदिवस संकटात सापडली आहे. स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर आम्ही

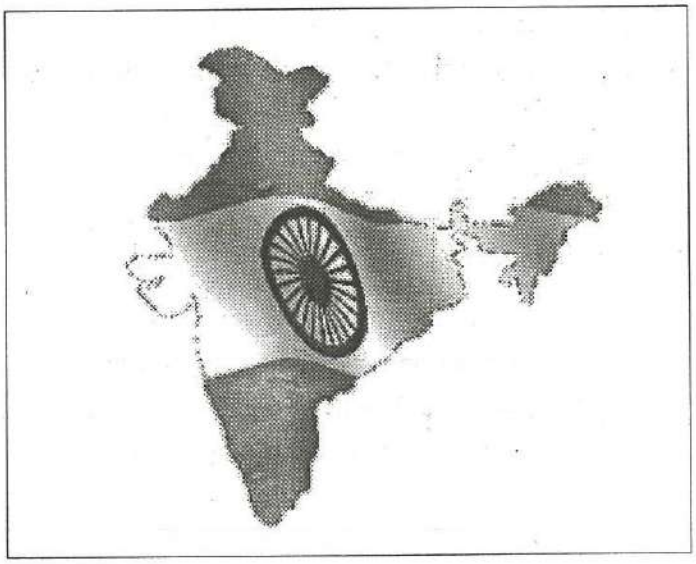

इतके स्वार्थी होत गेलो की आम्हाला स्वातंत्र्य देणारे भगतसिंग, स्वातंत्र्यवीर सावरकर, लोकमान्य टिळक, राजाराम मोहनरॉय, लाला लजपतराय, चाफेकर बंधू आदिंचे बलिदान विसरून त्यांच्या स्वप्नांना व देशाच्या अस्तित्वाला आम्ही वेशीवर टांगले आहे.

आता कुणाचे बंधन कुणावरती नाही. जनसेवेचा संकल्प करून लोकशाहीतील प्रतिनिधी वेतनभोग बनले आहेत. अपराधांच्या मालिकेने लोकतंत्र अपवित्र बनले आहे. आज संसद व विधानसभेत बाहुलीचा प्रयोग करून संविधानाची फजिती उडवत आहेत. आज देश विदेशांच्या जाळ्यात फसत चालला आहे. खोट्यानाट्या, नकली सामान, औषधे यांनी थैमान घातले आहे.

कोणी आम्हास न्याय देईल का ? त्या शोधात लोक फिरत आहेत. गोरे इंग्रज तर देशातून निघून गेले, पण आता काळे इंग्रज या देशातील समाजाचे शोषण करीत आहेत. स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतरही मोठ्या प्रमाणात अनैतिकता दिवसेंदिवस वाढत आहे. देशाच्या विकासाचा स्तंभ सरकारी, निमसरकारी संस्था पांढरा हत्ती बनत चालेले आहेत. प्रत्येक जण जिथे आहे तिथे आपल्या पद्धतीने देशाला लुटत आहे. माझे ते माझेच पण दुसऱ्याचे ते पण माझे. ही प्रवृत्ती वाढत आहे. आज या अनुषंगाने सर्वत्र चर्चेला असणारा विषय म्हणजे 'लोकपाल विधेयक की जनलोकपाल विधेयक' याचा निर्णय भारतातील सामान्य जनता घेईल, असे चित्र निर्माण झाले आहे.

९ ऑगस्ट १९४२ महात्मा गांधींनी इंग्रजांना या देशातून चालते व्हा असे सांगितले तो दिवस देशाच्या इतिहासात क्रांतिदिन ठरला आणि आपण स्वातंत्र्यापर्यंत पोहोचलो. त्याप्रमाणे भविष्यात यादेशातील सामान्य जनता न्याय व हक्कांसाठी क्रांती करेल तो दिवस एका नव्या क्रांतीचा असेल.

मला वाटते या स्वातंत्र्यदिनी आपण सर्वांनी शपथ घेऊया मी जिथे असेन तिथे प्रामाणिकपणे काम करेन. माझ्या जीवनातील अमूल्य वेळ सामाजिक कार्यासाठी देईन. जिथे अन्याय असेल तिथे न्यायासाभ निर्भयपणे उभी राहून इतरांना मदत करेन. हिच तुम्हा आम्हासाठी स्वातंत्र्यदिनाच्या निमित्ताने या देशाचे नागरिक या नात्याने सामाजिक बांधिलकी ठरेल.

❖ ❖ ❖ ❖

ऋणानुबंधाच्या गाठी

तुमच्या छायेत झालो कनिष्ठाचे जेष्ठ
विश्वाच एकच सूत्र गुरु हाच सर्वश्रेष्ठ ।।१।।

तुमच्याच आशीर्वादाने
साकारले भविष्य
तुमच्या शाबासकीशिवाय
अधुरे आहे आयुष्य ।।२।।

तुमचा निरोप घेतल्यावर ज्ञानसागर शोधू कुठे
आज भावना मांडाया शब्द ही पडतात थिटे ।।३।।

तुमच्याकडून शिकलो
यशस्वी आयुष्याचं सूत्र
तुमच्यातच दिसतात आम्हा
गुरु द्रोण आणि वसिष्ठ ।।४।।

या ऋणानुबंधाच्या गाठी
असतात किती अगम्य
तुमच्या आशिर्वादाने होईल
भविष्याचे चित्र रम्य ।।५।।

गणेश माने
बी.ए. १

आई

हृदयाच्या स्पंदनात
आई तुझा ध्यास हवा
सुखाच्या पायदळी
आई तुझा धीर हवा
माझ्या प्रत्येक श्वासास
नेहमी तुझा स्पर्श व्हावा
जीवनाची वाट चालताना
सोबत तुझा हात हवा
मी चुकेल त्या वाटेवर
तुझा एक प्रतिसाद हवा
संस्कारांचे मोती घडवताना
तुझा मोलाचा निश्चय हवा
आयुष्यभर यशाच्या शोधात
तुझा ठाम निर्णय हवा
तुझ्या पायांना स्पर्श करताना
आई, तुझा अनमोल आशीर्वाद हवा ....

कु. राजश्री जाधव
बी.एस्सी. २

एकदा

यशाच्या क्षितीजावर मला
एकदा चढायचं आहे
अपयशाच्या दरीला मला
एकदा ओलांडायच आहे
घामाच्या थेंबात मला
एकदा भिजायचं आहे
सुखाच्या सागरात मला
एकदा पोहायचं आहे
दु:खाचा डोंगर मला
एकदा पोखरायचा आहे
रक्ताच पाणी करुन मला
एकदा रान भिजवायचं आहे
स्वाभिमानाच्या आकाशात मला
एकदा यशाचा बाण छेदायचा आहे
कष्टाच्या भाकरीचा मला
एकदा स्वाद घ्यायचा आहे
माणूसकीचं नातं मला
एकदा पहायचंच आहे

कु. सुप्रिया देसाई
बी.एस्सी. ३

समीकरण

जीवन हे एक समीकरण असतं
आयुष्यात ते लपवायचं नसतं
मनात कितीही दु:ख असलं
तरी दुसऱ्यांपुढे हसायचं असतं
गळून पडणाऱ्या पानांना
कधी थांबा म्हणायचं नसतं
निसटणाऱ्या क्षणांना कधी
जीवनात जवळ करायचं नसतं
जीवनात अडथळे अपयश येईल
कुणी चांगले, कुणी वाईट म्हणेल
नाराज मुळीच व्हायचं नसतं
पुढे टाकलेलं पाऊल मागे कधी घ्यायचं नसतं
व्यथांच्या थंडीतही, उबदार खुशीत राहता येतं
वाळवंटाच्या तप्त रेतीत ही
हिवाळ्याच्या उबदार कुशीत आनंदी होता येतं
कारण जीवनरूपी सागरात न्हाऊन निघायचं असतं
मुसळधार पावसात सापडून ही
एक थेंबाच्या स्पर्शापासून कोरड राहता येतं
काळ्या कुट्ट काळोख्यात जीवनाचं पुस्तक वाचता येतं
कारण ते आपल्या जीवनाच गुपित ध्येय असतं
न्याय-अन्याय इतके सोपे नसतात
डोळ्याला डोळा आणि विटेला पत्थर
उडवला भडका म्हणजे झाले कारे उत्तर
कारण जीवनाचं भांडवल झालेलं असतं मंथर
माणसाचं माणूसपण कशात असतं
जंगलाच्या कायद्यात नक्कीच नसतं
आयुष्याची मनमानी चालायची नाही
म्हणून जीवनाचं समीकरण टाळायचं नाही.

कु. सुवर्णा मिसाळ
बी.ए. ३

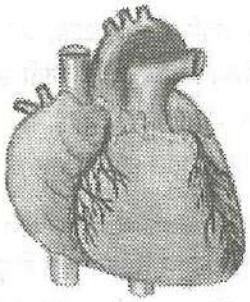

नेमकं काय घडलं होत .....

सलतील कधी वाटत नव्हत्या
तू घेतलेल्या गोड शपथा
उधळून पडतील अंगावरती
सरी अशा साक्ष असलेल्या

पावसातले थेंब कसे स्पंदनात धडपडत होते
सांग एकदा बोलक्या शब्दांत नेमके काय घडत होते

तुझे माझे सारे काही
जणू नुसत्या उध्वस्त भिंती
वादळासम केल्या जखमा
अश्रुसुद्धा उरले नाही

जातानाही त्याने मात्र बाकी काही सोडले नाही
सांग एकदा जाता जाता नेमके काय घडले होते

दिलेले जे जहर आणूनी
अजुनी मजला देशील का
कफन बांधूनी मयताला
आग देऊनी जाशील का
क्षण मनाशी समज देऊन
कसे तुझ्याविन जगत होते

सांग एकदा दूरुन त्यांना नेमके
काय घडले होते .....

जुब्बेर नदाफ
बी.ए. १

सरलता के पुजारी : भवानी प्रसाद मिश्र

संशोधनपर

ऋतुराज सावंत, बी.ए. २

मध्ययुगीन काल में कबीर ने जो काव्य को साधापन दिया । कविता को संस्कृत के कठघरे से बाहर निकाला । उसे जनजन की सामान्य भाषा बनाई । उसी प्रकार आधुनिक काल में पांडित्य प्रदर्शन करनेवालों ने पुन: कविता को छंदो में बांधने की कोशिश की और उस बंधन को तोडकर उसे पुन: प्रवाहित करने का काम कवि भवानीप्रसाद मिश्र ने किया है । उन्होंने कविता को सामान्य बोलचाल की भाषा में ढालने का प्रयास किया जो तत्कालीन काल में एक अनोखी बात थी । किसी भी साहित्य में साहित्यकार का प्रतिबिंब होता है । भवानी प्रसाद मिश्र की काव्यपंक्तियाँ

''जिस तरह हम बोलते है उस तरह तू लिख
और उसके बाद भी हमसे बड़ा तू दिख ।''

कितनी सरल, सहज है जो अपने अंतर की सहजता और कोमलता को प्रतीत करती है । जीवनपर्यंत उन्होंने अपनी सहजता और सरलता का निर्वाह किया । उन्होंने तत्कालीन अन्य कवियों से अलग अपनी लेखन शैली विकसित की । भारतीय हिन्दी कविता को एक नवीन दिशा में मोड दिया ।

भवानी प्रसाद मिश्र का जन्म २३ मार्च, १९१३ को होशंगाबाद (मध्यप्रदेश) के तिगरिया गाँव में हुआ । मानवता से व्यवहार यह उनके व्यक्तित्व और कृतित्व दोनों की विशेषता थी । स्कूली जीवन से उन्हें साहित्य के प्रति रूचि थी । भवानी प्रसाद मिश्र भारत के स्वाधीनता आंदोलन का हिस्सा बने थे । इसलिए उन्हें जेल भी जाना पड़ा था । गांधीजी के आवाहन पर उन्होंने भारत छोड़ो आंदोलन में सक्रीय योगदान दिया था । उस काल में छायावादी कवियों और उनकी कविताओं का बोलबाला था । फिर भी इन्होंने उनसे अलग अपनी पहचान बनाकर नई कविता के सिध्दहस्त बने । इन्होंने काव्य को लोक जीवन के सहज प्रवाह से जोड़ दिया है । यही कारण है कि वे शब्दशिल्पी बने । अपनी कविताओं में उन्होंने लोकजीवन के अन्यान्य शब्दों का प्रयोग करते हुए कविता को यथार्थवादी और प्राणवत बनाया है । उनके काव्य में मानवी जीवन की भावनाएँ अपने चरम स्थान पर पहुँची है फिर भी वह कोरा आदर्शवाद नहीं दर्शाती ।

उनके साहित्य में युग बोध के साथ जीवन मूल्यों को जोड़ने की अजब कला थी । उनका काव्य जगत - 'गांधी पंचशती', अँधेरी कविताए', 'बुनी हुई रस्सी', 'खुशबू के शिलालेख', 'गीत फरोश', 'चकित है दु:ख', 'व्यक्तिगत परिवर्तन जिए', 'त्रिकाल संध्या', 'मानसरोवर दिल', 'निली रेखा तक' तथा 'जल रही है सड़को पर बत्तियाँ' हिन्दी जगत की अमूल्य निधी है ।

भवानी प्रसाद मिश्र जी के काव्य में उनका सर्वांग व्यक्तित्व नजर आता है । कहीं पर वे एक आस्थावान, साधक नजर आते है तो कहीं पर गंभीर, भाऊक सौंदर्य के पुजारी । कभी उनकी कविता जीवन चिंतन का पाठ बनकर उभरती है तो कभी बदलते मूल्यों को छूती हुई दिखाई देती है । उनके कवि मन का निचोड है प्रकृति प्रेम । प्रकृति के विविध रूपों को उन्होंने अपनी कविताओं में सजीव बनाया है । उनके 'गीतफरोश' में यह बात स्पष्ट रूप से दिखाई देती है । अपनी कलात्मक शैली से उन्होंने प्रकृति को पन्नों पे उतारा है -

''कविताएँ है ये
टपकी है ये बूँद-बूँद
आसमान से आँखों से मन से ।''

भवानी प्रसाद मिश्र एक सरल मना कवि है और गांधीजी के प्रभाव के कारण उनमें मानवीय संवेदनाएँ उच्च कोटि की पायी जाती है । गांधीवाद यह उनकी अंत:पुकार थी । इसलिए उनकी कविताओं में प्रेम, विश्वबंधुत्व अहिंसा आदि जीवन मूल्य पाए जाते है । स्वाधीनता आंदोलन में सक्रीय होने के कारण सामाजिक परिस्थितियों से उनका बहुत गहरा संबंध बना था । उनके काव्य में सामाजिक दायित्व बोध की भावना इसी कारण उमड पड़ती है । ऐसे महान साहित्यकार की मृत्यू २० फरवरी, १९८५ में हुई ।

जल बीन मनुष्य तडपत जाए

ललित निबंध

कु. पूजा यादव, बी.ए. २

जल बीन मनुष्य या किसी भी जीव की कल्पना नहीं की जा सकती । दैनिक जीवन में जल का महत्त्व इतना है कि मुख्य समाचारों में भी जल, वातावरण की खबर बनाई जाती है । आधुनिकता को अपना चुके लोक मौसमी विभाग पर विश्वास रखते है । जबकि देहाती लोग अपने तरिके से मौसम का अंदाजा लगाते है । बरसात की भविष्यवाणी करने के लिए चिल के घोसले को निहारते है अगर चिल का घोसला पेड़ पर बहुत ऊँचाई पर होता है, तो सुखा पडने की आशंका जताते है और अगर वह पेड के निचले हिस्से में होता है तो जमकर बरसात होने की संभावना कथन करते है । पानी अनादी काल से मनुष्य जीव को संभाले है । बल्कि मनुष्य सभ्यता का विकास ही ऐसे क्षेत्र में हुआ है जहाँ पानी की उपलब्धता का क्षेत्र है । मनुष्य की हर जरूरत पानी से पूरी होती है । पृथ्वी पर उपलब्ध पानी में से लगभग सत्तानवें प्रतिशत पानी खारा है जो समंदर में स्थित है और मनुष्य अपने दैनिक जीवन में उसका उपयोग नहीं कर सकता । बाकी बचा तीन प्रतिशत पानी मिठा पानी है, जो दैनिक उपयोग में लाया जा सकता है । लेकिन उसमें से भी ज्यादातर पानी दोनों ध्रुवों पर बर्फ के रूप में जमा हुआ है । इसलिए उपयोगी पानी की मात्रा कुल पानी की तुलना में बहुत कम है । अब जो पानी उपलब्ध है उसी में से वह भी सब स्थानों पर समान रूप से नहीं है । जहाँ पानी उपलब्ध नहीं वहाँ वह पहुँचाने के लिए जल योजनाएँ बनाई गई है । लेकिन उसमें भी बहुत सारी परेशानियाँ है । जमीनी रखरखाव आपसी विवाद के कारण अभी तक बहुत सा क्षेत्र बंजर ही है । बरसात से प्राप्त होने पानी में से सिर्फ बीस प्रतिशत पानी हम प्रयोग में लाते है बाकी बचा पानी विभिन्न नाली, नदीयों से होकर समंदर में जा मिलता है ।

दिन-ब-दिन आबादी बढ़ रही है इसलिए पानी की समस्या और भी कठिन हो रही है । आज की स्थिति में पैतिस देश पानी की समस्या से जुझ रहे है । विश्व रिपार्ट के अनुसार सन २०५० में विश्व के आधे देशों को पानी की समस्या से लड़ना पड़ सकता है । विश्व स्तर पर पानी की इतनी कमी महसूस हो जाएगी की पानी के लिए तीसरे विश्व युद्ध की आशंका जताई जा रही है । मुझे लगता है कि मेरे गाँव में पानी के नल पर आए दिन झगड़ा होता है । पानी की समस्या सिर्फ देश की समस्या नहीं है व्यक्तिगत समस्या भी है । देहातों में देखे तो जिसका क्षेत्र सिंचन के अंतर्गत आता है उसकी सांपत्तिक स्थिति अच्छी बन जाती है । इतनी ही नहीं पहले लोगों को पानी देना यह पुण्य का काम माना जाता था । अब लोग उसमें भी पैसा देख रहे है । जिसकी कूपनलिका में या कुए में पानी ज्यादा होता है वह अब उसे बेच रहा है । समझ में नहीं आता कि पानी से उसके घर में लक्ष्मी आ रही है या लक्ष्मी मैया खुद उसके घर में पानी भर रही है । दूसरी बात यह है कि इतनी बड़ी बड़ी कंपनियाँ अगर पानी की बोतल लेकर दुकानदारों के ठेले पर खड़ी है तो सामान्य लोग पानी बेच रहा है इसमें बुरा क्या है ? लेकिन समस्या यह है कि जिसके पास पैसा है वह बोतलवाला पानी पिए । परंतु भारत में गरीबी रेखा के नीचे जीनेवालों की कमी नहीं है । जो व्यक्ति दो वक्त की रोटी का जुगाड़ नहीं कर पाता वह पानी कहाँ से लाए । शहरों में भी देहातों से अलग हाल नहीं है । मकान के किराए पानी की उपलब्धता पर तय किए जाते है । साफ सुतरा जल उपलब्ध हो तो किराया बढ़ जाता है । पानी के लिए रात-रात जागना पड़ रहा है । रात के वक्त पानी कभी भी देवदूत बनकर आ जाता है तब आपका जागृत होना अति आवश्यक होता है ।

पानी का मुद्दा इतना अहम बन गया है कि इस मुद्दे पर चुनाव लड़े जाते है । सरकारे बनती है ।

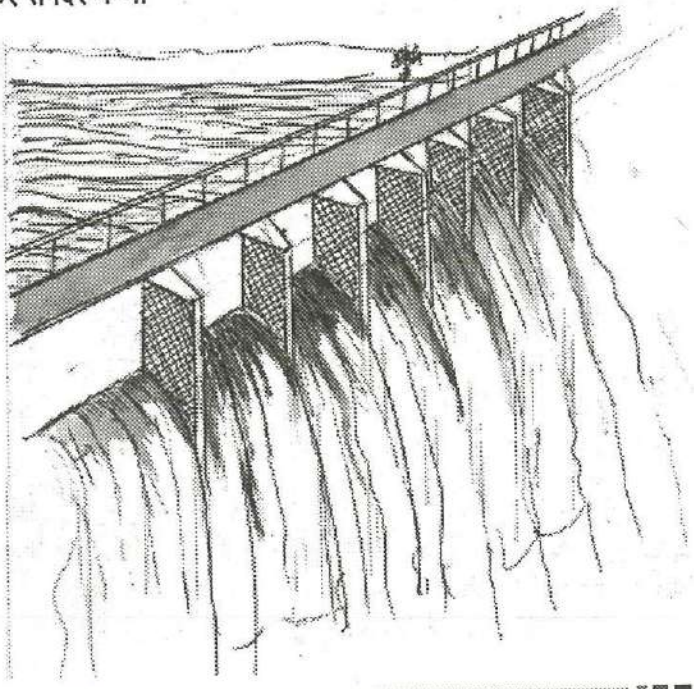

राजनीतिक गहमागहमी हो जाती है । सबकी जीवन नैया को पार करनेवाला पानी, सबका जीवन सुजलाम्, सुफलाम् करनेवाला पानी दो व्यक्तियों से लेकर, दो राज्यो और राष्ट्रों के बीच विवाद का मुद्दा बन जाता है । भारत पाकिस्तान के बीच सिंधु नदी का मुद्दा, महाराष्ट्र कर्नाटक के बीच कृष्णा नदी और हाल ही में सामने आया केरल और तमिलनाडू के बीच मुल्ला पेरीयार का मुद्दा यह शीतल जल की गरमा-गरम खबर है । चलता साधु और बहता नीर सबका जीवन सुखी करते है । पानी सब का जीवनदायिनी है । पानी के लिए खून की होली खेलनी पड़े उससे पहले हमें चुल्लभर पानी में डूब मरना चाहिए । अंत में इतना ही कहना चाहता हूँ ।

''रहिमन पानी राखिए, बिन पानी सब सून,
पानी गए न उबरै, मोति मानुष चुन ।''

❖ ❖ ❖ ❖

खुबसूरती

हिरणी जैसी आँखे तेरी
नेत्रांजन लगाया करो ।
मोतियों जैसे दात तेरे
Closeup से मंजन किया करो ।
खुबसूरत बदन तेरा
किस साबुन से नहाओगी
Santoor, Dove, Lux या
आर्युवेद का Madimix इस्तमाल करोगी ।
पतली-पतली कमर तेरी जब कभी लचके
तो Move इस्तमाल करो ।
सर्दियों में फटे ओठ तो
Boroline, Boroplus लगाया करो ।
पैरों को फटी एडीयोंसे बचाने के लिये
Lakhani इस्तमाल करो ।
फटी एडिया पड़े पैरों को कभी तो
Crak-cream लगाया करो ।
लंबे-काले बालोंकी चमक
Hed & Shoulder बचायेगा ।
सफेद हुए बाल तो
godrej hair die, kesh kala लगाइएगा
परंतु प्रिये,
यह क्षणभंगुर सब है, सचमें जरुरी है ।
तेरा मन ही मैला हो
तो ये शरिर किस काम का है ।

नितिश यादव
बी.ए. २

दिल की दुनिया

ये दिल की दुनिया में
ऐसा हाल भी होता है ।
अंदर कोई हसता है ।
बाहर कोई रोता है ।

ये दिल की दुनिया में
ऐसा हाल भी होता है ।
अंदर से प्यार करता है ।
बाहर से नफरत करता है ।

ये दिल की दुनिया में
ऐसा हाल भी होता है ।
अंदर से दुश्मनी करता है ।
बाहर से दोस्ती करता है ।

ये दिल की दुनिया में
ऐसा हाल भी होता है ।
अंदर कोई जीत जाता है ।
बाहर हार जाता है ।

ये दिल की दुनिया में
ऐसा हाल भी होता है
अंदर से कोई बेवफा होता है ।
बाहर से वफादार होता है ।

गणेश माने
बी.ए. १

रहस्य

वैज्ञानिक

कु. मयुरी कोपर्डे, बी.एस्सी. बायोटेक - २

"Every thing is POSSIBLE,
Nothing is IMPOSSIBLE !"

'रहस्य' एक जीवन का सबसे बड़ा उपहार है । यें जीवन का एक महान रहस्य है । रहस्य से आपको अपनी हर मनचाही चीज मिल जाती है : खुशी, सेहत और दौलत । आप जो चाहे पा सकते हैं, कर सकते हैं, या बन सकते हैं । इससे कोई फर्क नहीं पडता है कि वह चीज कितनी बड़ी है । अहम् सवाल यह है कि आप सचमुच क्या चाहते है ?

हम सभी एक ही असीमित शक्ति से काम करते हैं । एक जैसे नियम हमारा मार्गदर्शन करते हैं । ब्रम्हांड के प्राकृतिक नियम इतने सटिक है कि हमें स्पेसशिप बनाने में जरा भी मुश्किल नहीं आती है, हम लोगों को चाँद पर भेज सकते हैं । इससे कोई मतलब नहीं कि आप भारत, ऑस्ट्रेलिया, लंदन, न्यूजीलंड, टोरंटो, न्यूयॉर्क या चाहे जहाँ भी रहते हों, हम सभी एक ही शक्ति, एक ही नियम से काम कर रहे है । इसका नाम 'आकर्षण' है ।

दुनिया के महानतम शिक्षकों ने कहा है कि आकर्षण का नियम दुनिया का सबसे शक्तिशाली नियम है । आपके जीवन में जो भी चीजें आ रही है, उन्हें आप अपने जीवन में आकर्षित कर रहे हैं । आपका हर विचार एक वास्तविक वस्तु एक शक्ति है ।

आकर्षण का नियम कहता है कि समान चीजें समान चीजों को आकर्षित करती हैं, इसीलिए जब आप एक विचार सोचते हैं, तो आप उसी जैसे अन्य विचारों को अपनी ओर आकर्षित करते है । विचार चुंबकीय है और हर विचार की एक फ्रीक्वेन्सी होती है । अगर आप किसी ऐसी चीज के बारे में सोचने लगे हों, जिससे आप खुश नहीं थे । आपने उसके बारे में जितना ज्यादा सोचा, वह उतनी ही ज्यादा बुरी लगने लगी । ऐसा इसीलिए हुआ, क्योंकि जब आप लगातार एक ही विचार सोचते हैं, तो आकर्षण का नियम तत्काल उसी समान दूसरे विचार आपकी ओर आने लगता है । आप इस बारे में जितना ज्यादा सोचेंगे, उतने ही ज्यादा परेशान होंगे । हो सकता है, कोई गाना सुनने के बाद आप उसे अपने दिमाग से बाहर नहीं निकाल पाते हो । वह गाना आपके दिमाग में बार-बार बजता रहता है । हो सकता है आपको मालूम भी ना हो, लेकिन वह गाना सुनते समय आपने उस पर अपना पूरा ध्यान केंद्रित कर लिया था । इसीलिए आकर्षण का नियम सक्रिय हो गया और उसने उस गाने के विचार से मिलते-जुलते विचारों को आपकी ओर आकर्षित कर दिया ।

इंसान के रुप में हमारा काम अपने दिमाग में ऐसे विचार रखना है जिन्हे हम चाहते है । अगर आप अपने दिमाग में कोई चीज देख सके, तो वह आपके हाथ में आ जाएगी । आपके वर्तमान विचार आपके भावी जीवन का निर्माण करते है । आप जिसके बारे में सबसे ज्यादा सोचते हैं या जिस पर सबसे ज्यादा ध्यान केंद्रित करते हैं, वह आपकी जिंदगी में प्रकट हो जाएगा । आकर्षण का नियम हमेशा काम करता है, चाहे आप इस पर यकीन करते हों या नहीं, चाहे आप इसे समझते हो या नहीं । क्वाटम भौतिकशास्त्री कहते है कि समूचा ब्रम्हांड विचार से उत्पन्न हुआ है । आपके विचार आपकी फ्रीक्वेन्सी तय करते है और आपकी भावनाएँ आपको फौरन बता देती है कि आप किस फ्रीक्वेन्सी पर है । जब आप बुरा महसूस करते है, तो आप ज्यादा बुरी चीजें आकर्षित करने की फ्रीक्वेन्सी पर होते है । जब आप अच्छा महसूस करते है, तो आप ज्यादा अच्छी चीजों को प्रबलता से अपनी ओर आकर्षित करते है । विचार और प्रेम का मिश्रण आकर्षण के नियम को बेहद शक्तिशाली बना देता है ।

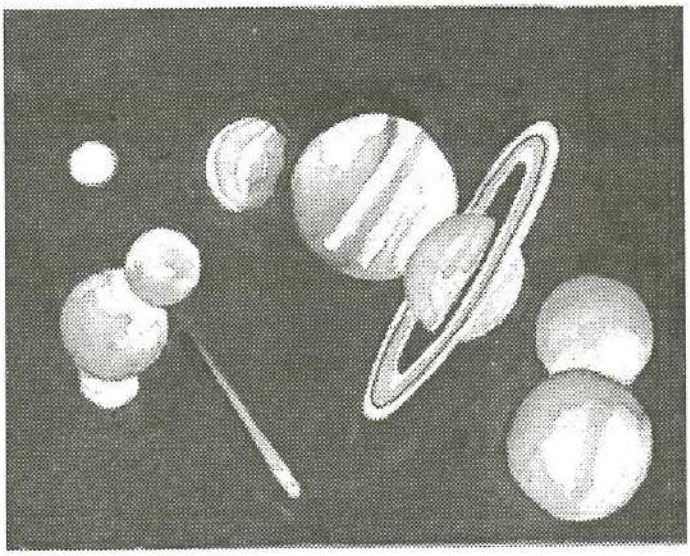

मानवता के प्रतिक : जयसिंगराव

रेखाचित्र

अमर पाटील, बी.ए. १

हँसमुख भावुक स्फुर्तिली छबी यह जयसिंगराव नारायण देवकर की पहचान है । बलवडी गाँव के इस व्यक्ति की पहचान सर्वदूर है । प्राथमिक पढ़ाई मैसुर में हुई । पढाई में उन्हे रुचि नहीं थी, स्कुली जीवन में फुटबॉल खेलना उनके जीवन की प्राथमिकता थी । पढ़ाई में पिछड्डी परंतु खेल में अव्वल होने के कारण अध्यापक उन्हें जैसे-तैसे आगली क्लास में धकेल देते । जयसिंगराव के खेल की बदौलत ही पूरे मैसुर में उनके स्कूल का नाम जगमगा जाता । अपने स्कूली जीवन में उसने कमसे कम तीस-पैतीस स्वर्ण और चांदी के मिडल प्राप्त किये है । बीस वर्ष की अवस्था में उन्होंने मैसुर छोड़कर ओडीशा राज्य के कटक शहर मैं सुवर्ण गलाई का व्यवसाय शुरु कर दिया । उन दिनों में यह काम इतना आसान नहीं था परंतु निडर होने के कारण पुराणे सुवर्ण व्यवसायियों की धमकीयों से वे डरे नहीं । जयसिंगराव को भगाने के लिए गुंडे मवालियों का भी प्रयोग किया गया । जयसिंगराव ने भी ठान लिया था कि इसी शहर में वे अपना व्यवसाय चलायेंगे । कानडी, तेलगु, ओडीशी, बंगाली, भोजपुरी, हिंदी आदि भाषाएँ उन्हें आवगत थी । विभिन्न भाषाओं के ज्ञान के कारण और तीव्र इच्छा शक्ति की बदौलत कठिण परिस्थितियों में भी उन्होंने कलकत्ता, कतीहार, झरिया, ब्रह्मपुर इन शहरो में अपने व्यवसाय का विस्तार किया । जयसिंगराव स्वभाव से घुमक्कड थे । उन्होंने भारत के सभी तीर्थ स्थल प्रेक्षणीय स्थलों का दौरा किया । चिकीत्सक और घुमक्कड प्रवृत्ति के कारण उन्हें स्थल विशेष और कर्मकांड विषयक अधिक जानकारी थी । पौराणिक कथाओं को वे आपने वाणी से जीवीत कर देते । बहुत बार वे कथाओं में उन घटनाओं का भी जिक्र कर देते जो विरले पंडितों कों ही पता होते थे ।

जयसिंगराव प्रवृत्ति से निस्वार्थि थे । बहुत से सामाजिक कार्यों को उन्होंने अपनी मदद से पूर्ण किया है । सन १९६१ में उन्होंने शुक्राचार्य के मंदीर के पास गणेश जी की स्थापना की थी । सन १९७५ में खरसुंडी गाँव में सिद्धनाथ के मंदीर के उत्तरी कोने में नवग्रहों का मंदीर बनवाया । नवग्रहों की तराशी हुई मूर्तियाँ उन्होंने मैसुर से मँगवाई थी । सन १९८४ में बलवडी में श्री दत्त प्रभु का मंदीर बनवाया । श्री दत्त की मूर्ति संगेमरमर की थी जो जयपुर के कारीगरी का उत्तम नमुना है । सन १९८९ में चिंचणी मंगळुर गाँव में कुपनलिका बनवाई जिसे आसपास के क्षेत्र के लोगों की पानी की समस्या हल हो गयी । इसी वर्ष उन्होंने माता मरी आई (एक देवता) और माता लक्ष्मी जी का मंदीर बनवाया । इतना ही नहीं काशी के सनपुरी महाराज धर्मशाला में समारोह के लिए उपयोगी रसोई के बर्तन भेट किए । सन १९९३ में तिर्थ स्थल जेजुरी के मंदीर के पुजारी को आवास भेट किया । खरसुंडी गाँव में भी लोगों की सुविधा के लिये कुपनलिका बनवाई । बलवडी गाँव में उत्खनन के पश्चात शिवजी का लिंग प्राप्त हुआ इसलिए उन्होंने शिव का मंदीर बनवाया । उनके इस कार्य के कारण समूचे गाँव ने उनका सत्कार किया । श्रावण महिने में, दत्त जयंती के अवसर पर भवानी देवी के उत्सव में वे भंडारा का आयोजन करते है ।

सामाजिक कार्यो में उत्साह से शरीक होनेवाले जयसिंगराव पारिवारीक दृष्टि से भी समृद्ध है । उनका बेटा दीपक कानूनी पढ़ाई पुरी करके ओडीशा उच्च न्यायालय में वकालत कर रहे हैं । जयसिंगराव कद काठी से छोटे थे परंतु उन्होंने महान कार्य किया । भगवान ऐसे मेरे नानाजी को लंबी आयु दे यही मेरी प्रार्थना है ।

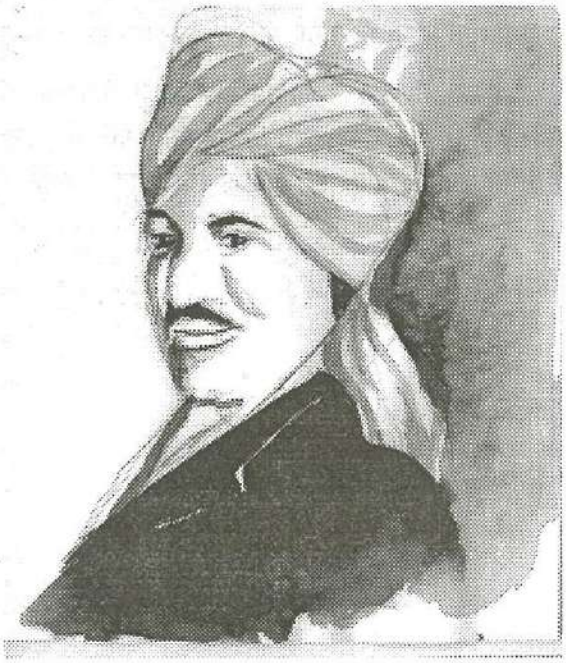

❖ ❖ ❖ ❖

आपने अल्हादीन और उसके चिराग की कहानी सुनी होगी। जब अल्हादीन चिराग उठाता है और उसकी धुल साफ करता है, तो जिन्न फौरन बाहर निकल आता है। जिन्न हमेशा एक ही बात कहता है : ''आपकी इच्छा ही मेरे लिए आदेश है।'' कहानी में कहा गया है कि जिन्न तीन इच्छाएँ पूरी करता है, लेकिन अगर आप कहानी की तह तक जाएँगे, तो इसकी कोई सीमा नहीं है। आप जितनी भी इच्छाएँ करेंगे, वे सब पूरी होंगी। रचनात्मक प्रक्रिया आपकी मनचाही चीज को पाने में आपकी मदद करती है। इसके तीन आसान कदम है : माँगे, यकीन करे और पाएँ। ब्रम्हांड से अपनी मनचाही चीज माँगने का मतलब इस बारे में स्पष्ट होना है कि आप क्या चाहते है। अगर आपके दिमाग में स्पष्ट तस्वीर है, तो आपने माँग लिया है। यकीन रखने में इस तरह काम करना, बोलना और सोचना शामिल है, जैसे आपको माँगी हुई चीज मिल चुकी है। जब आप इसे पा लेने की फ्रीक्वेन्सी भेजते है, तो आकर्षण का नियम लोगों, घटनाओं और परिस्थितियों को अनुकूल बना देता है और अंत में पाने का मतलब उस तरह महसूस करना है, जैसा आप इच्छा पूरी होने के बाद महसूस करेंगे। इसका सारांश यह कहता है कि, सपने देखो, उसे पूरा करो ओर उसका शुक्रियाँ अदा करो। ब्रम्हांड को आपकी इच्छा पूरी करने में जरा भी समय नहीं लगता है। लेकिन यह तो आपके और ब्रम्हांड के एक साथ जुड़ने का मामला है। पर आप प्रार्थना में जो भी माँगेंगे, यकिन करने पर उसे पा लेंगे।

ये एक लाजबाव तरिका है। आप अंदाज भी नहीं लगा सकते, आप कहाँ से कहाँ पहुँच जाएँगे। ब्रम्हांड तीव्र गति को पसंद करता है। जब अवसर मौजूद हो, जब आवेग मौजूद हो, जब अंदर से सहज बोध की प्रेरणा का इशारा हो, तो तत्काल कर्म कर दे। यह आपका काम है। और आपको बस इतना ही करना है। चाहे इस वक्त आपकी परिस्थिति कैसी भी हो, यह सिर्फ वर्तमान है। आप शून्य से शुरू कर सकते हैं, क्योंकि शून्य से, बिना राहवाली जगह पर एक राह बना दी जाएगी; क्योंकि हम जो भी है, अपने पुराने विचारों के कारण है। उसे बदलना सिर्फ आपके हाथ में है। ये शक्ति क्या है, ये कोई नहीं बता सकता। पर जादू और चमत्कार इसी दुनिया में तो होते है।

आप अपनी तकदीर के निर्माता है। आप लेखक हैं ओर अपनी कहानी खुद लिखते हैं। कलम आपके हाथ में है और परिणाम वही है, जिसे आप चुनते है। आप जो हैं, उसका निन्यानवे प्रतिशत अदृश्य है और उसे छुआ नहीं जा सकता। आप ईश्वर का शारीरिक रुप है। आप मांस नहीं, आत्मा है। आप शाश्वत जीवन है, जो खुद को आपके रुप में प्रकट कर रहा है। आप ब्रम्हांडीय जीव है। आप समूची शक्ति है। ओर ये सारी शक्ति भीतर से आती है, इसलिए यह हमारे नियंत्रण में है।

अपने आनंद का अनुसरण करे और ब्रम्हांड आपके लिए वहाँ भी दरवाजे खोल देगा, जहाँ कभी सिर्फ दीवारें थीं। जीवन का आनंद ले, क्योंकि जीवन अद्भूत है। यह जीवनयात्रा शानदार है।

''यह रहस्य उन सभी का जवाब है,
जो था, जो है और हमेशा रहेगा।''

❖ ❖ ❖ ❖

।। गुणवंत यशवंत वर्गात सर्वप्रथम सी.ई.टी. गुणवत्ता : ज्युनियर विभाग ।।

प्रियांका बांदिवडेकर
११ वी कला-प्रथम

शरयु यादव
११ वी कॉमर्स-प्रथम

प्रणिल यादव
११ वी विज्ञान-प्रथम

लिंगवा देवीकेरी
११ वी एम.सी.व्ही.सी.-प्रथम

अय्याज तांबोळी
१२ वी कला-प्रथम

रोहित पंडित
१२ वी कॉमर्स-प्रथम

रेश्मा गायकवाड
१२ वी एम.सी.व्ही.सी.-प्रथम

सिद्धार्थ चिकुर्डे
१२ वी विज्ञान-प्रथम सीईटी गुण १९१

मृण्मयी परांजपे
सीईटी गुण १७४ पीसीएम

राजवर्धन कदम
सीईटी गुण १७४ पीसीबी

आदित्य सुपुगडे
सीईटी गुण १७१ पीसीएम

अजिंक्य वाघ
सीईटी गुण १७१

कु.पूजा पाटील
सीईटी गुण १६७ पीसीबी

अभिजीत यादव
सीईटी गुण १६५

अनिकेत बोधे
सीईटी गुण १६० पीसीएम

वैभव सुर्यवंशी
सीईटी गुण १५९

अनिकेत देसाई
सीईटी गुण १५९ पीसीएम

मोनिका घायतडक
सीईटी गुण १५७

स्मिता पाटील
सीईटी गुण १५६

करिश्मा आत्तार
सीईटी गुण १५५ पीसीबी

वैभव अर्जुगडे
सीईटी गुण १५५ पीसीएम

सुप्रिया बनकर
सीईटी गुण १५४ पीसीबी

आदित्य मोहिते
सीईटी गुण १५२ पीसीएम

'उद्योजकता विकास' या विषयावर व्यवसाय शिक्षण विभागातील विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुणे
मा.सुरेश उमाप (महाराष्ट्र उद्योगजकता विकास केंद्र, कोल्हापूर विभागीय अधिकारी)

'सौर उर्जा' या विषयावर व्यवसाय शिक्षण विभागातील विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना **मा.श्री.संजय देशमुख**

।। कर्मवीर जयंती सोहळा ।।

कर्मवीर जयंती समारंभात प्रास्ताविक करताना
प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने

समारंभाचे प्रमुख पाहुणे **मा.प्राचार्य डॉ.यशवंत पाटणे** यांचे स्वागत करताना **प्रा.डॉ.मोहन राजमाने** व मान्यवर

समारंभाचे कार्याध्यक्ष **डॉ.आर.एन.पाटील**
अहवाल वाचन करताना

कर्मवीर जयंती समारंभात मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुणे
मा.प्राचार्य डॉ.यशवंत पाटणे

कर्मवीर जयंती समारंभात अध्यक्षीय मनोगत व्यक्त करताना
स्थानिक व्यवस्थापन समितीचे सदस्य **मा.विठ्ठलराव (तात्या) जाधव**

कर्मवीर जयंती समारंभाचे प्रमुख पाहुणे **मा.प्राचार्य डॉ.यशवंत पाटणे** यांचे हस्ते पारितोषिक स्विकारताना विद्यार्थी व नामावलीचे वाचन करताना **डॉ.शिवाजी निकम**

कर्मवीर जयंती निमित्ताने आयोजित रक्तदान शिबीर प्रसंगी एन.एस.एस. प्रमुख
डॉ.बी.जे.पाटील, प्रा.एस.टी.साळुंखे, प्रा.एस.एस.नांगरे व इतर

कर्मवीर जयंती समारंभाचे प्रमुख पाहुणे **मा.प्राचार्य डॉ.यशवंत पाटणे** यांचे हस्ते 'दिशा' भित्तीपत्रकाचे प्रकाशन

।। कार्यक्रम विविधा ।।

शिवाजी विद्यापीठ सुवर्ण महोत्सव रॅली मध्ये सहभागी **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने** व इतर

प्राणीशास्त्र अभ्यासक्रम कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना **डॉ.आर.एन.पाटील**

एम.एम.२ मराठी सुधारीत अभ्यासक्रमावर मार्गदर्शन करताना **डॉ.कन्हैया कुंदप**

दिशा प्रकल्पातील विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने**

प्रा.शिवाजीराव जाधव यांचेकडून महाविद्यालयास वॉटर कुलर प्रदान

रेड रिबीन क्लब अंतर्गत मार्गदर्शन करताना **डॉ.शैलेश माने**

गणित विभाग शिक्षक पालक मेळाव्यात बोलताना पालक **श्री.झरेकर**

'हिंदी के क्षेत्र में रोजगार के अवसर' चर्चासत्राचे प्रमुख वक्ते **डॉ.शंभुनाथ द्विवेदी** (सातारा) यांचे स्वागत करताना **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने**

विज्ञान मंडळ उद्घाटन प्रसंगी बोलताना **डॉ.टी.व्ही.साठे**

विज्ञान प्रदर्शनात प्रयोग सादर करताना रसायन शास्त्राचे विद्यार्थी

कै.दानशूर बंडोगोपाळा कदम उर्फ मुकादम तात्या जयंती प्रसंगी बोलताना **प्रा.विजय पाटील**

प्राचार्या सुमतिबाई पांडुरंग पाटील स्मृतीदिन प्रसंगी बोलताना **मा.प्राचार्य जनार्दन पाटील**

।। विविध दिन समारंभ ।।

संस्कृत दिनानिमित्त मार्गदर्शन करताना
डॉ.यु.व्ही.अराणके (सातारा)

प्राचार्य सुमतिबाई पांडुरंग पाटील स्मृतिदिन समारंभप्रसंगी
आपले विचार व्यक्त करताना **डॉ.नंदिनी रणखांबे**

१४ सप्टेंबर : हिंदी दिवस समारंभात मार्गदर्शन करताना
प्रमुख पाहुणे हिंदी अभ्यासमंडळाचे **चेअरमन डॉ.वसंतराव सुर्वे**

विद्यार्थीनी वसतिगृहाच्या होस्टेल डे समारंभ प्रसंगी मार्गदर्शन करताना
प्राचार्य डॉ.मंजुश्री बोबडे व्यासपीठावर **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने** व **सौ.वैशाली राजमाने**

राष्ट्रीय सेवा योजनाअंतर्गत शिक्षक दिनानिमित्त
गुरुजनांचा सत्कार समारंभ प्रसंगी **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने**

विद्यार्थीनी वसतिगृहाच्या 'होस्टेल डे' समारंभ प्रसंगी
मार्गदर्शन करताना रयत शिक्षण संस्थेचे **मा.सचिव डॉ.अरविंद बुरुंगले**

१४ जानेवारी : भूगोल दिनानिमित्त
मार्गदर्शन करतांना **प्रा.डॉ.बी.जे.पाटील**

कर्मवीर विद्यार्थी वसतीगृहातील विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना
प्रमुख पाहुणे स्थानिक व्यवस्थापन समिती सदस्य **मा.मधुकरराव सावंत**

।। कार्यक्रम विविधा ।।

कर्मवीर विद्यार्थी वसतिगृह 'होस्टेल डे' समारंभात
मार्गदर्शन करताना **मा.श्रीनिवास कुलकर्णी**

एम.ए.२ इतिहास सुधारित अभ्यासक्रम प्रशिक्षण
शिबीरात मार्गदर्शन करताना
डीन **प्राचार्य डॉ.जे.एस.पाटील**

करिअर काऊन्सिलिंग प्लेसमेंट सेलचे
प्रमुख पाहुणे **डॉ.निकम, डॉ.भोला** व **डॉ.श्रीमती शहा**
यांचे स्वागत करताना **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने**

एन.एस.एस.मार्फत 'सेंद्रीय शेती, गांडूळ खत निर्मिती'
विषयावर बोलताना **डॉ.बी.जे.पाटील**

एन.एस.एस. च्या वतीने ग्रामपंचायत सदस्य उद्बोधन
शिबीरात मार्गदर्शन करताना **डॉ.सुरेश पवार**

एन.एस.एस.च्या वतीने वडगाव हवेली येथे
काढण्यात आलेली वृक्षदिंडी

वनस्पती शास्त्र व पीकसंरक्षण विभाग :
पुष्परचना वामनवृक्ष कला कोर्समधील
विद्यार्थी व विद्यार्थिनी पुष्परचनेसह

प्राणीशास्त्र विभाग :
पालक मेळाव्यात मार्गदर्शन करताना
प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने

हिंदी विभाग : 'शुद्ध हिंदी' अंशकालीन
कोर्स प्रमाणपत्र वितरण समारंभात
मार्गदर्शन करताना **प्राचार्य सुमंत जगताप**

भौतिकशास्त्र विभाग : विज्ञान प्रदर्शनाची
पाहणी करताना **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने**

।। अग्रणी महाविद्यालयांतर्गत उपक्रम ।।

हिंदी विभाग : 'पत्रकारिता के क्षेत्र में रोजगार के अवसर' या विषयावर बोलताना दै.'लोकमत समाचार' कोल्हापूर चे **संपादक मा.प्रमोदकुमार गवळी**

हिंदी विभाग : 'पत्रकारिता के क्षेत्र में रोजगार के अवसर' या विषयावर बोलताना दै.'तरुण भारत' चे मार्केटिंग एक्झिक्युटिव **मा.अशोक सोरटे**

इतिहास विभाग : अभ्यास मंडळ व राजमुद्रा भित्ती पत्रकाचे उदघाटन प्रसंगी बोलताना **डॉ.कविता गगराणी**

गणित विभाग : 'करिअर काउन्सलिंग' विषयावर बोलताना **प्रा.पी.व्ही.पाटील(मिरज)**

प्राणीशास्त्र विभाग : 'आरोग्य व पर्यावरण जागृती' विषयावर मार्गदर्शन करताना **डॉ.के.बी.बुराडे**

भूगोल विभाग : 'शैक्षणिक सहल नियोजन व अहवाल लेखन विषयावर मार्गदर्शन करताना **डॉ.डी.एच.पवार** (कोल्हापूर)

बायोटेक विभाग : कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना **डॉ.के.बी.बुराडे**

सूक्ष्मजीवशास्त्र विभाग : कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना **डॉ.आर.पी.यजुर्वेदी** (मुंबई)

वनस्पती शास्त्र : अग्रणी महाविद्यालय योजने अंतर्गत कार्यक्रमात बोलताना **प्रा.एम.ए.मोहिते**

बायोटेक्नॉलाजी विभाग : अग्रणी महाविद्यालय योजनेअंतर्गत प्रदर्शनाची पहाणी करताना **प्राचार्य डॉ.के.बी.बुराडे**

।। राष्ट्रीय छात्र सेना देशाचे भावी आधारस्तंभ ।।

कर्नल मा.वीरेंद्र तनेजा यांचे स्वागत करताना
प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने

सदाशिवगडाच्या (ओगलेवाडी) पायथ्याशी **Save earth Save Tree** रॅलीत
एन.सी.सी. च्या विद्यार्थिनी सोबत **लेफ्ट.सुनिता शिंदे**

सदाशिवगडावर **'Tree Plantation'** करताना ग्रुप कमांडर
कर्नल गरेवार (कोल्हापूर) व एन.सी.सी. च्या विद्यार्थिनी

एन.सी.सी. च्या विद्यार्थिनी **''Blood Donation''** करताना **उपप्राचार्य डॉ.आर.एन.पाटील, वामनराव अवसरे, लेफ्ट.प्रा.सौ.सुनीता शिंदे**

१५ ऑगस्ट दिनी **''Tree Plantation''** करताना **लेफ्टनंट प्रा.सौ.सुनिता शिंदे, प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने** व राष्ट्रीय छात्रसेनेच्या विद्यार्थिनी

प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने यांचे समवेत लेफ्टनंट
प्रा.सौ.सुनिता शिंदे व छात्रसेनेतील विद्यार्थिनी

प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने यांच्या समवेत
मेजर प्रा.रवींद्र रणखांबे व छात्रसेनेतील विद्यार्थी

।। राष्ट्रीय छात्रसेना : देशाचे भावी आधारस्तंभ ।।

मेजर रविंद्र रणखांबे

रवीराज सुर्ववंशी
सिनिअर अंडर ऑफिसर

महेशकुमार घार्गे
ज्युनिअर अंडर ऑफिसर
ऑल इंडिया नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्प बौध्दगया (बिहार)

दिपक डोंबाळे
ज्युनिअर अंडर ऑफिसर
ऑल इंडिया नॅशनल कॅम्प कोहिमा (नागालँड)

तेजस पवार
सार्जंट
ऑल इंडिया केरळ ट्रेकिंग कॅम्प

तात्यासो पाटील
सार्जंट
रेग्यूलर आर्मी ॲट्याचमेंट कॅम्प एम.आय.आर.सी. अहमदनगर

ऋतुराज सावंत
सार्जंट
रेग्यूलर आर्मी ॲट्याचमेंट कॅम्प एम.आय.आर.सी. अहमदनगर

जीवन वाघ
सार्जंट
रेग्यूलर आर्मी ॲट्याचमेंट कॅम्प एम.आय.आर.सी. अहमदनगर

मंगेश थोरात
सार्जंट
रेग्यूलर आर्मी ॲट्याचमेंट कॅम्प एम.आय.आर.सी. अहमदनगर

राहुल गावडे
कॅडेट
ॲन्युअल ट्रेनिंग कॅम्प गजापूर क्रॉसकंट्री प्रथम 'गोल्ड मेडल'

अजिंक्य पोतदार
माजी ज्यूनिअर अंडर ऑफिसर विजय दिवस समारोह समिती कराड आदर्श विद्यार्थी पुरस्कार २०११-१२

प्रा.सौ.सुनिता शिंदे
लेफ्टनंट

कु.अमृता माने
सिनिअर अंडर ऑफिसर प्रजासत्ताक दिनानिमित्त दिल्ली राजपथ संचालनामध्ये महाराष्ट्राच्या पथकात अभिनंदनीय निवड

कु.शर्मिला खोत
सार्जंट
महाराष्ट्र पातळीवर प्रि.आर.डी.सी. कॅम्पमधून औरंगाबाद येथे निवड

कु.अस्मिता गायकवाड
ज्युनिअर अंडर ऑफिसर आर्मी ॲट्याचमेंट मेडिकल कॅम्पसाठी एम.एच.किर्की पुणे येथे निवड

कु.कोमल सावंत
कॅडेट
आर्मी ॲट्याचमेंट मेडिकल कॅम्पसाठी एम.एच.किर्की पुणे येथे निवड

कु.आरती कणसे
कॅडेट
आर्मी ॲट्याचमेंट मेडिकल कॅम्पसाठी एम.एच.किर्की पुणे येथे निवड

कु.प्रतिभा ढेब
सार्जंट
ऑल इंडिया नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्पसाठी बौद्धगया (बिहार) येथे निवड

कु.एकता जाधव
बी.ए.२-सी.पी.एल
ऑल इंडिया नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्पसाठी बौद्धगया (बिहार) येथे निवड

कु.स्नेहल ढेब
बी.ए.२-कॅडेट
ऑल इंडिया नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्पसाठी बौद्धगया (बिहार) येथे निवड

My Earth My Duty A CAMPAIGN
कर्नल वीरेंद्र तनेजा (कमांडिंग ऑफिसर १९ महाराष्ट्र बटालियन एन.सी.सी. कराड) छात्रसैनिकांना मार्गदर्शन करताना

१५ ऑगस्ट स्वातंत्र्यदिनी **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने** यांचे हस्ते वृक्षरोपण करताना एन.सी.सी.चे विद्यार्थी

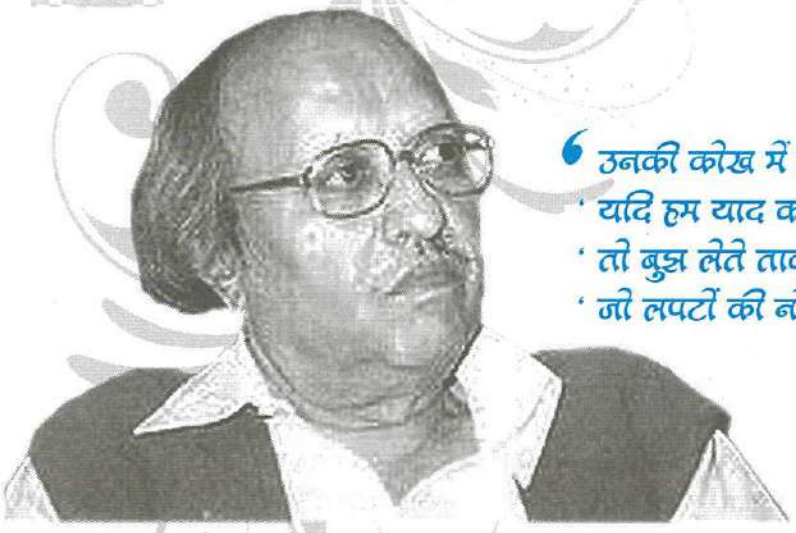

‘ उनकी कोख में बीता हमारा पहला जीवन
‘ यदि हम याद कर सकते
‘ तो बुझ लेते ताकत और नजाकत उस परवरिश की
‘ जो लपटों की नोक पर भी फूल को मुरझाने नहीं देती. ’

– पत्थर फेंक रहा हूँ
– चंद्रकांत देवताले

विभागीय संपादक
प्रा.सचिन जाधव

बिंब
हिंदी विभाग

सद्‌गुरू
सन २०११-१२

पृष्ठ - ३३ ते ५६

अनुक्रमणिका

गद्य-पद्य

संशोधनपरक लेख	**सरलता के पुजारी : भवानी प्रसाद मिश्र**	ऋतुराज सावंत बी.ए. २	३५
ललित निबंध	**जल बीन मनुष्य तडपत जाए**	पूजा यादव बी.ए. २	३६
कविता	**दिल की दुनिया**	गणेश माने बी.ए. १	३७
कविता	**खुबसूरती**	नितिश यादव बी.ए. २	३७
वैज्ञानिक लेख	**रहस्य**	मयुरी कोपर्डे बी.एस्सी (बायोटेक) २	३८
रेखाचित्र	**मानवता के प्रतीक : जयसिंगराव**	अमर पाटील बी.ए. १	४०
कहानी	**संस्कार**	स्वाति कुसुरकर बी.ए. ३	४१
कविता	**प्रार्थना**	प्रियांका पवार बी.ए. १	४३
कविता	**माता - पिता**	नूरजहाँ पटेल बी.ए. ३	४३
यात्रावृत्त	**रहस्यमय : लोणार**	सिद्दू बिराजदार बी.ए. १	४४
कविता	**बीसवी सदी की जिजामाता**	श्रीकांत खंदारे बी.एस्सी (बायोटेक) २	४५
कविता	**तुमको देखकर ऐसा लगा**	स्वाति जाधव बी.ए. २	४५
वैचारिक लेख	**दो पहलू**	सुवर्णा मिसाळ बी.ए. ३	४६
कविता	**निंदयारे नैन**	सिद्दू बिराजदार बी.ए.१	४७
पुस्तक समीक्षा	**आधुनिक राजनीतिपर व्यंग्य - शुतुरमुर्ग**	प्रिती खुडे बी.ए. २	४८
कविता	**जीवन का रहस्य**	सुवर्ण मिसाळ बी.ए.३	५०
लघुकथा	**क्योंकि उसका प्यार था**	नितिश यादव बी.ए. २	५१
साक्षात्कार	**सद्रक्षणाय खलनिग्रहणाय ।**	अश्विनी आतकरे बी.ए. ३	५२
एकांकी	**कुलदीपिका**	सविता यादव बी.ए. ३	५४
जानकारीपरक	**हिन्दी के बढते चरण**	अस्मिता केंगार बी.ए.२	५६

हिन्दी विभाग

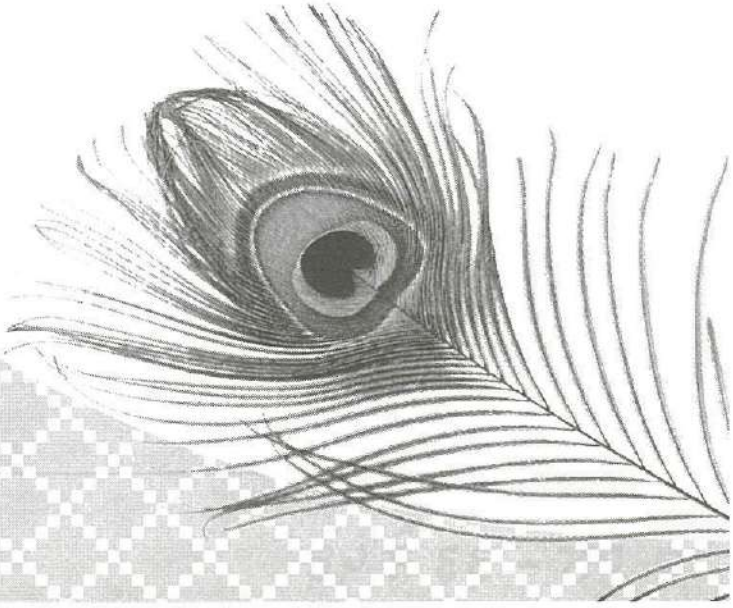

सद्गुरू
सन २०११-१२

संस्कार

कहानी

कु. स्वाति कुसूरकर, बी.ए. ३

कॉलेज छूटने के बाद मैं और मेरी सहेलियाँ स्टँडपर बैठे बस की राह देख रहे थे। हमारी बगल में ही साधारण ५०-६० आयु की बूढ़ा-बूढ़ी बैठी थी। और उनके साथ एक नौजवान युवक और बहुत ही सुंदर युवती थी। शायद उनका बेटा और बहू थी। उस नौजवान ने बूढ़ा और बूढ़ी से कहा, माँ-पिताजी आप यही बैठिए। मैं और स्मिता जाकर आपके लिए कुछ जरूरी चीजे खरीदकर आते है। यह कहकर वे दोनों चले गए थे।

अभी एक घंटा बीत चुका था, लेकिन उनका बेटा और बहू अभी तक नहीं आए। इसी कारण वे चिंतित थे। बूढ़े ने मुझसे पूछा, 'बेटी सुनो, कितने बजे है ?' मैंने कहा अभी एक बजा है, क्यों', क्या परेशानी है ? तुम बहुत परेशान दिख रहे हो। 'हाँ बेटी, बेटा विवेक और बहू स्मिता कुछ चीजे खरीदने गए है। काफी समय बीत चुका लेकिन अभी तक नहीं आए।' 'आप परेशान मत हो, आ जायेंगे। आप बैठिए यहाँ, आप कहाँ के है ? और किधर जा रहे है ?' मैंने पूछा। 'बेटी, हम वाड़ी के हो। अभी हम कोल्हापुर जानेवाले है, वहाँ हम कुलस्वामी ज्योतिबा का दर्शन करके मुंबई जाएँगे।' 'मुंबई ?' 'हाँ बेटी, मेरा बेटा और बहू दोनो इंजिनियर है, दोनों भी दो साल अमेरिका में थे, लेकिन अब वह मुंबई में आकर सेटल हो गए है। इसी कारण वे हमें भी साथ लेकर जा रहे है। कहते है, चलो हम आप दोनों को मुंबई दिखाएँगे। खूब घूमेंगे। उन्होंने कहा है कि, आप दोनों हमारे ही साथ मुंबई रहेंगे। यहाँ गाँव में आप अकेले पड़ जाएँगे। आखिर अपने बेटे का संसार कब देखोंगे ? अब आप बहुत थक गए है। आप दोनों ने भी मेरे लिए बहुत कष्ट उठाए है। अब आप कोई काम नहीं करेंगे, सिर्फ आराम करोगे।' दोनों की आँखों में कितनी खुशी झलक रही थी।

उनकी सारी बाते सुनकर मैं भी बहुत खुश हुई। लेकिन तभी मेरे मन में मेरे काकी ने बताया प्रसंग आया। उनके गाँव के चौधरी के बेटे ने अमेरिकन लड़की के साथ शादी की थी। दोनों भी अमेरिका में ही रहते थे। गाँव में उसके माता-पिता हमेशा उसकी राह देखते रहते। कभी कबार उसकी चिट्टी आती थी। उससे वह अपनी खुशहाली अपने माता-पिता को बताता था। एक दिन चिट्टी आई कि, मैं और मेरी पत्नी घर आ रहे है। यह बात सुनकर चौधरीजी और चौधराइनजी दोनों खुशी से उछल पड़े और उनके स्वागत की तैयारी जोरों से करने लगे। उनकी बहू पहली बार ससुराल आ रही थी। उन्होंने अभी तक बहुरानी को देखा तक नहीं था। चौधरीजी सारे गाँववालों को बता रहे थे कि, मेरा बेटा और बहू गाँव आनेवाले है। उनकी खुशी का ठिकाना न था। सारा गाँव मानों उनके आने की राह देख रहे थे। वह दिन आ ही गया। चौधरी का बेटा और बहू आ गई। सारे गाँववाले अमेरिकन बहू को देखने के लिए चौधरी के घर के सामने कबसे आ बैठे थे। हर एक आगे रहने का प्रयास कर रहा था। सुबह से, स्टँड से लेकर चौधरी के घरतक रास्ते की दुतर्फ में काफी भीड़ मची हुई थी।

सारे गाँववालों को चौधरीजी के बेटे पर बड़ा गर्व था। वह गाँव का पहला लड़का था, जिसने अपनी शिक्षा पूरी कर नौकरी के लिए अमेरिका गया था। और आज वह विदेश से पहली बार अपने गाँव अमेरिकन पत्नी को साथ लेकर लौट रहा था।

दोपहर के समय में चौधरीजी का बेटा और बहू आई। सारे गाँववालों ने बड़ी धूम-धाम से उनका स्वागत किया। चौधरीजी का बेटा अमेरिका में बड़ा अफसर था। और उनकी बहू आर्किटेक्चर थी। घर और गाँव का वातावरण बड़ा ही उत्साहवर्धक था। गाँव के लोगों में हमेशा चौधरीजी का बेटा और बहू को लेकर ही चर्चा हो रही थी। चौधराइन अपने बेटे का लाड़-प्यार कर रही थी। घर में उसकी पसंद की ही चीजे बनने लगी। लेकिन यह वातावरण कुछ ही दिनों तक रहा।

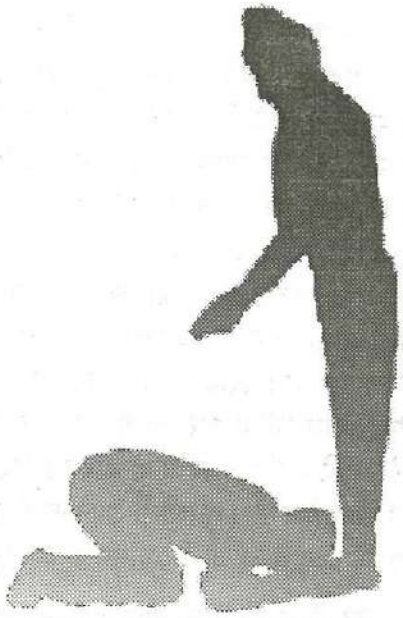

अब घर के वातावरण में आनंद की जगह चिंता दिखाई दे रही थी । चौधरीजी घर में इधर से लेकर उधर फेरे लगा रहे थे । उनके चेहरे पर उदासी छायी थी । बेटे और बहू का यहाँ आने का उद्देश्य जानकर वे बहुत दुखी हुए । उनके बेटे और बहू ने चौधरीजी से कहा की हम गाँव की सारी जायदाद बेचकर हमेशा के लिए अमेरिका मे सेटल हो जाएँगे । बेटे-बहू का यह प्रस्ताव उन्हें अच्छा नहीं लगा । चौधरी और चौधराइन दोनो भी गाँव छोड़ने के लिए तैयार नहीं थे । गाँव के सभी लोग चौधरीजी को बहुत मानते थे । गाँववालों के साथ उनका स्नेहभरा व्यवहार था । गाँव में उनकी बहुत इज्जत थी । गाँव के साथ उनका लगाव और अलग-सा नाता था । जो उन्हें गाँव छोड़ने के लिए इन्कार कर रहा था । आखिर बेटे के खुशी के लिए दोनों ने अमेरिका जाने का प्रस्ताव स्वीकार किया । धीरे-धीरे सारे गाँव में यह बात फैल गई कि, चौधरीजी अपने बेटे के साथ हमेशा के लिए अमेरिका जानेवाले है । गाँव के लोग उन्हें मिलने आते, और गाँव छोड़कर न जाने के लिए कहते । पर चौधरीजी अपने निर्णय पर पक्के रहे । चौधरीजी का बेटा जाने की तैयारी में जूट गया । जायदाद के सभी कागजाद बनवाकर बेच डाले । बेची हुई जायदाद के पैसे अपने खाते में जमा कर दिए ।

चौधरीजी ने अपने बेटे, बहू, पत्नी के साथ गाँव से बिदाई ली । बस से वह लोग नजदीक के शहर गए । वहाँ से टॅक्सी से हवाई अड्डेपर गए । उसके बेटे ने कहा, आप यही बैठिए, हम दोनों अपना रिझर्वेशन करके अभी आते है और वे चल पड़े ।

बहुत समय बीत चुका था । लेकिन उनका बेटा और बहू वापस नहीं आए । अब शाम होने आई, लेकिन अभी तक उनका पता नहीं था । अब दोनो भी चिंतित हुए । वह आसपास उनकी तलाश करने लगे, लोगों से उनकी पूछताछ करने लगे पर कोई फायदा न हुआ । अब वह दोनों भी घबरा गए, क्या करे कुछ समझ में नही आ रहा था । उनके पास रूपये भी नहीं थे । वहाँ के कुछ लोग तो उनकी इस अवस्था पर हँस रहे थे, और कह रहे थे कि, आपके बेटे-बहू ने आपको पागल बनाया है । वे कब के चले होंगे । अब वह कभी नही लौटेंगे । अब आप वृद्धाश्रम चले जाइए, वहाँ ही आपको आसरा मिलेगा । चौधरीजी के पास दुसरा मार्ग भी न था । उनके इकलौते बेटे ने उसकी पत्नी के मदद से माँ-बाप को बेवकूफ बना दिया । सारे रूपये लेकर भाग गए । चौधरीजी अपने पर ही कोसने लगे । वहाँ के लोगों की मदद से वह दोनों वृद्धाश्रम पहुँचे और वही रहने लगे ।

जब भी चौधरीजी को पूरानी बाते याद आती तो वे बहुत दुखी होते थे । वह हमेशा ईश्वर से प्रार्थना करते कि, 'ऐसी संतान भगवान किसी को न दे । जो अपनी माता-पिता को ही धोखा दे इससे अच्छा तो यह है कि निपुत्रिक रहे ।' और वे रो पड़ते थे ।

चौधरीजी का बेटा आखिर अपने माँ-बाप को कैसे भूल गया ? क्या वह उनके कष्ट, उनके साथ गरिबी में बिताए क्षण भी भूल गया ? हमारे भारतीय संस्कृति पर हमे कितना गर्व है । पर वह हमारे संस्कार भूल गया ? क्या उसपर अमेरिकन संस्कारों का, वहाँ की रीतियों का इतना असर पड़ा की वहाँ हमारे संस्कार तकलादू ठहरे ? हमारी संस्कृति में तो माँ-बाप को भगवान माना जाता है, क्या वह ईश्वर को ही भूल गया ? क्या चौधरी के बेटे की तरह यह विवेक और स्मिता भी अपने माँ-बाप को धोखा देंगे ? मन में उठे इस सवालों से मैं तो पूरी तरह से घबरा गई । आखिर ऐसा ही हुआ तो बूढ़ा और बूढ़ी का क्या होगा ? यही विचार मन में आ रहे थे, तभी सामने की भीड़ में से विवेक और स्मिता को आते देखा तो मुझे बहुत खुशी हुई । मैंने बूढ़े से कहा, 'दादाजी वह देखो तुम्हारा बेटा और बहू ।'

उन दोनों को देखकर उनके जान में जान आ गई । अभी तक वह हमारे समीप आ पहुँचे थे । उनके हाथ में बहुत सारा सामान था । आते ही विवेक ने कहा -'क्षमा करे माँ-पिताजी, रास्ते में बहुत ट्राफिक था और सभी चीजे एक ही दुकान में न मिलने के कारण हमें बहुत देर हुई । मुझे पता था आप दोनो बहुत परेशान हो गये होंगे - स्वारी ।' 'हाँ बेटा, परेशान तो हम थे ही, पर छोड़ो वह बाते ।' 'यह देखो पिताजी मैंने और स्मिता ने आप दोनों के लिए यह स्वेटर और शाल लाए है, अच्छी है न ।' स्मिता ने कहा रात को ठंड पड़ेगी तो आपसे ठंड सह नहीं जाएगी, आप बीमार पड़ जाएँगे । इसलिए हमने खरिदी, कैसी लगी ? और ये देखो हम सब के लिए गाड़ी में खाने के लिए कुछ जरुरी चीजे खरीदी है । जब हम कोल्हापुर पहुँचेंगे तो पूजा का साहित्य वहाँ से ही खरीदेंगे । ठिक है न पिताजी ?' 'हाँ बेटा, ठिक है । लेकिन अब जाकर देख आ कि कोल्हापूर की बस कब आनेवाली है ।' 'जी मैं अभी आया ।' कहकर विवेक चला गया और स्मिता अपने ससूर-सास के साथ वही बैठी रही ।

उन चारों की यह सारी बाते सुनकर मुझे बहुत खुशी हुई । कहाँ वह चौधरीजी का स्वार्थी और मतलबी बेटा और कहाँ यह विवेक और स्मिता । दोनो भी भारतीय ही है । दोनों पर भी भारतीय संस्कार है फिर भी दोनों में कितना अंतर है । विवेक अपनी माता-पिता का कितना खयाल रखता है । और स्मिता भी उनसे कितना प्यार करती है । आखिर यही तो हमारे संस्कार है कि हम अपने

माता-पिता को न भूले । और बेटी अपने सास-ससूर को अपने ही माता-पिता समझकर उनका खयाल रखे । तभी तो हम सब सुखी जीवन जी रहे है । इसका कारण केवल और केवल हमारे संस्कार ही है ।

ऊफ ! इन सारी बातों में हमारी बस आकर कब चली गई पता ही नहीं चला । मैं कब घर जाकर यह सारी बाते माँ और काकी को बताती हूँ ऐसा हुआ है ।

मैं भी कोल्हापुर के ज्योतिबा से प्रार्थना करूँगी कि, आप इस परिवार को खुशियाँ ही खुशियाँ दे और हमारे देश में विदेशी संस्कृति का होनेवाला आक्रमण, उसका प्रभाव कम करे, और हमारे संस्कारो और संस्कृति का हम जतन करे ।

॥ मेरा भारत महान ॥

❖ ❖ ❖ ❖

प्रार्थना

अंत:करण के स्वामी ईश्वर तेरा नाम
इस संसार का आदि तू, तू ही पूर्णविराम ।

फूलों में समाया तू
रंग गंध के रूप में
परमात्मा की परछाई तू
कलियुग की इस धूप में ।

ऊँचे ऊँचे आसमान में
चमचमता तारा तू
सुख दु:ख की लहरों में
सागर का किनारा तू ।

जग में सत्य धर्म का पालक
सबका पालनहारा तू
हर ले पाप सभी के
सच की फैला खुशबू ।

हे प्रभू, तू भवसागर
पार करनेवाली नैया है ।
अल्लाह तू रब भी तू
तू ही किशन कन्हैया है ।

हर मानव के दिल में सत्य जगाना तेरा नाम
निर्गुण निराकार ऊर्जा हे ईश्वर तुझे प्रणाम !

कु. प्रियांका पवार
बी.ए. १

माता-पिता

मत भूलो माता-पिता की ऐहमियत
दुनिया में हमें उन्होंने बुलाया
उन्होंने हमें खिलाया-पिलाया
उन्होंने हमें पढाया-लिखाया
दुनिया के काबील उन्होंने बनाया
मत भूलो माता-पिता की ऐहमियत ॥धृ॥

उन्होंने हमें जनम दिया है,
हमारा जीवन उनके लिए है,
हम जो करे उनके लिए वो कम है,
यहि हमारा करम, यहि हमारा धरम है
मत भूलो माता-पिता की ऐहमियत ॥१॥

अपनी सारी जरुरते पूरी होती जहाँ,
माता-पिता का ही आँगन वहाँ,
सूनना उनकी बातों को
न करना अनसूना उनको
क्योंकि, माँ स्वर्ग है तो
पिता स्वर्ग का द्वार है
मत भूलो माता-पिता की ऐहमियत ॥२॥

कु. नूरजहाँ पटेल
बी.ए. ३

रहस्यमय - लोणार

यात्रावृत्त

सिद्दू विराजदार, बी.ए. १

प्रकृतिने न जाने कितनी चमत्कारिक घटनाओं को अपने आप में छुपा रखा है, ऐसा ही एक चमत्कारिक घटनास्थल देखने का मौका आज हमें मिलनेवाला था । 'लोणार' के लिए धूल से लिपटी सडकों पर बस चली जा रही थी । जैसे कि आज हमें किसी रहस्य का पता होनेवाला था, थोडी ही देर बाद हमारी मंजिल ('लोणार') आ गई ।

लोणार विदर्भ की भूमि पर उत्तर और दक्षिण के संगमस्थल पर स्थित है । प्राचीन संदर्भ ग्रंथों को देखा जाए तो इसका वर्णन पुराणों और महाकाव्यों में किया गया है । लोणार नगर १९.५९ उत्तर अक्षांश और ७६.३३ पूर्व रेखांश पर बसा है । लोणार बडा ही ऐतिहासिक स्थल है यहाँ के हेमाडपंथी मंदिरों के साथ यहाँ के विविध स्थलों पर प्रभु रामचंद्र, पांडवों और यादवों का सफर हुआ है, चक्रधर स्वामी से लेकर अनेक धर्माचारियों के पद से यहाँ का सांस्कृतिक जीवन भी समृद्ध हो गया है । पर यह तो थी लोणार की बाहरी दुनिया जिसे देखते देखते कब शाम हो गई इसका पता ही नहीं चला । रात सब लोग होटल में रुक गए । रात खाना खाने के बाद कल के प्रोग्रॅम के बारे में बातचित शुरू हो गई क्योंकि जगप्रसिद्ध और रहस्यमयी घटना स्थल तो कल देखने को मिलनेवाला था, और वह था लोणार का खास आकर्षण 'लोणार सरोवर' जिसके बारे में हर कोई बात कर रहा था ।

और सुबह होने के बाद हमारी प्रतिक्षा समाप्त हुई । हमारा गाईड हमें लोणार के स्थल पर ले गया और हमें इस स्थल की विशेषताओं के बारे में बताने लगा कि लोणार आंतरराष्ट्रीय स्तर तक ख्याति प्राप्त कर चुका है, केवल 'लोणार सरोवर' की वजह से क्योंकि वहाँ के सरोवर का पानी नमकिन है और इसका निर्माण पचास-साठ हजार वर्ष पूर्व 'अशनीपात' की वजह से हुई थी । दो हजार मीटर चौडा और एक सौ पचास मीटर गहरा वर्तुलाकार विवर की उत्पत्ति हुई है । इस विवर का बाहरी प्रदेश लगबग ६.५ कि.मी. का था । यह विवर आकार की दृष्टि से विश्व में तीसरे नंबर पर आता है । और सारे विश्व में एक ही ऐसा विवर है जो बेसाल्ट के पत्थर से बना है । इस की उत्पत्ति को लेकर वैज्ञानिकों में भिन्न-भिन्न विचार प्रवाह है । कई वैज्ञानिकों के अनुसार इसकी उत्पत्ति ज्वालामुखी के फटने की वजह से हुई है ।

इसकी सबसे बडी खासियत यह है कि इस सरोवर का पानी नमकिन है पर इसी सरोवर के नजदिक सिर्फ एक मीटरपरही इसका पानी मीठा है । इस सरोवर का पानी पिने लायक नहीं है फिर भी इस पानी में नहाने से त्वचा की अनेक बीमारियों का इलाज किया जा सकता है, ऐसा यहाँ के लोगों का कहना था । और इसका सबूत हमे ' आईन-ए-अकबरी' में मिलता है । यह तो था लोणार सरोवर का वर्णन पर हमें क्या पता था कि इसके आगे और भी रहस्यमय चीजे हमें देखने को मिलनेवाली थी । इस विवर के इर्द-गीर्द घना जंगल है, और यहाँ अनेक औषधी वनस्पतियाँ देखने को मिलती है । आगे जाने के बाद हमारे गाईड ने हमें शाकाहारी 'उल्लू' का दर्शन भी करवा दिया । हम सब लोग अचरज में पड गये थे हर कोई सोच रहा था कि कभी पृथ्वी पर कब शाकाहारी प्राणी मांसाहारी हो जाए और मांसाहारी प्राणी शाकाहारी हो सकता है । मालुम नहीं इसके बाद हम सरोवर में स्थित यादव कालीन मंदिरों के सौंदर्य को निहारते रहे उनमें महादेव मंदिर, राम मंदिर, कृष्ण मंदिर आदि मंदिरों को देखने बाद हम वहाँ के कुछ संशोधको से मिले और उन्होंने हमे बहुत सारी नई चीजों के बारे में बताया और उनके अनुसार वहाँ रमण विज्ञान

केंद्र जैसे विज्ञान केंद्र स्थापित किया जाए, जिससे विश्व भर के वैज्ञानिक यहाँ पर आए और इस सरोवर के अनेक रहस्यों को खोले। हमे यह जानकर भी खुशी हुई की पर्यावरण मंत्रालय इस कार्य के बारे में विचार विमर्श कर रहा है।

एक साधारण, मामूली जगह भी कैसे असाधारण होती है, यह तब पता चलता है जब हम उसे बारिकी से देखते हैं, जैसे कोई जगह पहली बार देखी जा रही हो तो लगता है, इस जगह को हमने पहले कभी देखा है। इसीलिए हमारी छोटी से छोटी यात्रा भी असाधारण हो जाती है, और न जाने इस 'लोणार सरोवर' की तरह कितने असंख्य जादुई स्थलों को अपने आप में छुपा रखा है सिर्फ देर है उसे ढूँढ़ने की, उसे पहचानने की।

❖ ❖ ❖ ❖

तुमको देखकर ऐसा लगा

तुमको देखकर ऐसा लगा
मौसम सुहाना होता है।
आसमान का हर एक
तारा दिवाना होता है।

तुमको देखकर ऐसा लगा
जैसे फूल भी खिलते है।
खुशी के साथ
गम भी मिलते हैं।

तुमको देखकर ऐसा लगा
तितलियाँ मचलती है।
वों भी हवाओं के साथ
घूमने निकलती है।

तुमको देखकर ऐसा लगा
चाँद कभी सोता नहीं।
लेकिन कोई है
जो कभी रोता नहीं।

तुमको देखकर ऐसा लगा
काली घटा छा जाती है।
किसी के रोने से
बारिश आ जाती है।

कु. स्वाति जाधव
बी.ए. २

बीसवीं सदी की 'जिजामाता !'

ओठों पे लिपस्टीक लाल था
मेकप से थपथपा गाल था
माथे पे बिंदिया थी विशाल
वह अखंड 'सौभाग्य' का निशान थी
बीसवीं सदी की जिजामाता
उच्च जाति का अभिमान थी
वह शुगर की मुस्कान थी

आँखों में शालीनता न थी
शालीनता 'आय' में डूबी
'आय' में डूबा था 'बसन्त'
वह ग्रीष्म की पहचान थी
वह शुगर की मुस्कान थी

न पैदा हुआ कोई शिवाजी
फिर भी संभाजी की वह दादी थी
औरों के लिए वह दादा थी
'दादा' के लिये बरबादी थी
बीसवीं सदी की जिजामाता
उच्च जाति का अभिमान थी
वह शुगर की मुस्कान थी

श्रीकांत खंदारे
बी.एस्सी. (बायोटेक)

दो पहलू

वैचारिक लेख

कु. सुवर्णा मिसाळ, बी.ए. ३

जीवन चलने का है नाम
सुख-दुख रहे है तमाम
चलते रहो है सुबह शाम

सिक्के के दो पहलू होते हैं :- अच्छाई और बुराई । इसी तरह हमारे जीवन के भी दो पहलू होते हैं - सुख और दुःख । हमारे जीवन में सुख और दुख बहुत महत्त्वपूर्ण है । इन दोनों का हमारे जीवन में अपना-अपना अलग महत्त्व हैं । कभी हमें सुख मिलता है, तो कभी दुख । ऐसा कभी नहीं होता कि, हमें हमेशा सुख ही मिलता है या फिर हमेशा दुख ही ।

सुख और दुख दोनों भी एक पल के मेहमान की तरह होते है । जैसे कि, एक कहावत है ''चार दिन सास के और चार दिन बहू के ।'' इसी तरह सुख और दुख होते हैं । सच देखा जाए तो दुःख सहन करने के बाद ही सुख मिलता है । 'कष्ट उठाएँ बिना फल नहीं मिलता' यह कहावत भी उतनी ही सही है । दुख सहने पर मिला हुआ सुख बहुत महत्त्वपूर्ण होता है और हमारे लिए एक यादगार बन जाता है ।

अगर हमें बार-बार मीठा खाने को दिया जाए तो हम मुँह फेर लेते हैं और अगर बार-बार तीखा खाने को दिया जाए तो भी हम मुँह फेर लेते हैं । आखिर ऐसा क्यों ? तो इस 'क्यों' का जवाब भी हम सभी जानते हैं । जब हम किसी दावत में जाते हैं । तब हमें वहाँ तीखा खाने को दिया जाता है । लेकिन इसके साथ मीठा भी दिया जाता है । यह तो हुई मीठा और तीखा खाने की बात ।

लेकिन यही बात हमें कितना बड़ा अनमोल विचार दे जाती है । जीवन में भी ऐसा ही होता है । हमें कभी-कभी दुख का सामना करना पडता है । और सुख को प्राप्त करना पडता है । दुख सहने पर हमें सुख मिलता है । जीवन में दुख और सुख तो आते ही रहेंगे । हमें कभी निराश नहीं होना चाहिए । निराशा और दुख के बादल छाए हुए हैं तो क्या हुआ, ये बादल भी छट जाएँगे, फिर नया सवेरा, नई खुशी आएगी । सुख और दुःख कभी जीवन का पीछा छोड़नेवाले नहीं है ।

इन दोनों की वजह से ही तो जीवन को अर्थ प्राप्त हुआ है । जीवन की सुख और दुख दो आँखे हैं । सोचिए कि, अगर आदमी को एक ही आँख होती, तो क्या होता ? आदमी एक ही आँख से सबकुछ नहीं देख पाता । मतलब आदमी एक ही आँख पर कितना जोर डालेगा, एक ही आँख से वह कितना और क्या-क्या देखेगा ? इसी तरह अगर जीवन में भी सिर्फ सुख या सिर्फ दुख होगा तो जीवन में कुछ मजा ही नहीं रहेगा ।

फूल खिलता है,
कली खिलने के बाद
मुझे खुशी होती है,
सुख मिलने के बाद ।

जीवन एक गाडी की तरह है, सुख और दुख इस गाडी के दो पहिए हैं । गाडी का एक पहिया निकल जाए तो गाडी आगे कैसे बढ़ेगी ? उसी तरह अगर सुख या दुख इन दो पहियों में से एक को निकाल देंगे तो जीवन की गाडी कैसे चलेगी ?

हमें जिंदगी में अगर दुख का सामना करना पडे तो कभी निराश नहीं होना चाहिए । हमें उस दुख का सामना करना चाहिए और सुख का रास्ता खोजना चाहिए । क्योंकि "Nothing is impossible in the world." दुनिया में कोई भी चीज असंभव नहीं है । यदि हम पूरी लगन और निष्ठा से काम करे तो हर चीज संभव है । इसी तरह चाहे जितना सुख हो हमें उसे कभी भी कम नहीं समझना चाहिए । हमें हमेशा दुख में से सुख प्राप्त करने की कोशिश करनी चाहिए ।

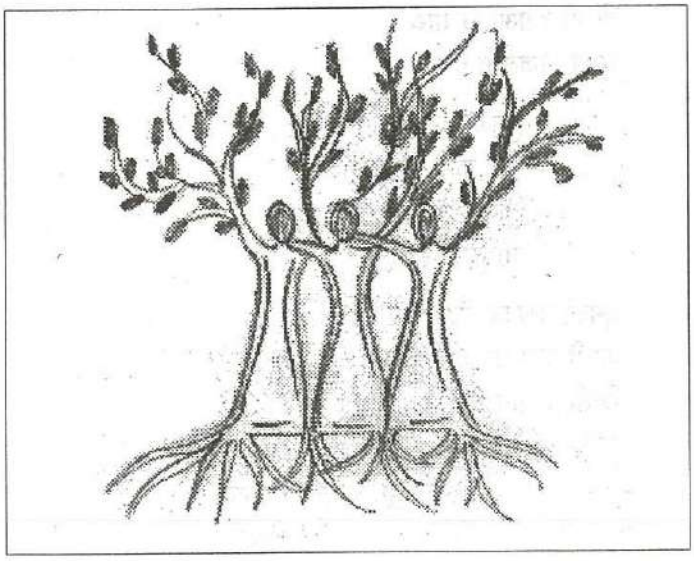

हम खेल में रेस लगाते हैं - रनिंग रेस, घोडे की रेस आदि। हमें हर बार जीत हासिल होती है, ऐसा नही है। अगर हमें बार-बार जीत हासिल होगी तो हमें जीतकर भी जीतने का मजा नहीं आएगा। जीत अगर बार-बार मिलती रही तो जीतने का महत्त्व कम हो जाएगा और फिर हम उसकी कीमत भी नहीं करेंगे। इसी तरह अगर हमें बार-बार सुख मिलता रहा तो सुख का महत्त्व कम हो जाएगा। और फिर हम उसकी कीमत भी नहीं करेंगे।

लेकिन जब हमारे जीवन में दुख के क्षण आते रहेंगे और इन दुखों के क्षणों में जो सुख मिलेगा, वह सचमुच एक महत्त्वपूर्ण सुख होगा। हमारा जीवन एक गुलाब के फूल की तरह है। गुलाब का फूल ही ले लीजिए। फूल, अपनी खुशबू सभी ओर फैलाता रहता है। और साथ ही साथ उस फूल को काँटे भी होते है। काँटे होते हुए भी हमें फूल अच्छा लगता हैं। इसी तरह हमारा जीवन भी एक फूल की तरह है। दुख के काँटे तो होते ही हैं लेकिन सुख की खुशबू महकने पर हमें जीवन बहुत ही प्यारा प्यारा लगने लगता है।

जिस तरह हर रात के बाद एक नई सुबह होती है, उसी तरह दुख खत्म होने के बाद एक नया सुख, नया सवेरा, नई किरण, नई खुशी लेकर आता है।

''सुख की हमको राह नहीं,
दुख की हमको परवाह नहीं,
तन-मन-धन प्राण चढाऐंगे,
हम आगे बढते जाएँगे।''

❖ ❖ ❖ ❖

निंदयारे नैन

हे भगवान मत खोल मेरे निंदयारे नैन ।
हे भगवान मत खोल मेरे निंदयारे नैन ।।

कभी दिखता हैं, इन निंदयारे नैनो में,
मेरा भारत देश हो गया हैं एक महासत्ता ।
पर..... जब खोलता हुँ मेरे यह निंदयारे नैन
तब दिखता हैं, भ्रष्टाचार से घिरा हुआ मेरा
यह देश कब बनेगा महासत्ता ।
हे भगवान मत खोल मेरे निंदयारे नैन ।।

कभी दिखता हैं, इन निंदयारे नैनो में,
इस भारत भूमी के पुत्र नहीं भुले हैं संस्कृति
कर रहे हैं आज भी अपने माँ बाप की सेवा
पर..... जब खोलता हुँ मेरे यह निंदयारे नैन
तब दिखता हैं, यह संस्कृतिधारी पुत्र सुना रहा हैं,
माँ बाप को वृद्धाश्रम गीत ।
हे भगवान मत खोल मेरे निंदयारे नैन ।।

कभी दिखता हैं, इन निंदयारे नैनो मैं,
मन की संपत्ती से, समृद्धी से भरा यह देश,
पर.....जब खोलता हुँ मेरे यह निंदयारे नैन
तब दिखता हैं मन की दीनता और
कायरतासे भरा यह मेरा देश ।
हे भगवान मत खोल मेरे निंदयारे नैन ।।

कभी दिखता हैं, इन निंदयारे नैनो मैं,
पैसाही सब कुछ नहीं होता, इन्सानियत भी होती
है एक चिज जो मिटाती हैं आपस की दूरियाँ
पर ..... जब खोलता हुँ मेरे यह निंदयारे नैन
तब दिखता है पैसा ही सब कुछ होता हैं, तभी तो
भाई-भाई के जान पर आ-बन उठता हैं ।
हे भगवान मत खोल मेरे निंदयारे नैन ।।

कभी दिखता हैं, इन निंदयारे नैनो में,
यह देश हैं उन वीर जवानों का, जिन्होंने
जान पर खेल कर अपने देश को बचाया हैं ।
पर..... जब खोलता हुँ मेरे यह निंदयारे नैन
यह देश हैं, उन नशिले नौ-जवानों का जो
ढूंढ रहे रास्ता अपने घर जाने का ।

हे भगवान मत खोल, मेरे निंदयारे नैन ।
हे भगवान मत खोल, मेरे निंदयारे नैन ।।

सिद्दू बिराजदार
बी.ए.१

आधुनिक राजनीति पर व्यंग्य : शुतुरमुर्ग

पुस्तक समीक्षा

कु. प्रिती खुडे, बी.ए. २

ज्ञानदेव अग्निहोत्री बहुचर्चित नाटककार है । उनका शुतुरमुर्ग नाटक आधुनिक राजनीति के अंधेपन का चित्रण करता है । ज्ञानदेव अग्निहोत्री द्वारा लिखित इस नाटक में उन्होंने राजनीतिक लोग किस प्रकार स्वार्थि हेतूसे अपनी शक्ति और सत्ता को सुरक्षित रखने के लिए प्रयास करते है । इसका चित्रण किया है । राजा अपना हेतू साध्य करने के लिए सारी प्रजा को दाँव पर लगाता है ।

शुतुरनगरी का राजा बहुत ही स्वार्थी और आलसी प्रवृत्ति का हैं । अपने सारे मंत्रियों से विचार विनिमय करके राजा सारे निर्णय लेता है । लेकिन, राजा का एक सपना है, कि सुवर्ण शुतुरमुर्ग का निर्माण हो इसलिए प्रजा की सारी संपत्ति लगाई है । इसी कारणवश शुतुरनगरी की प्रजा राजा से बहुत ही क्रोधित है । प्रजा को खाने के लिए अन्न नहीं है, पहनने के लिए कपड़ा नहीं है और रहने के लिए मकान नहीं है । सारी प्रजा दुखी, बेहाल है । भूख से लोगों की जान चली जा रही है । इसी कारण प्रजा राजा को शुतुरमुर्ग की प्रतिमा विध्वंस करने की धमकी देती है ।

राजा, प्रजा के नेता विरोधीलाल से मिलकर प्रजा का मत परिवर्तन करने के लिए कहता है । जब विरोधीलाल मानने के लिए तैयार नहीं हुआ तो राजा उसे अपने राज्य का विकासमंत्री बना देता है और उसे अपनी तरफ कर लेता है । विरोधीलाल को स्वर्ण प्रतिमा बनाने का कार्य सौपा जाता है । साथ ही साथ विरोधीलाल का नामकरण सुबोधीलाल किया जाता है । उसे प्रजा को शांत करने के लिए कहा जाता है । विरोधीलाल जब राजा से मिलने जाता है, तब वापस बाहर प्रजा के सामने नहीं जाता । उसे देखने के लिए मामूलीराम आ जाता है । यह मामूलीराम भीड़ का एक अंग है । राजा विरोधीलाल को मामूलीराम से बात करने भेज देता है । विरोधीलाल ने मामूलीराम से कहा कि, तुम बाहर जाकर सारी प्रजा को कहो की हमारी सारी माँगे पूरी हो गई है । हमें अन्न, कपड़ा और मकान सबकुछ मिलेगा । यही बात दोहराते हुए मामूलीराम बाहर जाता है । राजा आकर अपने मंत्री विरोधीलाल का शपथ-समारोह की तैयारी करने के लिए कहता है । साथ ही साथ राजा अपने भाषणमंत्री को कहता है कि, विरोधीलाल के शपथ-समारोह पर मामुलीराम, राजमहल में आना चाहिए । मामूलीराम, विरोधीलाल को शपथ लेते देखेगा तो वो गुस्सा हो जायेगा । जनता भी विरोधी लाल से अलग हो जाएगी । आखिर दिशाहीन भीड़ हमारी होने का अवसर मिलेगा । विरोधीलाल को जाल की बागडोर में रक्षामंत्री लेकर आते हैं । और महामंत्री उन्हें शपथ देते हैं । भाषणमंत्री, मामूलीराम को लेकर आते है । राजा को लगा था कि, इस बात पर मामूलीराम गुस्सा हो जायेगा । लेकिन, यहाँ उल्टा ही हुआ । मामूलीराम खुश होकर विरोधीलाल को बधाई देता है । विरोधीलाल को मामूलीराम पूछता है कि, तुम लोगों को सुखी देखने के लिए मुझे इस जाल में रहना पड़ा तो भी कोई दुख नहीं है । विरोधीलाल के जाने के बाद राजा मामूलीराम को सारी सच्चाई बता देता है ।

मामूलीराम यह सच्चाई सुनकर क्रोधित होता है । विरोधीलाल जैसे धोकेबाज को अपने मंत्री कैसे बनाया ऐसा सवाल उसने राजा को किया । राजा ने कहा कि, जो हमें अच्छा लगता है, वो हम करते है । मामूलीराम राजा को अपनी माँगे कब पूरी होंगी यह पूछता है । तब राजा कहता है कि, पहले तुम्हारी माँगे पूरी होंगी । यह बात चल रही थी तब रणभेरी बजती है । शुतुरनगरी पर कोई संकट आया है । रणभेरी बजती है । भाषणमंत्री आकर राजा को कहते है कि, शुतुरनगरी के शत्रु रक्तवंशी उसके साथी रक्तबीज के साथ आक्रमण की योजना बना रहे है। और वह आक्रमण किसी भी क्षण हो सकता है । यह सुनकर राजा संदेश प्रसारित करता है कि, हमारा बहुमुखी विकास शत्रु की आँखो में नहीं भा रहा है ।

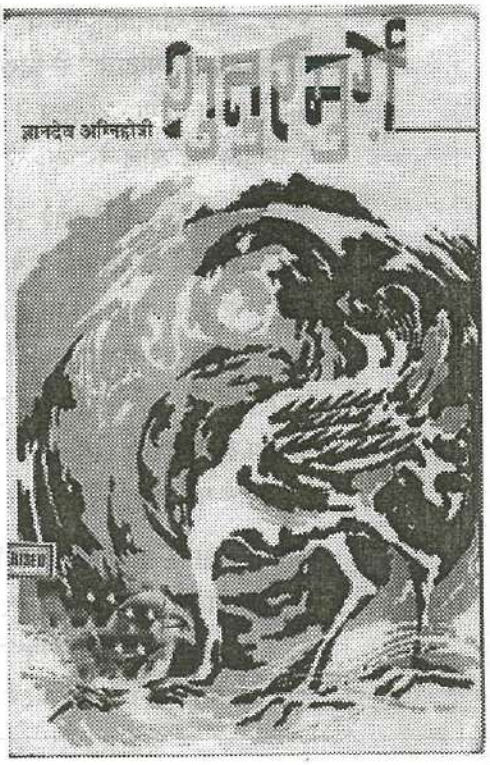

शुतुरनगरी के निवासियों से हमारी प्रार्थना है कि, इस युद्ध के लिए हमारे साथ खड़े हो जाए । राजा मामूलीराम को भी युद्ध के लिए तैयार होकर आने के लिए कहता है ।

मामूलीराम के जाने के बाद एक दासी आती है । और राजा को बताती है कि, आपके जन्मोत्सव में भाग लेने के लिए राजपुरोहित जी आए है । राजा को यह भी याद भी नहीं था कि, आज अपना जन्मोत्सव है । रानी ने राजा की जन्मोत्सव की सारी तैयारियाँ की । साथ ही रानी ने एक मंगल-गान राजा के लिए लिखा है । राजा अपनी रानी की प्रशंसा करने लग जाता है । लेकिन, इधर दासी दुखी होकर खड़ी है । राजा के पूछने के बाद वह बताती है कि, उसके ग्राम में भयंकर अकाल पड़ा है । इसलिए उसने अन्न-जल ग्रहण करना बंद कर दिया है । राजा कहता है कि, यह बात हमारे पास क्यों नहीं आयी । राजा, दासी को अन्न-जल ग्रहण करने कहता है । इसपर दासी ने कहा, मेरे परिवारवालें भूखे है तो मैं कैसे अन्न खा सकती हूँ । दासी वहाँ से रोते-रोते चली जाती है । उतने में भाषणमंत्री आकर राजा को शुभ समाचार सुनाते है कि, राजद्वार से संदेश सुनकर भीड़ चुपचाप अपने घर चली गयी है । भाषणमंत्री, राजा को एक अशुभ समाचार सुनाता है कि, भीड़ के जाने के बाद लगभग दस नागरिक भूख के कारण मरे पड़े मिले । साथ में यह भी बताता है कि, शुतुरनगरी का सारा भोजन समाप्त हो चुका है । यह बात सुनकर राजा निर्णय करता है की वह अपने जन्मोत्सव में शामिल नहीं होगा । इसी बीच विरोधीलाल राजा को यह बात बता देता है कि, शुतुरमुर्ग की प्रतिमा तैयार हो चुकी है । शुतुरमुर्ग का उद्घाटन करने में अब देर नहीं है । स्वर्णछत्र की स्थापना के लिए दो सहस्त्र स्वर्णमुद्राएँ चाहिए । राजा उसे मंजुरी देता है ।

रक्षामंत्री एक समाचार लेकर आया कि, राजद्वारपर मामूलीराम भीड़ का नेता बनकर आया है । वह गंभीरता से भीड़ के सामने भाषण दे रहा है । वो कह रहा है कि, भूख से मरनेवाले समाचार सच है । तभी राजा ने सोचा कि, इस मामूलीराम को चूप करना होगा । इसलिए राजा एक समिती स्थापन करता है उस समिति की अध्यक्षा महारानी को नियुक्त किया जाता है । रानी ने अपने इस समिति की अध्यक्षा की जिम्मेदारी सँभाली और उसने भाषणमंत्री से कहा कि, हमें एक भूख से मरता हुए आदमी चाहिए । मंत्रि एक आदमी को लाते है । रानी उस आदमी का परिक्षण करने लगती है । रानी उस आदमी को कहती है कि, तुम कितने महान हो तुम्हारा जीवन धन्य है कि, तुम महाराज के काम आ रहे हो । रानी ने उसका अलग-अलग तरीके से परीक्षण किया । आखिर उस आदमी की मौत हो जाती है । परिक्षण के बाद एक विवरण तैयार करके राजा को दिखाया । राजा खूश होता है । राजा इससे एक अनुमान लगाता है कि, भूख एक शारीरिक स्थिति है । उसे लगता है कि, अगर शारीरिक स्थिति को हल कर सके तो भूख की समस्या हल हो सकती है । राजा भूख की सारी परिभाषा को बदल देता है । उन्होंने घोषित किया कि, भूख यह शारीरिक स्थिति नहीं बल्कि मन:स्थिति मानी जाएगी । पेट में भूख लगकर मरने का राज्य जिम्मेदार होगा । परंतु, मस्तिष्क में भूख लगने का राज्य जिम्मेदार नहीं होगा । इस तरह राजा भूख को मन:स्थिति घोषित करता है । भाषणमंत्री राजा को पूछता है कि, क्या इस परिभाषा से समस्या का हल मिलेगा । तब राजा कहता है कि, हमें भविष्य की चिंता नहीं बल्कि वर्तमान की चिंता हैं । जिसमें हमारा शुतुरमुर्ग बन रहा है और स्वर्णछत्र की स्थापना हो रही है । बाहर भीड़ में बहुत क्रोध उभरता है । राजा उस भीड़ को नियंत्रण में लाने का आदेश देता है । तब महामंत्री राजा को कहता है इस बिगड़ी हुई परिस्थिति नियंत्रण में लाने की जरूरत नहीं है क्योंकि, परिस्थिति अब हाथ से बाहर हो गई है । और एक बात महामंत्री राजा को बताता है कि, आपका सोने का शुतुरमुर्ग टूट रहा है । इस बात पर राजा क्रोधित होता है । विरोधीलाल राजा को समझाता है कि, अगर प्रजा को शांत करना है तो हमे शुतुरमुर्ग को तोड़ना पड़ेगा । राजा बहुत ही भावुक होता है । तभी राजा को एक बात पता चलती है कि, शुतुरमुर्ग और स्वर्णछत्र की स्थापना हुई ही नहीं है । हमें देश की स्थिति देखकर अपनी योजना बदलनी पड़ी ऐसा विरोधीलाल बताता है । तभी महामंत्री राजा को धमकाता है कि, हम आपको सारी समस्याओं में उलझता छोड़कर निकल जाएंगे । तभी राजा डरकर मंत्रियों को स्वर्ण शुतुरमुर्ग तोड़ने का आदेश देता हैं । तब महामंत्री कहते है कि, हमें अब राजकोश की संपत्ती का उपयोग शुतुरमुर्ग तोड़ने में करना होगा क्योंकि, शुतुरमुर्ग बनवाने में जितना धन लगा है, उतना ही धन उसे तोड़ने में लग जाएगा । राजा इस बात के लिए तैयार हो जाता है । सारे मंत्रीगण चले जाते हैं ।

थोडी देर बाद रानी संदेश लेकर आती है कि मामूलीराम राजा से मिलने आया है । रानी, राजा को बताती है कि, महल में अब कोई भी नहीं है । सारे महल छोड़कर चले गए हैं । मामूलीराम के आने पर राजा उसे गंभीरता से पूछता है कि, अब तुम्हें क्या चाहिए । शुतुरमुर्ग को तुड़वाने के लिए हमने कहा है । मामूलीराम कहता है कि, महाराज जब शुतुरमुर्ग बना ही नहीं तो फिर उसे तोड़ने की बात कहाँ आती हैं । आपके सारे मंत्री स्वार्थी है । उन्होंने

सिर्फ कागज पर ही शुतुरमुर्ग की प्रतिमा बनवाई और कागज पर ही तुड़वा दी है । राजा मामूलीराम को लोगों के सामने ले जाने के लिए कहता है । तभी महामंत्री आते है और एक थाल में राजा के लिए एक उपहार स्वरूप नागपाश लाते हैं । महामंत्री राजा को कहते है कि, शुतुरमुर्ग की प्रतिमा टूटने पर आपकी मानसिक दशा कमजोर हो गई है । इसलिए, इस नागपाश से हम आपको बाँध देंगे । तभी राजा भयभीत होता हैं । राजा कहता है कि, शुतुरमुर्ग बना नहीं यह बात मुझे मामूलीराम ने बताई है । फिर महामंत्री उस नागपाश से मामूलीराम को बाँध देते हैं । सारे मंत्री राजा की ओर बढ़ते है । महामंत्री कहता है कि, मैं अब इस सिंहासन पर बैठूँगा । राजा उसे संसार का सबसे झूठा आदमी कहता है । महामंत्री आगे कहता है कि, सत्य बोलना मेरे जीवन का धर्म नहीं, मेरी कूटनीती का अंग है । जब मैं सत्य बोलता था तो आप आतंकित होकर स्वर्णमुद्राएँ देते थे । राजा सबको चीख-चीखकर पापी कहता है ।

नाटक के अंत में राजा की मृत्यु होती हैं । महामंत्री राजा बन जाता है । सब बाते यह दर्शाती है कि, सत्ता परिवर्तित हो जाएगी तो वह किसी कूटनीतिज्ञ के हाथ में चली जाएगी जो फिर जनता को ठगाएगा ।

❖ ❖ ❖ ❖

जीवन का रहस्य

जब किसी का जन्म होता हैं
हम सब उत्सव मनाते हैं
जन्म होने पर अंत भी निश्चित है
जिसका निर्माण हुआ है
वह नष्ट हो ही जाता हैं ।
निर्माण ईश्वर करता है,
और हमें वही ले जाता हैं
हमें मृत्यु से डरना नहीं चाहिए
कब जन्म होता हैं हमें पता नहीं चलता
आनंद से उसका स्वीकार करना चाहिए
मरने का भी पता नहीं चलता,
हम खाली हाथ आते हैं, और खाली हाथ जाते हैं ।
हम मेहनत कर जीते हैं
एक दिन आखिर मर जाते हैं
किंतु छोटे से जीवन में हमें
औरों के लिए कुछ तो करना हैं
इसे हमेशा याद रखना हैं
उसके अनुसार कार्य करना हैं
यही सच्चा जीवन हैं ।

कु. सुवर्णा मिसाळ
बी.ए. ३

क्योंकि उसका प्यार था ।

लघुकहानी

नितिश यादव , बी.ए. २

एक दिन लडकी के मन में क्या खयाल आया किसे पता पर लडकी कहने लगी की हम शहर के बाहर दूर किसी पहाडी पर अकेले घुमने जाए । ये बात वो कैसे टालता क्योंकि उसका लडकी पर खुदसे जादा प्यार था ।

अरे दोन्हों सुबह होते ही घुमने गए । कुछ अंतर काटने के बाद लडकी को बहुत प्यास लगी थी । वह उसे बोली यहाँ पानी किधर मिलेगा ? पास ही छोटा सा तालाब था । वह लडकी को वहाँ ले गया और अपने हाथों से उसे पानी पिलाया क्योंकि उसका लडकी पर जी-जान से प्यार था ।

फिर दोनों आगे चलने लगे कुछ देर बाद लडकी उसे बोली थोडा धीरे-धीरे चलो मुझे साँस लगती है । सच में ओ धीरे-धीरे चलने लगा क्योंकि उसे लडकी से सच्चे दिल से प्यार था । वे दानों पहाड़ी पर पहुँच गये थे । तब वो बहुत थकान महसुस कर रही थी । उसने लडकी को अपने कंधों का सहारा दिया । वह लडकी भी मुस्कुरायी उसे भी अच्छा लगा क्योंकि लडकी भी उससे प्यार करती थी । कुछ देर बाद उन्होंने आइस्क्रिम लिया फिर लडकी उसका झूठा आइस्क्रिम खाने लगी क्योंकि उससे लडकी प्यार करती थी ।

बाद में वे लौंटने की तैयारी करने लगे । पहाडी से उतरते वक्त लडकी को मुर्छा आ रही थी । तब उसने उसको जोर से पकडा और वह उसके बाहों में समेट गयी । दोनों धीरे-धीरे पहाडी से उतरकर घर आ गए । तब शाम हो गयी थी । घर में आकर लडकी ने आराम करने के वास्ते बिस्तर लगाया और वह सो गयी । तब तक उसने खाना पकाया फिर दोनों खाना खाने लगे । लडकी उसके हाथ का खाना बहुत प्यार से खाती थी क्योंकि वह भी उसे खुद से ज्यादा चाहती थी । बाद में वे दोनों सोने लगे तब लडकी उसके बाहों में समेट के एक ही बिस्तर में सो गई क्योंकि दोन्हों का एक दुसरे पर जी जान से प्यार था ।

अरे ! मैं बताना ही भूल गया कि वह लडकी उसकी छोटीसी, प्यारीसी, इकलौती आठ साल की बेटी थी ।

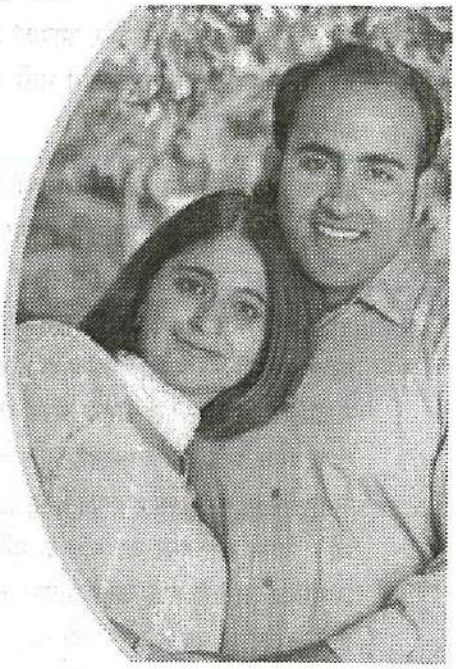

❖ ❖ ❖ ❖

सद्रक्षणाय खलनिग्रहणाय ।

साक्षात्कार

कु. अश्विनी आलकरे , बी.ए. ३

सवाल : आपका नाम क्या है ? और आपने कहाँ तक शिक्षा पाई है ?

जबाब : मेरा नाम इब्राहीम कासम मुल्ला है और मैंने १० वीं तक पढ़ाई की है ।

सवाल : आप पुलिस क्षेत्र मे क्यों गये ?

जबाब : मैं आय.टी.आय. टर्नर था लेकिन मुझे कहीं नोकरी नहीं मिल रही थी । मैं नौकरी की तलाश में था । उसी समय सातारा जिल्हा पुलिस भर्ती शुरू हो रही थी । और मैंने उसी वक्त भर्ती होने का फैसला किया ।

सवाल : आप किस वर्ष भर्ती हुए और आपका ओहदा कौनसा था ?

जबाब : १९७० में पुलिस डिपार्टमेन्ट में भर्ती हो गया और मेरा पहला पद पुलिस कॉन्स्टेबल था ।

सवाल : आपके पुलिस जीवन का अविस्मरणीय प्रसंग बताइए ?

जबाब : मेरे जीवन में बहुत ऐसे प्रसंग है लेकिन एक प्रसंग है जो मैं जिंदगी में कभी भी नहीं भूल सकता । मैंने सातारा के मुख्य दफ्तर में दो साल नौकरी की । १९७२ में मायणी (वडूज पुलिस के अंतर्गत) गाँव के मेले की सूरक्षा के लिए गया था । मायणी दूरक्षेत्र के निमसोड गाँव के अंतर्गत के माने कसबे मे दक्षिण की ओर गुड नामक झरणे में एक अनजान स्त्री का शव मिला । खबर मिलने के बाद निमसोड गाँव के पंचायत के कोतवाल और मैं उस जगह पर पहूँचे । उस शव को देखा तो उसकी देह से गर्दन अलग हो चुकी थी । हमने कोतवाल को गाँव के पुलिस पाटिल और गाँव के चार-पाँच लोगों को लाने के लिए कहा लेकिन कोतवाल भयभीत होने के कारण वह गाँव में नही गया । रात का समय होने के कारण मैं खुद भयभीत हो गया था । उस मृतदेह को उसकी साडी में लपेटकर उस झरणे के तीरपर एक पेड के पास रख था । रात के १ या १.३० बजे होंगे गोपूज गाँव में जानेवाले लोग लालटेन को लेकर जा रहे थे । उस लालटेन को देखकर मुझे लगा कि भूत है । उस वक्त मैं भयभीत हो गया था । लालटेन वाले लोग हमारे पास आ रहे थे । तब मुझे बहुत डर लग रहा था । तभी उसी वक्त पुलिस की गाडी देखकर मुझे चैन मिला । और हमने उस शव की जाँच कर ली । उस प्रसंग को मैं आज भी भूल नही सकता ।

सवाल : आज पुलिस के सामने कौन कौन सी समस्याएँ है ?

जबाब : देश का कानून सक्त नहीं है । गुनहगारों को संरक्षण दिया जाता है । कठीण प्रसंग मे पुलिस को किसी भी तरह की छूट नहीं दी जाती । पुलिस दिन रात कोशिश करके गुनहगारों को पकड लेती हैं लेकिन कानून उन्हें जमानत पर छोड देता है । उसी वजह से पुलिस को तकलीफ का सामना करना पड़ रहा है । पुलिस को इसी कारण २४ घंटे ड्युटी करनी पड़ती है । बहुत तकलीफ होती है ।

सवाल : पुलिस होने के नाते आप समाज की किस प्रकार सेवा करते हैं ?

जबाब : जब मैं वडूज पुलिस स्टेशन को था तब दो गुन्हेगार लड़कों को मैंने अच्छी सिख देकर उनको अपने खुद के खर्च से पढ़ाया और अच्छे संस्कार देने की कोशिश की । जब मैं मेढा पुलिस स्टेशन में था तब एक लडकी

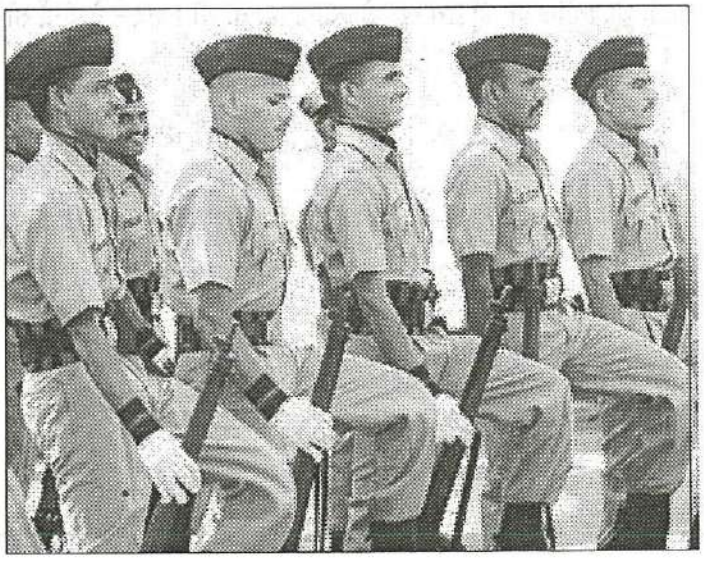

को उसके ससुरालवाले बहुत तकलीफ देते थे तब मैंने उसके ससुरालवालों को समझाकर उस लडकी को उसके ससुराल वालोंकी तकलिफों से बचाया । जब मैं नांदगाँव पुलिस स्टेशन को था तब एक छोटे बच्चे के माँ-बाप दोनों भी गुजर गये थे । तब उस बच्चे को मैने खुद के खर्च से पढ़ाकर उसे अपने पैरों पर खड़ा किया ।

सवाल : ईमानदारी से नौकरी करते समय सच्चाई के मार्ग पर आनेवाली बाधाएँ बताइए ?

जबाब : नौकरी करते वक्त सच्चाई से कर रहे हो तब किसी को कानून के दायरे में रहकर नौकरी करनी हो तो उसमें गाँव के गुंडो की, राजनीतिक लोगों की, बहुत बाधाएँ आती है । जब हम कोई अच्छा काम करने लगते है तब नेता और समाज द्वारा भी दबाव आता है ।

सवाल : आप अपने परिवार की जिम्मेदारियों को कैसे निभाते थे ।

जबाब : मुझे नौंकरी से जब भी वक्त मिल जाता था तब मैं घर परिवार की ओर ध्यान देता था । मुझे मेरे परिवार वालों ने बहुत अच्छा साथ दिया । मुझे लगता था की मेरे बच्चे अच्छी शिक्षा प्राप्त करके पुलिस में ही भर्ती हो । और मेरे दो बेटे पुलिस में ही आज काम कर रहे है ।

सवाल : पुलिस की नौकरी करने के बाद आप कैसे महसूस कर रहे हैं ।

जबाब : मुझे जनता की सेवा करने का बहुत बड़ा मौका मिला । मैं जिस समाज में रहता हूँ उस समाज की सेवा करने का भी मुझे मौका मिला । इसलिए पुलिस की नौकरी करने के बाद मुझे अच्छा महसूस हो रहा है ।

सवाल : आप आज के युवकों को क्या संदेश देंगे ?

जबाब : जनता की सेवा अच्छी तरह से करना । गरीब जनता पर कोई अन्याय नहीं करना । किसी भी प्रकार की व्यसनाधीनता नहीं होनी चाहिए । सबकी सेवा का फल अच्छा ही मिलेगा ऐसा मुझे लगता है ।

❖ ❖ ❖ ❖

'मैंने अपने घर के सारे दरवाजे खिडकियाँ बंद कर दी ।
ताकि बाहर की बुराई मेरे मन को छु ना सके ।
तभी मुझे सच्चाई ने पूछा कि मैं कहाँ से आऊ ।

- रविंद्रनाथ टैगोर

''सुबह न अपनी, श्याम न अपनी, दिन भी तो अब बेगाना है, खुद को भूला हुआ आदमी अब पत्थर का दीवाना है, आँगन के रिश्तो में भी अब उग आई दुनिया दारी है ।''

रामनरेश मिश्र

आत्मा के सौन्दर्य का, शब्द रूप है काव्य
किसी व्यक्ति के लिए है, कवि होना सौभाग्य ।
दोहा वर है और है, कविता वधू कुलीन
जब इनकी भाँवर पड़ी, जन्मे अर्थ नवीन ।
निर्धन और असहाय थे, जब सब भाव-विचार
दोहेने आकर किया, उन सब का शृंगार ।
गागर में सागर भरे, मुँदरी में नवरत्न
अगर न ये दोहा करे, है सब व्यर्थ प्रयत्न ।
जो जन-जन के होंठ पर, बसे और रम जाय
ऐसा सुन्दर दोहा, क्यों न सभी को भाय ।
हिन्दी-विन्दी भाल की, उर्दू कुण्डल केश
जब ये दोनों ही सजें, सुन्दर दिखे देश ।

इन पुकारों की प्रतिध्वनी
हो रही मेरे हृदय में
है प्रतिच्छायित जहाँ पर
सिंधु का हिल्लोल-कंपन ।
तीर पर कैसे रूकूँ मैं
आज लहरों में निमत्रंण

डॉ. हरिवंशराय बच्चन

कुलदीपिका

एकांकी

कु.सविता यादव, बी.ए. ३

पात्र परिचय

अमर - उम्र बत्तीस वर्ष
शामा - उम्र अठ्ठाईस वर्ष, युवा, अमर की पत्नी
लक्ष्मीबाई - उम्र चौपन, अमर की माता
रमाकांत - उम्र बासठ वर्ष, अमर के पिता

(पर्दा उठता है ।)

(दृश्य - दीवानघर - अमर और शामा हॉस्पीटल से घर लौटे है घर में अमर के माता-पिता उनकी राह देख रहे थे । अमर और शामा का प्रवेश)

लक्ष्मीबाई : आ गया बेटा, क्या हुआ ? डॉक्टर साहब ने क्या कहा ?

रमाकांत : अरे ! बोलो बेटा ?

अमर : कुछ नहीं हुआ बाबूजी डॉक्टर साहब ने सबकुछ ठीक कहा है । इसमें चिंता की कोई बात नहीं; बल्कि यह तो खुशखबर है कि शामा माँ बननेवाली है । (घर में सभी लोग आनंदी हो जाते है)

लक्ष्मीबाई : अरे, बहु तूने तो आज मुझे बड़ी अच्छी खबर दी है । मानो तूने दुनिया की सारी खुशियाँ मेरे आँचल में डाली है ।

रमाकांत : हाँ बहु, तूने बहुत अच्छी खबर सुनाई है । तूने तो बहुत खुश किया है ।

लक्ष्मीबाई : बहु इस बार हमे वंश का दीपक चाहिए ।

रमाकांत : हाँ बहु, इस बार हमे पोता चाहिए पोता ।

(शामा का उदास चेहरा देखकर सास-ससुर वहाँ से चले जाते है । शामा का उदास चेहरा देखकर अमर उसके पास आता है)

अमर : क्या हुआ, शामा तुम इस बात से खुश नहीं हो ।

शामा : खुश तो मैं हूँ ही लेकिन .....

अमर : लेकिन, शामा तुम इतनी घबराई क्यों हो ।

शामा : अमर, अगर इस बार हमे बेटी हुई तो ?

(शामा की बाते सुनकर अमर भी घबरा जाता है, फिर थोडी देर बाद)

अमर : घबराओ नहीं शामा, सबकुछ ठीक हो जायेगा, मुझे विश्वास है कि इस बार हमें बेटा ही होगा । फिर भी हम गर्भलिंग की जाँच करवा लेंगे ।

शामा : तुम को पता है कि, ऐसी जाँच पर कानूनी मनाई है । इसीकारण हमें सजा भी हो सकती है ।

अमर : हाँ,मुझे पता है, लेकिन माँ-बाबुजी नहीं मानेंगे । हमें यह जाँच करनी ही होगी ।

शामा : डॉक्टरसाहब ने ना किया तो ?

अमर : हम दूसरे डॉक्टर के पास जाऐंगे । मेरे मित्र डॉक्टर है । हम उससे यहाँ जाँच करवा लेगे ।

शामा : नहीं मैं,इस जाँच के लिए तयार नहीं हूँ ।

अमर : ऐसा मत करना शामा, माँ बाबूजी नाराज हो जाऐंगे ।

शामा : लेकिन रिपोर्ट से पता चला बेटी ही है तो ?

अमर : तो हम उसे गिरा देगे ।

शामा : नहीं, ऐसा कभी नहीं होगा, आखिर मैं भी एक स्त्री ही हूँ ना ?

अमर : लेकिन हमे पहली बेटी है, तो दूसरा बेटा चाहिए ना । हमारे वंश का दीपक ।

शामा : कुछ भी हो बेटा हो या बेटी; इससे मुझे कोई फर्क नहीं पड़ता । (पर्दा गिरता है)

(दो महिने बाद, दृश्य दीवानखाने में चारों बातें करते नजर आते हैं)

अमर : शामा तूने क्या सोचा है ?

शामा : किस बारे में,

अमर : गर्भलिंग की जाँच करने के बारे में

शामा : मैं यह जाँच नहीं करूँगी ।

लक्ष्मीबाई : बहु तुम्हे यह जाँच करनी ही पडेगी ।

रमाकांत : हाँ बहु, तुम्हे ये जाँच करनी ही होगी ।

लक्ष्मीबाई : हमें तुम्हारा कुछ नहीं सुनना है ।

अमर : हाँ शामा तुम्हें ये जाँच करनी ही होगी ।

(पर्दा गिरता है ।)

(बहुत मनाने के बाद शामा जाँच करने के लिए मान जाती है । शामा गर्भलिंग की जाँच करके घर आती है । और चार दिन बाद डॉक्टर साहब अमर और शामा के घर आ जाते है ।)

शामा : नमस्ते डाक्टरसाहब, आइए,

डॉक्टर : नमस्ते माँ-बाबुजी ।

रमाकांत : नमस्ते

लक्ष्मीबाई : कैसा आना हुआ आपका ।

अमर : मैंने बुलाया था ।

रमाकांत : क्यों ?

अमर : डॉक्टरसाहब आपसे कुछ कहना चाहते है ।

रमाकांत : किस बारे में ।

अमर : शामा के बारे में ।

रमाकांत : शामा के बारे में क्या कहना चाहते है ।

डॉक्टर : आपका परिवार शिक्षित है, फिर भी आप गुजरे जमाने की बातों से चिपके हुए है । और यह जाँच करना कानूनी अपराध है । शामा को इससे कुछ फर्क नहीं पडता तो आप लोग क्यों नहीं मान रहे हैं । बच्चे तो भगवान की देन होते है ।

लक्ष्मीबाई : नहीं, अगर वह बेटी है तो हम इसे गिरा देंगे ।

डॉक्टर : लक्ष्मीबाई, आप भी तो एक स्त्री है । आपको पोता क्यों चाहिए । अगर सभी लोगो ने ऐसा कहा कि हमे पोता चाहिए तो आपके बेटे को बहु कैसे मिलती । आजकल तो लडकियाँ ही लडके से आगे है । हर क्षेत्र में उनका स्थान आगे है ।

(डॉक्टर साहब की बाते सुनकर रमाकांत और लक्ष्मीबाई के चेहरे पर खुशी झलक आती है ।)

लक्ष्मीबाई : हाँ डॉक्टरसाहेब आप बिल्कुल सही है । हमे आपने पुराने विचार बदलने ही चाहिए । मैं उन पुरानी अविचारी बातों से चिपकी बैठी थी आपने आज मेरी आँखे खोल दी ।

(ऐसा कहकर लक्ष्मीबाई शामा को अपने बाहो में भर लेती है । और उससे क्षमा माँगती है । घर वातावरण में फिर से एकबार खुशी छलक जाती है और पर्दा गिरता है ।)

❖ ❖ ❖ ❖

हिंदी के बढ़ते चरण

जानकारी परक

कु. अस्मिता केंगार, बी.ए. २

स्वतंत्रता प्राप्ति के समय हिंदी को राष्ट्रभाषा के रूप में अपनाने का संकल्प भी लिया गया था । उस दृष्टीसे राष्ट्रीय काँग्रेस से भी प्रयास होते रहे । आज सर्वसामान्य भाषा के रूप में उभरी हिंदी में समूचा राष्ट्र अपने दैनिक जीवन में बोलने लगा है । उसका रूप भले ही एक-सा न हो मगर उसका प्रयोग हो रहा है अत: आज हिंदी देश के मानस पटल पर प्रगति की ओर बढ़ रही है ।

भक्ति आंदोलन में निर्गुण संतो, वैष्णव भक्तों और सूफी साधकों के द्वारा हिंदी की व्यापकता बढ़ गई है । आज राष्ट्रभाषा होने के नाते हिंदी की जिम्मेदारी बनती है कि वह भाषाओं की इस आवाजाही के क्रम को बढ़ाए । वह भारत की सर्वोत्कृष्ट व सर्वस्वीकृत भाषा है आज हिंदी विश्वभाषा बन गई है । हिंदी भाषियों की संख्या दिनों-दिन बढ़ रही है । ७५ करोड़ लोग हिंदी का प्रयोग कर रहे हैं । इसे विश्व में पहुँचाने का श्रेय अहिंदी प्रदेशों को अधिक दिया जाता है । महाराष्ट्र, पंजाब, गुजरात, बंगाल आदि प्रांतों की भूमिका इस दृष्टि से अहम है ।

हिंदी भारत में ही नहीं विश्व के अनेक राष्ट्रों में भी व्यवहार में प्रयुक्त हो रही है । विश्व में प्रवासी भारतीय और भारतवंशी बड़ी संख्या में विद्यमान होने के कारण इसके चरण बढ़ते ही जा रहे हैं । विश्व में पिछले बत्तीस वर्षों से 'विश्व हिंदी सम्मेलन' पूरी सफलता के साथ अपना कार्य कर रहा हैं ।

आज दर्जनों शोधार्थी हिंदी में पी.एच.डी. कर रहे हैं । सरकार अपनी तरफ से विदेशों में हिंदी के प्रचार प्रसार में लगी हैं । इस योजना को सफल बनाने की दृष्टि से फिजी, मारिशस ट्रिनीडाड स्थित दूतावासों में हिंदी अधिकारियों की नियुक्तियाँ हिंदी के प्रचार-प्रसार में लाभदायक सिध्द हो रही हैं । हिंदी की पत्रकारिता नवोदित देश तथा राजभाषा के लिए प्राणधारा बन गई हैं । तार, टेलीफोन, फैक्स, ई-मेल, मोबाइल, सिनेमा टेलीविजन, रेडिओ ब्राउजर, टेलिप्रिंटर, ऑडियो, विडिया, कम्प्यूटर, ए.टी.एम. मशीन, एजुसेट, नेटस्केप लिंक, पेजर, एस.टी.डी., इंटरनेट व अनेक साफ्टवेअर आदि संचार माध्यम हिंदी को वैश्विक भाषा बनाने में रामबाण सिध्द हुए हैं । २१वीं सदी में इन संसाधनों के प्रयोग में हिंदी उत्तरोत्तर अग्रसर हो रही हैं । हिंदी को विश्व भाषा बनाने का श्रेय वर्धा के महात्मा गांधी आंतरराष्ट्रीय विश्वविद्यालय को हैं । १९५० तक-साहित्य इस विश्वविद्यालय की वेबसाइट 'हिंदी समय.कॉम' पर देखा जा सकता हैं ।

यदि आज हिंदी के प्रति कुछ भ्रान्तियाँ है तो उन्हें दूर किया जा सकता हैं । हिंदी को व्यावहारिक बनाने के लिए पूरे भारत में प्राथमिक स्तर से पाठ्यक्रम एक जैसा हो और सभी भाषाओं के शब्दों को हिंदी अपनाएँ । साथ ही हिंदी को साहित्य का संकुचित दायरा भी छोड़ना होगा ।

❖ ❖ ❖ ❖

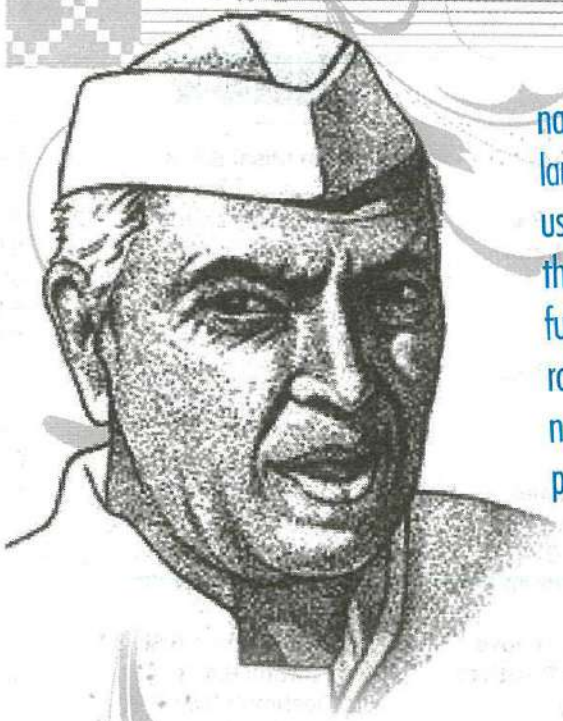

I believe that a language is a greater test of a nation's character than almost anything else. If a language is strong and vigorous, so are the People who use it. It is the people who create the language and it is the language that moulds the people. A language must fulfil two functions : It must base itself on its ancient roots, at the same time vary and expand with growing needs and be essentially the language of the mass of people and not of small exclusive group.

- Jawaharlal Neharu

Section Editor
Prof.Navanath Lohkande

बिंब
ENGLISH SECTION

सद्गुरू
सन २०११-१२

Page No. 57 to 82

English Section

Index

Informative	**Beware ! Girls are Disappearing**	Suvarna Misal B.A. 3	59
Informative	**Think Big, Grow Big**	Avadhoot Suryawanshi B.A. 2	60
Short story	**I am sorry, mother...**	Tejas shah B.Sc. 2	61
Informative	**Biomining**	Chandbibi Inamdar B.Sc. 2	62
Informative	**Trust Yourself**	Amruta Pawar B.Sc. 3	64
Informative	**Corruption**	Jawaharlal Pawar B.A. 3	65
Informative	**The Hands that Rock The Cradle**	Bhimrao Mali B.A. 3	66
Poem	**Life A to Z**	Shamala Mane B.Sc. 2	68
Informative	**Civilized India**	Nitish Yadav B.A. 2	68
Informative	**Artificially Ripened fruits Harmful to Health**	Priyanka Patil B.Sc. 3	69
Informative	**Save the Baby Girl**	Irun Khan B.Sc. 3	71
Informative	**Condtion of Women in India**	Nalini Inamdar B.Sc. 3	73
Informative	**Do the things you love**	Neeta Deshmukh B.Sc. 3	74
Literary	**Don't Miss the Positives**	Swati Swami B.A. 3	75
Informative	**Nanotechology**	Nita Deshmuk B.Sc. 3	76
Informative	**Youth and Politics**	Amol Sathe B.Sc. 3	78
Poem	**Be Careful**	Sneha Shinde B.Sc. 3	79
Poem	**Friends, Dot's quit**	Nitish Yadav B.A. 2	79
Poem	**Examination**	Pranali Kurulkar B.A. 3	80
Poem	**Mother**	Manisha Khude B.A. 3	80
Poem	**Life is Cricket**	Noorjahaan Patel B.A. 3	80
Poem	**You**	Aniket Kambale B.A. 3	81
Poem	**Blight**	Madhumita Patil B.A. 3	81
Poem	**Life Accountancy**	Vaishali Pawar B.Com. 1	81
Poem	**Teacher**	Komal Mahadik B.C.S. 3	81
Poem	**Smile**	Suvarna Misal B.A. 3	82
Poem	**Examination of Life**	Sneha suryawanshi B.Com 1	82

Beware ! Girls Are Disappearing

Informative

Suvarna Misal, B.A.III

Whether Science is Curse or boon is always the subject given for essay in many examinations. The essay is generally written by giving some advantages and disadvantages of science. However, there is an agreement that whether Science is boon or curse depends on the person- the way in which he uses it.

Today, we have many instruments available in a hospital due to tremendous development in medical Technology. In recent years, pre-natal tests have become very popular. Ultrasonography is used to project a visual image of the Foetus on a screen. This technique helps to find out the age or any defect of foetus. But as the human tendency goes, Science was put to the wrong use.

Craving for Boys :-

For any mother, the first lusty cry of her newborn baby is the happiest moment in her life. However, in many countries in Asia, maternal feelings are often directly related to the sex of the child. The social conditions and mentality of the Asians in general and Indians in particular are responsible for craving for boys. A male child is supposed to be a deposit in a bank and a female child an item of expenditure.

Female Infanticide :-

Ancient prejudices against female still persist today. The bias against a female child continues in spite of brisk economic development, rising standards of living and women's education. It is one of the disadvantages that advanced medical technology is being used to find out the sex of a child. When this technology was unknown to human beings girls were also killed after their birth in many ways.

Some baby girls were abandoned in Caves or trussed up in sacks and thrown into a river. Others were dumped in garbage bins, forced to swallow lethal insecticide or packed in cardboard boxes and left to die in fields. In some instances, a bucket of water was kept near the mother's bed. If a newborn baby was a girl, she was immediately drowned. These are some of the ways in which baby girls were killed and are killed. There is no any statistics available on female infanticide.

Amniocentesis :-

Female infanticide is being continued in the 21st century even; but with a modern improved medical technology. An amniocentesis examination is usually administered to defect foetal abnormalities. However, it can reveal the sex of an unborn baby. This Technique has become a boon for those families who crave for boys. As a result, hundreds of private clinics have sprang up giving gender tests. It is really surprising that middle-class educated families are leading in administering amniocentesis examination. There is a law against

such examination but the question is, can law alter social attitude?

Government has already come up with a sting operation against those doctors administrating amniocentesis examination. However, there is need of changing the attitude of the parents and do away with the tendency of craving for boys. At the same time, measures should be taken to concentrate upon female education. The fact is that every social change is always gradual. If we all work united against the tendency of craving for boys, it will cease to exit.

But this is really a Herculian task. If we fail in our task, the results will be frightening. A fact can't be forgotten that population balance in many Asian countries has been showing an alarming swing towards male. The number of women per thousand men is decreasing. In many states in India, the ratio of women to thousand men has come down to 920 and below than this.

This must be recognized as the beginning of the disaster which would disturb the social fabric. If the number of women sinks down, the women's oppression will increase on a large scale in the form of dowry deaths, rapes, killing and torturing women in many ways. Women have been working in many fields efficiently and they need the equal status with men. However, the traditional value system is the greatest obstacle in women's struggle for equality.

❖ ❖ ❖ ❖

Think Big ! Grow Big !!

Informative

Avadhoot Suryavanshi , B.A.II

Whatever we say or do is the self reflection of our thoughts. If we think we are rich, we are. If we think we are handsome, we are. If we think we are good in studies, we are. To be winner we must think like a winner. If we only gaze at sky, we can't reach there. We have to make efforts and efforts can be made only by thinking. Thinking helps us to struggle, strive, seek and leads us to our goals. We must always remember good things and not bad things. We must have positive and not negative thoughts.

Gautam Buddha was once a prince. He gave up his Kingdom is search of truth. He showed the way of restraint and virtuous conduct. He taught the people to follow truth, love and non-violence. So people started calling him the enlightened one.

King Ashoka the great warrior realized that it was not enough only to conquer land but one must also conquer man. He had to lead a more meaningful life. He gave up war and began to spread the teachings of Gautam Buddha.

There were many other noble thinkers like Abraham Licoln, Mahatma Gandhi and Mother Teresa. They too preached truth, love, and non violence.

❖ ❖ ❖ ❖

I AM SORRY, MOTHER.....

Tejas Shah, B.Sc.II

Short Story

My mom had only one eye. I hated her...She was such an embarrassment. She cooked for students and teachers to support the family.

There was this one day during elementary school where my mom came to say Hello to me. I was so embarrassed. How could she do this to me? I ignored her, threw her a hateful look and ran out.

The next day, at school one of my classmates said, "eeee, your mom has only one eye". I wanted to bury myself. I also wanted my mom to just disappear. So I confronted her that day and said,"You make me just a laughing stock. why don't you die? My mom did not respond.... I didn't even stop to think for a second about what I had said.

I wanted out of that house, and have nothing to do with her. So I studied hard, got a chance to go to Singapore to study.

Then, I got married.
I bought a house of my own
I was happy with my life and comforts.

One day, a letter regarding to school reunion came to my house in Singapore. So, I went to attend the function. After the reunion, I went to the old shack just out of curiosity.

My neighbors said that she died. I did not shed a single tear. They handed me a letter that she had wanted me to have-

"My dearest son,

I think of you all the time. I was so glad when I heard that you were coming for the reunion. But I may not be able to even get out of bed to see you. I'm sorry that I was a constant embarrassment to you when you were growing up. You see.... when you were very little, you got into an accident, and lost your eye. As a mother, I couldn't stand watching you having to grow up with one eye. So, I gave you mine.

I was so proud of my son who was seeing a whole new world for me, in my place, with that eye.

With my love to you,

Your mother.

Biomining

Informative

Chandbibi Inamdar, B.Sc.II

BIOMINING- is One of the marvels of Biotechnology of present day for environment-friendly mining and mineral processing.

Biohydrometallurgy can be defined as the field of applications resulting from the control of natural processes of interactions between microbes and minerals to recover valuable metals. Many biotechnology- derived processes use microorganisms to help ease the usage of harmful chemicals in various industrial processes. The mining industry uses microorganisms and their natural ability to digest, absorb, and change the quality of different chemicals and metals, to refine ores. Microorganisms have been introduced to various areas of the ruining industry with phenomenal success. Advances in biotechnology have permitted the extraction of metals from low grade ores, improved recovery rates at operations, and reduced operating costs.

MICROORGANISMS IN BIOMINING:

There are different types of bacteria present in nature that oxidize metal sulfides and solubilize minerals, thus, helping in their extraction from the ores.

It is very important to select suitable microorganisms to ensure the success of biomining, a process which requires knowledge of properties of microorganisms.

Characteristics of the bacteria used in bio-mining-

a) Mineral extraction involves the production of high temperatures so the bacteria should be able to survive the heat, hence, they should be thermophilic.

b) Biomining involves using strong acids and alkalis, hence, bacteria should be chemophilic.

c) Bacteria should produce energy from inorganic compounds, hence, should also be autotrophic (characteristic of an organism capable of making nutritive organic molecules from inorganic sources via photosynthesis i.e. involving light energy or chemosynthesis i.e. involving chemical energy.)

d) The bacteria should be able to adhere to the solid surfaces or have the ability to form biofilms.

Identification of Bacteria Useful for Biomining Coperations..

There are wide varieties of bacteria with varying capabilities existing on earth. Therefore, it is essential to identify precisely the types that can perform biooxidation /bioleaching effectively. Thiobacillus ferroxidans is a chamophillic, moderately thermophillic bacteria which can produce energy from oxidation of inorganic compounds.

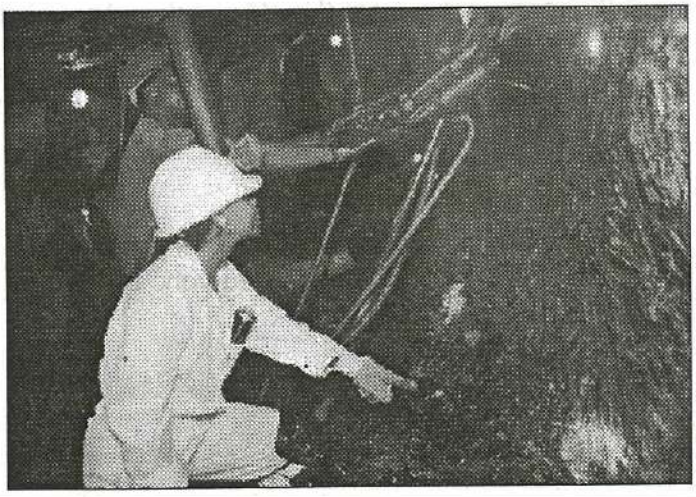

Several other bacteria such as, T. thioxidans, Thermothrixthiopara, Sulfolobus acidacaldarius and S. brierley are also widely used to extract various minerals.

Biomining bacteria are present in colonies of other bacteria. Techniques developed for this purpose include:

a) **Immunofluarescence-** This technique is generally used to identify specific antibodies or antigens present in biological fluids. Fluorescent antibodies are used to identify biomining bacteria.

b) **Dot Immunoassay-** This technique is used to identify ore-adhering bacteria.

c) **Dot-blot Hybridization-** This is a DNA based technique to identify biomining bacteria. The bacteria are isolated in the sample cells, are disrupted to extract and purified DNA then fixed on nitro cellulose membrane. Genetic probes are used to identify bacteria.

Minerals are recovered from ores by the microorganisms by two mechanisms. a) Oxidation b) Reduction. Biomining will be formed by the following types.

1) Stimed Tank Biomining 2) Bioheaps 3) In-situ Bioleaching.

Success of biomining and efficiency in recovery of minerals depends on various factors.

a) **Choice of Bacteria-** This is the most important factor that determines the success of bioleaching. Suitable bacteria that can survive at high temperature, acid concentratioins high concentrations of heavy metals.

b) **Crystal Lattice Energy-** The sulfide ores with lower crystals lattice energy have higher solubility, hence, ore easily extracted.

c) **Surface Area-**

d) **Ore composition**

e) **Acidity**

f) **Temperature-** Coptimum temp. range for a given bacteria is between 25-35o c depending on the type of ore being selected.

g) **Aeration-** Oxygen can be provided by aerators and pipes.

h) **Solid liquid Ratio-** The ration of oral sulfied to the leach solution (water+acid+ solution+ bacteria inoculum) should be maintained at optimum level.

i) **Surfactants -** The surfactants decrease the surface tension of the leach solution.

Future Trend of Biomining for Processing of Minerals.

Although mining is one of humankind's oldest activities, ores are dug from the earth, crushed, then minerals such as copper and gold are extracted by extreme heat or toxic chemicals. The environmental and health efforts and traditional mining technologies have been deleterious. Currently 25% of all copper worldwide, worth more than $1 billion annually, is produced through bioprocessing. This ranks it as one of the most important applications of today. Another effort is underway to find.. or genetically engineer- strains that can stand up heavy metals.

In any event biomining is now at the top of mining technology. And future development of the technology appears promising.

❖ ❖ ❖ ❖

Trust Yourself

Informative

Amruta Pawar, B.Sc.III

You cannot be successful or happy without confidence in your own powers and abilities. To succeed you need self-confidence. Self-confidence leads to successful achievement. You need no longer suffer from that painful sickness experienced by so many and which is popularly called the inferiority complex. You can develop creative faith in yourself. Faith that is justified. Believe that, practice these principles and you will feel like a new person. For in fact you will be a new person.

The greatest secret for eliminating the inferiority complex is to fill your mind to overflowing with faith. Develop a tremendous faith in God and that will give you a humble yet soundly realistic faith in yourself. We build up feeling of insecurity or security by how we think. Lack of self-confidence apparently is one of the great problems besetting people today.

If you feel that you are defeated and have lost confidence in your ability, sit down, take a piece of paper and make a list, not of the factors that are against you, but of those that are for you. So that your self-confidence will increase. Whenever you feel sad, lonely, just remember one thing : "If God be for us, who can be against us.?" Spend several minutes each day visualising the presence of God. Saying yourself "God is with me, God is helping me, God is guiding me." Go about your daily activities on the assumption that what you have affirmed and visualised is true. Affirm it, visualise it, believe it and it will actualise itself.

Feelings of confidence depends upon the type of thoughts that habitually occupy your mind. Daily practise thinking confident thoughts, make it dominating habit and you will develop such a strong sense of capacity. "Never listen to your fears, Listen to your faith."

To achieve your aim, draw the picture of your aim come to be success. Observe that picture very tenaciously, slowly your mind will try to accept that picture and also to bring it in your real life. So always picture "SUCCESS."

Whenever you feel negative, collect your positive points as much as possible and keep them against those negative thoughts, they will suddenly leave your mind. But for that our positive thinking is most important. So think positive and be happy.....

Corruption

Jawaharlal Pawar, B.A.III

Informative

Corruption has become so general that if you want a power connection or a water connection, you are required to pay bribe. Even in some of the offices, you are not given documents without paying bribe by one way or other. Your pension papers will not forwarded unless you offer some money to the person concerning the job in the office.

What a time ! Corruption has become the order of the day in every walk of life as it is rampant in every field like politics, education, industry, bureaucrats etc. Politics is one of the important fields like police department in which corruption has been ruling in a large scale. Now we have become so habitual with it, it has become a part of our everyday life.

When we open a newspaper, we get surprised if it does not contain any news item regarding corruption. It is a tragedy of our nation that a large number of political leaders are corrupt one along bureaucrats. Boforce, Adarsha Society, and stamp frauds are the examples of this fields. It is disgusting that there was corruption in buying coffins to keep the dead bodies of Jawans who sacrificed lives for the sake of their motherland on Kargil front.

Nowadays the candidates have to pay large sum as a bribe in order to get job at various offices. But there are also such unfortunate souls who cannot get job as they have no money to pay as a bribe. Revenue and police departments are supposed to be the most corrupt compared to other fields. Due to non-grant policy of our government, educational fields, where future of nation is in making, has also become corrupt. It has become impossible for a common man to contest elections of any type because it requires a lot of money.

In our democratic country, thus common man has become deserted due to corrupt practices in the election. Corruption has become a dreadful disease in our nation. Foutunately we have very effective weapon of law, the right to information with which we can fight against corruption. Just a few words written on a sheet/paper can help our society to control the problem of corruption.

"Be one against corruption."

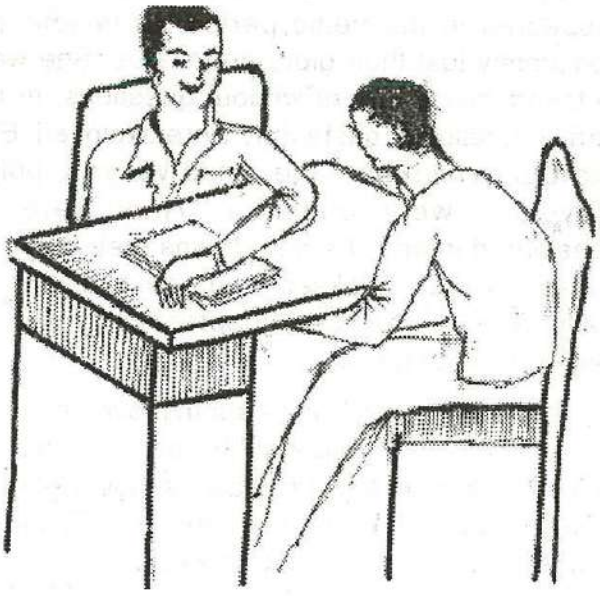

The Hands That Rock The Cradle

Bhimrao Mali, B.A.III

Informative

Just imagine a world without women.....!

Can you imagine ?

Thats not possible even to imagine so. It is said that there is a woman at the beginning of every great thing,or Behind every successful man there's a woman.

Ravindranath Tagore once said that "women are the ornaments of a society". As per some philosophers, "There lives 'God' where women are respected.

In our 'Indian Society' women have so far been confined to the hearth and home but time has come to work for their emancipation and upliftment, so let's see place of woman in the past and in present.

Women's Situation In Past :-

In prehistoric days women were confined to the cave. Women was taken to be a tool to be bought and sold. And comparing to the Brahmanik period, women were highly respected in the vedic period. In Islamic period they completely lost their glory and status. She was expected to follow man's orders without questions. In the name of tradition, religion, caste they were exploited. Evil practices like Sati, child marriage, child widows, polyandry and ploygamy were common. They were considered inferior to man. It was their duty to bear children and keep themselves in four walls. She was ruled and oppressed by the male dominating society.

Although during the freedom movement, Indian women put aside all the barriers and came in the fore front of freedom struggle like Sarojini Naidu, Aruna Asaf Ali, etc. They marked the beginning of a new era.

And after getting freedom Indian government formed constitution by which women got some rights along with men. And some social activists played key role in improving women's condition; Mahatma Phule who started schools for girls, for the first time in India, going against to the orthodox society. That's why women got education and then they learned to respect their dignity, individuality and respect.

Women's Situation in Present Days :-

Now days women are taking part in social political, economical and cultural activities and also in the fields like sports, IT, Management, Industry, Defense, Medical, Administration....etc. There is not a single field left where women are not working.

We have women Prime Minister like Indira Gandhi (former), President Mrs. Pratibha Patil, leader like Sonia Gandhi, IPS officers like

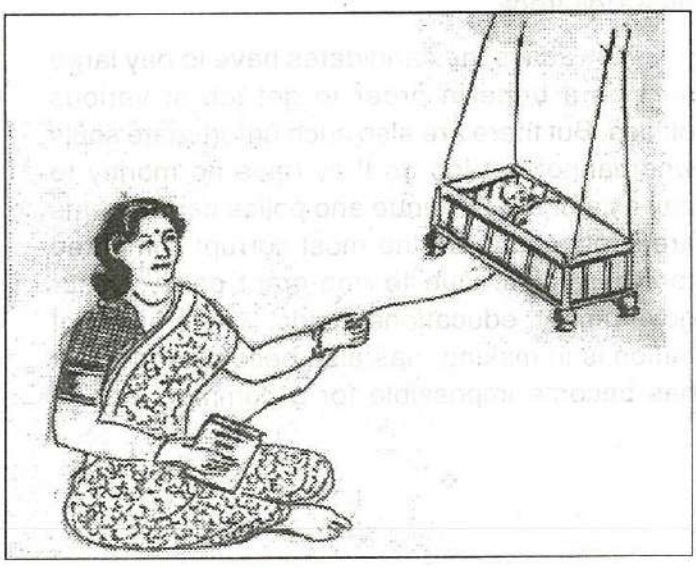

Kiran Bedi, singers like Lata Mangeshkar, players like P.T.Usha, Sania Nehwal, Kavita Raut and Sania Mirza etc.

Constitution of India has offered equal rights to women. They are working equally with men in every walks of life. They have become economically independent. And also government of India has taken very important steps to improve their condition, as government passed Hindu Code Bill and Hindu Succession Act. gave them right to parental prosperity and right to separate from husband. We have constitution guarantees, reports, research projects, National Commission for women, family courts, development corporations etc .

Government of Maharashtra has already reserved 50% seats for women in local governing bodies and soon in coming days government of India is going to pass the bill which will allow 33% reservations for women in assemblies and parliament.

Still we have a darker side regarding women's condition in our Indian society.

Darker Side :-

We have celebrated 64 years of Independence but we still have some issues with us such as illiteracy, malnutrition victims of repeated child birth, discrimination, poor women health care services, dowry deaths and rapes etc. Women herself is playing the role of villain in the form of mother-in-law that is 'Sasubai'. She is creating more problems for the daughter-in-law, that is 'Sunbai'. In more cases women herself is playing the role of her enemy.

Position of women in rural areas of India is very miserable. We still have millions of sisters who can't read and write, although we have assured right to education. Even today in the age of science and globalisation girls have to marry at a very young stage and parents neglect education for girls. They consider girl as a burden. They are not freed from dowry deaths, rape, repeated child birth etc. And it is true that some women are going wrong and astray in the name of fashion and modernity. They are going far away from glorious Indian culture. This should not happen.

Conclusion :-

Let's hope that the Indian women would march towards the glorious and honorable future. Let's hope that the golden time will come, when all women in India will have equal and rightful place and status in our society.

❖ ❖ ❖ ❖

JOKES

An old rich man marries a young girl. Interviewer asks the girl "Aapne inme shadi ke liye kya dekha ?

Girl : Ek to inki income our dusra din cum.

❖ ❖

A man brought a parrot and tried to teach him saying 'Hello' then he rapidly said, "Hello", "Hello" around the parrot. After sometime the parrot turned its face and said, "sorry wrong number.

Manta :- Banta, do you know English ?

Banta :- Yes,

Manta :- O.K. ! Then tell me what is the opposite of NAAGPANCHAMI ?

Banta :- So simple yaar.... NAAG Don't PUNCHME.

❖ ❖

Teacher:- Hey Mintu, it seems that this prose composition is written by your father.

Mintu:- No.....No Sir ! I wrote it. My father just dictated

Collection - **Suvarna Misal, B.A.III**

Civilized India

Informative

Nitish Yadav, B.A.II

Friends, let me share my idea of civilzed India. civillized India would be one that focuses on individual, economic well being, and not on GDP. It would ensure health care, good education and housing for all. Employability, equity and equality will be created. Projects will not be based on government decision and people's participation, but on people's decision and government participation. Democracy will mean freedom and respect for views of the few. The doctrine of equality before law will be as applicable to the rich and powerful as to the poor and ordinary.

Caring, sharing and compassion will be the preferred values. Diversity will be respected even encouraged, resulting a vibrant and creative society. Culture and the arts will be strongly supported and be given as much importance as the economy. Voluntary groups and civil society organizations will be as important as big corporate or the government. Decentralization of power will ensure that community organization play a Major role in decision-Making.

This is what I dream about a new India. What about you.?

❖ ❖ ❖ ❖

Life A To Z

Informative

Shamala Mane, B.Sc.II

Avoid negative sources, people, places, things, and habits

Believe in yourself

Consider things from every angle.

Don't give up and don't give in.

Enjoy life today, yesterday is gone, tomorrow may never come

Family and friends are hidden treasures: enjoy their riches

Give more than you planned to.

Hang on to your dreams.

Ignore those who try to discourage you.

Just do it.

Keep trying no matter how hard it seems, it will get easier.

Love yourself first and most

Make it happen.

Never lie, cheat or steal, always strike a fair deal.

Open your eyes and see things as they really are

Practice makes perfect.

Quitters never win and winners never quit.

Read, study and learn about everything important in your life.

Stop procrastinating.

Take control of your own destiny.

Understand yourself in order to understand others

Visualize it.

Want it more than anything.

Xcellcrate your efforts.

You are unique of all God's creations, nothing can replace you.

Zero on your target and go for it !!

Artificially Ripened Fruits : Harmful To Health

Informative

Priyanka Patil, B.Sc.III

The year 2008-09 was declared as the food safety and quality year by the Government of India. Most fruit sellers use calcium carbide for ripening the fruit. Calcium Carbide is extremely hazardous to human body as it contains traces of arsenic and phosphorous to the human body as it contains traces of. It is banned in many countries of the world, but it is freely used in India, Pakistan, Bangladesh, Nepal, other countries.

Except fruits, no other class of food has a variety of pleasant and attractive flavor. With their delicate colouring, fruits please the eyes as well as the plate. With modern transport and cool chain management system, it is possible to have fresh fruits practically all the year round where it is produced and also in areas where it is not possible to grow fruits. Studies have indicated that people do not consumes enough vitamin C not because of increased cost or unavailability, but because they are unaware of the nutritious value and sources.

There is growing interest and concern among people regarding foods and their relationship to nutrition and diseases. Toxic chemicals are indiscriminately used to grow, ripe and make fruits appear fresher or even last longer, particularly during early and off season. Facilitating better marketing is artificial fruit ripening. Artificial ripening is done to achieve faster and more uniform ripening characteristics.

Ripening is general, is a physiological process which makes the fruit ripen after attainment of proper maturity by a sequence of physical and biochemical events and the process is irreversible ultimately leading to senescence. During ripening fruits soften, change colour and develop characteristic aroma and flavour. There is also a reduction in sourness and increase in the sweetness etc. Factor influencing the process of ripening include stage of fruit maturity and the environment where it has to be allowed to ripen, including temp. and relative humidity.

The following are the sources of ethylene or a centylene production.

Explosion :-

Proof ethylene mixture :- Ethylene in carbon dioxide by weight.

Ethylene generator :

Ethanol is heated in the presence of catalyst to produce ethylene.

$$C_2H_2OH \rightarrow C_2H_4 + H_2O$$

Eherphon commercial name - Ethral, Floral, cepa. It is acidic in water solution and liberates ethylene in neutral to basis medium generally above PH_5.

Calcium Carbides, when hydrolyzed, it produces acetylene,

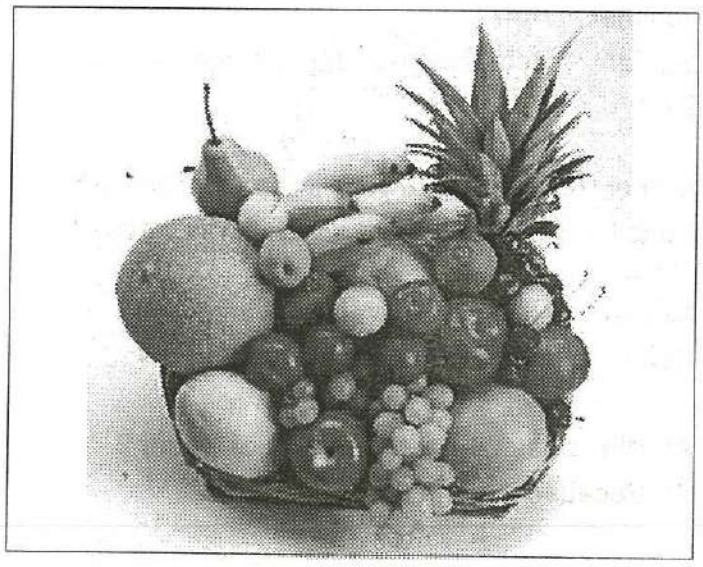

containing trace amount of ethylene sufficient to be used in fruit ripening. Acetylene the end-product of cac2 and water provokes the same effects as the fitohorme ethylene, but neither cac2 nor synthetic ethylene when used to ripen less mature fruits, produces results similar to fruits harvested closer to their peak.

$$CaC_2 + 2H_2O \rightarrow Ca(OH)_2 + C_2H_2$$

What is CaC_2 ?

It is colourless when pure, but black to grayish- white in colour otherwise, with slight garlic- like colour, odour. When it reacts with water, CaC_2 produces acetylene gas which is an analogue of ethylene and quickens the ripening process.

Ban on Using CaC_2 :-

Considering, the possibilities of its hazardous effects, cac2 is banned in many countries, but it is widely used in India, Pakistan, Bangladesh, Nepal and other countries for ripening fruits. In India artificial ripening is banned under the prevention of food. Adulteration (PFA) Act, 1954 and the prevention of food Adulteration Rules 1955.

Several news reports have highlighted the open use of CaC_2 in different parts of the country. Recently the union Health Ministry has sent a circular to all state food authorities with the food safety and standards. Authority of India, stressing the need to take legal action against those found guilty of violation of the PFA rules.

❖ ❖ ❖ ❖

JOKES

Professor :- Was there any great man born in your village?

Student :- No Sir, only children are born in our village.

❖ ❖

Teacher :- I am beautiful. what tense is it?

Student :- Past

Teacher :- How?

Student :- Because your days of beauty have gone.

❖ ❖

Mother :- Sohail, why is your little brother crying ?

Sohail :- Because I didn't give him my piece of cake.

Mother :- Is his piece over ?

Sohail :- Yes, he cried when I ate that also.... .

❖ ❖

A:- Why does the maths book look upset ?

B:- Because it has a lot of problems.

❖ ❖

Que:- What is the difference between Love marriage and arrange-marriage ?

Ans:- The first one is a perfect suicide and the second is a planned murder.

❖ ❖

Boss:- Where are you born ?

Sardar:- Punjab.

Boss:- Which part ?

Sardar :- Kya ? which part ? what do you mean by which part ? My whole body was born in Punjab.

❖ ❖

Chintu:- If you call your mother as Mum then what will you call mother's younger sister and elder sister ?

Ramu :- Minimum and Maximum.

❖ ❖

Teacher :- What is common between Krishna, Ram, Gandhiji and Jejus ?

Student :- They all are born on government holidays.

Collection - **Suvarna Misal, B.A.III**

Save The Baby Girl

Informative

Irun Khan, B.Sc.III

India is emerging as a developed country in the world. It is growing dynamically in every field. Today, the boom in economi innovative technologies, improved infrastructure has become nation's pride. India is also different in its cultural value and ethics among other countries. Yet there are many things and way of thinking to be changed.

According to India's 2011 census ratio of girl to boy has dropped. There are 914 girls for every 1000 boys between 0 and 6 years. What has led to the reduction in number of girl child ? The answer is not a secret now. Hundreds of thousands female foetus are being terminated in India every year even though sex selective abortion and use of ultrasound technology for foetal sex determination are illegal in country.

There are many reasons for this cruelty by mankind-

1) Obsessive inborn hunger of Indian patriarchial set up to have male child in its pregnancy has brought ethical system of India into shambles.
2) Due to poverty, it is thought that girls call for a lot of expenses to be done for marriage, education etc.
3) Social customs is also an important reason. A woman bearing a male child receives more concern from family and society compared to that delivering female child. This pressurizes the woman to take decision to finish the life of the child before its first breath in the world.

Even a girl child is allowed to come in world, she is deprived of her rights to equality, education. Today though this is less observed in urban areas, there are some rural people practising this ritual.

India has seen so much through ancient times. Many women have fought for their existence from ancient times to today. Let it be Savitribai Phule, Laxmibai, Pandita Ramabai, Sindhutai Sapkal. Even though 60% thinking of people have been changed we can't be happy with it.

Scientifically there is only one difference of chromosome which decides the male or female fate of an embryo. Female shows XX chromosome and male XY. Research has also proved that it is not mother who decides which chromosome should be taken into pregnancy or Y chromosome then one should understand that clap is created by two hands. Woman is the creator of life. If female number reduces and men increases, one can imagine what will be the future. Rain has no importance until and unless it grows a beautiful greenery and beautiful greenery is possible only if

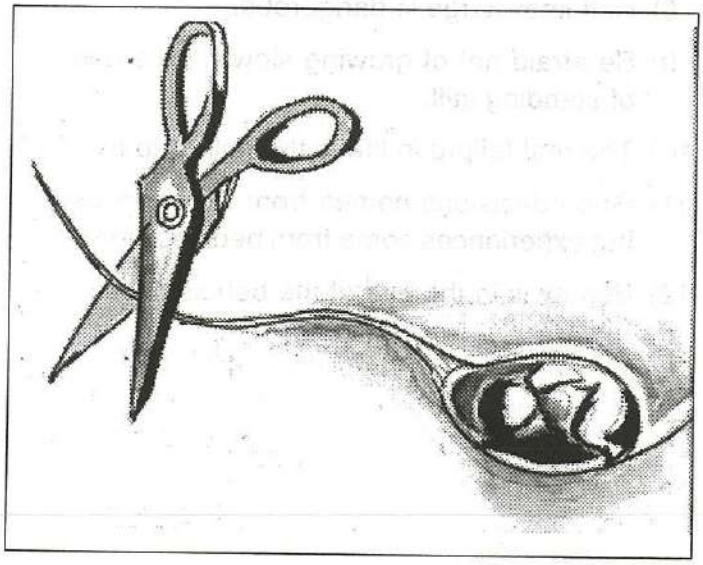

fertile land is available. Life is a beautiful gift of God to humankind. None has a right to snatch it from any one.

There are many NGO's and foundation working for this cause like child's right organisation, Plan India Today, CRY and Child's Rights and You and Smile Foundation India, New Delhi.

Let us Wake up and break the bond of rituals which has been made for no use but to create inequality. Live and let live !!

❖ ❖ ❖ ❖

GOOD THOUGHTS

1) Speaking without thinking is shooting without aiming.
2) Winners don't do different things, they do things differently.
3) Forgiveness is the best form of revenge.
4) Hatred is self Punishment.
5) Laugh with others but Don't laugh at others.
6) An injuiry is much sooner for often than an insult.
7) Genius is One percent inspiration and ninety nine percent perspiration.
8) Half knowledge is dangerous.
9) Be afraid not of growing slowly, be afraid of standing still.
10) The real failure in life is the failure to try.
11) Good decisions comes from experiences but experiences come from bed decisions.
12) Beauty is in the eye of the beholder.
13) Present tense is the only tense that takes care of past and future, if we look at it in correct perspective.
14) There are two entities that can really break you down, yesterday and tomorrow. One is gone and the other doesn't exist so, live today.
15) If you wish to know what a man is place him in authority.
16) Life gives a wonderful gift to all of us in the form of intimate friends.
17) It is better to light a candle than to curse the darkness.
18) The great end of life is not knowledge, but action.
19) Beautiful young people are accidents of nature. Beautiful old people are works of art.

Suvarna Misal
B.A.III

Condition Of Women In India

Informative

Nalini Inamdar, B.Sc.III

It is said that behind every successful man there is a woman. Is it a reality or an idiotic descriptive thought ? For many people still believe that women are inferior to men. They were confined within the four walls of house.

In past, women were considered as child producing machines. They were deprived of education. All men were supposed to earn the bread for family. This adjustment of work exploited women for centuries. As a result women became weak economically, metally and even physically.

Fortunately, since last two centuries the codition of women is improving slowly but steadily. Thanks to social activists and educationists like Mahatma Phule, Karmaveer Bhaurao Patil and D.K. Karve. Women are living better life especially in cities. They are working with men shoulder to shoulder with equal confidence and efficiency. Girls are attending schools and colleges in a large number. The credit goes to various encouraging schemes by government.

But in rural area, we are yet miles away. Women are exploited by husbands and in-laws. They have to work hard on the farm and walk miles for fetching water. Women in villages are victims of superstition, poverty, lack of health, malnutrition and ignorance. They are unaware of social and legal rights that the constitution of India has offered them.

There are many bright career options for women. They should dare to accept them.

Recently government declared 50% reservation for women in local bodies. This will help a lot to upliftment of women. I appeal all the women to make optimum use of this opportunity.

❖ ❖ ❖ ❖

Do The Things You Love

Informative

Neeta Deshmukh, B.Sc.III

Our life is a blank board. We have to fill it with whatever we want. If you have filled it in with buggage from the past, wipe it clean. Erase everything from the past that does not serve you and be grateful it brought you to this place now and to a new beginning. You have a clean slate and you can start over right here, right now. Find your joy and live it.

When you understand that your primary aim is to feel and experience joy, then you begin to do only those things which brings you joy. I have a saying,

"If it isn't fun, don't do it." If you experience joy sitting there and meditating for an hour, do it. If you experience joy eating 'panipuri' then eat it. Do the things that you love and that bring you joy. If you don't know what brings you joy, ask the question,

"What is my joy ?" and as you find it, commit yourself to it. The law of attraction will pour joyful things, people, circumstances, events because you are radiating joy.

Actually inner happiness is the fuel of success. Follow your bliss and the universe will open doors for you where there were only walls. When you follow your bliss you live in a constant space of joy. You open yourself to the abundance of the universe. You are excited to share your life with those you love and your excitement, your passion, your bliss become contagious.

Remember we are using at most 5% of the potential of the human mind. 100% use of potential is the result of proper education.

Imagine a world where people are using their full mental and emotional potential. We could do anything, achieve anything.

Enjoy life, because life is magnificent trip.

❖ ❖ ❖ ❖

Don't Miss The Positives

Literary

Swati Swami, B.A.III

Once there was a professor who took a piece of paper and pinned it on the board in his classroom. Then with a felt-tip pen he made a circle and coloured it with black. When he finished, he asked his psychology class, "what do you see ?" One student said,"A black dot." Another student said,"I see a round circle coloured solid black." And so he went through the class, until finally the professor said,"Doesn't anybody see a piece of white paper ? They all picked out the black dot. Nobody pointed to the white sheet of paper.

Most of the people you work with live with a negative attitude. They look at the faults ; they pick out the shortcomings ; they point out the difects ; they show the imperfections ; they spot the flaws ; they focus on the wrinkles ; they check the stains ; they look for the negatives. They miss everything that's positive and great. But this is harmful attitude. We are in this world to live and to live happily. We are here not to find out faults and drawbacks.

Every person has some virtues as well as few vices. If we want to enrich ourselves, we must imitate the virtues and must ignore the faults.

The successful leader always knows the best qallities among his followers and give them chance to apply it. Wise man sees opportunity in danger while fools find every opportunity dangerous. It is rightly said that if you think you can, you can. But if you think you can not, them you are right.

So let us try to develop positive attitude for everything we come across.

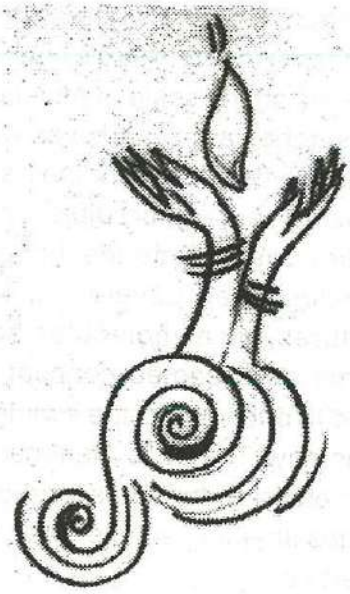

❖ ❖ ❖ ❖

Nanotechnology

Neeta Deshmukh, B.Sc.III

Informative

Definition:-

"Nanotechnology is the engineering of functional systems at the molecular scale." In its original sense, 'nanotechnology' refers to the projected ability to construct items from the bottom up, using technique and tools being developed today to make complete, high performance products.

The meaning of Nanotechnology-

When K.Eric Drexler (right) popularized the word 'nanotecnology' in 1980's, he was talking about building machines on the scale of molecules, a few nanomers wide-motots, robot, arms, and even whole computers, far smaller than a cell. Drexler spent the next ten years describing and Analyzing these incredible devices, and responding to accusations of science fiction. Meanwhile, mundane technology was developing the ability to build simple structures on a molecular scale. As nanotechnology became an accepted concept, the meaning of the word shifted to encompass the simpler kinds of nanomeler-scale technology. The U.S. National Nanotechnology Initiative was created to fund this kind of nanotech: their definition includes anything smaller than 100 nanometers with novel properties.

Much of the work being done today that carries the name 'nanotechnology' is not nanotechnology in the original meaning of the word. Nanotechnology, in its traditional sense, means building things from the bottom up, with atomic precisions. This theoretical capability was envisioned as early as 1959 by the renowned

physicist Richard Feynman.

I want to build a billion tiny factories,
models of each other, which are manufacturing
simultaneously...The principles of physics ;
as far as I can see, do not speak against
the possibility of maneavering things
atom
by atom. It is not an attempt to violate
any
laws; it is something, in principle, that
can be done; but in practice, it has
not been
done because we are too big-
Richard Feynman

Nobel prize winner in Physics-

Based on feynman's vision of miniature factories using nanomachines to build complex products, advanced nanotechnology (sometimes referred to as molecular manufacturing) will make use of positionally- controlled mechanocemistry guided by molecular machine systems. For mulating a roadmap for development of this kind of nanotechnology is now an objective of a broadly based technology roadmap project lead by Battle(the manager of several U.S. National laboratories) and the Fory Foresight Nanotech Institute. Shortly after this envisioned molecular machineryis created, it will result in a manufacturing revolution. Probably causing severe disruption. It also has serious economic, social, environmental, & military implications.

Four Generations:-

Mihali(Mike) Roco of the U.S.

National Nanotechnology initiative has described four generations of nanotechnology development.

According to Roco, "A few years after that the first integrated nanosystems, functioning much like a manmalian cell with hierarchical systems within systems, are expected to be developed."

Chart

-2000 1st Passive nanostructures (1st generation prducts)

a. Dispersed and contact nanostructures. Ex: aerosols, colloids

b. Products incorporating nanostructurs. Ex: coatings, nanoparticle

-2005 2nd Active nanostructures

a. Bio-active, health effects. Ex: targeted drugs, biodevices

b. Physico-chemical active. Ex: 3D transistors, amplifiers,actuators, adaptive structures

-2010 3rd Systems of nanosystems

Ex: guided assembling, 3D networking and new hierarchical architectures, robotics, evolutionary

-2015-2020 4th Molecular nanosystems

Ex: molecular devices 'by design', atomic design, emerging functions

Uses :-

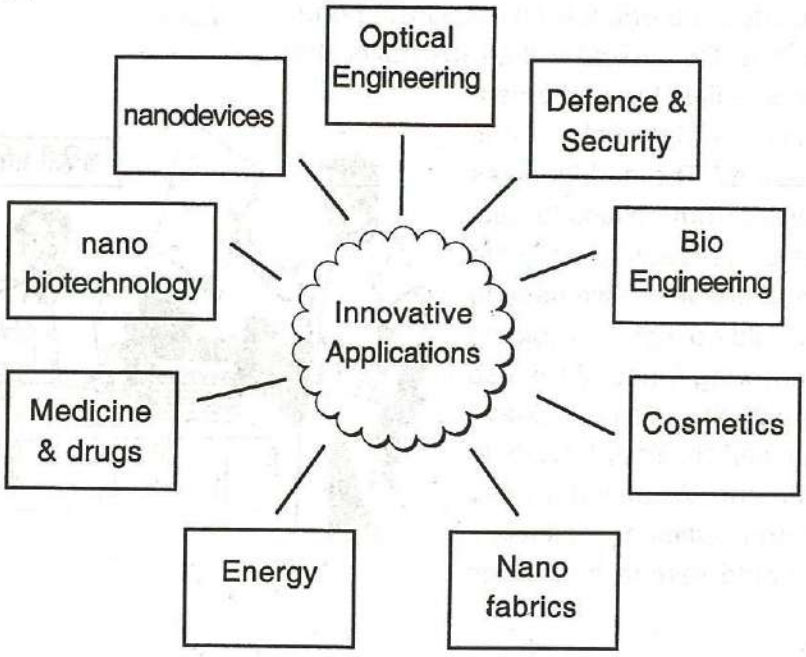

"Nanotech industry built solely on selling nanotubes, nanowires and end up with a few suppliers selling low margin products in huge volumes."

❖ ❖ ❖ ❖

Youth And Politics

Informative

Amol Sathe, B.Sc.III

Nowadays politics and politicians are criticized a lot both by media and society. We are a republic nation since last 62 years. Political parties are an unavoidable part of any democratic country. In India we have few national parties and many regional parties. Most of the leaders in India are above fifty. I don't say that these people are inefficient but it is quite contradictory when we say that India is the youngest country in the world. When there are so many young people in India, why they are so few in politics? Can't they take correct decisions? Don't they have sufficient knowledge? Are they not honest? Some people argue that youngsters don't have experience which is very essential in politics. But I ask a simple question : What have these so called 'experienced' leaders made of our country? In fact they have used their experience only to grab money from all directions. It is the typical Indian mentality that politics is not the suitable field for gentlemen. They say that politics is a dirty field. If it is dirty, who would clean it? The middle class in India kept itself away from politics for last four decades. What is the result? Today the field is full of fools and knaves. If we have to clean this field, we could do it only by joining it and not by mere showing faults. Who else but young people can do this in a better way? Young people are not selfish. They have both energy and commitment. What India need today is an honest and efficient politician. Only such leaders could rescue India from the clutch of corruption. To be a politician one need not be a corrupt fellow .Any honest, confident and visionary person can be a politician. It is not expected that you should lead the country. You can contribute to the development of your own village too. I strongly believe that the future of India lies in the hands of its politicians and the country is in search of good leaders. Therefore, I appeal all the young people of my generation to be an active citizen and,if possible, an honest political leader.

❖ ❖ ❖ ❖

BE CAREFUL....

Be careful of your thoughts
for your thoughts become your words...

Be careful of your words
for your words become your actions...

Be careful of your actions
for your actions become your habits...

Be careful of your habits
for your habits become character...

Be careful of your character
for your character become your destiny...

Sneha Shinde
B.Sc.II

Friends DON'T QUIT, PIZ

Friends, when the road you're truding seems all up hill,
when the debts are high. And you want to smile,
but you have to sigh,
when care is pressing you down a bit,
Rest, if you Must...but don't you quit.

Friend Many a failure turns about
when he might have won had he stuck it out,
Don't give up, though the pace seems slow...
you might succeed with another blow.

When he might have captured the night slipped
down, How close he was to the golden crown.

Success is failure turned inside out....
The silver tint of the clouds of doubt....
And you never can tell how close you are,
It may be near when it seems afar,

So stick to the fight when you're hardest hit..
It's when things seem worst, friends that you mustn't quit.

Nitish Yadav
B.A.II

LIFE IS CRICKET

Life is a game of cricket
Everybody has to lose wicket
Diseases are fielders
Accidents make you run out
Here no one can remain not out
God is an umpire
For good work he gives you four
And for great work six more
Time is bowler
His bouncers give you misfortune
His full tosses give you fortune
No balls and wide balls are rare
All umpire decisions are fair
Life is a game of cricket
Everybody has to lose a wicket

Noorjahaan Patel
BA-3

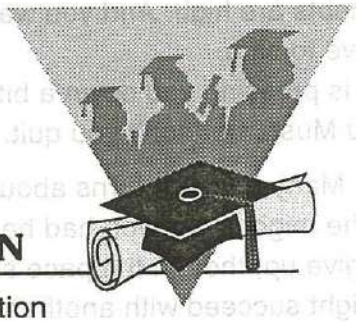

EXAMINATION

No time for relaxation
What a great tension, as
Compulsory English is full of composition
Criticism is full of punctuations
Poetry is full of recitations
Drama is full of characters
Novel is full of reactions
Linguistics is full of calculations
Everybody is busy in preparation
Oh God! Please take some action
After all, we are future of our nation

Pranali Kurulkar
BA-3

MOTHER

A word which has got no definition
A word that requires no explanation
She is a person with lots of hopes
And expectations
She is one who rocks the cradle
She nourishes a toddler
She moulds its character
And shapes its future
She protects her child
And cannot be away from him
Even for a while
There is no one like her
Because she is loving mother

Manisha Khude
BA-3

TEACHER !!!

Teacher is the wind
who gives the message of kindness.
Teacher is the earth
who gives the food of knowledge
Teacher is the sea
who gives the water of love.
Teacher is the sun
who gives the light of Life.
And
Teacher is a power
whose best wishes are always
with the students...

Komal Mahadik
BCS.III

BLIGHT

I am same
here and there
The same story
Repeats everywhere

I unlocked the cage
And meet the rage
I crossed the fence

And met the rape
The sky is laughing
horizon mocking
chains are clinking

I am running
Where.....?
What I.....?
I am woman
Blight on life
No clime discriminate
Don't pity my plight

Madhumita Patil
B.A.III

YOU

Winter's rosy coldness-You
Summer's cold evening-You
Monsoon's delicate shower of rain-You
Nature's green fringe-You
The spring's abundance-You
Foamy waterfall's flow-You
Desert's spring of water-You
Blooming petals of rose-You
Lake's lotus flower-You
My Dream Girl are You
That's why I am waiting for You.

Aniket Kambale
B.A.III

LIFE ACCOUNTANCY

What comes in is debit,
What goes out is credit,

My birth is my opening balance,
My ideas are my assets
My aims are my liabilities

Happiness is my profit
Sorrow is my loss
Soul is my goodwill

Heart is my fixed asset
Working is my prepaid expenses
Friendship is my hidden adjustment

Character is my capital
Bad things I always Depreciate
Good things I always Appreciate

Knowledge I invest
Patience is interest
My mind is bank balance

Thinking is my Current Account.
Behavior is my journal at entry
Death is my closing stock
I want to tally the balance sheet.....

Vaishali Pawar
B. Com.I

SMILE

When you are in trouble
When you are depressed
Under a pressure of worry
Just Smile !

When you are alone
When you are frustrated
When you are not feeling well
Just stop for a while
And smile !

When tragedy happens with you
And dearest ones depart
Your mind is filled with sorrow
Have a good Cry for a while
Then smile !

When you are wrongly criticized
When everyone blames you,
When you are in danger,
Don't be shy and fearful
But smile !

It's a magic Cure, my friend
It solves problems, my friend
It gives pleasure And,
To keeps mind safe, and sound
all year round.
So sss smile !!!

Suvarna Misal
B.A.III

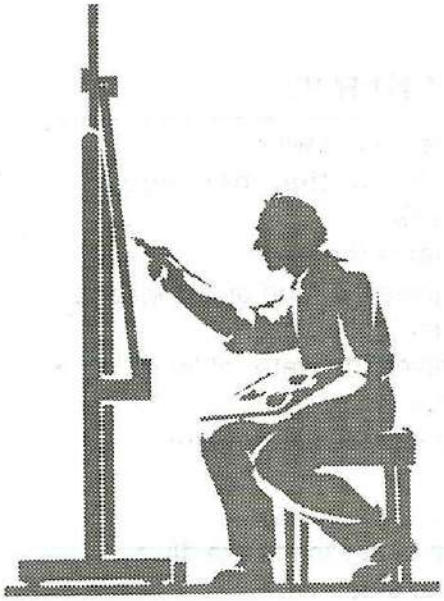

EXAMINATION OF LIFE

God is great examiner
We are all his students
Our life is our answer book
on which we have
To give the examination.....

This world is the hall
Where we all are sitting
To give the examination
The time allowed is.
only four hours.

The first hour 'bell'
Rings in childhood,
Second in youth
Third in old age
And the fourth is the
bell of death which is rung
by messenger of god.....

If we fail,
We return to the same hall
If we pass, we quit the hall
And return no more....

Sneha Suryawanshi
B.Com.I

प्रारभ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचै :
प्रारभ्य विघ्नविहता विरमन्ति मध्या : ।
विघ्नै : पुन : पुनरपि प्रतिहन्यमाना :
प्रारभ्य उत्तमगुणा : न परित्यजन्ति ।।

संकटाच्या भीतीने खरोखर नीच लोकांकडून कार्याचा प्रारंभ केला जात नाही. मध्यम दर्जाचे लोक कार्याचा प्रारंभ करुन संकटांनी ताडिले गेले असता कार्य करण्यापासून थांबतात. कार्याचा प्रारंभ करुन संकटांकडून पुन्हा पुन्हा ताडिले गेले तरी उत्तम दर्जाचे लोक हाती घेतलेले कार्य सोडून देत नाहीत.

नितीशतकम्

विभागीय संपादक
प्रा.वामनराव अवसरे

बिंब
संस्कृत विभाग

सद्गुरू
सन २०११-१२

संस्कृत विभाग

अनुक्रमणिका

संस्कृत विभाग

कथा	**नीतिमत्ता देवता ।**	तेजश्री नांगरे बी.ए. १	८५
वैचारिकम्	**अहो भ्रष्टाचार निर्मूलनम् ।**	संगीता देवरमणी बी.ए. १	८६
माहितीपरम्	**षड्रिपवः ।**	अनुजा माने बी.ए. १	८७
पुस्तकसमीक्षा	**भर्तृहरेः शतकत्रयम् ।**	अश्विनी खंडाईत बी.ए. १	८८

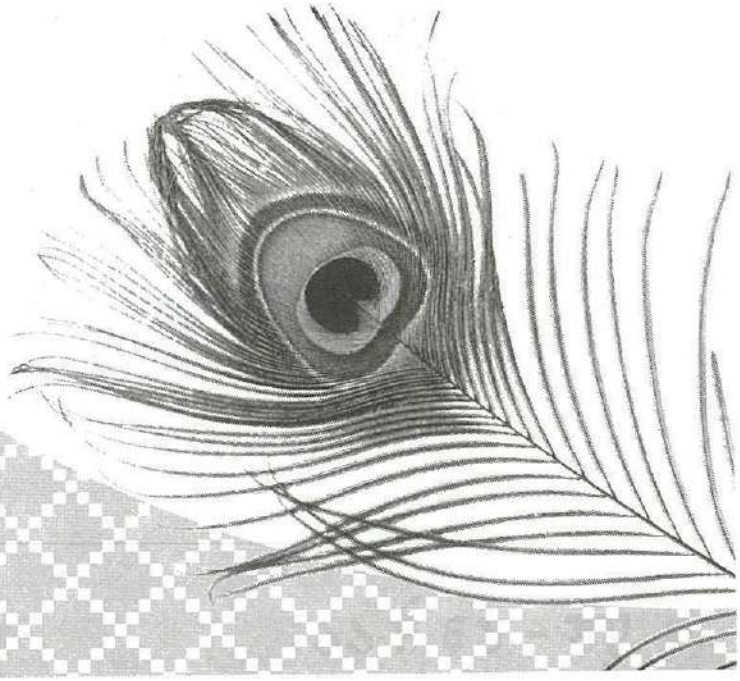

सद्गुरू
सन २०११-१२

नीतिमत्ता देवता ।

कथा

कु. तेजश्री नांगरे, बी.ए. भाग १

कस्मिंश्चित राज्ये एक: प्रभावी राजा राज्यं करोति स्म । स: परंपराप्रिय: तथा प्रजाप्रिय: आसीत् । तस्य नियमानुसारेण प्रजायां सर्व व्यवहारा: भवन्ति स्म । स राजा सदा कार्यमग्न: आसीत् । तस्य राज्ये लक्ष्मी:, सरस्वती:, पार्वती: च नीतिमत्ता एता: चतस्त्रा: देवता: प्रतिवसन्ति स्म ।

राज्ये कोऽपि प्रजाजन: नूतनगृहनिर्माणं मा करोतु । नूतना: व्यवहारा: मा करोतु । इति राज्ञ: दण्डक: आसीत् । अत: धनव्यवहारा: न भवन्ति स्म । एतेन कारणेन लक्ष्मी: रूष्टा आसीत् । तस्या: कृते किमपि कार्यं न आसीत् । असंतुष्टा सा एकस्मिन् दिने राज्ञ: पुरत: आगच्छत् च अवदत् । हे राजन् ! भवान् नूतनव्यवहारकरणार्थं प्रजाजनेभ्य: अनुमति: न दास्यति । अत: धनव्यवहारा: न भवन्ति । तेन रूष्टा अहं भवत: राज्ये स्थातुं न इच्छामि । तच्छ्रुत्वा राजा राज्ञीम् आहूतवान् च तद्द्वारा लक्ष्म्या: ओटीभरणं कृतवान् । तद्नंतरं रुष्टा लक्ष्मी: तस्य राज्यात् बहि: निर्गता ।

राज्यमध्ये नूतनं शालानिर्माणं मा भवतु इति अपि राज्ञ: दण्डक: आसीत् । अत: रूष्टा सरस्वती: अपि राज्ञ: पुरत: आगत्य अब्रवीत् । हे राजन् ! भवत: राज्ये शिक्षणव्यवस्था अपर्याप्ता अस्ति । अत: अहम् अत्र स्थातुं न इच्छामि । तच्छ्रुत्वा राज्ञा राज्ञीम् आहुतवान् च तद्द्वारा सरस्वत्या: ओटीभरणं कृतवान् । तद्नंतरं रूष्टा सरस्वती: तद्राज्यात् बहि: निर्गता ।

राज्यमध्ये सर्वा: व्यवहारा: शान्त्या च शिस्त्या भवन्ति स्म । अत: कुत्र अपि कलहा: च विवादा: न भवन्ति स्म । अत: शक्तिदेवता पार्वती: रूष्टा भुत्वा राज्ञ: पुरत: आगत्वा अब्रवीत् । हे राजन् ! भवत: राज्ये न्यायदानस्य कार्यं न भवति । अत: मम कृते अपि किमपि कार्यं न अस्ति । अत: अहं भवत: राज्ये स्थातुं न इच्छामि । राज्ञा तच्छ्रुत्वा राज्ञीं आहुतवान् च राज्ञीद्वारा तस्या: ओटीभरणं कृतवान् । तद्नंतरं रूष्टा लक्ष्मी: राज्यात् बहि: निर्गता ।

एतादृशं राज्यात् बहि: निर्गता: लक्ष्मी:, सरस्वती: च पार्वती एता: राज्यात् बहि: कुत्र अपि तिष्ठीता: च नीतिमत्ताया: प्रतिक्षां कृतवन्त: ।

लक्ष्मी: सरस्वती: च पार्वती: एता देवता: राज्यात् बहि: गता: एतद् दृष्टवा नीतिमत्ता देवता अपि राज्ञ: पुरत: आगता । सा अब्रवीत् । हे राजन् ! अहम् अपि लक्ष्मीसरस्वतीपार्वत्यै: विना अत्र स्थातुं न इच्छामि । अहम् अपि गन्तुम् इच्छामि । तद् श्रुत्वा क्रुध्देन: राज्ञा भटा: आहुता: । स उक्तवान् तेभ्य: यत् नीतिमत्तां यदि राज्यात् बहि: गच्छेत् तर्हि सर्वराज्यमध्ये हाहाक्कार: उद्भवेत् । इति चिन्तनं कृत्वा तेन राज्ञा एषा कृति: कृता । तथा च लक्ष्मीसरस्वतीपार्वतीविना राज्यमध्ये किमपि विघ्नं न आगच्छति किन्तु नीतिमत्ताविना राज्यकार्यं कर्तुम अशक्यमेव इति चिन्तयित्वा तेन नीतिमत्या: बंधनं कृतम् ।

यत्र नीतिमत्ता तिष्ठति तत्रैव लक्ष्मी:, सरस्वती: च पार्वती: तिष्ठति । अत: राज्ञा नीतिमत्ताया: बंधनं कृतमिति विश्रुत्य स्वेच्छया बहि: निर्गता: लक्ष्मी:, सरस्वती: च पार्वती: एता: त्रया: देवता: पुन: राज्यमध्ये प्रविष्ठा: ।

अहो भ्रष्टाचारनिर्मूलनम् ।

वैचारिकम्

कु. संगीता देवरमणी, बी.ए. भाग १

भ्रष्टाचारः दुराचारेषु उच्चतमः आचारः वर्तते । सदाचरणस्य विरूध्दः भ्रष्टाचारः वर्तते । राज्यचालनार्थं राज्येषु सर्वकारद्वारा एका नियन्त्रिता व्यवस्था वर्तते । तद् व्यवस्थाद्वारा राज्यकार्यं भवनीयम् इति राजनीत्याः नियमः अस्ति । किन्तु नियमेषु पलायनमार्गः जनाः अन्विष्यन्तः । तथा सर्वकारस्य कार्यालयेषु सर्वकर्मचारिणः अपि अन्विष्यन्ते । अतः भ्रष्टाचारः शिष्टाचारमध्ये परिवर्तितः अस्ति ।

निर्वाचनसमये सर्वेऽपि नेतारः भ्रष्टाचारविरोधी वक्तव्यं कुर्वन्ति । जनाः अपि जानन्ति । तथापि मतदातारः तेभ्यः नेत्रृभ्यः मतदानं कुर्वन्ति । ते ते नेतारः विजयिनः अपि भवन्ति ।

भ्रष्टाचारः केवलं एकजनतः न भवति तदर्थं जनद्वयोः आवश्यकता अस्ति । द्रव्यदाता च द्रव्यग्राहकः एते द्वे अपि भ्रष्टाचारिणौ एव । भ्रष्टाचारः दुर्गुणः एव । पापकर्म एव । अतः द्वौ अपि भ्रष्टाचारकर्तारौ पापिनौ एव । पुरा भ्रष्टाचारः एकान्ते भवन्ति स्म । किन्तु अधुना सार्वत्रिकस्थले भ्रष्टाचारः भवति ।

भ्रष्टाचारः एषः शब्दः इदानीं आर्थिकभ्रष्टाचारकृते एव उपयुज्यते । वस्तुक्रयणव्यवहारः अनुदानप्राप्तिः, संमतिपत्रम्, सेवास्थलपरिवर्तनकार्यं, विविधपदकृते नियुक्तिपत्रम्, गुप्तता पालनम्-वार्ताप्रसिध्दीकरणं, द्रव्यगणनाकार्यं, प्रवेशप्रक्रिया, स्वार्थसाधनं, वस्तुमापनप्रमाणं, कृत्रिमवस्तुरचनाकरणं, मध्यस्थीकरणं, आयव्ययस्य छादनं इत्येवं बहुषु आर्थिकव्यवहारेषु भ्रष्टाचारः दृश्यते ।

भ्रष्टाचारनिर्मूलनार्थं सर्वकारद्वारा विविधाः नियमाः सन्ति । किन्तु तेषां कार्यवाही न भवति । तत्रापि भ्रष्टाचारः प्रचलति । अतः अत्रतत्र केवलं भ्रष्टचारः एव दृश्यते ।

भ्रष्टाचार निर्मूलनार्थं नैकैः जनैः प्रयासाः कृताः । भ्रष्टाचारनिमूर्लनसंस्थानां ग्रामे ग्रामे नगरे नगरे च संस्थापना अभवत् किन्तु भ्रष्टाचारनिमूर्लनं न अभवत् । अस्मिन् संवत्सरे श्रीमता अण्णा हजारेमहोदयेन भ्रष्टाचार निमूर्लनार्थं 'लोकपालविधेयकम्' संसदमध्ये पारितुं जनसंघटनं कृतम् । तस्य कृते नवदेहल्यां सहकारिणैः सह उपोषणं कृतम् । किन्तु तेनानुसरेण तस्य विधेयकस्य निर्माणं न अभवत् । जनांदोलनस्य कारणम् आसित् यत् लोकपालविधेयके पंतप्रधानस्य उल्लेखोऽपि अस्तु इति । अस्य विधेयकस्य निर्माणार्थं केन्द्रसर्वकारेण एकस्याः समित्याः अपि रचना कृता आसीत् । किन्तु तदनुसारेण विधेयकस्य निर्माणं न अभवत् ।

भ्रष्टाचारः तु सर्वत्रं दृश्यते । सर्वेऽपि भ्रष्टाचारं कुर्वन्ति । किन्तु सर्वेऽपि भ्रष्टाचारं मा भवतु इति इच्छन्ति । तर्हि भ्रष्टाचारनिर्मूलनं कथं भवेत् । अतः एव अस्मिन् काले भ्रष्टाचारः एव शिष्टाचारः अभवत् । तेन एव अहं वदामि 'अहो भ्रष्टाचार निर्मूलनम्' !

षड्रिपव: ।

माहितीपरम्

कु. अनुजा माने, बी.ए. भाग १

जगति सर्वत्रं द्वंद्वभाव: दृश्यते । यथा मित्रम् तथा रिपु: अपि अस्ति । मित्ररिपु: एव द्वंद्वभाव: । यथा जनमध्ये शत्रुभाव: दृश्यते तथा मनुष्यस्वभावे अपि शत्रुभाव: जनमध्ये दृश्यते । स्वभावदोषा: एव रिपव: भवन्ति ।

अध्यात्मशास्त्रे षड्रिपुणां चर्चा कृता अस्ति । क्राम:, क्रोध:, लोभ:, मद:, मोह:, मत्सर: च एते षड्रिपव: सन्ति ।

काम: इति नाम भोग: । भोगा: विविधा: च अनन्ता:च सन्ति । भोगानां भोग: मर्यादित: एव आवश्यक: । यदि अतिरेक: भवेत् तर्हि शरीरदोषा: मानसदोषा: तथा वाणिदोषा: वर्धन्ते । अत: मर्यादितं भोगग्रहणम् उपकारकं किन्तु अमर्यादितं भोगग्रहणं रोगनिर्माणकमेव अत: कामोपभोग: शत्रुरेव अस्ति ।

क्रोध: इति नाम संताप: । क्रोधेन इंद्रियेषु अनुचिता: चेष्टा: भवन्ति । रक्तदाब: वर्धते । उष्मा जायते । अविवेकयुक्तं आचरणं भवति । मनुष्य: क्रोधेन् अन्ध: भवति । क्रोधेन दण्डनीयानी कार्याणि भवन्ति ।

लोभ: नाम प्राप्तुं इच्छा । लोभेन सर्वा: सद्गुणा: चलायमाना: भवन्ति । द्रव्यहानि: मानहानि: भवति । लोभ: सर्वनाशकारक: अस्ति ।

मद: नाम गर्व: । व्यर्थ: अभिमान: । मनुष्येषु धनस्य सौंदर्यस्य, पदस्य, गुणस्य, शक्ते: इत्यादयश्च मद:, गर्व: तथा अहंकार: भवति । गर्वस्य गृहम् अध: भवति । मदेन सर्वनाश: भवति ।

मोह: नाम अज्ञानानान्ध:कार: एव । यथा अन्ध:कारे किमपि न दृश्यते तथा मोहान्ध:कारेऽपि किमपि न दृश्यते । अत: मनुष्यद्वारा अहं किं करोमि एतद् न जायते ।

मत्सर: नाम द्वेष: । मुनष्य: विविधदृष्ट्या समृध्दजनानां मत्सर: करोति । कस्य अपि सुखं परस्परं न रूच्यते । तथा संपन्नता अपि न रूच्यते । गुणसंपन्नता कस्य अपि वस्तो: न रूच्यते । अत: स: एतद्दृष्ट्या संपन्नजनस्य तिरस्कार: तथा द्वेष: करोति । अस्मिन्समये तस्य शरीरशक्तिपात: भवति ।

एते षड्रिपव: षट्विकारा: एव । विकार: अनित्य: अस्ति । तथा एव षड्रिपुद्वारा निर्मित: विकार: अपि अनित्य: अस्ति । विकारद्वारा शरीरमध्ये चयापचयक्रिया उत्तमरित्या न भवति । शरीरवाचामनमध्ये रोगनिर्माणं भवति । उत्साहनाश: भवति । विकारा: विषमया: एव । यथा विषेण सजीवानां नाश: भवति तथा षड्विकारेण मनुष्यहानि: भवति । सर्वनाशे समुत्पन्ने षड्रिपव: नाशार्थं साहाय्यं कुर्वन्ति । अत: षड्रिपुणाम् आश्रय: न कार्य: । तेभ्य: दूरं वर्तितव्यम् । यथा दुर्जनात् सज्जन: दूरं भवति । तथा सज्जनेन एतेभ्य: दूरं वर्तितव्य: ।

भर्तृहरेः शतकत्रयम् ।

पुस्तक समीक्षा

कु. अश्विनी खंडाईत, बी.ए. भाग १

'शतककाव्यम्' नाम संस्कृतसाहित्यप्रकारे भर्तृहरेः 'शतकत्रयम्' नाम काव्यग्रंथः सुप्रसिध्दः वर्तते । भर्तृहरिणा मानवानां बालावस्था, तारूण्यावस्था च वृध्दावस्था दृष्टवा एतस्य काव्यग्रंथस्य रचना कृता अस्ति । प्रथम शतकस्य नाम नीतिशतकं, द्वितीयस्य शृंगारशतकं तथा तृतीयस्य नाम वैराग्यशतकम् अस्ति ।

नीतिशतकस्य अज्ञपद्धतिः, सुजनपध्दतिः, विद्वत्पध्दतिः दुर्जनपद्ध्दतिः, परोपकारपद्धतिः, धैर्यपद्धतिः अर्थपद्धतिः मानशौर्यपद्धतिः, कर्मपद्धतिः, दैवपद्धतिः इति दशपद्धतिमध्ये रचना कृता अस्ति । प्रतिपद्धतिमध्ये दशदश श्लोकाः सन्ति । बालानां कृते नीत्याः उपदेशः आवश्यकः अस्ति । अतः विविधानां उदाहरणद्वारा तथा व्यावहारिक-पौराणिक-ऐतिहासिक-नैसर्गिक-सैद्धान्तिक-दृष्टान्तद्वारा नीत्याः उपदेशः कृतः अस्ति । बालानां कृते नीत्याः शिक्षणम् एव आवश्यकम् अस्ति ।

शृंगारशतकस्य रचना तरूणानां कृते कृता अस्ति । तारूण्ये तरूणतरूण्योः शृंगारः भवति । सः शृंगारः कथं कर्तव्यः ? तस्य आवश्यकता कथम् अस्ति ?शृंगारप्रकाराः, के सन्ति । कस्मिन्समये शृंगारः कर्तव्यः ? शृंगारगुणाः, तथा शृंगाररचेष्टाः कुत्र तथा कथं कर्तव्याः ? शृंगारस्य लाभाः के सन्ति ? एतस्य वर्णनं शृंगाररस्य साहाय्येन कृतम् अस्ति । एतद् शतकं तरूणानां कृते मार्गदर्शकः एव अस्ति ।

वैराग्यशतकस्य रचना वृध्दानां कृते अस्ति । वृध्दकाले मनुष्यानां इन्दियाणि निष्क्रियाणि भवन्ति । शरीरवाणीमनः कृशः भवति । शारीरिकचेष्टाः मन्दायन्ते । उत्साहनाशः च रोगप्रादुर्भावः भवति । सांसारिकं किमपि कार्यं न विद्यते । अस्याम् अवस्थायां किं कर्तव्यम् इति प्रश्नः वृध्दानां कृते महत्वपूर्णम् अस्ति । अतः संसारात् वैराग्यस्य धारणां कृत्वा अध्यात्ममार्गस्य एव चयनं कर्तव्यम् । अतः एव रामनाम्नः जपः कर्तव्यः । रामनाम एव अस्यां वयसि सर्वोत्तमम् औषधम् अस्ति । वैराग्येन मनः रमते । वैराग्येन तथा रामनाम्ना उर्वरितम् आयुष्यम् आचरणीयम् इति उपदेशः अस्यां शतकमध्ये कृतम् अस्ति ।

कविना सुलभभाषाशैल्याः उपयोगः कृतः अस्ति । विविधानां अर्थालंकाराणां, छंदानां तथा वृत्तानाम् उपयोजनं कृत्वा काव्यस्य गेयता उत्तमा कृता अस्ति । एकस्मिन् ग्रंथे एव बालतरूणवृध्दानां कृते मार्गदर्शनकारकः एषः एकः एव ग्रंथः संस्कृतसाहित्ये दृश्यते । उत्तमा शब्दरचना, तथा शब्दकौशल्यम्, व्यावहारिकं, नैसर्गिकं च निरीक्षणं, च तेषां उचितस्थानेषु प्रयोगकरणम् एतद् महत्वपूर्णं वैशिष्ट्यं अस्मिन् ग्रंथे दृश्यते । विविध विश्वविद्यालयेषु संस्कृतभाषायाः अभ्यासक्रमे एतस्य ग्रंथस्य समावेशः कृतः अस्ति ।

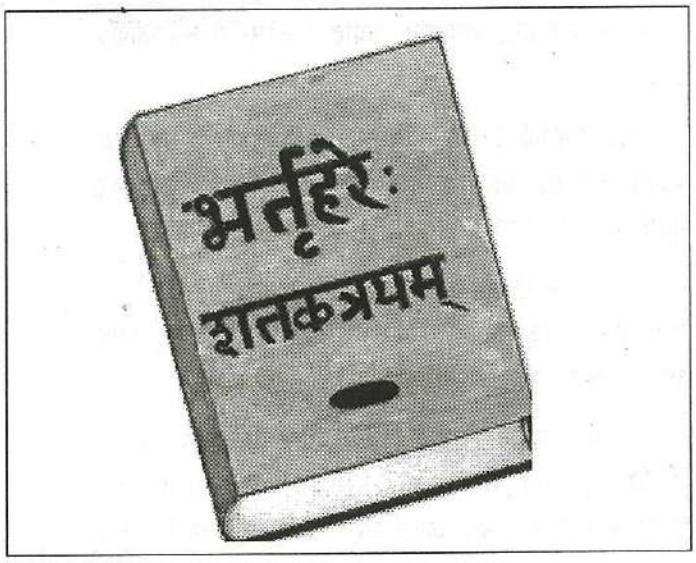

❖ ❖ ❖ ❖

।। यांनी गाजविली विविध क्रीडांगणे ।।

जागतीक आंतरराष्ट्रीय बेल्ट रेसलिंग स्पर्धेतील क्षण

कु.आरती गवळी
रौप्यपदक विजेती

कु.प्रियांका काकडे
कास्यपदक विजेती

कु.माधवी मांडवे
सहभागी खेळाडू

कु.हर्षदा पाटील
सहभागी खेळाडू

अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ खेळाडू

कु.प्राजक्ता जाधव
कुस्ती-सहभाग

योगेश जाधव
व्हॉलीबॉल सहभाग

फय्याज शेख
शरीरसौष्ठव सहभाग

सागर पाटील
बास्केटबॉल सहभाग

चेतन सुर्यवंशी
सॉल्टबॉल सहभाग

शिवाजी विद्यापीठ क्रीडास्पर्धा खेळाडू

दिग्विजय शिंदे
बास्केटबॉल सहभाग

विक्रम थोरात
बास्केटबॉल सहभाग

रोहित कांबळे
बास्केटबॉल सहभाग

अभिजीत काशिद
बास्केटबॉल सहभाग

राजकुमार सावंत
खो-खो सहभाग

अशोक चव्हाण
व्हॉलीबॉल सहभाग

धीरज तुपे
व्हॉलीबॉल सहभाग

अजिंक्य कुरकुटे
व्हॉलीबॉल सहभाग

कु.दिपीका पवार
क्रिकेट सहभाग

कु.सुजाता धामणकर
क्रिकेट सहभाग

नासिर शेख
क्रिकेट सहभाग

सचिन पवार
वेटलिफ्टींग सहभाग

जयदीप मोहिते
कुस्ती सहभाग

कु.कविता पाटील
ॲथलेटिक्स सहभाग

आदित्य चांदोरकर
बॉक्सिंग सहभाग

कु.फरहीन मुल्ला
क्रिकेट सहभाग

सचिन खोचरे
खो-खो सहभाग

राष्ट्रीय खेळाडू

प्रशांत पवार
ॲथलेटिक्स सहभाग

कु.निता चव्हाण
ॲथलेटिक्स सहभाग

सम्राट पवार
वेटलिफ्टींग सहभाग

सुनील राठोड
बेल्टरेसलिंग सहभाग

राज्यस्तरीय खेळाडू

कु.धनश्री मोंढे
कुस्ती सहभाग

कु.निलम पाटील
कुस्ती सहभाग

प्रसाद चौगुले
तायक्वांदो सहभाग

आंतरराष्ट्रीय बेल्टरेसलिंग स्पर्धेतील खेळाडूंचे स्वागत करताना
प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने, प्रा.संतोष भुजबळ

शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत विभागीय कुस्ती स्पर्धेचे उद्घाटन करताना
महाराष्ट्र केसरी पैलवान **मा.आप्पासाहेब कदम**

।। यांनी गाजविली क्रीडांगणे ।।

बॅडमिंटन संघ : सातारा झोनल स्पर्धेमधील खेळाडूंचे समवेत
प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने, जिमखाना विभाग प्रमुख **प्रा.संतोष भुजबळ**

हॉलीबॉल संघातील सातारा झोनल स्पर्धेतील विजेत्या खेळाडूंचे समवेत **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने**

वार्षिक क्रीडा पारितोषिक वितरण समारंभात
प्रास्ताविक करताना जिमखाना विभाग प्रमुख **प्रा.संतोष भुजवळ**

वार्षिक क्रीडा पारितोषिक वितरण समारंभात
मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुणे सिनेनाट्य **अभिनेते मा.राहूल सोलापूरकर**

।। ज्युनिअर कॉलेज : जागतिक आंतरराष्ट्रीय बेल्टरेसलींग स्पर्धेतील यश व खेळाडू ।।

राष्ट्रीय खेळाडू

कु.कोमल पाटील कास्यपदक | **कु.ऐश्वर्या पाटील** सहभाग | **कु.प्रणाली नवाळे** वेटलिफ्टिंग रौप्य पदक | **ओंकार देशमुख** व्हॉलीबॉल सहभाग | **साबिर मोमीन** चायक्रांदो सुवर्ण | **ओंकार ढेरे** जलतरण सहभाग | **कु.सारिका डांगे** मुईथाई सहभाग

राज्यस्तरीय खेळाडू

अभिनंदन सावंत मुईथाई सहभाग | **आशिष पाचपुते** रस्सीखेच सहभाग | **कु.इंद्रायणी जोशी** रस्सीखेच कास्यपदक | **वैभव पवार** मैदानी स्पर्धा सहभाग | **सागर यादव** मैदानी स्पर्धा सहभाग | **अक्षय घार्गे** सायकल पोलो सहभाग | **विजयसिंह राजेभोसले** सायकल पोलो सहभाग | **अक्षयकुमार हुलवान** तायक्रांदो सहभाग

कु.राजश्री माने थ्रोबॉल सहभाग | **सुरज देसाई** मैदानी स्पर्धा सहभाग | **कु.पल्लवी थोरात** किक बॉक्सिंग सहभाग | **अभिजीत पारगांवकर** रस्सीखेच सहभाग | **कु.माधुरी सावंत** सिकई आर्टस सहभाग | **कु.प्रज्ञा भिसे** सिकई आर्टस सहभाग | **गणेश रैनाक** तलवारबाजी सहभाग | **कु.मोनिका पाटील** वुशू सहभाग | **कु.स्नेहल साळुंखे** कुस्ती विभागीय सहभाग

।। राष्ट्रीय सेवा योजना ।।

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर हणबरवाडी (ता.कराड)
उदघाटन प्रसंगी मार्गदर्शन करताना **प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने**

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर हणबरवाडी समारोप प्रसंगी
बोलताना मान.सचिव सो **डॉ.अरविंद बुरुंगले**

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर हणबरवाडी श्रमदान करताना
स्वयंसेवक विद्यार्थी

विशेष श्रमसंस्कार शिबीरात वृक्षारोपण करताना
स्वयंसेवक विद्यार्थी

१ डिसेंबर : 'जागतिक एड्स दिन जनजागृती रॅली'
सोबत स्वयंसेवक व **प्रा.एस.एस.नांगरे** (ज्युनिअर विभाग)

एड्स जनजागृती रॅली : सहभागी ज्युनिअर विभाग स्वयंसेवक विद्यार्थिनी

मातीचे गणपती तयार करण्याच्या कार्यशाळेत प्रात्यक्षिक
दाखविताना कलाशिक्षक **श्री.एस.एस.कांबळे** (कराड)

रक्तदान शिबीरप्रसंगी एन.एस.एस. **प्रमुख प्रा.डॉ.बी.जे.पाटील, प्रा.एस.टी.साळुंखे, प्रा.एस.एस.नांगरे** व राष्ट्रीय सेवा योजनेचे विद्यार्थी

।। मनोरंजन, सहल, चित्रकला, व्यंगचित्रे फोटो व पेंटीग ।।

'होस्टेल डे' कर्मवीर विद्यार्थी वसतीगृह 'मूक अभिनय'
सांस्कृतिक कार्यक्रम सादर करताना विद्यार्थी

समाजशास्त्र विभाग : बी.ए.३
वेंगुर्ला कातकरी आदिवासी अभ्यास सहल

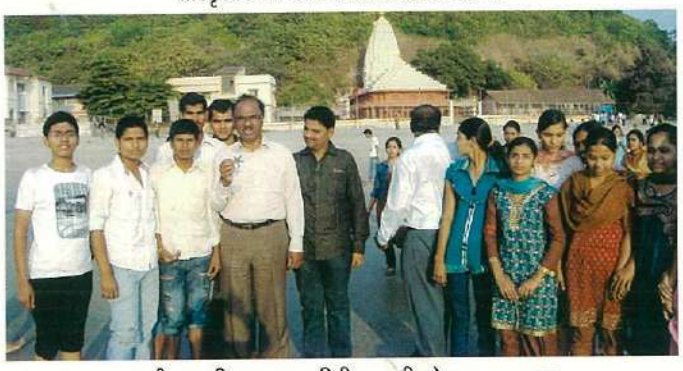

प्राणीशास्त्र विभाग : रत्नागिरी गणपतीपुळे अभ्यास सहल

भूगोल विभाग : मुरुड-जंजिरा किल्ला शैक्षणिक सहल

पेन्सिल स्केच
कु.चारुलता कदम बी.एस्सी.३

पेन्सिल स्केच
कु.निलम देशमुख १२ वी कला

पेंटींग
अभिजीत पाटोळे १२ वी विज्ञान

फोटोग्राफी
भिमराव माळी बी.ए.३ इंग्रजी

प्रतिबिंब

"आकाशाचं मन कळत नाही
वारा होऊन मुक्त झाल्याशिवाय
प्रकाशाच्या देवळात जाता येत नाही
दिवा होऊन भक्त झाल्याशिवाय
म्हणून थोडसं हे वारेपण आणि दिवेपण
जिराईत अक्षरांनी

कुसुमाग्रज

विभागीय संपादक
प्रा.सौ.विजया थोरात प्रा.प्रदीप नलवडे
प्रा.अनिल सुर्यवंशी प्रा.सौ.संगीता जाधव

प्रतिबिंब : पदवीपूर्व व पद्व्युत्तर स्तरावर अध्ययन करणाऱ्या विद्यार्थ्यांचा साहित्यिक अविष्कार

१)	अस्तित्व 'स्त्री' चे	वैचारिक	कु.प्रियांका पवार	११ वी कला	९०
२)	साया	कविता	कु.हर्षदा पाटील	एम.ए.२	९१
३)	होस्टेल लाईफ	कविता	कु.धनश्री कडव	११ वी विज्ञान	९१
४)	'स्त्री' चे 'दशा'वतार	वैचारिक	कु.धनश्री घाडगे	एम.ए.१	९२
५)	स्वप्न	कविता	अभिजित पारगांवकर	११ वी कला	९३
६)	'साकेत' की उर्मिला	संशोधनकर	कु.हर्षदा पाटील	एम.ए.२	९४
७)	विज्ञानाची प्रगती पण जीवनमूल्यांचा ऱ्हास	वैचारिक	ओंकार कचरे	११ वी विज्ञान	९५
८)	फॅशन	कविता	कु.सायली जाधव	१२वी एम.सी.व्ही.सी.	९६
९)	महिलांचे हक्क व जाणिवा	वैचारिक	कु.वैशाली साळुंखे	एम.ए.१	९७
१०)	सार्वजनिक जीवनातील भ्रष्टाचार व त्यावरील उपाय	वैचारिक	कु.सुप्रिया चव्हाण	एम.ए.१	९९
११)	Only For You	Poem	Miss Ashwini Hajare	M.A.II	१०१
१२)	Coursed Women	Literary	Shivaji Uthale	M.A.II	१०२

अस्तित्व 'स्त्री'चे

वैचारिक

कु. प्रियांका पवार, ११ वी कला

मनाने सुंदर, बुद्धिने चलाख आणि आई, मुलगी, सून यांची भूमिका सरसपणे पार पाडणारी, वेळीच प्रेमाने बोलणारी, समजून घेणारी आणि प्रसंगी दुर्गेचे रूप धारण करून वाघिणीसारखी पंजा मारून संकटांना तोंड देणारी, प्रेमाची मूर्ती असणारी, गर्जना करणारी एक प्रतिमा म्हणजेच 'स्त्री'.

स्त्री जन्म म्हटलं तर मुलीच्या जन्माआधीच तिच्या अस्तित्वावर प्रश्न उठवले जातात या आधुनिक युगातही काही ठिकाणी अज्ञानी, अडाणी लोकांमध्ये मुली म्हणजे पाठीवरचे ओझे मानतात व तिच्या जन्माआधीच तिच्या प्राणांशी खेळतात. चुकून मनात नसतानाही तिला जन्म दिला, तर तिचा उपयोग घरकाम, शेतकाम करून तिच्या इच्छांची मुस्कटदाबी केली जाते. आणि तिच्या स्वप्नांचा चुरा करतात. तिच्या आशा, आकांक्षा दबल्या जातात आणि ''जो आशेचा गुलाम होतो, तो सर्व जगाचा गुलाम होतो.'' परंतु अलिकडे ही स्थिती बदलताना दिसत आहे.

आज भारताच्या राष्ट्रपती 'प्रतिभा देवीसिंह पाटील' आहेत. व वैशिष्ठ्य म्हणजे त्या एक 'स्त्री'च आहेत ना ? स्त्री असून ती देशाचा कारभार चालवत आहेत. यावरून नारी शक्तीचा प्रत्यय येतो. 'मदर तेरेसा' ही पण एक स्त्रीच; पण स्वत:चा विचार न करता त्यांनी गरीब, लाचार अशा लोकांना आपल्या सेवेने संतुष्ट केले. त्यांना १९८० चा 'भारतरत्न' पुरस्कार मिळाला. आज कोणत्या क्षेत्रात स्त्रीचे प्रभुत्व नाही असे कोणतेही क्षेत्र उरलेच नाही. कल्पना चावला, सुनिता विल्यम्स या उत्तुंग महत्वाकांक्षी महिला यांनी तर गगनाला स्पर्श केला आहे. पुरूषांच्या प्रभुत्वाबरोबर आपले अस्तित्व साध्य करण्यास यांचे कार्य व ध्येय पुरेसे आहे. गायनामध्ये पुरूषांबरोबर पाऊल टाकणाऱ्या, भारताची गानकोकीळा लता दिदी म्हणजेच लता मंगेशकर तसेच आशा भोसले, उषा व अलिकडे अलिशा, सुनिधी यांनीही बाजी मारली आहे.

भारतच काय अमेरिका, इंग्लंड मधील राणी व्हिक्टोरियाने आपले अधिपत्य इंग्लंडवर गाजविले आहे. त्याचप्रमाणे आजच्या सन २०११-२०१२ च्या मंत्रीमंडळात ममता बॅनर्जी, अंबिका सोनी, शैलेजा, अश्विनी कुमार तसेच ममता बॅनर्जी यांनी राजकारणात स्थान प्राप्त केले आहे. तसेच तमिळनाडू, उत्तरप्रदेश यांवर नियंत्रण ठेवणाऱ्या जयललिता, मायावती याही स्त्रियाच आहेत. या सर्व स्त्रिया आपले पद, अधिकार, कर्तव्य याकडे आपले सर्व तन-मन-धन अर्पण करूनही आपल्या एक आई, पत्नी, सून, सासू अशा अनेक भूमिका पार पाडत असते. घराचे घरपण राखण्याचे मोठे कार्य स्त्रीच निभवते. सावित्रीबाई फुल्यांनी अपमान सहन करून स्त्री शिक्षणाचे कार्य केले. त्यामुळे अलिकडे स्त्री शिक्षणाचा प्रसार झाला.

वंशाला दिवा हवा म्हणून लोक मुलांचा जन्म महत्वाचा मानतात. व मुलीच्या जन्मानंतर तिला नकुसा (नकोशी असलेली) असे नाव ठेवत असत. परंतु पित्याची गरीबी लपविणे मुलाला जमत नाही. आपल्या परिस्थितीची जाण मुलींना चांगलीच असते. घरची परिस्थिती जरी बिकट असली तरी आपल्या इच्छांना दाबून, मनात दु:ख असूनही चेहऱ्यावर न दाखवता घराला विकासाच्या वाटेवर आणण्याचा प्रयत्न मुली सतत करत असतात. मुलगी जेव्हा जन्माला येते तेव्हा ती आपले सर्वस्व घरासाठी अर्पण करते. त्यांच्या अडचणीच्या काळात, वाईट प्रसंगी सहानुभूतीचा हात देत असते. मुलगी लग्न होवून सासरी जाते तेव्हा पतीच्या दु:खात साथ देत असते. प्रत्येक सुख-दु:खात मुली घराला बरोबरीची साथ देतात.

स्त्रीला शिक्षणाचे महत्व गवसले आहे. त्यामुळे घरात पत्नीची भूमिका पार पाडून पतीची सेवा करून, सासू सासऱ्यांचा विश्वास मिळवून पुरूषांच्या खांद्याला खांदा लावून स्त्री काम करत असते. अशा सर्वगुणी स्त्री

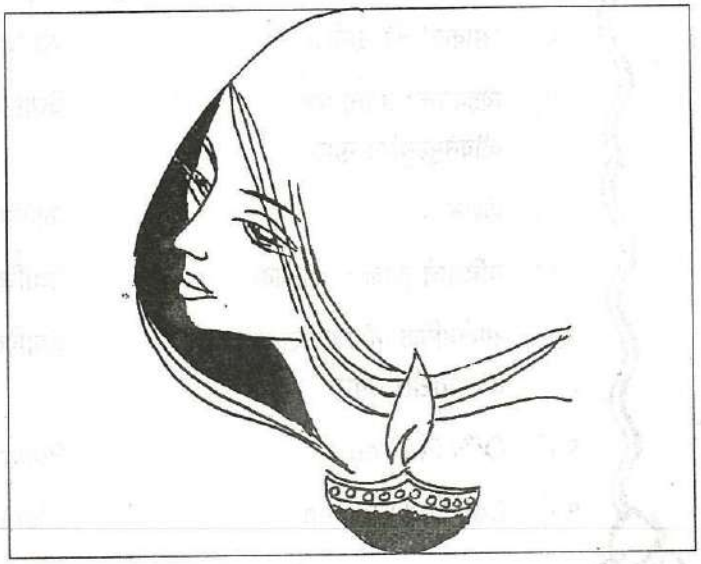

जातीला जगात येताना तिच्या जन्मावर प्रश्न का उठवावेत ? मुलगा जितके कुटुंबाचे पालन करू शकतो, वडिलांना मदत करतो, त्याच जोमाने स्त्री सुद्धा घर सांभाळू शकते. वडिलांना पूर्वी मुलीला हुंडा द्यावा लागत होता. त्यासाठी वडिलांना कर्जबाजारी व्हावे लागे. हे एक मुलीला जन्म न देण्याचेच कारण होते. परंतु हुंडा पद्धत ही समाजातील लोकांनी निर्माण केली होती. यात स्त्रीचा काहीच दोष नव्हता. परंतु तिही परिस्थिती नाहीशी होत आहे. स्त्रियांनी आपले अस्तित्व सिद्ध केले आहे. मुलीला घरी यायला उशीर झाला तर घरात सर्वजण रागावतात. त्यासाठी ती याचा विचार करून लवकर घरी पोहोचते. तरीपण स्त्रीला मर्यादा का ? मर्यादा हव्या पण विश्वास आणि स्वाभिमानाला तडा ती जावूच देत नाही. कारण तिला परंपरा, मर्यादा यांची कल्पना असते. त्यामुळे नारीला दुबळे समजणे आता कुणालाही जडच जाणार आहे.

या सर्वच कारणामुळे स्त्रीभृण हत्या थांबवण्यासाठी सरकार प्रयत्नशील आहे. याला सर्वांनी हातभार लावला पाहिजे. स्त्री जरी पूर्णत: स्वतंत्र झाली, तरी तिला आपली संस्कृती जपण्याची भावना असतेच. समाजात ती किरण बेदी असली तरी घरात सुगरण होवून घरांच्या परंपरांचा ती विचार करते. म्हणूनच जर स्त्रीला पाठींबा दिला तर देशाचा विकास नक्की आहे. म्हणले जाते, ''पुरूषांच्या यशामागे स्त्रीचाच हात असतो.'' त्यामुळे स्त्रीला कमी न समजता तिचे अस्तित्व टिकविण्यासाठी स्त्रीभृण हत्या रोखणे अशा योजनांना सर्वांनी हातभार, प्रतिसाद दिला पाहिजे. हे सर्व लिहिणारी मीही एक नारीच आहे. भावी स्त्रीही आहे. आणि याचा मला सार्थ अभिमान आहे. आणि हाच अभिमान सर्वांनी मनात ठेवावा असे मला वाटते. व मुलींनी स्वत:ला कमी न समजता ध्येयपूर्तीमागे धावावे आणि स्वत:वर विश्वास ठेवावा. म्हणूनच स्वत:वर पूर्ण विश्वास असणाऱ्या स्त्रीवरती सर्वांनी विश्वास ठेवून तिच्या अस्तित्वाला मान्यता द्यावी.

'नको नकोशी ती आता हवी हवीशी
वंशाच्या दिव्यापेक्षा पणती बरी''

❖ ❖

साया

कर्मवीर जी तुम हो साया, कर्मवीर जी तुम हो साया,
ज्ञानदीप जीवन में जलाया, अज्ञान का अन्धेरा हटाया ।
शिक्षा देकर छात्रोंको आगे बढ़ाया,
कर्मवीर जी तुम हो साया ।।

तुम ही हमारे जिने के अंग
तुमने लड़ी शिक्षा की जंग ।
श्रम का बदला शिक्षा में लौटाया,
कर्मवीर जी तुम हो साया ।।

मंत्र तुम्हारा स्वावलंबन
करेंगे हम तुम्हे ही वंदन ।
जनता को तुमने पढ़ाया
कर्मवीर जी तुम हो साया ।।

कार्य तुम्हारा बहुत बड़ा है,
तभी रयत का भवन खड़ा है ।
इसिलिए ही हमने तुमको याद किया,
कर्मवीर जी तुम हो साया ।।

कु. हर्षदा पाटील
एम.ए. २ हिंदी

❖ ❖

होस्टेल लाईफ

साध्या, मुक्या, भाबड्या कळ्यांना
इथे ना आधार कोणाचा
येथून उमलून बाहेर पडायचे
ऊन, वारा, पाऊस एकटेच सोसायचे
भावनांना जपत कर्तव्य पार पाडायचे
प्रेमळ आठवणींनी डोळे हळूच टिपायचे.
आपले अश्रू आपल्यापाशीच ठेवायचे
खूष आहे तुमचे पिल्लू असे उगीचच कळवायचे.
इथे दु:खात असले तरी सुखी असल्याचे भासवायचे
माणुसकीच्या नात्याने जरा जपून वागायचे
अभ्यासाच्या जीवनातून कधीतरी बाहेरच्या दुनियेत डोकवायचे.
विश्वातील आसमंतात आपले स्वत्व ओळखायचे
हळूच अश्रूंना बांध घालून प्रयत्न करत जगायचे.
आठवणी आल्यातरी मनाशीच बोलायचे
उत्तुंग शिखर गाठण्यासाठी हे सर्व करायचे.
इथेच अनुभवाचे बोल घ्यायचे
इथेच अलौकिक यश मिळवायचे
आणि यालाच यशस्वी होस्टेललाईफ म्हणायचे.

कु. धनश्री कडव
११ वी विज्ञान

स्त्री चे 'दशा'वतार

वैचारिक

कु. धनश्री घाडगे, एम.ए. २

मनुस्मृतीपासून जागतिकिकरणार्यंत स्त्री 'वस्तू'च

मनुस्मृतीसारखे विकृत पुस्तक जगभरात अन्यत्र कोठेही लिहले गेले नाही. राक्षसी शक्तीचा दैवी शक्तींनी नाश केल्याच्या कथा जगभरात लिहल्या गेल्या. मात्र स्त्रिया आणि दलितांना जात्याच पापी ठरवून त्याचे दमन कसे करायचे, याची 'नियमावली' सांगणारा ग्रंथ शोधून सापडणार नाही. दुसऱ्या अर्थाने 'वाईट कसे वागावे' हे सांगणाराच तो ग्रंथ आहे. तेव्हापासून आज आपण जागतिकीकरणाऱ्या उदारीकरणाच्या काळापर्यंत येऊन ठेपलो. पण स्त्री पूर्वी ही वस्तूच होती आणि आताही वस्तूच आहे. शोषणाची जातकुळी बदलली असली तरी शोषण कायम आहे.

जीवशास्त्रातील संशोधनानुसार 'मेल ईज अ विकर सेक्स' पुरूष कमकुवत असतो, तर स्त्रीची जन्मजात अंगभूत शक्ती फार मोठी असते. जगभरात एक हजार मुलींमागे साडे नऊशे मुली जन्माला येतात आणि सामान्य स्थितीत त्या सर्वच्या सर्व जीवंत राहतात. निसर्गानेच स्त्रिला घडवताना जिद्दी आणि चिवट घडवले आहे. हालाखीत जगणारी स्त्री ही आपल्या शरीरातील पोषक द्रव्ये घेऊन पोटात बाळाला वाढवते. प्रसुती वेदनांची तुंलना तर विज्ञानानेच मृत्यूसमयी होणाऱ्या वेदनेशी केली आहे. अशा या शक्तीशाली समाजघटकांची संख्या जगात निम्मी असून ही स्त्रियांचे अंगभूत शक्तीला निर्णय प्रक्रियेच्या आसपास आज ही फिरकू दिले जात नाही.

बायकांना 'लग्न' नावाच्या घटनेनंतर नाव आणि गाव हे दोन्ही सोडावे लागते. तेव्हा त्यांची मानसिकता कशी होत असेल याचा विचार केला आहे कोणी ? एका अर्थी हे विस्थापनच नाही का ? तरी ही ती नव्या जागी येते तिथली जीवनपद्धती आत्मसात करण्याचा प्रयत्न करते. चिवटपणे जीवनसंघर्ष करत राहते.

स्त्रियांचा हा चिवटपणा जेव्हा जेव्हा निर्णय प्रक्रियेत राजकीय प्रक्रियेत दिसून आला तेव्हा तेव्हा पुरूष सत्ताकाने डोके वर काढल्याचे दिसते. एकीकडे महिलांना आरक्षणे दिली गेली. आणि दुसरीकडे खाजगीकरण आणि जागतिकीकरणाने सर्व प्रकारची आरक्षणे काढून घेतली. कोणत्याही सामाजिक आर्थिक बदलाचा पहिला घाला स्त्रियांवरच पडतो. एकीकडे शिक्षणाचे सार्वत्रिकरण-सक्तीचे मोफत शिक्षण अश्या घोषणा करायच्या आणि दुसरीकडे शिक्षणाचे वेगाने खाजगीकरण करायचे 'परवडेल तरच शिक्षण घ्या' या न्यायाने मग कुटुंबातील मुले शिकत राहतात आणि मुली शाळेबाहेर फेकल्या जातात.

चांगले आत्मसन्मानपूर्वक जीवन जगण्यासाठी पैसाच लागतो. आणि स्त्रीची तेवढी पत निर्माण होऊ दिली गेली नाही. जागतिकीकरणाच्या काळात महिला आधुनिक झाल्याचे सांगितले जाते. मात्र तिचे फक्त पोषाख आधुनिक झाले असून विचार आधुनिक कधी होणार ? हा खरा प्रश्न आहे.

स्त्रियांसमोर असणाऱ्या चार प्रमुख आव्हानांपैकी सर्वात महत्वाचे म्हणजे अस्तित्वाचा प्रश्न. जागतिकीकरणाने, तंत्रज्ञानाचा महापूर आला. आणि त्याने सर्व प्रथम स्त्रिभ्रूण गिळला. देशभरात दरवर्षी सहा लाख मुली गायब होत आहेत. सोनोग्राफी यंत्रे मुलींचा कर्दनकाळ ठरली आहेत. ही वैद्यकीय क्षेत्रातील 'संघटीत गुन्हेगारी' असून दीड हजार कोटीची वार्षिक उलाढाल असलेल्या या व्यवसायात ३६ ते ४० हजार डॉक्टर सामील झाले आहेत. दर दिवशी दीडशे तर दरवर्षी ५० हजार मुली गर्भात मारल्या जात आहेत. १० वर्षापूर्वी साडेचार हजार असलेली सोनोग्राफी मशीनची संख्या आता आठ हजारावर पोहोचली आहे. यापैकी ७६ टक्के मशीन

गर्भ लिंग चाचण्यांच्या साठी वापरली जातात. म्हणजे फुले, आंबेडकरांचे नाव घेणारा महाराष्ट्र खऱ्या अर्थाने पुरोगामी नाहीच !

शारीरिक, मानसिक, भावनिक अशा सर्व बाबींमध्ये स्त्री आज असुरक्षित आहे. तिच्या या असुरक्षिततेची दखल घेतली जात नाही. हुंड्यासाठी झालेला 'खून' हा खून न ठरता तो हुंडाबळी ठरतो. क्राइम रिपोर्टर्ससुद्धा या गुन्ह्याला इतर गुन्ह्यासारखे मानत नाहीत. पुरूषांमध्ये शरीरकष्टाचे काम करणाऱ्या स्त्रिला पुरूषांइतका रोजगार मिळत नाही. असंघटीत मजुरांमध्ये ५० टक्के स्त्रिया आणि लहान मुले आहेत. त्यांना कोणत्याही प्रकारचे संरक्षण नाही. अनेक ठिकाणी स्त्रिया कमी हजेरीवर जोखमीचे काम करतात.

अलिकडच्या काळात स्त्रियांमध्ये राजकीय भान आले आहे. मात्र जे मिळाले असे दाखवले जाते ते खऱ्या अर्थाने मिळवणे हे दुसरे महत्वाचे आव्हान आहे. तिला मिळणारे आरक्षण ही मात्र केवळ फोडणी ठरत आहे. पदार्थ तयार करण्यापूर्वीची पूर्व तयारी केली जात नाही. किंबहुना ती जाणीव पूर्वक करून दिली जात नाही. महिलांनी सत्तेवर येताना महिलांचे प्रतिनिधीत्व करणे अपेक्षित आहे. महिलांच्या प्रतिनिधींना आधी महिलांच्या प्रश्नांची माहिती आणि सखोल अभ्यास असणे गरजेचे आहे. महिलांसाठी केवळ आरक्षण देऊन चालणार नाही. आपण पाहतो सुशीलकुमार शिंदे नंतर प्रणिती शिंदे प्रतिनिधीत्व करतात. शरद पवारांपाठोपाठ सुप्रिया सुळे राजकारणात येतात. आज वर्षा गायकवाड महिला आणि बालकल्याण मंत्री असून ही काय स्थिती आहे ? महिला आयोगाला चार वर्ष अध्यक्ष नाही. जाहीर झालेल्या महिला धोरणाचा अद्याप पत्ता नाही. महिला आर्थिक विकास महामंडळाला आर्थिक पुरवठा नाही.

कामाच्या ठिकाणी होणाऱ्या स्त्रियांच्या लैंगिक शोषणाविरूध्द सूचना देऊनही एखाद्या कार्यालयात सूचना अंमलात येत नसतील तर तो सर्वोच्च न्यायालयाचा अवमानच आहे. किती कार्यालयांमध्ये या सूचना अंमलात आणल्या जातात.

मालमत्तेवर स्त्रिचे नाव आपोआप का लागू नये. त्यासाठी तिला अर्ज का करावा लागतो. असा अर्ज करणाऱ्या स्त्रिला तिचा नवरा म्हणतो, 'तू माझ्या मरणावरच टपली आहेस.' तिच्या घरात भांडणे लागतात. थोडक्यात स्त्री जन्माचे स्वागत व्हावे असे वातावरण निर्माण होऊच नये अशी व्यवस्थित, खबरदारी चहूबाजूने घेतली जात आहे. वातावरण असे गढूळ असेल तर स्त्री जन्माचे स्वागत होणार तरी कसे ? आणि स्त्रीला पुरूषांबरोबर योग्य दर्जा मिळणार तरी कसा का अजून वाट पहायची आपणाला पुढे हक्क मिळतील म्हणून एखाद्या स्त्री उध्दारकाची !

❖ ❖ ❖ ❖

स्वप्न

अंगवळणी पडलय
मन मारून जगणं
हेच आपलं नशीब
असं स्वत:ला समजावणं

अधोरेखित झालंय
प्रयत्न असफल होणं
यशाने हुलकावणी देता
पराभवान नाऊमेद होणं

असंच घडतयं अधिकारापासून
वंचित राहणं

हक्क बाजूला ठेवून
कर्तव्यात झोकून देणं

वारंवार जाणवतय
जीवन अवघड असणं
दुसऱ्याला जे सहजसाध्य
ते आपल्याला दुरापास्त वाटणं

तरीही ठरवलय
जीवनसंघर्षात हार न मानणं
काटेरी वाटेवरून चालताना
गुलाब उमलण्याचं स्वप्न पहाणं.

अभिजित पारगांवकर
११ वी कला

'साकेत' की उर्मिला

संशोधनपर

कु. हर्षदा पाटील, एम.ए. २

'साकेत' मैथिलीशरण गुप्त द्वारा रचित रामकथा पर आधारित महाकाव्य हैं जिसमें कवि ने अयोध्या का उपेक्षित पात्र उर्मिला को केन्द्र में रखकर कथावस्तु का निर्माण किया है । 'साकेत' में कुल मिलाकर बारह सर्ग है । नवम् सर्ग में उर्मिला का विरह-वर्णन कवि ने बड़े मनोयोग से किया है । उर्मिला महाकाव्य की नायिका है । उर्मिला का मूल रूप भले ही किसी प्रकार का रहा हो पर 'साकेत' में गुप्तजी ने जिस उर्मिला की सृष्टि की है, वह दिव्य सौन्दर्य की प्रतिमा है, तथा कवि की कल्पना का संस्पर्श पाकर विनोदशील एवं हास-परिहासमयी भोलीभाली, सुकुमार हृदया पत्नी के रूप में सामने आती है ।

'साकेत' की पूरी कथा उर्मिला को केन्द्र में रखकर लिखि गयी है । उर्मिला, सीता, मान्डवी और श्रृतकीर्ति ये चारों बहने है किन्तु इन सबमें उर्मिला अत्याधिक सुन्दर है । 'साकेत' के नवम् सर्ग में कवि ने उर्मिला के बचपन एवं युवा जीवन की यथार्थ झाँकी इस गीत में प्रस्तुत की हैं :

''जीवन के पहले प्रभात में आंख खुली जब मेरी ।''

निस्सन्देह उसका बचपन सरस एवं मधुर भावनाओं से युक्त रहा और युवावस्था विरहवेदना से युक्त रही । वह जानती है कि जीवन में 'फिर प्रभात होगा' । लक्ष्मण जो उर्मिला का पति है, वह उसे छोड़कर चौदह वर्ष तक राम के साथ वनगमन के लिए निकला है ।

कवि ने षट ऋतु में उर्मिला का विरह वर्णन करके उसके त्याग, कर्तव्य और संयम की अद्वितीयता का परिचय दिया है । उर्मिला जब लक्ष्मण को चित्रकूट में अचानक मिलती है तब लक्ष्मण उसे देखकर घबरा जाते हैं । तब उसने जो पंक्तियाँ कही है वे उसकी वेदना एवं महानता दोनों को एक साथ व्यक्त करती है :

''मेरे उपवन के हरिण आज वनचारी
मे बांध न लूंगी तुम्हें तजो मय भारी ।''

विरहिणी उर्मिला को काम भावना भी सता रही है । वह कामदेव से कहती है कि मैं तो अबला हूँ और वियोग व्यथा से पीड़ित हूँ । वह कहती है :

''मुझे फूल मत मारो
मैं अबला बाला वियोगिनी कुछ तो दया विचारो ।
होकर मधु के मीत मदन पटु तुम कटु गरल न गारो ।
मुझे विकलता तुम्हें विफलता ठहरो श्रम परिहारो ।''

उर्मिला एक आदर्श पत्नी है । वह अपने पति से नाराज नहीं है । वे कहती है :

''पति ही पत्नी की गति है ।''

इसप्रकार, उर्मिला एक पुत्री, सीता की बहन, दशरत की बहू और आदर्श पत्नी तथा एक स्वाभिमानी स्त्री के रूप में नजर आती है ।

संक्षेप में कहा जा सकता है कि 'साकेत' की उर्मिला गुप्त जी की कल्पना से निर्मित ऐसा नारी चरित्र है । जिसने उर्मिला के परंपरागत चरित्र को एकदम बदल दिया है । पाठकों को उर्मिला से पूर्ण सहनुभूति उत्पन्न हो जाती है और वे उसकी मर्म व्यथा से पूर्णत: परिचित भी हो जाते है ।

❖ ❖ ❖ ❖

विज्ञानाची प्रगती पण जीवनमूल्यांचा ऱ्हास

वैचारिक

ओंकार कचरे, ११ वी शास्त्र

''जपानमध्ये हिरोशिमा, नागासाकीवर बॉंब फेकणाऱ्या व्यक्तीने जेव्हा बॉंबहल्ल्यानंतरच्या जपानची दुर्दशा पाहिली तेंव्हा त्याचे हृदय पिळवटून निघाले. तिथे निघणारा धूर, भडकणारी आग व तेथील माणसांच्या आर्त किंकाळ्या, आक्रोश पाहून ती व्यक्ती घाबरून गेली. त्याच्या मनामध्ये विचार आला, हे कृत्य करताना माझ्या मनामध्ये थोडेही प्रेम, दया व करूणा कसे उत्पन्न झाले नाही ? हे कृत्य माझ्या हातून होण्यापेक्षा मी जन्मलोच नसतो तर किती बरे झाले असते ? एवढेच नव्हे तर अणुबॉंब तयार करणाऱ्या शास्त्रज्ञानेही असाच विचार केला की, जर मी या अणुबॉंबचा शोध लावला नसता, तर इतका विध्वंस झाला नसता. याचाच अर्थ त्यांनीही मान्य केले आहे की, विज्ञानाच्या प्रगतीमुळेच जीवनमूल्यांचा ऱ्हास होतो आणि हे एक वास्तव सत्य आहे.

या संपूर्ण जगात भारतीय संस्कृती व जीवनमूल्ये श्रेष्ठ आहेत. तथापि, आज विज्ञानाच्या प्रगतीमुळेच भौतिक सुखाच्या स्वार्थापोटी, भौतिक सुखाचे उच्च शिखर गाठणारा माणूस नैतिक जीवनमूल्यांच्या दृष्टीने पाताळात गेला आहे. जीवनमूल्ये म्हणजे आध्यात्मिक व नैतिक मूल्यांची जोपासना. प्रेम, दया शांती, देशप्रेम, बंधुभाव, सद्वर्तन, सद्विचार इतरांच्या सुखदुःखात सहभागी होण्याची विशाल व्यापक वृत्ती होय. परंतु आज विज्ञानाच्या प्रगतीमुळे या जीवनमूल्यांचा ऱ्हास झालेला दिसून येतो.

पूर्वीच्या काळी वैज्ञानिक प्रगती नसतानाही जीवनमूल्ये जोपासली जात होती. श्रावणबाळाने कावडीतून आपल्या आई-बाबांना काशी यात्रेला नेले होते. पण आज वैज्ञानिक प्रगतीमुळेच टि.व्ही., फ्रीज, वॉशिंग मशीन सारख्या भौतिक सुख देणाऱ्या वस्तू ठेवायला घरात जागा नाही म्हणून आजचे आधुनिक श्रावणबाळ आपल्यावर जीवापाड प्रेम करणाऱ्या आईवडिलांना वृद्धाश्रमात पाठवत आहेत. याचाच अर्थ वैज्ञानिक प्रगतीमुळे प्रेम, दया, आपुलकी व संस्कार या जीवनमूल्यांचा ऱ्हास होत आहे. आज मनुष्य पक्षाप्रमाणे आकाशात उडायला शिकलाय. माशाप्रमाणे पोहायला शिकलाय, पण पृथ्वीवर राहून खांद्यास खांदा लावून चालायला शिकला नाही. याचेच कारण जीवन मूल्यांचा ऱ्हास.

आज चरित्र्यसंपन्न नररत्नांच्या राष्ट्रांत विज्ञानाच्या प्रगतीमुळे जीवनमुल्यांचा ऱ्हास होत आहे. त्यामुळे कलंकित समाजाची बीजे रोवली जात आहेत. सुजलाम्-सुफलाम् अशा या पवित्र भारतभूमीला दुषितांकडे नेण्याचा अट्टाहास का ? सामान्य जनतेसाठी झटू पाहणाऱ्या मूठभर कार्यकर्त्यांना वैज्ञानिक संशोधनातील शस्त्राद्वारे जागेवरच गप्प बसवले जात आहे. या कारणानेच जीवनमूल्यांचा ऱ्हास होतो आहे.

इंटरनेटसारख्या विज्ञानाच्या संशोधनामुळेच तरूणपिढी व युवावर्ग अश्लीलतेकडे वळत आहे. नको ते वाईट कृत्य करण्यात गुंग आहे. संगणक व आधुनिक मशिनरीमुळे लाखो तरूण बेरोजगार बनत आहेत. व व्यसनाधिनतेकडे वळत आहेत. यामुळे समाजात व्यसनाधीन होण्याचे प्रमाण वाढत आहे. हा सुद्धा जीवनमूल्यांचा ऱ्हास होय. वैज्ञानिक शोधामुळे मोटार अस्तित्वात आली. परंतु तिच्या अतिवापरामुळे प्रदूषण वाढू लागले. याचा परिणाम मानवाच्या मानसिक व शारिरीक आरोग्यावर झाला. हे सारे पाहिले की जाणवते की,

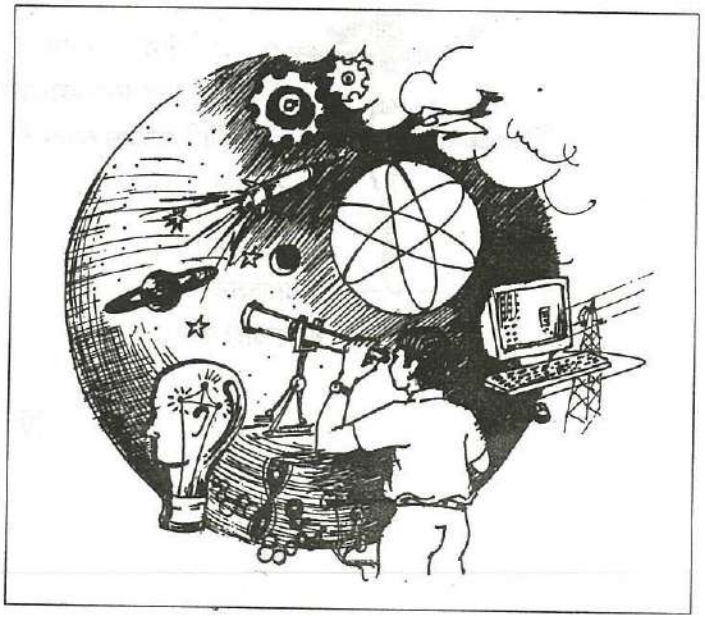

'अणूची शक्ती, मनुची युक्ती, मानव गेलाय चंद्रावरती
करून प्रगती भौतिक अति, सोडली पैशाच्या धुंदीत नीती
विज्ञान-तंत्रज्ञानामुळेच जीवनमुल्यांची घसरली नीती.''

३० जानेवारी १९४८ मध्ये जेव्हा महात्मा गांधीजींचा खून झाला तेव्हा एक मुलगी अमेरिकेत रेडिओवर बातम्या ऐकत बसली होती. बातमी ऐकताच ती तिच्या आईजवळ गेली आणि म्हणाली ''आई-आई, जर बंदुकीचा शोध लागला नसता तर आज महात्मा गांधी जिवंत असते ना ?'' त्या लहान मुलीला एवढेच सांगायचे आहे की, विज्ञानाच्या प्रगतीमुळे जीवनमूल्ये हळूहळू नामशेष होत आहेत. आज अतिरेकी कारवाया, खून, दरोडे, मारामाऱ्या, एकतर्फी प्रेमप्रकरण अशा अनेक गोष्टी म्हणजे जीवनमूल्यांच्या ऱ्हासाचा परिणाम होय.

राजीव गांधींच्या खुनानंतर ते स्वर्गात गेले, तेव्हा महात्मा गांधीजींनी त्यांना विचारले असेल की ''बेटा राजीव, हमारे देश की वैज्ञानिक प्रगती कहाँ तक आई है ?'' तेव्हा राजीव गांधी त्यांना म्हणाले असतील की, ''क्या बताऊ बापूजी, आपको रिव्हॉल्वर से, माँ की मशीनगन से और मुझे बँबसे मारा, यहा तक हमारे देश की, वैज्ञानिक प्रगती आई है ।'' यातील विनोदाचा भाग सोडला तर हेच दिसून येईल की, विज्ञान व तंत्रज्ञानामुळे जीवनमूल्यांचा ऱ्हास होत आहे. सरकार यावर उपाययोजना म्हणून शैक्षणिक अभ्यासक्रमातून मूल्यशिक्षण या विषयामार्फत विद्यार्थ्यांना मूल्यशिक्षित बनविण्याचा प्रयत्न करीत आहे. परंतू चाकोरीबध्द व चार भिंतीत दिल्या जाणाऱ्या या शिक्षणामुळे विद्यार्थी मूल्यशिक्षित होवू शकत नाही. त्यासाठी माणूस व त्यांची विचारसरणी बदलणे आवश्यक आहे. यासाठी कुटुंब, समाज या मधून प्रयत्न करायला हवेत. असे झाल्यास जीवनमूल्यांची जोपासना होवू शकते. त्यासाठी आपण मानसिक व शारिरीक दृष्ट्या प्रयत्न करायला हवेत.

❖ ❖ ❖ ❖

फॅशन

कशी असते नव्या
फॅशनची ही माया
अंगावर कपडे असूनही
उघड्यावर पडली ही काया.

कुठे गेली संस्कारातील
आई-वडिलांची ममता,
आत्ताच्या मम्मी-पप्पांच्यात
येवढी आहे का क्षमता ?

प्रेमाची, ममतेची होती
बहीण भावांची नाती,
नव्या फॅशनने केली
या नात्यांची माती.

गुरूंसाठी शिष्याने
केले होते 'बलिदान'
आताच्या शिष्यामध्ये
आहे का एवढा अभिमान ?

पहिली जात होती
पायी पंढरीला वारी
पण आता असते
बिअरबारमध्ये स्वारी

स्त्री होते वात्सल्य
माया, ममतेची मूर्ती
फॅशनच्या दुनियेत
हरवली आहे तिची किर्ती

कु. सायली जाधव
१२ वी
एम.सी.व्ही.सी.

महिलांचे हक्क व जाणिवा

वैचारिक

कु. वैशाली साळुंखे, एम.ए. १

हक्क व जाणिवा यांचा अर्थ प्रथम जाणून घेतला पाहिजे. १९७५ साल प्रथम जागतिक महिला दिन म्हणून ओळखण्यात आले. स्त्रियांना त्यांचे हक्क काय आहेत ? याची जाणीव झाली. या जाणिवेतुनच स्त्री हक्काबाबत जागृत झाली. स्त्रियांना बाहेरच्या जगात पुष्कळ अधिकार मिळाले असले तरी अद्यापि घरगुती जीवनात त्यांना स्वातंत्र्य मिळालेले नाही. कुटुंबातील दुय्यम स्थानाची त्यांना जाणीव असते तीच त्याला आधार लावते. आता मूलभूत फरक पाहा, लहान मुलांना सांभाळणे हे काम स्त्रियांना अधिक चांगले जमते. हे म्हणणे चुकीचे आहे. पुरूष ही हे काम चांगल्या रितीने करू शकतात. हे पाश्चात्य देशाने सिद्ध केले आहे. स्त्रियांच्या कामातील पुरूषांची मदत कोणताही भेदभाव न ठेवता स्वीकारली पाहिजे. त्यासाठी स्त्रियांच्या मानसिकतेत बदल होणे आवश्यक आहे. रूढी परंपरेतुन स्त्री अजुन बाहेर यायला तयार नाही. आपल्या भोवती करून ठेवलेला कोष फोडुन त्यातुन बाहेर पडण्याची तिची अजुन तयारी नाही पण असे झाले तर आपण आपली प्रगती लवकर करू शकणार नाही. बदलत्या परिस्थितीनुसार आपल्यात बदल होणे आवश्यक आहे.

स्त्रियांना सामाजिक जबाबदारी आपण पेलू शकू की नाही याचा आत्मविश्वास नसतो तेव्हा स्त्रियांना अंतर्मनाचा शोध घेण्याची गरज आहे की आपल्याला पारंपारिक भूमिका हवी आहे की काही नवी नाती निभवावयाची आहेत याची आपआपल्या पातळीवर जाणीवपूर्वक विचार करण्याची अत्यंत गरज आहे. स्त्रियांच्या संदर्भात त्यांचे हक्क व जाणीव यातील स्त्रियांची भूमिका बजावण्यासाठी तिला शिक्षण हवे. घरच्या चौकटीत स्त्रिला स्वातंत्र्य नसते. आता बघा स्त्रीला अगं आणि पुरूषाला अहो असे अधोरेखित केले जाते असे का ? घरात काम करणारी स्त्री श्रमविभागणी न्याय आपण म्हणु शकतो पण काही काम परंपरेने आपल्याकडे आली आहेत. घरातील सर्वांची आजारपणं स्त्रियांनीच सांभाळलेली आपल्याला पाहायला मिळतं पण आता ते काही खरे नाही. पुरूषांबरोबरीने स्त्रियांना स्थान मिळवणं हे स्त्रिच्याच हाती आहे. पुरूषांनी काम कराव याचा अर्थ घरातील वातावरण बिघडेल का ? स्त्रियांची भावना काही कामं पुरूषांना लावली की, आपल्याला कमीपणा येईल का अस वाटतं. पण असे वाटून घेवू नये. दोघेही नोकरी करतात तेथे दोघांनीही काम करण्याची गरज आहे. संसारात मुलांकडे दुर्लक्ष होता कामा नये. घरातील कामांची वाटणी करून घेतली तर ती सोईस्कर होईल. एकदम समाजात क्रांती करणे अवघड आहे. पण हळूहळू त्यात प्रगती केली की ते सगळ्यांच्या पचनी पडते. सर्व पेलण्याची आपल्यात कुवत हवी. भावनिक सुरक्षितता झुगारण्याची स्त्रिची तयारी पाहिजे. शोभिवंत, भांडणारी, माघार घेणारी, तडजोड करणारीशी भूमिका स्त्रीने घ्यायची कां ? पण ज्या या परंपरेने गुदमरतात त्यांनी आपल्या शक्यतेपर्यंत जाणिवेपर्यंत काम करावे असे मला वाटते.

स्त्री पुरूष संबंधात शोषण व विषमता ज्याने निर्माण झाली त्याचे एक कारण धर्म आहे. कारण धर्माचे दृढ संस्कार झालेले आहेत. त्याची चिकित्सा करणे बंद करावी असे काहींचे म्हणणे आहे. मग धर्माची गरज नाही कां ? धर्म हवा का नको ? असा प्रश्न विचारला जातो. पण धर्म हा याचा अर्थ नेमका जाणून घेतला पाहिजे. उपाशी माणसाला अन्न देणे हा आमचा धर्म आहे. एक धर्म विषयक खटला असतो. आरोपी विचारलेल्या प्रश्नांचे उत्तर फक्त हो की नाही ते सांगा हा वकीलाचा हट्ट तुम्ही दरवडे घालत होता ते आता थांबवले की नाही. मी पुर्वीही घालत नव्हतो व आता ही घालत नाही. तसेच धर्म हवा कां नको हे असंच सांगता येत नाही.

पुरूष प्रधान पध्दती सुरू होण्यापूर्वी स्त्री प्रधान संस्कृती होती असे सांगण्यात आले आहे. आदिम अवस्थेत निर्मीती करण्याचे अलौकिक सामर्थ्य स्त्रीत

आहे असे मानण्यात आले म्हणुन तिला धरतीमाता असे म्हणण्यात आहे. जेव्हा आपल्या प्राप्तीचे ज्ञान सगळ्यांना झाले व त्यात पुरूषाचा वाटा आहे हे कळायला लागल्यावर त्यांनी स्त्रीवर बंधने घालण्यास सुरूवात केली. तडजोडीत मातृसत्ताक पध्दतीतील काही कल्पना घेतल्या. उदा. नटेश्वराची मूर्ती अर्धी स्त्री व अर्धी पुरूष कारण मातृसत्ताक व पितृसत्ताक पध्दतीला दोघांना महत्व देण्यात आले पण उजवी बाजू पुरूषाची व डावी बाजू स्त्रीची अशी विभागणी मुर्तीत आहे.

पारशी धर्मातही स्त्रीचा जन्म धोक्याचा पुरूषाचा जन्म मोठा ही कल्पना. व्यभिचाराबद्दल दगडाने ठेचुन काढण्याची शिक्षा स्त्रीलाच होती. पण हे कृत्य एकटी स्त्री करत नाही. पुरूषाचाही त्यात सहभाग असतो. पण शिक्षा मात्र स्त्रीलाच होती. पण याला विरोध करण्याचे विचार फक्त ख्रिस्ती धर्मातच पाहायला मिळते. स्त्रियांनांच अशी शिक्षा करणे क्रूरपणाचे लक्षण आहे हे येशुख्रिस्तालाही जाणवले. त्याच ख्रिस्ती धर्मातील कथा संस्कृतीत रूजविण्याचे कार्य मायथॉलॉजी करते. ईश्वराने निर्मीती करताना पुरूषाची प्रथम केली. ईश्वराने त्या पुरूषाच्या बरगडीपासून अडॅम व ईव्हची निर्मीती केली. ईश्वराने ॲडम व ईव्हला ज्ञान फळ न खाण्याची विनंती केली पण धर्मात ज्ञान मिळू नये असे कां सांगितले ? पण हे फळ ईव्हने खाल्ले व ॲडमलाही खायला लावून अध:पतित केले. स्त्रीने आपल्या अध:पतितपणामुळे पुरूषालाही केले हे जगातील पहिले पाप प्रत्येक पिढीला संक्रांती सारख देण्यात आले. स्त्री म्हणजे नरकाचे स्थान असे ही सांगण्यात आले. त्यासाठी चाबूक प्रथम वडिलांकडे लग्नानंतर त्यांनी तो जावयला दिला.

धर्म आणि धर्मातील स्त्रीचं स्थान सांगताना अनेक धर्माची पुस्तके वाचून त्यातील त्यांची स्त्री विषयक काय भूमिका होती याचा अभ्यास केल्यावर मला असे दिसले की येशुख्रिस्ताप्रमाणे उदारपणा महंमद पैगंबराने घेतला. आपल्या संतांसारखे त्यांनी कार्य केले. मुली पुरण्याची कल्पना त्यांनी खोडून काढली. उदा. एका माणसाने विचारले तुम्ही कोणाशी खेळता. मी माझ्या मुलीशी खेळतो तु तुझ्या मुली मारल्या म्हणजे जीवनातील खरा आनंद घेता आला नाही असे पैगंबर म्हणाले. पुर्वी पुरूषप्रधान पध्दतीचा दंडक अधिक होता. इस्लाममध्ये कुराणात स्त्रीच्या दृष्टीने अनेक उदार गोष्टी होत्या. बहुपत्नीकत्वाच्या बाबतीत एक उल्लेख त्यात आहे. संकटकाळी कसे वागावे व संकट नसताना कसे वागवे हे सांगितले आहे. युध्दात अनेक पुरूष मरण पावलेले आहेत व अशा विधवा निराधार स्त्रियांना आधार देण्यासाठी दुसरा विवाह करावा असे सांगितले.

पारशी धर्मात ही पुत्रप्रधान अवस्था आहे. एखादा पुरूष मात्र न होता मरण पावला तर त्या स्त्रिचे दुसऱ्याशी लग्न करावे लागे व मुलगा झाला की तिची सुटका व्हायची. जैन धर्मात श्वेतांबर पंथात मोक्षाचा स्त्रीला अधिकार आहे असे मानले जाई. बौध्द धर्मातही गौतमबुध्द स्त्रियांच्या बाबतीतही उदारतेची भूमिका घेताना दिसतात. उदा. गौतमाने आम्रपालीची जेवणाचे नियंत्रण स्विकारले. याला लोकांचा विरोध होता कारण ती क्षुद्र होती.

वैदिक धर्मात उपनयन संस्कार मुलींचा होत होता पण नंतर तो हक्क गमावला. गार्गी मैत्रेयी सारख्या विदुषी होत्या पण आपल्या काळातल्या चरित्र मुलींसमोर आदर्श म्हणून ठेवले गेले पाहिजे. तसेच दुसरे उदा. सावित्रीबाई फुले १९ व्या शतकातील त्यांचे चरित्र आदर्श मानावे लागेल. कोणत्या खडतर परिस्थितीत शिक्षण पुर्ण करावे लागे याची आपल्याला प्रचिती आहेच. कामकरी, कष्टकरी मागासलेला स्त्री वर्ग त्यांना ज्ञान देणे त्यांच्यात जागृती करणे हा खरा मार्ग सुशिक्षित स्त्रियांनी निवडला पाहिजे. प्रत्येक क्षेत्रात आज महिला आहेत. समतेचे एकतेचे विचार आपण लोकांत निर्माण करायला पाहिजेत. जेंव्हा स्त्री पुरूष भेद राहणार नाही तेंव्हाच आपल्याला खऱ्या अर्थाने स्वातंत्र्य मिळालेले आहे असे आपण मानू. सर्व प्रश्न समानतेने सोडविले पाहिजेतच. प्रत्येक काम दोघांनी शेअर करून घेतले पाहिजे. महिलांवरील अन्याय हे पुरूषांवरील अन्याय आहेत हे प्रश्न सोडवण्यासाठी त्यांनीही प्रयत्न केले पाहिजेत. स्त्रियांची व पुरूषांची मानसिकता बदलली पाहिजे.

❖ ❖ ❖ ❖

सार्वजनिक जीवनातील भ्रष्टाचार व त्यावरील उपाय

वैचारिक

कु. सुप्रिया चव्हाण, एम.ए. १

आपल्या जीवनाचे वैयक्तिक जीवन आणि सार्वजनिक जीवन असे दोन पैलू असले तरी समाजाच्या अस्तित्वामुळेच वैयक्तिक जीवन सुसह्य होते. प्रत्येकाच्या जीवनाला त्याच्या कुटुंबाचा, तो राहतो त्या गावचा, तो ज्या देशाचा नागरीक असतो त्या देशाचा, आधार असतोच. आपण ज्या प्रमाणे आपले आईवडील, आपले अन्य कुटुंबिय यांच्याशी रक्ताच्या नात्याने जोडलेले असतो. त्याचप्रमाणे आपल्या मातृभूमीशीही आपले तसेच जिव्हाळ्याचे नाते असते. यामुळे आपण केवळ स्वत:चा विचार करीत नाही. आपल्या कुटुंबाबद्दल, समाजाबद्दल, देशाबद्दल आणि मानव जातीबद्दलही आपल्याला ओढ वाटते. यामुळेच आपल्यामध्ये स्वत:चा योगक्षेम चालवीत असतानाच सामाजिक जबाबदारीची, इतरांबद्दलच्या कर्तव्याचीही जाणीव निर्माण होते. या जाणिवेशी प्रामाणिक राहून जगणे याला मी सदाचार म्हणतो. या उलट या जाणीवा दूर सारून ज्यावेळी माणसे स्वार्थ साधण्यासाठी इतरांच्या हक्कावर अतिक्रमण करतात, समाजाला लुबाडतात त्यावेळी ती भ्रष्टाचारी होतात.

आपण सर्वसामान्य माणसे साधू नसतो. प्रत्येकाला आपापला किमान स्वार्थ असतो हे मान्यच केले पाहिजे आणि म्हणून आपल्या नैसर्गिक गरजा भागविण्यासाठी प्रामाणिकपणे कष्ट करून जगण्याचीही संधी अनेकांना-गरिबांना, दलितांना स्त्रियांना-नाकारली जाते हे कटु सत्य आहे. पोटाची भूकही भागत नसेल, अंगभर कपडा वा रहायला निवारा नसेल तर, कोणत्याही मार्गाने या गरजा भागवण्याचा प्रयत्न माणसे करणारच, ते क्षम्य आहे. मी भरल्या पोटी उपाशी माणसाला नैतिकतेचा उपदेश करू लागलो तर ते योग्य नाही. आज आपल्या समाजातील दारिद्र्यामुळे, विषमतेमुळे, अनेकांवर गुन्हेगारी लादली जाते. त्यांना सदाचाराचे धडे देण्याचा अधिकार कोणालाही नाही कारण त्यांचा भ्रष्टाचार हा परिस्थितीने त्यांच्यावर लादलेला असतो. या भ्रष्टाचाराचे निर्मुलन करावयाचे असेल तर प्रामाणिकपणे शारीरिक कष्ट वा बौध्दिक काम करून प्रत्येकाला जगता येईल, अशी आर्थिक व्यवस्था व सामाजिक रचना निर्माण केली पाहिजे. प्रत्येकाला जगण्याचा अधिकार आहे. आणि जगण्यासाठी आवश्यक असलेली संधी त्याला मिळाली पाहिजे. ही संधी ज्यांना नाकारली जाते, त्यांना उपदेश करण्याचा अधिकार समाजातील प्रतिष्ठितांना नाही, धनिकांना तर तो मुळीच नाही. माणसांच्या मुलभूत गरजा भागविण्याच्या पुरेशा सुविधा जेथे अनेकांना मिळत नाहीत त्या समाजाला सुसंस्कृत वा सुधारलेला समाज म्हणताच येणार नाही. भारतात आज दुर्दैवाने कोट्यावधी माणसे दारिद्र्य रेषेखाली जगतात. त्यांच्या या अपेष्टा दूर करणे हे राज्यकर्त्यांचे, समाजाचे आद्य कर्तव्य आहे. त्यांच्या मुलांना शिक्षणाच्या सुविधा उपलब्ध असतात ज्यांना आरोग्यासाठी आवश्यक ते उपाय मिळतात, त्या सर्वांनी दारिद्र्य रेषेखाली जगणाऱ्या आपल्या भावंडांची स्थिती सुधारेल यासाठी प्रयत्न केले पाहिजेत ते प्रयत्न जो स्वत:च्या कुवतीनुसार करीत नसेल तो आपले सामाजिक कर्तव्य पार पाडीत नाही म्हणजेच तो भ्रष्टाचारी आहे असेच मानले पाहिजे.

आज आपल्या समाजात सार्वजनिक स्वरूपाचा भ्रष्टाचार मुख्यत: श्रीमंत माणसेच करतात. भोगलोलुपता वाढत चालल्यामुळे मध्यम वर्गातील अनेकजणही आज भ्रष्टाचारी झाले आहेत. रास्त काम नियमानुसार झालेच पाहिजे. परंतु तसे न होता रास्त काम करण्यासाठीही लाच घेतली जाते असा भ्रष्टाचार आज प्रचंड प्रमाणात

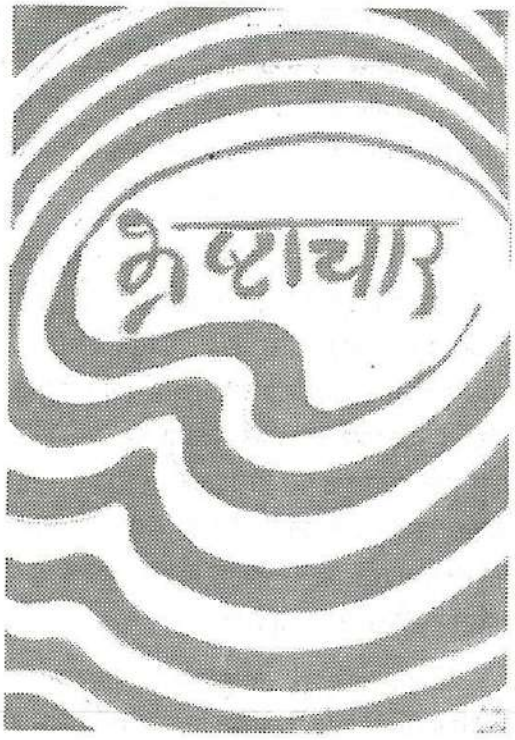

बोकाळला आहे. अनेक शासकीय कार्यालयातून अधिकारी व कर्मचारी लाच घेतल्याशिवाय, नियमानुसार योग्य बसलेले करावयाचे कामही करीत नाहीत. नोंदणी पद्धतीने होणारे लग्न नोंदणे, जमीनीच्या व्यवहारांचे दस्तऐवज नोंदणे, हे ज्या अधिकाऱ्यांचे वा कर्मचाऱ्यांचे काम आहे त्यांच्यापैकी अनेकजण लाच घेतल्याशिवाय कामच करत नाहीत. वीज बोर्डाचे कर्मचारी अन्य विभागातील कर्मचारी यांच्यावर नागरिकांची कामे करण्याची नियमाप्रमाणे जी जबाबदारी आहे, ती टाकून त्यापैकी अनेकजण लाच घेतात. ही नसंपणारी यादी आहे. या भ्रष्टाचारामुळे सामान्य नागरिकाला पावलोपावली लाच द्यावी लागते. लाच देणे हाही भ्रष्टाचार आहे पण तो अनेकांच्यावर, लाच घेणाऱ्यांच्यामुळेच लादला जातो हे मान्य केले पाहिजे. अशी लाच घेणाऱ्यांची तडकाफडकी चौकशी करून जे दोषी ठरतील त्यांना अत्यंत कठोर शिक्षा ताबडतोब देणे हा एकच उपाय या तऱ्हेच्या भ्रष्टाचाराविरूध्द मला सुचवावासा वाटतो. लाच घेणाऱ्यांना दहशत बसविणे हाच मार्ग अवलंबिला पाहिजे.

दुसरा भ्रष्टाचार हा संगनमताने केला जातो. म्हणजे कायदा अगर नियम मोडून कोणाला तरी चोरून माल आणायचा असतो. अंमली पदार्थ विकावयाचे असतात, जमीन बळकावयाची असते, कॅनॉलचे पाणी चोरून वापरायचे असते. अगर अन्य गुन्हा करावयाचा असतो. या गुन्ह्यांविरूद्ध कारवाई करणाऱ्या अधिकाऱ्यांस, कर्मचाऱ्यांस अगर पोलीसाला लाच देऊन समाजातील अनेक लब्धप्रतिष्ठित गुन्ह्यांतून सुटतात. लाचलुचपत विरोधी विभागाने प्रामाणिकपणे व कार्यक्षमतेने काम केले आणि संबंधित विभागांतील प्रमुख वा उच्च अधिकारी प्रामाणिक आणि दक्ष असले तरच या तऱ्हेच्या भ्रष्टाचारास काही प्रमाणांत आळा बसू शकेल.

आज वाढलेल्या सार्वजनिक भ्रष्टाचाराचे मूळ राजकारणांत आहे असे आढळून येते. सत्ता आणि संपत्ती यांची अनिष्ट युती आज राजकारणात झाली आहे. निवडून येण्यासाठी राजकारणी लोक लक्षावधी, काहीवेळा कोट्यावधी रूपये खर्च करतात. आणि निवडून आल्यावर हातांतील सत्तेचा गैरवापर करून जितके खर्च केले त्याच्या शतपट पैसे मिळवतात. एक भ्रष्ट सत्ताधारी व्यक्तीचे अनेक हस्तक असतात. आणि ही भ्रष्टाचारी टोळी राजरोसपणे समाजात वावरते. आज भ्रष्टाचार हा शिष्टाचार झाला आहे. यांच्यावर पुढील काही उपाय मी सुचविते.

निवडणुकीस उभे राहताना प्रत्येक उमेद्वाराने स्वत:चे आणि कुटुंबियांचे उत्पन्न ॲफिडेव्हिट करून जाहीर केले पाहिजे. दरवर्षी इन्कम टॅक्स विभागाने प्रत्येक लोकप्रतिनिधींच्या स्थावर व जंगम उत्पन्नाची चौकशी केली पाहिजे. प्रत्येक मतदार संघातील जागरूक नागरिकांनी एक दक्षता समिती नेमून खासदार, आमदार आणि स्थानिक स्वराज्य संस्थेतील प्रतिनिधींच्यावर सतत वचक ठेवला पाहिजे.

व्यापार आणि अन्य आर्थिक व्यवहार हे भ्रष्टाचाराचे मोठे क्षेत्र आहे. दुर्दैवाने गेल्या काही वर्षांमध्ये या सर्व आर्थिक उलाढालीत काळा पैसा प्रचंड प्रमाणांत वाढला आहे. काळ्या पैशांची समांतर अर्थव्यवस्था देशामधील कायदेशीर अर्थ व्यवस्थेस मागे सारून अधिकाधिक भ्रष्टाचार करीत आहे. या काळ्यापैशाचे निर्मुलन कसे करावे हा तज्ज्ञांचा प्रश्न आहे. आपल्या समाजातील बड्या धनिकांच्या मालमत्तेवर मर्यादा घालणे शक्य झाले तरच काळ्या पैशांना थोडातरी आळा बसेल असे वाटते. मी अर्थशास्त्रज्ञ नाही. परंतु नफा हीच मुख्य प्रेरणा असेल आणि श्रमिकांचे शोषण करणारी भांडवलशाही हीच भ्रष्टाचाराचे मूळ आहे असे माझे ठाम मत आहे. आज अर्थव्यवस्थेचे जे वैश्विकीकरण (ग्लोबलायझेशन) होत आहे आणि आंतरराष्ट्रीय नाणे निधी आणि जागतिक बँक यांच्या दबावाखाली भारताचे शासन अर्थव्यवस्थेचे जे शिथीलीकरण (लिबरलायझेशन) करीत आहे. त्यामुळे बहुराष्ट्रीय कंपनीची मगरमिठी भारताला बसेल आणि भ्रष्टाचार हा भारतातील अर्थव्यवस्थेचा स्थायीभाव होईल अशी मला भीती वाटते. दुर्दैवाने भारतीय जनता पार्टी आणि काँग्रेस या दोनही प्रमुख राजकीय पक्षांचे आर्थिक धोरण शिथीलीकरणारे आहे आणि या धोरणाला विरोध करू शकेल अशी श्रमिकांची चळवळ आज उभी रहात नाही. अशी चळवळ करण्याची ताकद भारतातील कोणत्याही डाव्या पक्षात नाही. ही अवस्था भयावह आहे.

भ्रष्टाचाराच्या आणखी एका पैलूकडे मी लक्ष वेधू इच्छितो. शिक्षण क्षेत्रात शिक्षक काय शिकवतो ? कसे शिकवतो या बाबत त्याला पूर्ण स्वातंत्र्य असते. आजवर ध्येयवादी शिक्षकांनी या स्वातंत्र्याचा कधी दुरूपयोग केला नाही. आज मात्र मुठभर ध्येयवादी शिक्षक नीट शिकवीत नाहीत. चौथी पास झालेला विद्यार्थी नीट लिहू वाचू शकत नसला तरी त्याचा जाब शिक्षकाला द्यावा लागत नाही. आपले काम चोख न करणे, विद्यार्थ्यांना नीट न शिकवणे हा भ्रष्टाचार आहे. दुर्दैवाने प्राथमिक शाळेपासून विद्यापीठापर्यंत या भ्रष्टाचारामुळे नव्या उदयोन्मुख पिढीतील विद्यार्थ्यांचे अपरिमित नुकसान होत आहे.

सार्वजनिक जीवनातील भ्रष्टाचाराच्या विरोधी चळवळ व्हावयास हवी. स्वातंत्र्य चळवळीत तसेंच समाज सुधारणेच्या चळवळीत, यापूर्वी मध्यम वर्गांतील तरूण आघाडीवर असे. मध्यम वर्ग हा पूर्वी गरिबांची बाजू घेत असे. आजच्या मध्यम वर्गाने त्याचे नाते धनिकांशी जोडले आहे. हा वर्ग चंगळवादाच्या आहारी जात आहे. त्यामुळे आज भ्रष्टाचार विरोधी चळवळीस जोर येत नाही. समाजातील कष्टकरी जनतेने संघटित चळवळ करूनच भ्रष्टाचार उखडला पाहिजे. यासाठी प्रथम राजसत्ता आणि अर्थसत्ता याचे विकेंद्रीकरण करावे लागेल. त्याचबरोबर शेतकरी वर्ग, असंघटीत कामगारांचा वर्ग आणि कनिष्ठ मध्यम वर्ग यांची सहकारी चळवळ बलवान करावी लागेल. दलित, आदिवासी आणि स्त्रिया यांची संघटीत ताकद वाढवावी लागेल. असे झाले तरच भ्रष्टाचाराला आळा घालता येईल. चंगळवाद सोडून साधेपणाने जगण्यातील आनंद घ्यावा असे जनमानस आपण तयार करू शकलो तरच भ्रष्टाचार विरोधी चळवळ यशस्वी होईल असे माझे स्पष्ट मत आहे.

भ्रष्टाचार आज कॅन्सरसारखा समाज जीवनांत पसरत चालला आहे. त्यामुळे समाजातील पावित्र्य आणि नैतिकता यावर गुन्हेगारीने मात केली आहे. ही परिस्थिती बदलणे हे आपले सर्वांचे कर्तव्य आहे. समाजांत प्रामाणिकपणे कष्ट करणाऱ्यांना प्रामाणिकपणे शिकविणाऱ्या शिक्षकांना मानाचे स्थान प्राप्त झाले तरच आपल्या समाजाची प्रगती होऊ शकेल. सत्ता आणि नैतिक आचरण श्रेष्ठ आहे, हा संस्कार तरूण पिढीच्यावर केला पाहिजे. आधुनिक जगात २१ व्या शतकात भारताला मानाचे स्थान मिळण्यासाठी ज्ञान, शील आणि श्रम यांची पवित्र युती झाली पाहिजे. आर्थिक आणि सामाजिक समतेवर समाजरचना आपण निर्माण केली तरच जीवनाला उदात्तता प्राप्त होऊ शकेल. भ्रष्टाचाराची जागा सदाचाराने घ्यावी या उदात्त ध्येयासाठी भारतीयांनी एकत्र येऊन निष्ठापूर्वक प्रयत्न केले तरच भारताचे भवितव्य उज्ज्वल होऊ शकेल.

❖ ❖ ❖ ❖

Only For You

My attendance in the class
is only for you.
My regular visits to
the College reading
are only for you.
My contacts with teachers
are only for you.
My Nights spent without sleep
are only for you.
My whole future
Only depends upon you.
Oh ! My dear "examinations".
My devotion is only for you.

Ashwini Hajare
M.A.II

Cursed Women

Shivraj Uthale, M.A.2

Informative

In our society women are subordinated, discarded. "Manu said in his Manusmruti" !! Shudra ti shudra !! Stress

Some women's life is nothing more than a living death. Here, I expose Harsh realities of these women : Prostitute, Bargirl's, Actresses.

Prostitute

It was the evening of April, our M.A. I exam was over. When I was going to home with my friends, we saw some women, sitting in front of some vulgar looking cottages. They had coloured their faces by some third class, shabby make-up products. They were looking like vampire. Then I saw which was something exceptional. One women was flirting, pointing and trying to tempt one man. I felt so irritating, I asked my friends, "What is this ?" they told me that this is the Biggest Red light in area in Karad. I got shocked. Since the childhood I have been hearing about this profession. But now it was happening in front my eyes. In our Society on the one hand, women are worshiping as Goddess and on the other hand they are being handled just as clothes. People think that these women are immoral and uncultured. Only for the sake of money they are selling their incredible bodies and so called self-respect. But these people don't know through which ordeal they undergo.

In ancient India there was a practice of having Nagarvadhus "Brides of the town." Famous example including disciple described in 'Vaishali ki Nagarvadhu' by Achrya Chatursena & Vasantsena character in the classic Sanskrit story by Shudraka. Devdasis who performed in temple were prostitutes. Another example of Nagarvadhus is Aamrapali.

In 19th and 20th century thousands or even millions of women and girls from continental Europe and Japan were trafficked into British India where they had to work as prostitutes serving British Soldiers and local Indians. The depth of study of the red light area and the pattern of functioning reflect the dehumanizing situation that the commercially, sexually exploited women [CSW] face everyday. They are pushed into the trade at a very young age at times even before they attain puberty and thus they are aware of the trap. Then, there is no escape.

In 2007, the Ministry of women and child Development reported the presence of over 3 million female sex workers in India with 35.47% of them entering the trade before the age of 13 years. Human Right Watch puts the figure of sex workers in India at around 20 millions with Mumbai alone being home to 2,00,000 sex workers,

Lokmanya Tilak defends 'prostitute' By saying : "Because of these women our women are secure & safe"

Bargirls

There are three classes in our society based on economic growth & stability 1) High class 2) Middle class 3) Lower class. Materialism is become part of everyone's life. High class people always use branded things. So in the matter of sexual pleasure how could they remain backward' and how could they visit in rigid Red light area ? when there is no way this upper strata people creates new way. "When power & Money is beneath your feet then world is yours" so Dance bar & Bargirls are nothing but creation of this people.

The term Dance bar is used in India to refer to bars in which adult entertainment is provided in the form of dances by apparently cultured women for male patrons in exchange for cash. Though dance bars were banned in the Maharashtra state in August 2005, with the passing of the public (amendment) Bill shutting down of dance bars. However many continued to flourish even at late 2011. Although in a clandestine way in Mumbai & its outskirts.

Mumbai alone at their peak, in April 2005 when the ban first came. It had 700 dance bars, though officially only 307 dance are existed. They rest of the state was 650. In all they employed 1.5 lakh people including 75000 bar girls. These bars in turn functioned as fronts for prostitution & human trafficking after the ban was enforced. No proper

rehabilitation program was initiated for the nightclub dancers known as bar balas. Subsequently many migrated to Dubai & others to Middle Eastern Countries & trafficking Centers shifted to New Delhi & Hyderabad, Chennai. While others simply shifted into Mumbai's Red Light area.

Bar girls dance for Bollywood songs on a colorfully lit dance floor. They will be reservedly swaying to the music until they find some patron (customer) whose attention they try to attract. Recently, one controversial navel 'Me Barbala Boltey' is published. Its author is Vaishalee Holdankar. She herself was a bargirl. She disclosed many prestigious figures. She wrote that 530 persons have seduced her from well-known cricketers to politicians.

Actresses

Today, in our modern society women are working in every field hand in hand with men. rather than women are topper than men. Politics, Sports, Journalism, Business, Air force & most important field is film Industry. Today, if we ask anyone 'What you want to become ? what's your dream ? you can't get traditional, so called answer - Doctor, Engineer, Professor, Actor, Singer etc. But you will get a perfect statement which is "I want to be famous." But in our Male dominated society every woman has to do compromise with her self-respect & dignity. Someone said in the history about women that 'Women think emotionally and men think practically.' Because of this hamarcia women are trapped easily into the Snare of glamour. Here is another Hard-Hitting story of women life in the glamourous world of Cinema. 'Bollywood' paradise of Mumbai what is not in Bollywood ?' Name, fame, glamour, money, prestige, reputation, status.

But,

"In the world of Cinema
you have to give up your morals"

One well-known Novelist Harold Robbin's novel 'The lonely lady' on which one Hollywoods Blockbuster movie is based. It's lead heroine 'Pia Zodora" got Best Actress Oscer Award. When she received award & came to say some words, she told Harsh reality of Hollywood in two sensational sentences.

To achieve this position,
I had to satisfy physical
hunger of many Producers
and Directors.

On the other side, everyday thousands of girls enter in this industry, only to yield to greed of money and glamour. They have no talent, skills, attitude. This modern and liberate girls are only victim of materialism. Only for greed of money and fame they are ready to expose their incredible body on screen, do some 'A' grade films and always be part of some controversy. There is no one to ask them and prick their conscience. But without any hard-work honesty and loyalty you can't get anything easily. This liberate and 'Bindhast' girls promptly get out from the competition, they don't get any work. They can't go back to common people, because of their defame. "Then how to survive ?" How to afford expensive lifestyle to which they are addicted ?, so then this 'B' grade heroine/actresses got perfect job where they earn more money than films without body-exposing & 'A' grade scenes. But only one thing you have to loose that is self-respect & morality.

Zeba, 23 years old model & actress says she has found the perfect job, the money is great. Zeba is highpriced prostitute. She says,

'If you have modeling assignment or film, you have to work hard. But over here she said it takes just one hour. You talk to the person for half an hour & then the other half an hour in bed, you make lot of money & its easy.'

She charges 2,00,000 rupees for one hour and she got break in movies through her clients (customer). She had no regrets about her choice.

'Shobha De', is one of the most popular novelists in India. She exposed dark side of 'Bollywood' in her novel 'Starry Night', when Shoba De was working as film journalist, she saw dirty side of Bollywood.

She wrote,

This film industry is dominated by illiterate, dishonest, & selfish people. Everyone is trying to grab others success.

In this way this women are not cursed by God or nature but by 'Society'. And it will go on 'till the end of the world, until women decide to stop it.'

Rayat Shikshan Sanstha's

SADGURU GADAGE MAHARAJ COLLEGE, KARAD

Ph.No.:Off.: 02164-271346

Staff List and Phone Numbers

SENIOR COLLEGE

Dr. Mohan Rajmane : Principal

Dr.Patil R.N.	**Shri.Awasare V.D.**	**Dr.Pandit N.S.**
Head of Science faculty	Head of Arts faculty	Head of Commerce faculty

❑ DEPARTMENT OF CHEMISTRY

Prin. Dr. Rajmane M.M.	**9423271523**
Mr. Kumbhar R.R.	9822961771
Mr. Patil V.J.	9422038417
Mr. Rajmane R.P.	9665041077
Mr. Gaikwad V.N.	9921345950
Mr. Jagatap R.V.	9975703468
Mr. Swami S.S	9822582596
Mr. Kalekar K.S.	9822861260
Mrs. Sulunkhe A.S.	9561577402
Dr. Mahamuni S.V.	9921458167
Mr. Kumbhar A.P.	9689935980
Mr. Sayyad A.L.	9579309630
Dr. Mandhare A.M.	9765431898
Miss Dr. Patil D.R.	7588058125
Miss. Patil S.U.	9889650266

DEPARTMENT OF BOTANY

Dr. Patil B.D.	**9822818905**
Dr. Patil M.M.	9405746335
Dr. Patil B.J.	9421116044
Mr. Mohite B.D.	9922340801
Dr. Kamble A.B.	9765348232
Miss. Kishor M.V.	9822404773
Miss. Ghadge S.J.	9689958137

DEPT. OF ZOOLOGY

Dr. Patil R.N.	**9423866960**
Dr. Bodare R.D.	9096004507
Mr. Ranbhare V.S.	9822456882
Mr. Mane A.B.	9860028234
Mr. Ranmale S.B.	9889520631
Miss. Tate A.B.	9096031927
Miss. Yadav T.A.	9970528459
Miss. Kadam J.S.	9503403327

DEPT. OF MICROBIOLOGY

Mr. Kishor M.E.	**9324408263**
Mr. Ghorpade V.M.	9421184820
Mr. Patil S.B.	9422410080
Miss. Ingole J.R.	9096307614
Miss. Deshmukh D.V.	9595963455

DEPT. OF COMPUTER SCIENCE (BCS)

Mr. Patil D.V.	**9823889896**
Mr. Ghare P.B.	9850410815
Mr. Dhumal S.U.	9403348881
Mr. Gaikwad V.B.	9921484803
Mr. Mirukhe A.L.	9766558920
Mr. Pawar B.J.	9923592378
Miss. Panwal J.A.	8007192287
Miss. Varekar A.N.	9767040761
Miss. Sonavale S.V.	9623473866

BCA

Mrs. Jadhav J.S.	**9860368990**
Mrs. Pawar U.T.	9762273164
Mr. Patil A.B.	9850483925
Miss. Patil S.A.	9403685375
Miss. Jadhav A.A.	9766261451

DEPT. OF PHYSICS

Dr. Pawar A.J.	**9766833930**
Mr. Patil H.D.	9325430588
Dr. Pawar D.V.	9922274873
Miss. Patel S.D.	9766795785
Miss.Mohite M.K.	8806658282

DEPT. OF MATHEMATICS

Dr. Yadav J.D.	**9766277893**
Dr. Thorat S.D.	9860190285

DEPT. OF STATISTICS

Smt. Davari S.S.	**8805134300**
Smt. Kalbhor S.D.	9421180700

DEPT. OF ELECTRONICS

Mr. Deshmukh R.S.	**9426420004**
Mr. Dixit D.R.	9822342167
Mr. Nalawade B.J.	9272649969
Mrs. Mulla Z.A.	9890211786
Mr. Nadaf A.J.	9657268090
Mr. Dhanawade D.D.	9623327459
Miss. Chothe P.R.	9049661479

DEPT. OF ENVIRONMENT SCIENCE

Sou. Jadhav S.D.	**9970068993**
Miss. Bhosale A.S.	9960361289

DEPT. OF BIO-TECHNOLOGY
(B.SC. BIOTECHNOLOGY ENTIRE)

Dr. Kambale A.B.	**9765348232**
Miss. Bagwan A.S.	9890286727
Mr. Desai P.D.	9029767669
Miss. Potdar S.S.	9975704940
Miss. Ambi A.A.	9552947076
Miss. Josho A.R.	9730948661

DEPARTMENT OF ENGLISH

Dr. M.G. Kadam	**9423035486**
Dr. S.R. Sawant	9970329869
Mr. M.L. Malge	9421141868
Mrs. M.B. Aher	9860717679
Dr. G.B. Kalyanshetti	9763140633
Mr. N.D. Lokhande	9822991603
Dr. S.S. Lendave	9421027900

DEPT. OF HINDI

Dr. Nikam S.V.	**9975156162**
Mr. Ingole R.B.	9096147337
Dr. Kasabe D.A.	9420627345
Mr. Jadhav S.M.	9226336206

DEPT. OF MARATHI

Mrs. Jadhav S.P.	**9011004844**
Mrs. Rainak S.D.	9860808023
Mr. Pol R.P.	9850856330
Smt. Dr. Divekar R.R.	9822455619
Mrs. Dr. Chavan A.C.	9545053311

DEPT. OF HISTORY

Mrs. Dr. Rankhambe N.R.	**9860190288**
Mr. Rankhambe R.S.	8149059099
Mr. Salunkhe S.T.	9881813059
Mr. Suryawanshi N.R.	9422038654
Mr. Shendage N.D.	9921253865

DEPT. OF SOCIOLOGY

Dr. Sakate M.D.	**9822535999**
Mr. Patil V.B.	9881874468

DEPT. OF POLITICAL SCIENCE

Dr. Jagadale A.B.	**9420627384**
Mr. Gadhave A.S.	9860765823

DEPT. OF ECONOMICS

Mr. Jadhav V.T.	**9070275607**
Mr. Madane S.S.	9850446205
Dr. Patil A.K.	9822249082

DEPT. OF GEOGRAPHY

Mr. Kumbhar B.G.	**9272423430**
Mr. Kale B.J.	9970822082
Mr. Kale C.N.	9767177640
Mr. Sid A.V.	9096474361

DEPT. OF PHILOSOPHY & PSYCHOLOGY

Mr. Wagh R.R.	**9975960251**
Dr. Kadam Z.S.	9423659059

DEPT. OF SANSKRIT

Mr. Awasare V.D.	9822834469

DEPT. OF EDUCATION

Dr. Kumbhar R.A.	**9561095246**

DEPT. OF PHYSICAL EDUCATION

Mr. Bhujbal S.S.	**9657610095**

DEPT. OF COMMERCE

Dr. Pandit N.S.	**9272621944**
Sou. Kambale M.B.	9423736480
Dr. Naik R.N.	9096582246

DEPT. OF ACCOUNTANCY

Mr. Sawant K.L.	**9823241844**

DEPT. OF LIBRARY SCIENCE

Mr. Hulwan V.D.	**9689967196**

JUNIOR COLLEGE

Shri Mahamuni R.A. : Vice-Principal

Shri Chavan E.A. : Supervisor

Shri Kale V.C.
Head of Arts faculty

Shri Dharme D.N.
Head of Commerce faculty

Shri Kshirsagar H.V.
Head of Science faculty

DEPARTMENT OF ENGLISH

Mr. Mahamuni A.R.	940426901
Sou. Kharade B.N.	(02164) 272393
Mr. Mahangde S.R.	9975884014
Mr. Jagadale L.G.	8806167099
Smt. Deshmukh V.B.	9421223901
Miss. Kadam S.S.	9637532041
Miss. Shinde S.N.	9730713158
Sou. Kumbhar P.B.	9763970788
Miss. Patil D.S.	9970753085

DEPT. OF MARATHI

Sou. Thorat V.S.	9922636929
Sou. Gandhe S.N.	9922329455
Mr. Nalawade P.R.	9225478812
Sou. Mohite S.S.	9922568949
Sou. Yadav S.R.	9860851265
Smt. More A.D.	9889784040
Smt. Jadhav D.V.	9404294758

DEPT. OF ECONOMICS

Mr. Dharme D.N.	9890252737
Mr. Bansode A.V.	9892857212
Smt. Patil S.B.	9922353618
Miss. Chavan M.T.	9764911711
Smt. Rukadikar A.B.	9545265067

DEPT. OF HINDI

Mr. Kale V.C.	9881179894

DEPT. OF SANSKRIT

Mrs. Honrao S.V.	9766234573

DEPT. OF ARDHAMADHI

Mrs. Patil A.A.	9657316850

DEPT. OF GEOGRAPHY

Mr. Chavan E.A.	9423345890
Mr. Nangare S.S.	9421131960
Mrs. Kadam S.D.	9881464934

DEPT. OF SOCIOLOGY

Miss. Khodake K.M.	9421097988
Mrs. Kanse S.M.	8600529846

DEPT. OF PSYCHOLOGY

Mr. Vankar A.P.	9096706238

DEPT. OF HISTORY

Mr. Mahadik K.Y.	9850592799

DEPT. OF POLITICAL SCIENCE

Mrs. Mulani M.A.	9890597546

DEPT. OF PHILOSOPHY

Mr. Tadake R.A.	9423864938

DEPT. OF COMMERCE

Mr. Dake M.D.	9420465454
Mr. Patil S.M.	9423034896
Miss. Koli S.S.	9423803572
Mrs. Patil Z.B.	9021043631
Mr. Shinde S.A.	8805276954
Miss. Jadhav A.D.	9049469231

DEPT. OF MATHEMATICS

Mr. Bhosale P.Y.	9604433077
Mr. Mohite V.S.	9922798262
Mr. Jadhav D.B.	9960921802
Smt. Kadam K.S.	9922353656
Smt. Sawant S.D.	9272515539
Smt. Patil M.V.	9860808344

DEPT. OF PHYSICS

Mr. Bakale B.J.	9421232633
Mr. Banugade M.M.	9766701402
Mr. Kale H.K.	9881655694
Mr. Thorat P.S.	9823946284
Mr. Patil P.B.	9822283441
Mr. Kale J.P.	9049007898
Mrs. Patole M.M.	9764496271
Mr. Kirthkar D.B.	9421226032
Miss. Hasabe S.S.	9158642602
Smt. Patil N.M.	9209286972
Mr. Patil R.Y.	9561010293

DEPT. OF CHEMISTRY

Mrs. Kanase L.B.	9422604297
Mr. Thorat V.M.	9423007841
Mrs. Patil V.M.	9860369237
Mrs. Patil A.S.	9766701224

Mr. Kshirsagar H.V.	9422496205
Mrs. Ghorpade S.D.	9922812714
Mrs.Pol N.R.	9822806037
Mrs. Shinde S.R.	9423866972
Miss. Sontakke S.A.	9730002587
Mr. Shewale A.S.	8446399507
Miss. Bhoite S.P.	9673566575
Shri. Maske N.P.	9860694629

DEPT. OF BIOLOGY

Mrs. Thorat B.V.	02164-271212
Mrs. Patil A.V.	9422034132
Mrs. Panaskar P.R.	9421121725
Mr. Attar J.S.	9226151833
Mr. Suryawanshi A.K.	9850781847
Mr. Pawar C.D.	9767041016
Mr. Kharade S.K.	9850899085

DEPT. OF PHYSICAL EDUCATION

Mr. Patil S.Y.	9403156941
Mr. Phule V.B.	9822098842

VOCATIONAL DEPARTMENT

Shri. Khot D.K. : Head Of The Faculty

Mr. Khot D.K.	9421121652
Mr. Lad S.J.	9423027851
Mr. Bankar D.L.	9890669299
Mrs. Jadhav S.P.	9403222948
Mrs. Deshmukh K.D.	9850831024
Mr. Kambale A.R.	9226272162
Mr. Chavan B.G.	9096735044
Mr. Patil S.H.	9860694243
Mr. Patil B.H.	9421927077
Mrs. Kumbhar P.B.	9763970788
Mrs. Mokashi S.R.	9145678898
Miss. Jadhav A.D.	9049469231
Mr. Mohite D.D.	942118658

STAFF LIST (NON TEACHING)

Shri. Gaikwad R.Y.	**Dr. Sakate A. J.**	**Shri. Patil B. V.**
Registrar	Office Superindent	Head Clerk

1 Mr. Gaikwad R.Y.	Registrar	9423268111	
2 Dr. Sakate A.J.	O.S.	9763970914	
3 Mr. Patil B.V.	Head Clerk	9822634614	
4 Mr. Bhoj V.D.	Jr. Steno.	9423032629	
5 Mr. Patil A.S.	Sr. Clerk	9922749535	
6 Mr. Patil A.R.	Sr. Clerk	9421290103	
7 Mr. Sorate U.B.	Sr. Clerk	9403401704	
8 Mr. Mali S.S.	Jr. Clerk	9552409116	
9 Mr. Sogate S.H.	Jr. Clerk	9096146442	
10 Mr. Lohar S.B.	(Voc-Clerk)	9766148252	
11 Mr. Magade R.T.	Assit.Lab	9221309075	
12 Mr. Thorat S.B.	Lib.Clerk	9822853447	
13 Mr. Garud R.T.	Lib. Clerk	9226280100	
14 Mr. Yadav A.R.	Lab.Assist	9890663029	
15 Mr. Patil S.K.	Lab.Assist	9763467378	
16 Mr. Salunkhe R.G.	Lab.Assist	02342-278832	
17 Mr. Mane R.C.	Lab.Assist	9423810324	
18 Mr. Mane N.R.	Lab.Assist	7350639809	
19 Dhondvad M.M.	Lab.Assist	9552837993	
20 Mr. Patil L.P.	Lab.Assist	9860375524	
21 Mr. Patil T.B.	Lab.Assist	9922637694	
22 Mr. Pawar K.S.	Lib.Att.	9604259285	
23 Mr. Jadhav S.V.	Lib.Att.	9763415538	
24 Mr. Mali K.B.	Lib.Att.	9850689981	
25 Mr. Sutar K.R.	Lib.Att.	9850389633	
26 Mr. Pawar L.K.	Lib.Att.	9922275453	
27 Mr. Kamble S.B.	Lib.Att.	9975108996	
28 Mr. Kadam R.Y.	Lib.Att.	9860485995	
29 Mr. Koli P.S.	Lib.Att.	9960616593	
30 Mr. Jadhav B.S.	Lab.Att.	02164-273839	
31 Mr. Chavan V.B.	Lab.Att.	02164-265535	
32 Mr. Patil B.N.	Lab.Att.	9623529011	
33 Mr. Inamdar P.V.	Lab.Att.	9860851264	
34 Mr. Jadhav A.K.	Lab.Att.	9763415691	

35	Mr. Patil B.R.	Lab.Att.	9011373791	50	Mr. Kambale A.S.	Lab.Att.	9860857933
35	Mr. Kamble R.B.	Lab.Att.	9421118602	51	Mr. Dongare R.S.	Lab.Att.	9096147142
36	Mr. Patil R.B.	Lab.Att.	9881537828	52	Mr. Yadav M.R.	Lab.Att.	9881577348
37	Mr. Patole R.S.	Lab.Att.	9763415438	53	Mr. Khatavkar C.R.	Lab.Att.	9881485140
38	Mr. Gurakha K.M.	Lab.Att.	9960478959	54	Mr. Jadhav P.B.	Lab.Att.	8055846200
39	Mr. Magare U.H.	Lab.Att.	9423316968	55	Mr. Ingavale M.A.	Lab.Att.	9975626756
40	Mr. Mule V.M.	Lab.Att.	9271697043	56	Mr. Jadhav V.M.	Lab.Att.	9860485995
41	Mr. Kharat S.D.	Lab.Att.	9763415697	57	Mr. Jadhav R.D.	Lab.Att.	9765165884
42	Mr. Jadhav H.K.	Lab.Att.	9545135589	58	Mr. Shinde S.D.	Lab.Att.	9096883771
43	Mr. Bagwan K.A.	Lab.Att.	9763016240	59	Mr. Pawar B.S.	Peon	9822655422
44	Mr. Thorat V.K.	Lab.Att.	9763097928	60	Mr. Shitole G.P.	Peon	9096005815
45	Mr. Korade D.M.	Lab.Att.	9923340310	61	Mr. Zalake D.S.	Peon	9970387043
46	Mr. Patil D.S.	Lab.Att.	9763016240	62	Mr. Chavan S.K.	Peon	9689755180
47	Mr. Patil N.N.	Lab.Att.	9881957823	63	Mr. Todkar S.A.	Peon	8087815003
48	Mr. Chavan K.D.	Lab.Att.	9730946327	64	Mr. Kakade M.U.	Peon	9561845726
49	Mr. Patil A.G.	Lab.Att.	9923319026	65	Mr. Gajare A.P.	Peon	9096577748

दि प्रेस ॲण्ड रजिस्ट्रेशन ऑफ बुक ॲक्ट : नियम ०८ फॉर्म ०४ प्रमाणे निवेदन

प्रकाशन स्थळ : सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड (जि.सातारा)
प्रकाशन काल : वार्षिक
प्रकाशक : प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
पत्ता : सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, विद्यानगर
कराड ४१५ १२४ (जि.सातारा)
फोन : (०२१६४) २७१३४६ (O) २७१७९४ (R). फॅक्स : (०२१६४) २७१३४६

संपादक : डॉ.दिलीपकुमार कसबे
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
पत्ता : सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, विद्यानगर
कराड ४१५ १२४ (जि.सातारा)
फोन : (०२१६४) २७१३४६

मुद्रक : श्री.संदेश शहा
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
पत्ता : २६९ ब/२, दौलतनगर, करंजे तर्फ सातारा, फोन : (०२१६२) २३४०४९, २३२०८२

अक्षररचना : श्री.प्रशांत गुजर
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
पत्ता : १९५, सदाशिव पेठ, वीर सावरकर मार्ग, सातारा. फोन : (०२१६२) २३४३७२

स्वामित्व : सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज,कराड

मी प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने जाहीर करतो की, वर दिलेली माहिती/तपशील माझ्या माहिती व समजुतीप्रमाणे खरा आहे.

डॉ.मोहन राजमाने
प्राचार्य

या अंकातील मतांशी प्रकाशक व संपादक सहमत असतीलच असे नाही.
(फक्त खाजगी वितरणाकरिता)

।। कार्यक्रम विविधा : महिला जगत् ।।

'स्त्री जन्माचे स्वागत करू या'
या विषयावर मार्गदर्शन करताना **डॉ.सुधा कांकरिया** व मान्यवर

विद्यार्थिनी वसतीगृहाच्या होस्टेल डे प्रसंगी 'सत्य अनुभवले काव्यात'
या विषयावर कार्यक्रम सादर करताना कवयित्री **फरझाना इक्वाल** (मुंबई)

'महिलांच्या आरोग्य विषयक समस्या'
या विषयावर मार्गदर्शन करताना **डॉ.किशोरी कोद्रे**

'लैंगिक छळ प्रतिबंध'
या विषयावर मार्गदर्शन करताना **प्रा.डॉ.सौ.शैलजा माने**

'कौटुंबिक हिंसाचार कायदा, हुंडा प्रतिबंधक कायदा'
या विषयावर मार्गदर्शन करतांना **ॲड.पुनम इनामदार**

'महिलांच्या समस्या व स्त्रीभ्रूणहत्या'
या विषयावर मार्गदर्शन करताना **सौ.पुनम गायकवाड**

'लैंगिक छळ प्रतिबंधक कायद्याची आवश्यकता'
या विषयावर मार्गदर्शन करताना **मा.ॲड.वैशाली थोरात**

एन.एस.एस. च्या वतीने महिला पालक मेळाव्यात
मार्गदर्शन करताना **प्रा.सौ.सूर्यमाला जाधव**

महाविद्यालयाची विस्तारित इमारत

मुलींचे वसतीगृह नंबर तीन

४०० मीटर रनिंग ट्रॅक

सद्गुरू
सन २०११-२०१२

संपादक मंडळ

- अध्यक्ष :
  मा.प्राचार्य डॉ. मोहन राजमाने
- प्रमुख संपादक :
  डॉ.दिलीपकुमार कसबे
- सह संपादक :
  प्रा.वामनराव अवसरे
  डॉ.राजाराम कुंभार
  प्रा.डॉ.रामदास बोडरे
  प्रा.सौ.माधुरी कांबळे
  प्रा.रमेश पोळ
  प्रा.सचीन जाधव
  प्रा.नवनाथ लोखंडे
  प्रा.डॉ.श्रीमती रेश्मा दिवेकर
  प्रा.अभिजित पाटील
  प्रा.कु.अफरोज बागवान
  प्रा.सौ.विजया थोरात
  प्रा.प्रदीप नलवडे
  प्रा.अनिल सुर्यवंशी
  प्रा.सौ.संगीता जाधव
  श्री.बाजीराव पाटील
  श्री.विवेक भोज